Coperta : FLORIN *CREANGA*

Ilustrația copertei 1: Joachim von Ribbentrop semnînd tratatul de prietenie sovieto-german, la 23 august 1939. In spate, Molotov
ți Stalin, zîmbind satisfăcuți de „victoria" obținută.

*

, ISBN 973-32-0305-X! ISBN 973-32-0306-8

SOCIALISMUL ÎNTR-O SINGURĂ ȚARĂ

0778031

INTRODUCERE

„Războiul — scrie Clausewitz, cel mai ilustru teoretician al său — este un conflict al marilor interese, re- ûementat prin singe şi doar prin aceasta se distinge \le celelalte conflicte".

Această definiție clasică introduce între starea de război şi starea de pace o distincție netă, pe care pregre- sul tehnicilor de distrugere a făcut-o anacronică. Pe vremea directorului Şcolii de Război a Prusiei, un soldat nu putea sconta să elimine, pe timpul petrecut sub drapel, decit citeva zeci dintre semenii săi. La sfirşitul primului război mondial, se mai evalua încă la circa zece mii de gloanțe sau la zece obuze cantitatea de proiectile necesare pentru a asigura moartea unui individ. Războiul putea fi rentabil. El intra în calculele tuturor guvernelor. Mamele îl blestemau, dar bărbații vedeau în el arta cea mai nobilă şi prilejul de a-şi dovedi vitejia.

Astăzi, strategii epocii nucleare socotesc în mega- death, *adică în milioane de morți. La Casa Albă, la Kremlin, în Downing Street, la Elysée şi la Beijing mai marii lumii ar putea, apăsînd pe un buton, să distrugă națiuni întregi. Dar ei ştiu că ar avea toate şansele de a se număra în rîndul victimelor trăsnetului pe care l-ar fi declanşat. Şi dacă, printr-o minune, vreunul dintre ei ar scăpa, victoria nu i-ar lăsa decit un regat de ruine cit vezi cu ochii, iar ca supuşi o rasă minată, pînă în descendența sa, de cumplita boală a radiațiilor.*

Nu există miză care să merite un asemenea preț. Trebuie deci ca ei să renunțe la războiul dus pe față, pentru a face să prevaleze ambițiile sau interesele lor. In momentul în care începeau să se înfrunte într-un duel fără precedent două ideologii cu pretenții universale, încarnate fiecare dintre ele într-un stat de o asemenea putere încît aceasta era suficientă să facă din el un candidat la hegemonie, datele tradiționale ale politicii mondiale erau răsturnate.

între aceste două state echilibrul terorii a *instituit un soi de armistițiu, de care Europa nu beneficiază, de altfel, decît cu prețul menținerii unei rupturi profunde, care este o insultă la adresa bunului simț şi a echității. Dar istoria nu cunoaşte o stabilizare durabilă. In Asia şi în America Latină şocul ideologiilor nu încetează să facă să curgă sînge în fiecare zi. Sub alte forme şi ascultând de alte reguli, lupta între comunism şi capitalism continuă, fără a se putea cel puțin verifica credința omului de rînd într-una sau alta din cele două ideologii care se confruntă, pentru a putea prezice viitorul. Este ceea ce, în lipsa unui alt cuvint, se numeşte* război rece, *iar istoria acestuia am încercat să o prezentăm în cele ce urmează.*

Cînd a început el ? Bătrinul financiar american Ber- nard Baruch, ani de-a rîndul consilier al lui Roosevelt, va fi primul care îi va spune public în acest fel, într-un discurs pronunțat în 1947, cu ocazia discutării doctrinei Truman de asistență pentru Grecia şi Turcia. Cîteva săp- tămîni mai tirziu, Walter Lippmann

publica, sub acest titlu, o serie de articole, urmate la scurt timp de o carte. Dar expresia circula de'mult timp la Washington. După opinia generală, începutul războiului rece urcă în primăvara anului 1946, şi anume exact în momentul în care Churchill, în discursul rostit la Universitatea Fulton din Missouri, chema popoarele anglofone să se unească pentru a face faţă ameninţării sovietice.

Intenţia noastră iniţială a fost aceea de a face ca începutul acestei cărţi să coincidă cu ruptura marii alianţe care venise de hac Reich-ului şi Japoniei. Dar ne-am dat seama foarte repede că nu exista nici un fel de soluţie de contiguitate in confruntarea puterii Sovietelor cu lumea burgheză şi că era imposibil să se înţeleagă crizele care s-au succedat după capitularea germană fără a se lua în considerare primele sale faze.

Evenimente precum intervenţia occidentală in răz-l boiul civil rus, tratatul germano-sovietic de la Rapallo. Munchenul, vizitele făcute de către Ribbentrop lui Sta- lin şi de către Molotov lui Hitler, insurecţia de la Varşovia, acordul Stalin-Churchill din 1944, privind. împărţirea zonelor de influenţă în Balcani au avut fără îndoială o ponderee şi mai mare asupra comportamentului protagoniştilor contemporani ai războiului rece decît mizele care ii făceau să se opună ici-colo. în orice caz, ele au determinat ideea pe care atît unii, cît şi ceilalţi, şi-o făceau despre amploarea acestor mize.

De ce este nevoie să relatăm istoria războiului rece ? Pentru că, foarte adesea, fără ca să ne dăm măcar seama, el ne-a modelat pe toţi. El a afectat credinţele şi obiceiurile noastre, modul de viaţă, la San Francisco şi la Beijing, la Havana şi la Leopoldville; el a tăiat în două oraşe şi ţări, a distrus şi a creat naţiuni, a făcut ca zeci de milioane de oameni să poarte armele, a ucis sute ele mii dintre ei, a umplut temniţele politice, a stîrnit en- tuziasmxd, suferinţa şi frica şi, la fel ca toate marile încercări, binele şi răul. în zadar ne vom întreba ce s-ar fi întimplat dacă el ar fi fost evitat, deşi, fără îndoială, n-ar fi putut să fie. în schimb, nu este poate inutil să-i evocăm evoluţia, chiar dacă nu ar fi decît pentru a ne convinge că — puşi în faţa unor certitudini aparent dintre cele mai sigure — lumea se află într-o perpetuă devenire şi că răsturnările care s-au produs ieri pot foarte bine să se producă şi mîine. Să ne gîndim numai că Rusia sovietică, într-o jumătate ele secol, avea să fie suc-
cesiv aliatul — sau asociatul — Germaniei contra semnatarilor fratatului de la Versailles, al Franţei contra lui Hitler, al lui Hitler contra Franţei, Angliei şi Poloniei, al Angliei şi Statelor Unite contra lui Hitler, al Chinei contra Statelor Unite, înainte ca acestea să devină, în- cepînd din 1971, aliaţii ei de iaeto.

Pentru a ne păstra, în limite rezonabile, această relatare trebuie să lase de o parte numeroase fapte care au importanţa lor sau să facă doar o scurtă referire la acestea. Am crezut totuşi necesar să urijiărim, cit se poate de aproape, desfăşurarea unui număr de evenimente deosebit de controversate sau prea uitate, a căror cunoaştere este indispensabilă pentru a găsi firul acestei istorii al cărei sens

presupus este departe de a fi rectili- niu. Avem în vedere în special pacea germano-rusă de la Brest-Litovsk din 1918, pactul germano-sovietic din 1939, ruptura dintre Hitler şi Stalin, discuţiile de la Teheran şi de la Ialta, desfăşurarea crizei indochineze din 1954, întîlnirea la nivel înal't *ratată din 1960 sau criza din Cuba din 1962.* ,

Diverse personalităţi — oameni politici, militari, diplomaţi —, francezi sau străini, care au fost într-o calitate sau alta implicate în aceste evenimente, au binevoit să ne precizeze unele circumstanţe sau să recitească unul sau altul dintre pasajele acestei lucrări. Nu avem cuvinte să le mulţumim, nici lor, nici colegilor noştri de la ziarul „Le Monde", fără a căror prietenie, cunoştinţe şi arhive nu am fi putut s-o scoatem la capăt.

Nu vom ascunde cu toate acestea caracterul cam temerar al unui proiect la care ne-am înhămat fără să-i fi măsurat întreaga amploare. Multe elemente lipsesc în mod fatal. Arhivele diplomatice nu se deschid decit lent, mai ales în Franţa. Dezbaterile interne din lagărul socialist ar fi fost total necunoscute dacă polemica angajată de Moscova cu Belgradul mai întîi, apoi cu Beijingul şi Tirana, n-ar fi antrenat o serie întreagă de revelaţii capitale. Şi nu s-ar putea citi tot ceea ce efectiv a apărut. Pe măsură ce avansam în redactarea acestei lucrări, nu am fost mai puţin plăcut surprinşi de terenul redus pe care istoria acestor ultimi ani — de cînd întâmplările se studiază în profunzime şi fără partiza- $_{na}$t — ii iasă sub semnul controversei.

Evident ar fi întrucîtva artificial să nu reţinem din conflictul Est-Vest decît aspectul său de confruntare politică, diplomatică şi uneori militară. Pentru a spune totul, ar fi necesar să arătăm, de asemenea, rolul forţelor economice, spirituale, intelectuale, care au acţionat de o parte şi de cealaltă. N-am putut face decît scurte aluzii la acestea. Dar să fi procedat altfel, ar fi însemnat să îngreunăm teribil o carte suficient de consistentă ca, să impună despărţirea ei în două volume 1, marcată fără îndoială de momentul decisiv al războiului din Coreea, prima situaţie, de paroxism a marii confruntări înainte de criza rachetelor din 1968.

încă un cuvînt. N-am căutat aici să demonstrăm justeţea unei teze, ci pur şi simplu să relatăm la urma urmelor cel mai mare război al tuturor timpurilor. Mulţumită lui Dumnezeu, nu este desigur vorba de un război care să fi făcut pînă în prezent cel mxii mare număr de victime, măcar că îngheţul ce i se atribuie ar putea lăsa această impresie, ci de primul care a avut drept miză dominaţia întregii planete şi chiar a spaţiului care o înconjoară, primul care avea să pună yn luptă, dincolo de interese şi de pasiuni, două reţete ale unei fericiri automate şi universale.

---

1 Editura Militară asigură tipărirea acestei lucrări într-un număr de patru volume, fiecare volum original fiind împărţit in ediţia română în alte două volume, potrivit logicii interne a autorului, care a procedat el însuşi la structurarea, fiecărui volum in două părţi bine delimitate tematic şi cronologic, *(n.tr.)*

Introducere

Ar fi ridicol de a-l reduce, indiferent de care parte am situa pe unul sau pe altid, la o luptă între Bine şi Rău. Ca toate marile conflicte pe care le-a cunoscut umanitatea, el a determinat cele mai frumoase sacrificii, ca şi cele mai mari josnicii. Născuţi aiurea, eroii unei tabere ar fi putut foarte adesea să fie eroii celeilalte. Şi dacă este drept să spui că in afară ¡de Hitler şi locotenenţii săi, cel mai mare criminal al acestei istorii se numeşte Stalin, ar fi necinstit să nu amintim că sîngele pe care l-a vărsat curgea în numele unei cauze care depăşea persoana sa, partidul şi poporul său, pentru a se identifica cu speranţele unei mari părţi a umanităţii. La fel ca şi faptul că nu ar fi fost un 1789 în cazul în care cadrele Vechiului Regim nu şi-ar fi trădat misiunea lor, că nu ar fi fost un 1917 şi nici un război rece dacă societatea capitalistă ar fi descoperit dreptatea socială înainte de a fi constrînsă — în prea puţine locuri —- de presiunea maselor.

Intîmplățor, sub această presiune, aşa-zisa lume occidentală *sau* dezvoltată *s-a transformat considerabil, îndepărtindu-se*[1] *din ce în ce mai mult de definiția clasică dată de către Marx* capitalismului *şi de 'către Lenin* imperialismului. *Intimplător, lumea socialistă, izolată de către Stalin în spatele unei cortine de fier de nepătruns, a preluat de la regimul pe care tocmai l-a doborît unele din caracteristicile sale cele mai detestabile — gustul pentru putere, teroarea, sclavia intelectuală — şi le-a păstrat prea mult timp. S-au adăugat cinismul şi laşitatea. Fiecare s-a deprins să vadă în adversarul său un nelegiuit, împotriva* căruia toate loviturile erau permise. Este un miracol că aceste două lumi, asmuțite una împotriva celeilalte, au sfîrşit prin a stabili un fel de coexistență şi că, din cînd în cînd, dialogul, efortul de înțelegere, de fapt de întrepătrundere, a luat locul invectivei. Este dificil să contestăm că meritul revine mai ales înarmării nucleare. Este încă posibil să sperăm că atît o parte, cît şi cealaltă parte vor sfîrşi prin a recunoaşte doza de nebunie din pretenția acelora care nu voiau să dea o altă alegere umanității — pentru a regla problemele secolului al XX-lea —' decit una dintre cele două ideologii, născute în secolul al XlX-lea, înaintea desco- peririi avionului, atomului, spațiului, informației de masă, automatizării, decolonizării şi exploziei demografice.*

Dacă această istorie comportă o lecție, ea aste înainte de toate o lecție de modestie. Nici socialismul, pretins ştiințific, nici. capitalismul, pretins liberal, nu oferă soluții de-a gata problemelor bietei noastre lumi. Nici unul, nici altul nu pun pe conducătorii lor la adăpostul erorilor, eşecurilor şi crimelor. Nu este ambiție care să nu fie nevoită să aleagă, mai devreme sau mai tîrziu, între înțelegere sau pieire.

ianuarie 1962 — noiembrie 1965

Introducere

Oare rit timp îi va mai trebui lavei sn încremenească-? Ce^a mai rămine din Kuşia.? Cum va dăinni *pa*—**organizată**
fiind ? Rămîne ________uu—mintrr Ea îsi
^ia istoria si îi va trehni iix^Jh^in cel ^roazruccare să-i redea ÎQfățîşârgrTfe-" națiune. ------*

PAUL CAMBON

(Scrisoare către domnul Boppe, ministru al Fț-anței la Beijing, 28 feliruarie 1918)

TREZIREA URIAŞILOR

Bătrîna Europă şi-a trăit traiul. Nu mai sînt decît două popoare. Rusia, barbară încă, este mare şi (exceptind Polonia) respectabilă. Bătrîna Europă va trebui, mai devreme sau mai tîrziu, să ţină seama de această tinereţe, pentru că Rusia, aşa cum spune poporul, reprezintă tinereţea; cealaltă tinereţe este America, o democraţie adolescentină şi exaltată, care nu cunoaşte nici un obstacol. Viitorul omenirii se află aici, între aceste două mari lumi. Ele se vor ciocni într-o bună zi; se vor vedea atunci bătălii despre care trecutul nu poate oferi nici o idee, cel puţin în privinţa numărului de participanţi şi a şocului fizic, deoarece iirerrţf.tL. marilor acte morale a apus.

(Remarcile lui Thiers parafrazate de Sainte- Beuve, *Caiete,* 19 decembrie 1847)

N-ar fi fost războiul rece dacă la mijlocul acestui veac n-ar fi existat două puteri, şi numai două, destul de mari, destul de populate, destul de încrezătoare în valoarea crezurilor lor şi a armelor lor de toate felurile, care să-şi dispute supremaţia mondială, fără ca nici una, nici cealaltă să fie în stare vreodată să-şi asigure o superioritate decisivă.
Rivalitatea lor n-a ieşit la lumina zilei decît după zdrobirea, în 1945, a duşmanilor lor comuni, nemţii şi japonezii. Dar cele două evenimente care au zămislit-o au avut loc în 1917 : intrarea Statelor Unite în război şi revoluţia rusă. Pretenţia preşedintelui Wilson, enunţată în mesajul său către Congres la 2 aprilie în acelaşi an — an al marilor speranţe şi, în acelaşi timp, al celor mai profunde descurajări — *de a aşeza pacea mondială pe bazele verificate ale libertăţii politice* [1] se bătea cap în cap cu profesiunea de credinţă a lui Leon Troţki, comisar al poporului pentru afaceri externe, făcută în faţa Congresului Sovietelor la puţin timp după victoria insurecţiei : *sau revoluţia rusă va declanşa o mişcare revoluţionară în Europa sau puterile europene vor zdrobi revoluţia rusă* [2]. *Lenin şi Wilson* — spunea acelaşi Troţki într-o scurtă, dar pertinentă analiză — *sînt antipozii apocaliptici ai zilelor noastre*[3]. Ca şi în 1792, sfidarea ideologică adăuga o justificare în plus tuturor mobilu- rilor care, de milenii întregi, au făcut popoarele să se sfîşie între ele : orgoliul, pofta nemăsurată, neîncrederea şi teama.

Prima ciocnire — intervenţia Statelor Unite în războiul civil rus — avea să fie de mică anvergură şi de scurtă durată. Americanii se vor reîntoarce la izolaţionismul lor, iar bolşevicii se vor retrage în propria lor găoace, în timp ce Europa, inconştientă de pericolele care planau asupra ei, se pregătea pentru noul măcel în care avea sănşi piardă libertatea. Dar momentul marii confruntări, anunţate de atîţia gînditori şi oameni de stat francezi ai secolului al XlX-lea, fusese hotărît.

Aflat pe insula Sfînta Elena, Napoleon credea că lumea va fi ÎH curînd *o republică americană sau* o *monar- hidrusă universală*[4]. Henri Martin, Micheleit, Ernest Coeurderoy îşi spuneau că bătălia decisivă între despotism Şi libertate se va da între Moscova şi Washington. Evocînd într-o pagină de neuitat caracterul atît de diferit al celor două popoare, Tocqueville le-a descris ca împărţindu-şi într-o bună zi lumea.

Pînă la războiul din 1914, nimic nu avea să confirme aceste profeţii impresionante. în plină expansiune colonială şi industrială, Europa avea conştiinţa că este, mai mult ca oricînd, centrul lumii. în timpul acesta însă, Eusia şi America, despărţite de două oceane, desăvîr- şeau — eu ajutorul aurului, al săbiei sau al drumului de fier — constituirea unor imense imperii continentale, care le vor face în măsură să intre mai tîrziu într-o competiţie pe care doar puţini dintre fiii lor ar fi îndrăznit pe vremea aceea sa şi-o închipuie.

Nu există nici un motiv — i-a scris Alexandru I lui Jefferson, la începutul secolului al XlX-lea — *ca prietenia noastră să fie tulburată* .de *indiferent ce. Sîntem deopotrivă interesaţi de libertatea mărilor*[5]. Peste mai mult de cincizeci de ani, secretarul de stat Seward se va face ecoul acestuia : *Rusia, înaintea oricăror altor puteri, se bucură de prietenia noastră, deoarece ea nu ne vrea decît binele şi ne lasă să ne vedem de treburile noastre* aşa cum *credem noi de cuviinţă* [6].

Alexandru a ajuns chiar să dorească intrarea Statelor Unite în Sfînta Alianţă. însemna să împingi paradoxul cam departe, după cum avea să o arate în ourînd revolta coloniilor spaniole. în timp ce ţarul era în întregime dispus să alerge în ajutorul Burbonilor de la Madrid, preşedintele Monroe, cu spatele asigurat de protecţia indispensabilă a flotei engleze, stăpîna incontestabilă de atunci a mărilor şi oceanelor, va lansa în 1823 doctrina care avea să-i imortalizeze numele. Ne vom abţine, declara el, de la orice ingerinţă în treburile vechiului continent, dar vom considera drept *periculoasă... orice tentativă a puterilor monarhice de a stabili sistemul lor politic în continentul american şi drept inamicală... orice intervenţie împotriva independenţei republicilor sud- americane* [1].

Se acumulaseră toţi germenii unui conflict. Dar acesta nu va izbucni. Nu numai că Rusia va renunţa, confruntată fiind cu opoziţia Vienei şi a Londrei, să se amestece în treburile Americii de Sud, dar ea va şi lichida, încetul cu încetul, aşezările, cît erau ele de numeroase şi de prospere, create de colonişti de la Vancouver pînă la San Francisco. In 1825, Nicolae I, succesorul lui Alexandru, va respinge — mai ales de teamă de a nu-i încuraja pe insurgenţii din coloniile spaniole — propunerea ce-i ^fusese avansată de către mexicani, şi anume de a dobîndi California de Nord în schimbul recunoaşterii independenţei lor. în anul următor, el va încheia cu Statele Unite o convenţie care acorda libertatea comerţului şi pescuitului navelor celor două ţări. în 1825, se va înţelege cu Anglia asupra opririi expansiunii teritoriale ruse în Lumea Nouă pe linia marcînd astăzi graniţa de sud a statului Alaska. Prin tratatul anglo-american din 1846, Statelor Unite le erau atribuite definitiv California şi Oregonul fără ca Petersburgul să găsească vreun motiv de critică.

Anul 1863 va fi martorul unei prime experienţe de cooperare activă între ruşi şi americani, cu toate că ideologia ar fi trebuit să-i despartă. în Războiul de secesiune, simpatia Petersburgului se îndrepta evident spre proprietarii de sclavi din Sud, în

timp ce Internaționala I îi telegrafia lui Lincoln, sub semnătura lui Karl Marx : De *la începutul luptei titanilor, desfăşurată în America, muncitorii Europei ştiu că destinul lor de clasă este legat de drapelid înstelat*[8]. în ceea ce îi priveşte, cruciații americani ai libertății nu puteau decît să se simtă solidari cu insurecția care tocmai izbucnise în Polonia. Dar interesul avea să prevaleze. Napoleon al III-lea — total absorbit de visul său mexican — şi guvernul de la Londra — grijuliu să-si păstreze sursele de aprovizionare cu bumbac din Virginia şi Mississippi pentru filaturile din r ancashire — îi susțineau pe confederați. Țarul se temea ca Parisul şi Londra să nu cumva să profite de greutățile sale de la Varşovia şi să declanşeze un nou război Crimeii. Va expedia în porturile Uniunii — foarte încîntată să le primească — două escadre cu intenția de a le angaja dacă va fi cazul de-a curmezişul liniilor de navigație britanice.

Seward va exclama într-o frumoasă tiradă : *Cînd robii şi sclavii vor fi definitiv eliberați, posibilitățile poporului rus şi american nu vor mai avea limite. Obiectivul cel mai neînsemnat pe care îl vor putea atinge va fi menținerea păcii omenirii şi împiedicarea despoților ambițioşi de a azvîrli \ popoarele în războaie inutile* [9]. Franklin Roosievelt va vorbi în 1944 în termeni destul de asemănători.

Rezultatul acestei colaborări va fi considerabil. Atunci cînd, în 1867, țarul va hotărî să se lipsească de Alaska, considerată nerentabilă şi greu de apărat, el o va vinde Statelor Unite pentru nimica toată, pentru că nu se gîndea că acestea ar putea vreodată să amenințe securitatea Imperiului. De altfel, operațiunea nu va stîrni nici un fel de entuziasm în America. Seward, apărător înflăcărat al acesteia, s-a dat de ceasul morții pentru a reuşi să determine Congresul să ratifice achiziționarea a -ceea ce se numea pe atunci *nebunia* sau *ghețăria* sa [i0]. Tot aşa, pe vremuri, Voltaire reducea Canada la *cîteva pogoane de zăpadă.* Astăzi, Alaska joacă rolul capital de fortăreață avansată a sistemului defensiv american şi de placă iturnantă a zborurilor tranapolare.

în epoca respectivă, marea rivală a Rusiei era, într-adevăr, Marea Britanie, de ambițiile căreia se ciocnea pretutindeni, de la granițele Turciei pînă la cele ale Indiilor, în încercările sale de a-şi asigura porturi în mările calde.

Toată viața lui, Lenin însuşi va considera Anglia drept prototip al *imperialismului,* în stadiul *monopolist,* stadiul *cel mai înalt* al capitalismului, la ceasul *domina- ției monopoliste asupra teritoriilor lumii, a căror împăr țire fusese definitiv realizată* [u]. Dacă a existat vreodat pe pămînt o putere imperialistă, apoi a fost aceea car a reuşit, în decurs de patruzeci de ani, din 1860 pîn în 1900, să-şi mărească de patru ori. suprafața teritori ilor supuse sceptrului său.

Tocmai în ideea de a slăbi această putere, Rusia v< aplauda de la bun început manifestările colonialismulu american, care — după războiul victorios împotriva Spa niei şi anexarea Filipinelor — a împins frontiera Sta telor Unite la o depărtare mai mare de 10 000 de kilo metri de San Francisco. *Istoria umanității* — proclam' pe

atunci cu mîndrie preşedintele Theodore Roosevelt *a debutat printr-o epocă mediteraneană, a trecut prlr[1] perioada atlantică şi intră acum în fqm Pnrifirnlyi* [13]

Dar dacă acest *incomparabil salt înainte* [13] — ca să; reluăm formula lansată de apologetul său de atunci, amiralul Mahan — îi,, instala pe americani într-o veche zonă interzisă de vînătoare a europenilor, acesta era îndreptat înainte de toate contra Angliei. Dimpotrivă, s-ar putea spune, întrucît din această epocă datează, aşa cum o reaminteşte Anthony Hartley, hotărîrea conducătorilor britanici de *a nu întreprinde nimic care ar putea ofensa Statele Unite* [li]. Această regulă n-a cunoscut de atunci încoace decît o unică şi foarte scurtă excepţie : criza Suezului din 1956. Iată adevărata *antantă cordială* a vremurilor noastre.

In schimb, imperialismul american era sortit, dato-; rită propriului său dinamism, să intre în coliziune cu Rusia. *Filipinele, precum Cuba şi Porto Rico* — declarase preşedintele McKinley, după anexarea arhipelagului — *ne-au fost încredinţate de Providenţă... Filipinele sînt ale noastre pentru totdeauna... Imediat în spatele Filipinelor se află nesfîrşitele pieţe ale Chinei. Nu vom renunţa nici la unele, nici la celelalte* [15].

Chiar de la începutul secolului al XX-lea, secretarul de stat John Hay va susţine principiul *porţilor deschise* erit-ru comerţul internaţional în China, răspunzînd în goală măsură intereselor industriei americane şi sănătoaselor idei liberale ale compatrioţilor săi. Deşi, f-espin- gînd or-ice idee colonială, diplomaţia ţaristă înţelegea, potrivit eufemismului lansat de principalul ei artizan, contele Witte, să asigure în Orient o *misiune de protecţie şi de educaţie* [16].

în(_lJJ3&, Coreea şi Manciuria deveniseră protectorate ruse, Ambasadorul Iul Niuolae ai 11-lea ia Berlin declara" 'în mod oficial că *provinciile din nordul Chinei, a (?he- linului şi a Turkestanului chinez vor constitui pentru tara sa o sferă exclusivă de acţiune* [17]. Cabinetul de la Petersburg avea să obţină din partea Beijingului, cu titlu de închiriere, două porturi, cele de la Liishun (Port- Arthur) şi Dalien (Dairen). La 28 aprilie 1899, Londra recunoştea da zonă de influenţă rusă teritoriile *de la nord de Marele Zid Chinezesc* [18]. Cu timpul au urmat şi alte acorduri de acest gen între Anglia şi Rusia : în 1907 şi în 1941, împărţirea zonelor de influenţă în Persia; în octombrie 1944, de astă dată între Stalin şi Churchill, împărţirea, exprimată în procente, a zonelor de influenţă în Balcani.

La un moment dat, în 1902, sub influenţa Franţei, aliata sa, Rusia, s-a prefăcut că dă înapoi, angajîndu-se chiar să evacueze Manciuria: Dar ea va formula neîntârziat nişte condiţii inacceptabile pentru punerea în aplicare a promisiunilor făcute. A rezultat o stare de puternică tensiune cu Japonia. Ea va conduce la războiul din 1904 şi la serioasele înfrîngeri ale armatei ruse, ceea ce avea să agraveze considerabil climatul social şi politic destul de încărcat şi aşa şi să ducă la revoluţia din 1905, preludiu al celei din 1917.

2.

Theodore Roosevelt nu s-a- mărginit să se felicite pentru atacul japonez. El a făcut cunoscut Franței şi Germaniei — aşa cum avea să spună el însuşi —, *în modul cel mai politicos şi mai discret,* că în cazul în care acestea s-ar asocia Rusiei împotriva Japoniei *el se va plasa imediat în partea acesteia, din urmă şi va merge atit de departe cit va fi necesar să meargă* [19]. El se tef mea însă în acelaşi timp şi de o victorie totală a japoj nezilor, care le-ar fi putut dezlănțui ambițiile. Se v- sîmți în largul său exercitând o acțiune de mediere aceasta va conduce, la 5 septembrie 1905, la tratatul d la Portsmouth (New Hampshire), prin care se acorda ja ponezilor controlul asupra Manciuriei de Sud, Coreii sudului insulei Sahalin. Patruzeci de ani mai tîrzi Stalin trebuia să-şi ia revanşa față de un alt Roosevelt ca preț pentru intrarea sa în război împotriva Imperiu^ lui Soarelui Răsare, el va obține la Ialta *restabilire drepturilor anterioare ale Rusiei, încălcate prin atacul ne] loial al Japoniei din 1904 r.*

Incepînd cu anul totuşi guvernul Mikadoului avînd în vedere un posibil conflict cu Statele Unite, realizat o rapidă apropiere de Petersburg, implicînd re' cunoaşterea intereselor speciale ale țarilor în Manciuri de Nord, în Mongolia şi chiar în Coreea. Rusia bolşevic nu va uita aceasta...

Instalarea la Casa Albă a lui Woodrow Wilson, în 1913, va aduce cu sine o schimbare radicală în politic"' Washingtonului. Partidul Democrat, al cărui candida era, criticase cu asprime — pe vremea lui Theodore Roosevelt şi a succesorului său, Taft — *diplomația dolarului* şi imperialismului. Refuza să creadă în altceva deci t în bunăvoință, în organizația internațională, în *Noua Libertate.* Dădea în mod strict prioritate idealismului—} sau dacă vreți ideologiei — în materie de politică internațională în detrimentul interesului.

Noii conducători nu aveau decît aversiune față de țarism, cu întreg cortegiul său de deportări, spînzurări şi pogromuri. Dar atunci cînd acesta a fost răsturnat, s-au repezit să creadă că Rusia se va transforma pe loc într-un paradis liberal. în mesajul său către Congres, citat mai susi, din 2 aprilie 1917, Wilson nu a ezitat să proclame că, *pentru cei care o cunoşteau mai bine, Rusia a fost întotdeauna profund democrată în întregul său <mod e gindire, în obiceiurile de fiecare zi ale ilocuitorilor ei, - nnanifestarea adevăratului lor instinct şi a atitudinii Zor față de viață. Autocrația care încununa virful edi- iiciului său... nu era în realitate rusă din punctul de vedere al originilor, naturii şi tendințelor sale... iată — va spune el în concluzie — un asociat demn într-o ligă de onoare* [21]. *Emoționante iluzii, care vor înflori în perioada alianței împotriva nazismului, cu toate că, între timp, stalinismul reînviase imaginea unei Rusii în mod ciudat asemănătoare aceleia descoperite de Custine în 1839 : O nație de cuceritori prin definiție, hrăpăreață datorită privațiunilor, care ispăşeşte dinainte, la ea acasă, păcatul speranței că va putea să-şi impună tirania altora*[22]. *

2.

Spre deosebire de Statele Unite, țările europene au avut aproape toate, într-un moment sau altul al istoriei lor, ocazia să se încaiere cu Rusia. Imperiul țarilor suferea într-adevăr rip un pyp;itWn' : i 1. In lipsa unei frontiere naturale care să-i oprească pe cuceritorii veniți din Apus, era înclinat mereu să-şi împingă avanposturile tot mai departe. Şi cum iarna îl supunea timp de şase luni pe an unei adevărate blocade, el căuta, absolut fireşte, porturi la mările calde care să-i asigure o ieşire din această situație. Cînd, în 1914, Nicolae al II-lea va declara război imperiilor centrale, nu o va_ face pentru a asigura victoria Dreptului şi a Libertății — pe care acestea le respectau în mai mare măsură decît el — ci pentru a dobîndi, atît în Vest, cît şi în Sud, acele avantaje teritoriale decisive pe care predecesorii săi căutaseră în zadar să le obțină.

Aliaților le-a pretins astfel Dardanelele, <jefileurile Carpaților întreaga Polonie, parte din Prusia onen- , talaTIn 1915,~lP~ubLhiut dtr la aceştia, printr-un tratat secret, promisiunea că i se va acorda Constantinopolul. In anul următor, acordul Sykes-Picot, care împărțea între Anglia şi Franța prada Imperiului otoman,. îi atribuia Trapezuntul, Kurdistanul şi jumătate din Persia.

Nemulțumită doar să jinduiască la provinciile de 1 granițele sale, Rusia se va implica în intenția de purifi care a *putredului Occident.* Cazacii poposiseră în 181 pe Champs ELysees. Nicolae I, campion înrăit al reacțiunii, îşi oferise soldații, în 1830, regelui Olandei, pentru zdro birea revoltei belgiene. Metternich nu va ezita să ape-, leze la el, în 1848, pentru a înăbuşi insurecția wngară Intelectualii slavofili n-aveau să rămînă datori țarilor Gogol exclama liniştit în Suflete *moarte ; Şi tu, Sfîntă Rusie, în ce viitoare ai intrat, ca acea troică pe care nimeni nu poate s-o ajungă. Ridici volburi de praf, podurile trosnesc şi totul se dă înapoi în calea ta... depăşeşt totul .'... Şi cel care te priveşte se opreşte uluit ca de minune cerească..., troica spintecă spațiul, călăuzită de însuşi Dumnezeu... Tot* ceeerce *viețuieşte pe pămînt fug şi dispare, iar celelalte popoare, celelalte imperii se dau la o parte, lăsîndu-ți ție, Sfîntă Rusie, cale liberă !* [23]

Autorul *Demonilor,* Dostoievski, scria că poporul rus este singurul *teofan* (purtător de Dumnezeu) ; că era singurul dintre toate popoarele *care-l deține pe adevăratul Dumnezeu* şi că a doua *venire a lui Mesia* va avea loc în Rusia... *Un popor cu adevărat mare* — scria el mai departe — *nu se va mulțumi niciodată cu un rol secundar în omenire ; ceea ce îi trebuie este deplina întîietate, rolul unic...* [24] La polul opus, Bakunin anunța, în 1848, ziua în care, *din oceanul de sînge şi de foc, se va ivi la Moscova, în înaltul cerului, tfpmig Revoluției menită să de- vină călăuza omenirii* [25].

O jumătate de secol mai tîrziu, steaua roşie va încorona într-adevăr turnul Kremlinului şi mecanismul marxist se va grefa pe mesianismul rus, asumîndu-şi-l încetul cu încetul. Aceasta era ziua pe care Marx o aşteptase în ultimii ani ai vieții sale. Mărturisise totuşi timp îndelungat un dispreț suveran față de *Moscova, născută*

şi crescută la acea şcoală a abjecţiei care a fost crunta opresiune mongolă[25]. El denunţare cu putere tendinţele şale de *agresiune universală*[27]. Dar după ce scrisese în *Manifestul comunist* (1848), că, *în Germania, revoluţia burgheză va fi în mod obligatoriu preludiul nemijlocit al revoluţiei proletare*[28], *după ce aşteptase cintul cocoşului galic*[29] *să vestească Revoluţia universală, după ce nutrise unele iluzii privind clasa muncitoare engleză, se consolase după toate aceste decepţii mizînd pe Rusia, junde operele sale au stîrnit mare interes : Rusia — scria el unui prieten, profesorul de muzică Sorge, în 1877 — este de mult timp ameninţată de o răsturnare : sînt întrunite toate elementele (...), toate straturile societăţii ruse se află în plină descompunere, din punct de vedere economic, moral şi intelectual. Revoluţia va începe de această dată la Răsărit*[30].

Sub impresia războiului ruso-turc, Marx a luat încă o dată dorinţele drept realităţi. Dar, douăzeci şi opt de ani mai tîrziu, în 1905, revoluţia va izbucni într-adevăr în Rusia. Era o revoluţie,, burgheză. Ce aveau să facă militanţii grupaţI7încă din 1898, în sînul Partidului Muncitoresc Social-Democrat din Rusia (P.M.S.D.R.), afiliat la Internaţionala a Il-a ? împotriva celor susţinute de socialiştii revoluţionari, care preconizau împărţirea pământurilor, înainte de naşterea civilizaţiei industriale, pentru a evita contaminarea de către gîndirea occidentală ei credeau — odată cu autorul *Capitalului* — că revoluţia socialistă, cu alte cuvinte însuşirea în proprietate colectivă, prin dictatura proletariatului, a tuturor mijloacelor de producţie, nu poate avea loc decît într-un stat capitalist avansat. *Or* — scria atunci Lenin — *gradul de dezvoltare economică a Rusiei (condiţie obiectivă) şi nivelul de conştiinţă şi de organizare al maselor largi ale proletariatului... fac imposibilă emanciparea imediată şi completă a clasei muncitoare* [31]. Deci, în acest caz, *proletariatul şi ţărănimea nu dispun de o altă cale spre adevărata libertate decît aceea a libertăţii burgheze, şi a progresului burghez* [32]. Dar, cele două tendinţe principale din partid vor trage concluzii diferite din această premisă.

Cei numiţi *menşevici* pentru că reprezentau „minoritatea" în conducerea partidului, deşi balanţa numerică în- clina în favoarea lor, erau convinşi, împreună cu Martov, de caracterul inevitabil al revoluţiei. Ei gîndeau că răs- pîndirea ideilor marxiste va fi suficientă pentru a determina în rîndurile poporului *nevoia arzătoare de a ataca şi de a se înarma*™. Susţineau deci ideea unui partid al maselor largi şi condamnau, în numele purităţii ideologice, orice sprijin, fie chiar şi tactic, dat politicienilor *burghezi.* Ei nu voiau să colaboreze la naşterea acestei revoluţii burgheze, pe care o considerau totuşi indispensabilă succesului propriilor lor teze.

Opus lor, Lenin şi *bolşevicii săi (majoritari)* propo- văduiau limbajul realismului şi al îndrăznelii. Trebuie — spuneau ei — ca partidul să fie organizat în vederea cuceririi puterii, deci să alcătuim o armată puternică şi antrenată, ceea ce presupune că în recrutare vom acorda primat calităţii faţă de cantitate. Trebuie

început cu începutul, deoarece — scria Lenin — *ideea de a căuta salvarea clasei muncitoare în altă parte decît în capitalism este reacţionară.*[3'l]

Proletariatul — continua el — *trebuie să ducă pînă la capăt revoluţia democrată, alăturindu-şi masele de ţărani, pentru a zdrobi prin forţă rezistenţa autocraţiei şi pentru a neutraliza instabilitatea burgheziei,*[35] *Dar revoluţia democrată odată încheiată, vom păşi imediat şi pe măsura exactă a forţelor noastre, pe măsura forţelor proletariatului conştient şi organizat pe calea revoluţiei socialiste.* [30] Nimic altceva *nu va spori mai mult energia revoluţionară a proletariatului mondial* — afirma el în continuare —, *nimic nu va scurta într-atît drumul său spre victoria totală ca această victorie hotărîtoare a revoluţiei începute în Rusia...* [37]

Dar revoluţia *burgheză* din 1905 nu va fi victorioasă decît în aparenţă. Curînd ţarul îşi va lua revanşa şi represiunea se va abate cu violenţă asupra social-democraţilor, care nu vor conteni să. se sfîşie între ei cu frenezie, în 1912, pe fondul unor frămîntări sociale tot mai ample în Rusia, bolşevicii vor înregistra o serie de succese. Cea de a Vl-a Conferinţă a P.M.S.D.R., întrunită la Praga, în ianuarie, îi va elimina pe menşevici din organele sale conducătoare şi pentru a consfinţi sciziunea va adăuga un b" (bolşevic) la titulatura sa oficială. Un *birou rus,* con- dus de Iosif Djugaşvili, alias Stalin, un dur militant geor- oian, exilat pe vremea aceea în Siberia, era însărcinat să cpntralizeze acţiunea revoluţionară chiar în Rusia. Lenin se va instala în Galiţia austriacă, in imediata" vecinătate a frontierei, pentru a fi mai aproape de militanţi. Un mare ziar, „Pravda" — adevărul —, va fi lansat de către partid la Petersburg. Interzis în mai multe rînduri, acesta va reapărea, de fiecare dată, sub un alt titlu. In octombrie, sase bolşevici vor fi aleşi deputaţi în Duma (parlament) Imperiului. Candidaţii partidului vor obţine un milion de voturi faţă de cele numai două sute de mii ale menşevici- lor. în sfîrşit, Congresul Internaţional, reunit la Basel, va adopta o rezoluţie în care aprecia că *răsturnarea ţarismului... speranţa tuturor puterilor reacţiunii din Europa este una din principalele sale sarcini.* [38]

Doi ani mai tîrziu, situaţia era complet schimbată. La Basel, partidele socialiste declaraseră *război războiului* şi chemaseră clasa muncitoare din toate ţările să facă tot ceea ce este posibil să-i pună capăt, în cazul în care din nenorocire el ar izbucni, folosind *cit se poate de mult criza economică şi politică provocată de război, pentru a agita straturile cele mai adinei ale populaţiei şi pentru a grăbi căderea dominaţiei capitaliste.* Or, încă de la prima salvă de tun a primului război mondial, ele se vor alătura, de ambele părţi ale baricadei, unei sacre uniuni. *Acesta este sjîrşitul Internaţionalei a Il-a* — va exclama Lenin — nevoit să se refugieze în Elveţia. *De astăzi încolo nu mă mai numesc social-democrat, ci comunist...*[39] La 1 noiembrie 1914, P.M.S.D.R. publică o rezoluţie, afirmînd că *transformarea războiului imperialist în război civil este singurul cuvint de ordine proletar just...*

2.

In actuala situație internațională — continua textul, *nu se poate spune, din punctul de vedere al proletariatu- lui internațional, care înfringere — a cărui grup de națiuni beligerante — ar dăuna cel mai puțin socialismului. Dar pentru noi, social-democrații ruşi, este în afară de orice îndoială că, din punctul de vedere al clasei muncitoare şi al maselor de oameni ai muncii ce aparțin tuturor popoarelor Rusiei, cel mai mic rău ar fi înfrîngerea monarhiei țariste, guvernarea cea mai reacționară şi cea mai barbară, care oprimă cel mai mare număr de națiuni şi masa cea mai mare de populații din Europa şi* Asia/'[0]

Acest limbaj nu va avea pe moment un răsunet prea mare. Cîțiva militanți pacifişti, veniți din toate părțile Europei, vor reuşi să se întîlnească în 1915 şi 1916 în localitățile Zimmerwald şi Kienthal din "Elveția. Sprijinit de credinciosul său colaborator Zinoviev, Lenin va încerca fără succes să impună un apel adresat combatanților, prin care li se cerea *să depună armele şi . să le întoarcă împotriva duşmanului lor comun, guvernele capitaliste/'[1]* Insistența sa de a-i face pe participanții la congres să accepte falimentul Internaționalei a Il-a şi să se pronunțe pentru crearea celei de a treia va fi la fel de zadarnică.

In 1914, Lenin se va afla pe punctul de a abandona politica. Dar amplificarea în cele două tabere a unei mişcări împotriva războiului — pe măsura agravării masacrului — îi va reda, încetul cu încetul, speranțele. Atunci — după. ce lansase într-o broşură celebră teoria prudentă, dată fiind destinația difuzării ei în Rusia, *a imperialismu- lui drept stadiul cel mai înalt al capitalismului* — Lenin va elabora legea potrivit căreia *dezvoltarea capitalismului are loc în mod extrem de inegal în diversele țări...* Ca urmare, trăgea concluzia că *socialismul nu poate învinge simultan în toate țările[42].*

Stalin va relua mai tîrziu toate acestea în *Principiile leninismului,* scriind că *lanțul frontului imperialist trebuie să se rupă în general acolo unde verigile sînt cele mai slabe şi, în orice caz, nu neapărat acolo unde capi- talismid este mai dezvoltat...* [43]. La ora aceea veriga cea mai slabă se afla evident în Rusia.

încă din 1902, Lenin a scris în *Ce-i de făcut ? : Istoria ne atribuie o sarcină imediată, cea mai revoluționară dintre toate sarcinile imediate ale proletariatului din indiferent care altă țară. îndeplinirea acestei sarcini va face din proletariatul rus... avangarda proletariatidui internațional...* [44]

Căderea țarismului, în martie 1917, îl ia pe nepregătite. Dar ea va apare, imediat, ca o şansă unică de realizare a acestui program. Nu pierde timpul pentru a explica *ştiințific* de ce aceasta fusese inevitabilă şi cheamă proletariatul să treacă la cea de a doua etapă : cucerirea puterii burgheze, pentru a face apoi propria sa revoluție. Imbinînd vorbele cu fapta, ia trenul spre Rusia în tovărăşia unui grup de emigranți, beneficiind de permisele de liberă trecere şi de binecuvîntarea autorităților germane. *Desigur* — scria el într-o scrisoare adresată muncitorilor

elvețieni, la plecarea sa de la Geneva — *Rusia este o țară preponderent țărănească, una din țările cele mai înapoiate din Europa. Socialismul nu poate triumfa nemijlocit... Proletariatul rus nu poate doar prin propriile sale forțe să ducă victorios la capăt revoluția socialistă...* El apreciază totuşi că *natura agricolă a țării... este susceptibilă să facă din revoluția burghezo-democra- tică din Rusia preludiul revoluției mondiale*[45]. Acestui țel i se va dedica pe viitor cu o energie, cu un curaj şi o inteligență care fac din el în mod sigur una din figurile cele mai marcante ale istoriei omenirii.

Din luna februarie, la cîrma Rusiei coexistau, de bine de rău, două puteri : guvernul provizoriu, dominat de elemente burgheze, prezidat pe rînd de prințul Lvov şi de socialistei revoluționar Kerenski ; Sovietele, emanație a muncitorilor şi soldaților, în cadrul cărora, în cele mai multe din marile oraşe, majoritatea era deținută de menşevici şi socialişti revoluționari. Denunțînd cu vehemență caracterul *imperialist* al guvernului provizoriu, care continua războiul alături de Antantă, Lenin a dus imediat o campanie sub lozinca *Toată puterea în miinile Sovietelor,* străduindu-se să obțină majoritatea de partea sa. în august, complotul generalului Kornilov, care voia să dizolve Sovietele, va avea drept consecință ralierea de partea bolşevicilor a celor din Petrograd şi din Moscova.

La 10 octombrie, Comitetul central al P.M.S.D.R. recunoştea că *insurecția armată este inevitabilă şi pe deplin actuală* [',fî].

Bibliografie si note

1. Sir Thomas BARCLAY, Le *Président Wilson,* Paris, Armand Colin, 1918, p. 263.
2. John REED, *Dix jours qui ébranlèrent le monde,* Paris, Éditions sociales, 1958, p. 155.
3. Isaac DEUTSCHER, *Trotsky,* Paris, Julliard, 1964, tom II, p. 291.
4. Denis de ROUGEMONT, *Vingt siècles d'Europe,* Paris, Payot, 1961, p. 268.
5. Victor ALEXANDROV, *L'ours et la baleine,* Paris, Stock, 1958, p. 14.
6. Fernand L'Huillier, *De la Sainte-Alliance au Pacte atlantique,* La Baconnière, Neuchâtel, 1954, tom I, p. 149.
7. André MAUROIS, *Histoire des Etats-Unis,* Paris, Albin Michel, 1947, p. 293.
8. Jean DARIDAN, *Abraham Lincoln,* Paris, Julliard, 1962, p. 228.
9. ALEXANDROV, *op. cit.,* p. 35—36.
10. Amiral LEPOTIER, *Les Russes en Amérique,* Paris, Fayard, 1958, p. 170. v
11. LÉNINE, *L'impérialisme, stade suprême du capitalisme,* Paris, Éditions sociales,. 1945, p. 79.
12. L'HUILLIER, *op. cit.,* p. 266.

13. Walter LTPPMANN, *La politique étrangère des Etats-Unis,* Paris, Editions des Deux Rives, 1945, p. 36.

14. Apthony HARTLEY, *L'Angleterre. Une autocritique,* Paris, Éditions du Seuil, 1946, p. 66.

15. LENINE, *op. cit.,* p. 109.

16. L'HUILLIER, *op. cit.,* tom II, p. 21.

17. *Ibid.,* tom I, p. 248.

18. Pierre RENOUVIN, *La question d'Orient,* Paris, Hachette, 1946, P- 169.

19. L'HUILLIER, *op. cit.,* tom II, p. 59.

20 STETTINIUS, *Yalta, Roosevelt et les Russes,* Paris, Gallimard, 195L p. 92.

21. BARCLAY, *op. cit.,* p. 263.

22. Marquis de CUSTINE, *La Russie en 1839,* Paris, Librairie. d'Amyot, 1843, tom IV, p. 354.

23. GOGOL, *Les âmes mortes,* Paris, Albin Michel, 1948, p. 264.

24. DOSTOÏEVSKI, *Les Démons,* Paris, Gallimard, 1955, p. 267—268.

25. Benoît HEPNER, *Bakounine et le panslavisme révolutionnaire,* Paris, Marcel Rivière-, 1950, p. 270.

26. Michel COLLINET, *Du bolchevwme,* Paris, Amiot-Dumont, 1957, p. 179.

27. *Ibid.,* p. 180.

28. Karl MARX, *Oeuvres,* Paris, Gallimard, 1963, tom I, p. 194.

29. Jean-Yves CALVEZ, *La pensée de Karl Marx,* Éditions du Seuil, Paris, 1956, p. 33.

30. MARX, *op. cit., p. CLXIII.*

31. LÉNINE, *Deux tactiques de la social-démocratie révolutionnaire* în *Oeuvre choisies,* Moscou, Éditions en langues étrangères, 1948, p. 428.

32. *Ibid.,* p. 506.

33. „Iskra" din 27 ianuarie 1905, citată de Collinet, p. 57.

34. LÉNINE, *Oeuvres choisies, op. cit.,* p. 448.

35 *'bid.,* p. 496.

36. LÉNINE, *L'attitude de la social-démocratie à l'égard du mouvement paysan,* în *ibid.,* p. 541.

37. *Ibid.,* p. 455.

38. Textul rezoluției de la Basel în anexă la Lénine, *L'impérialisme, stade suprême, op. Cit.,* p. 116 și urm.

Istoric, războiului rece

39. Nina GOURFINKEL, *Lénine,* Paris, Éditions du Seui 1959, p. 87.

40. LÉNINE, *Oeuvres choisies, op. cit.,* p. 746.

41. *Ibid..,* p. 744.

42. LÉNINE, *Le programme militaire de la révolution prolé tarienne,* în *Oeuvres choisies, op. cit.,* p. 888,

43. STALINE, *Les questions du Léninisme,* Paris, Édition sociales, 1947, tom I, p. 27.

44. LÉNINE, *Que faire,* în *Oeuvres choisies, op. cit.,* p. 19

45. COLLINET, *op. cit.,* p. 72.

46. Histoire du parti communiste (bolchevik) de l'U.R.S. Paris, Éditions sociales, 1946, p. 174.

DE LA RĂZBOIUL IMPERIALIST LA RĂZBOIUL CIVIL

Cînd a izbucnit bătălia revoluției, regii nu au înțeles-o deloc; ei au văzut o revoltă acolo unde ar fi trebuit să întrevadă transformarea națiunilor, sfîrşitul şi începutul unei lumi.

CHATEAUBRIAND *(Memorii de dincolo de mormînt)*

33

[3] — cd. 521

Lenin nu era tocmai apostolul coexistenței paşnice, căruia, ulterior, propaganda sovietică avea să-i compună o imagine liniştitoare. Condamnarea la spînzurătoare de către justiția țaristă şi executarea fratelui său, un terorist romantic, a făcut din acest fiu de funcționar, în vîrstă de şaisprezece ani, un duşman de moarte al civilizației capitaliste. Dacă era un om bun, aceasta era lai modul abstract, în felul lui Robespierre. Cum spunea Gorki, *îşi reținea sufletul cu aripile* [1]. Se credea îndreptățit, în numele credinței care sălăşluia în el, să recurgă la orice mijloace. Il îndemna în acest sens predispozi ția naturală a spiritului său, uimitor de dotat pentri dialectică, polemică şi sinteză istorică. Marx fusese pr fetul revoluției mondiale. Lenin i-a fost mamoşul ş genialul ei strateg.

El nu ar fi pornit la asaltul şubredului guvern pr vizoriu al lui Kerenski dacă n-ar fi crezut -că revoluți avea să izbutească foarte curînd în principalele state ala Europei. Este un *adevăr absolut* — a declarat el la î martie 1917, în fața celui de al Vll-lea Congres aii P.M.S.D.R. — *că vom fi condamnați la pieire dacă revo' luția nu izbuteşte în Germania* [2].

Iar Cpmi'tetul Central va considera *Situația inter națională a Revoluției ruse (revolta din cadrul marine germane, ca semn extraordinar al extinderii în întreag Europă a revoluției mondiale socialiste*[3]...), în fruntea motivelor care la 23 6ctombrie 1917 (10 octombrie stil vechi) l-au determinat să hotărască insurecția împotriva guvernului provizoriu burghez al lui Kerenski.

Lenin supraapreciase elanul revoluționar al clasei muncitoare germane. Revolta flotei imperiale s^-a redus la răzvrătirea, rapid reprimată, a echipajelor a trei vase aflate în porturi 2. Dar ar fi trebuit ceva mai mult pentru a-l face să-şi schimbe părerea pe un asemenea om, atît de convins ,de caracterul ştiințific al analizelor şi intențiilor sale. Nu vedea oare Marx în socialism o *enigmă a istoriei rezolvată ?*[4]. Prima hotărîre a guvernului Sovietelor, *decretul asupra păcii* din 8 noiembrie 1917,

2 în iulie-august 1917 s-au răsculat echipajele a trei vase ale flotei imperiale germane, ancorate la Kiel şi Wilhelmshaven *(n. tr.)*

nu-şi găseşte explicaţia decît în certitudinea unei contaminări rapide după exemplul rus.

Textul citit de Lenin personal în faţa Congresului Sovietelor din întreaga Rusie, primit cu ovaţii extraordinare, se adresa *popoarelor şi guvernelor tuturor ţărilor beligerante.* Acesta le propunea deschiderea neîn- „ iaţă de negocieri în vederea unei *păci democratice chitabile,* adică fără anexiuni şi fără despăgubiri. Preei- înd că era dispus să examineze orice alte condiţii de -„ace sub rezerva ca acestea să fie *redactate cu toată claritatea, fără cel mai mic echivoc şi fără cel mai mic secret,* guvernul revoluţionar anunţa intenţia sa de a renunţa la diplomaţia confidenţială şi de a publica integral tratatele secrete semnate de către ţari. Preconiza încheierea fără întârziere a unui armistiţiu de cel puţin trei luni, interval în care negocierile de pace ar fi trebuit să fie în măsură să se încheie. Adăuga că, formulînd o asemenea propunere, se adresa în *special muncitorilor conştienţi ai celor trei state — cele mai mari dintre par- t ticipanţii la războiul actual, muncitorilor din Anglia, din Franţa şi din Germania* [5].

Comentînd decretul, Lenin declara că acesta se va lovi de opoziţia guvernelor imperialiste. *Nu ne facem nici o iluzie in această privinţă,* adăuga el. *Dar sperăm că revoluţia va izbucni în curînd în ţările beligerante... dacă proletariatul german înţelege că sîntem gata să luăm în considerare toate ofertele de pace, aceasta va fi, după toate aparenţele, picătura de apă care va face să se reverse paharul. Revoluţia va izbucni în Germania* [6].

Decretul a fost adoptat în unanimitate în acordurile „Internaţionalei". Dar, peste hotare, el va trece total neobservat. Autoritatea Sovietelor nu depăşea la acea dată cu nimic oraşul Petrograd. Mai mult decît atît... Preşedintele Sovietului capitalei, Troţki, vechi men'şevic, care se reconciliase cu Lenin şi fusese numit comisar al poporului la Afacerile Externe, a trebuit să găsească un lăcătuş care să-i deschidă porţile ministerului, unde funcţionarii prezenţi îi refuzau orice concurs. N-a putut nici măcar să impună traducerea în limbi străine a decretului asupra păcii.

Guvernele marilor puteri obţineau ştirile cele mai contradictorii privind evenimentele din Rusia. Refuzau sâ creadă în * succesul durabil al unor oameni care declaraseră război stîlpilor tradiţionali ai ordinii : proprie- tatea, religia, morala. Cînd puterea Sovietelor, după s-a consolidat de bine de rău la Petrograd şi s a invtaj la Moscova, a reuşit să-i incunoşitiinţezs formal pe alia la 20 noiembrie, despre propunerea sa de pace imediai nici măcar nu i s-a răspuns.

Fiind oficial în război cu Rusia, Germania nu av un reprezentant diplomatic la Petrograd. A fost neces deci să se trimită emisari peste liniile frontului. La Be lin, îşi frecau mîinile de mulţumire. Nu-şi făcuseră pr bleme să-l lase «pe Lemn şi pe câteva zeci dintre fidelii s să folosească, pentru a se reîntoarce în Rusia după ab carea ţarului, un tren, care contrar legendei, nu fuse plumbuit [7]. Ostilităţile se vor opri la 1 decembrie. T f- data de 5 s-a încheiat un armistiţiu de zece zile — ca • Ia 15 deceimbrie trebuia să fie prelungit pentru o lună şi s-a stabilit ca la 22 decembrie să

înceapă negocieri de pace în oraşul polonez Brest-Litovsk, unde era inst lalt cartierul general al trupelor germane din Răsărit.

Deci Sovietele urmau să negocieze cu plenipotenţiari Kai'serului şi nu cu reprezentanţii proletariatului genmar Iar, întrucît de la Paris sau de la Londra nu venea nic cel mai mic semn al vreunei dorinţe de tratative, acest negocieri nu puteau avea în vedere decît o pace separat" O atare perspectivă nu avea nimic în sine care să-i spe rie pe nişte oameni care — spre deosebire de menşevic şi socialişti revoluţionari — preconizaseră, cu cîteva luni înainte, politica *înfringerii propriului guvern în războiuţ imperialist*[8]. Aveau nevoie să obţină condiţiuni care să n' le pună în pericol puterea. Or, ei abordau negocierile d pace fără a dispune de cel mai mic atu.

Nu mai exista o armată rusă demnă de numele de armată. în ajunul revoluţiei din martie, numărul dezertorilor ajunsese deja la două milioane. Generalul Duhonin, comandant suprem, refuzînd să ia contact cu comanda mentul german, aşa cum îi ordonase Consiliul comisarilor poporului, fusese pe loc revocat din funcţie, înainte de a fi ucis de soldaţii din garnizoana din Moghilev, Sublocotenentul de marină Krîlenko, numit în locul lui, nu

desigur, ~ nici o şansă să se facă ascultat de nişte [a]\erali care nu gîndeau decît să întoarcă armele împo- + 'va revoluţiei. Sarcina sa consta mai ales în aceea de a -'cheia armistiţiul şi de a organiza demobilizarea trupelor acţiune care avea să înceapă la 19 decembrie.

Rămasă fără conducător şi fără armata care îi menţinea unitatea, Imperiul rus se dezagrega. Nu numai an- ti bolşevicii — încurajaţi da Paris şi de Londra — se regrupau cam peste tot, ci şi alogenii. Nu fuseseră oare Sovietele primele care să-i încurajeze în acest sens ? In aprilie, Conferinţa pe întreaga Rusie a partidului bolşevic ceruse pentru *toate popoarele care fac parte din Rusia dreptul la autodeterminare şi la constituirea de state independente* [9]. Raportul asupra acestei probleme a fost prezentat de către Stalin, un georgian, deci un nerus, autor al unei lucrări publicate în 1913 asupra marxismului şi a problemei naţionale. încă din 1901, el scrisese într-un eseu apărut la Tiflis : *Gem naţionalităţile şi religiile oprimate, gem în special polonezii şi finlandezii, izgoniţi de pe pămînturile lor natale şi jigniţi în sentimentele lor cele mai sfinte... Gem, datorită persecuţiilor şi umilinţelor neîntrerupte, şi evreii, privaţi chiar şi de cele mai prăpădite drepturi de care se bucură ceilalţi supuşi ruşi... Gem georgienii, armenii şi celelalte popoare...*[10]

Numit comisar al naţionalităţilor în guvernul insurecţional, Stalin va determina adoptarea, la 14 noiembrie 1917, a *declaraţiei drepturilor popoarelor din Rusia*[11], care relua principiile declaraţiei din aprilie privind dreptul la despărţire. Cîteva zile mai tîrziu, el avea să se ducă la Helsinki pentru a anunţa Congresului partidului social-democrat finlandez că ţării lor, mare ducat rus din anul 1809, i se reda independenţa. Dar, în acelaşi timp, [e]l lansa un apel la o *alianţă de bună voie şi cinstită între popoarele rus şi finlandez* [n]. Or, dacă social-democraţii doreau această

alianță, nu Ia fel se întîmpla şi cu partidele burgheze, care se temeau de contagiunea bolşevismului. Nu se înşelau, întrucît din martie 1918 vor în- cepe să se formeze soviete în oraşe. Ca să le vină ^ hac, baronul Mannerheim, fost general în armat^ țaris devenit mai tîrziu comadant şef al foartq? tinere^ arma finlandeze, a făcut apel la Suedia, care va refuza să inteij vină, apoi la Germania, care îi va trimite un detaşame de 12 000 de oalmeni, comandați de generalul von d Goltz. Gărzile roşii, la rîndul lor, au primit arme şi îi curajări din partea ruşilor. Războiul civil, care va du o lună, va fi marcat de numeroase atrocități. înfrînger comuniştilor va fi urmată de o represiune foarte aspr Raporturile sovieto-finlandeze, în ciuda tratatului d pace semnat în octombrie 1920, aveau să fie pentru mul timp afectate.

Dacă Rusia sovietelor putea în cel mai rău caz să împace cu existența unei Finlande total independent" nici nu putea fi vorba de aşa ceva în cazul Ucrainei, ca era în acelaşi timp grînarul şi bazinul ei carbonifer. Alț piți cu forța, în secolele al XVII-lea şi al XVIII-lea, Imperiul țarist, lipsiți începînd din 1875 de dreptul publicare şi de instruire în limba maternă, ucrainenii vd| resimți puternic dominația rusă. în zilele care vor urn abdicării lui Nicolae al îl-lea, un consiliu central ucra* nean, Rada, se va reuni la Kiev, unde se va decreta, l| 23 iunie, autonomia țării. Dominată de elemente *bu glieze,* Rada va refuza să recunoască Sovietele şi * anunța, la 20 noiembrie, crearea unei republici național care putea eventual să stabilească legături confederați cu alte națiuni. Guvernul de la Kiev va fi.recunoscut către Franța şi de către Marea Britanie, care vor acre dita pe lîngă acesta misiuni diplomatice şi militare.

Foarte curînd, tînăra republică, care se ciocnea î marile oraşe cu sovietele de muncitori şi de soldați, ave să intre în conflict cu Petrogradul. Conducătorii săi dăduseră într-adevăr ordin tuturor trupelor ucrainene, ori unde s-ar fi aflat acestea, să se înapoieze în țară, cee ce lăsa descoperite în fața armatei germane întregi sec toare ale frontului. în acelaşi timp, aceştia se opunea trecerii prin teritoriul lor a trupelor comuniste ruseşti tri mise ca întăriri împotriva soldaților generalului alb Kaledin, care se pregăteau să ia cu asalt bastionul bolşe- vic al Donețului.

La 17 decembrie, Lenin şi Troțki adresau poporului ucrainean — nu guvernului său — un manifest prin care, deşi Republica ucraineană şi dreptul ei de completă separare de Rusia erau în totalitate recunoscute, îi dădeau patruzeci şi opt de ore ca să permită trecerea trupelor ruseşti. Invazia avea să înceapă aproape imediat şi, ¡a 10 februarie 1918. comandantul şef al trupelor sovietice anunța că *transferase Sovietelor din Ucraina puterea stabilită aici prin forța baionetelor noastre* [13]. încă din ianuarie, Stalin ceruse Congresului Sovietelor să revizuiască principiul autodeterminării popoarelor. în cazul națiunilor mici, el urma să se aplice de aici înainte maselor proletare şi nu burgheziei. Iată o primă deformare a unor principii frumoase a căror traducere în practică cu sinceritate ar fi venit de hac puterii Sovietelor. Vor mai urma multe altele...

însă Rada, după ce îl îndepărtase pe ministrul de război Petliura, partizanul continuării luptei alături de occidentali, trimisese la Brest-Litovsk o delegație a cărei prezență fusese acceptată de ruşi. Berlinul va fi foarte încîntat să poată invoca pretextul existenței guvernului ucrainean pentru a condiționa pacea cu Rusia de părăsirea întregii republici de către bolşevici. Aceasta n-a fost nici pe departe singura sa pretenție teritorială. încă de la începutul lunii ianuarie, Sovietelor li se va cere să părăsească principalele teritorii cucerite de către țari in Europa de la Petru cel Mare încoace. Era mult totuşi să se ceară aşa ceva unor indivizi care nu încetaseră să militeze pentru o pace *fără anexiuni şi fără despăgubiri* şi care, total indiferenți față de realitățile militare, cereau liniştiți — în numele dreptului poparelor de a dispune de propria lor soartă — evacuarea tuturor regiunilor ocupate de trupele germane, mai ales în Polonia, precum Şi organizarea de plebiscite.

Convorbirile vor fi întrerupte la 18 ianuarie pent a-i permite lui Troțki să-şi consulte guvernul. Se manj festau două tendințe : grupul cel mai important, *com~ niştii de stingă,* conduşi de Buharin, şi *socialiştii-revol ționari de stingă,* pe atunci aliați ai bolşevicilor, conda nau orice idee privind o pace ruşinoasă. în numele re alisimului, Lenin, sprijinit de Stalin, preconiza acceptarf condițiilor germane. *Nu este nici o îndoială* — va excl ma el la 21 ianuarie — *că revoluția socialistă trebuie s vină în Europa şi că ea va surveni pe neaşteptate. Toate speranțele noastre în triumful definitiv al socialismul se bazează pe această certitudine, pe această previziun ştiințifică... Dar ar fi o gravă greşeală ca tactica guvernului socialist al Rusiei să se bazeze pe încercările d a calcula dacă revoluția socialistă în Europa şi în specia\ în Germania va izbucni în decurs de şase luni... Munci-t torii care semnează, după o grevă eşuată, contracte avan tajoase pentru capitalism nu trădează socialismul... Cet care declară că lupta împotriva imperialismului germa este o luptă de apărare şi justă, care acceptă sprijinul imperialiştilor anglo-francezi... acela este un trădător al socialismului. Dar cel care nu ascunde nimic poporului său... care subscrie în numele unei națiuni slabe la condițiile de pace favorabile uneia din grupările imperialiste — acela nu trădează cu nimic socialismxd.* [14] Dar el nu avea să fie urmat decît de o minoritate.

Simțind ezitarea Sovietelor şi pentru a încuraja elementele care se pronunțau pentru rezistență, preşedintele Wilson va prepiza într-un discurs că țelurile de război ale Aliaților presupuneau şi menținerea unității teritoriale a Rusiei, in cele din urmă, după dezbateri interminabile, Comitetul Central va fi încîntat să iasă din impas, adoptînd cu 9 voturi pentru şi 7 voturi contra, în ziua de 24 ianuarie, o rezoluție propusă de inventivul Troțki şi prezentată de el însuşi, pe drept cuvînt, ca *un act unic în istoria omenirii*[15]*: Încetăm războiul fără să încheiem pacea : demobilizăm armata* [16].

Congresul Sovietelor — autoritatea supremă a țării — va aproba în unanimitate, fără a impune însă negocia- [0] rilor un mandat ferm. Singurele instrucțiuni date de

Comitetul Central erau, aşa cum ceruse Lenin, să se cîştige timp prin toate mijloacele. Acesta mai voia încă să ci'eadă că muncitorii şi soldaţii germani vor sfîrşi prin a se revolta.

Dar reprezentanţii imperiilor centrale au înţeles per-„ fect jocul rusesc. Ascultau apelurile înflăcărate transmise de radioul bolşevic şi citeau manifestele pe care plenipotenţiarii Petrogradului le împărţeau cu nemiluita garnizoanei de la Brest-Litovsk. Ei ştiau că, înainte cu trei zile de deschiderea negocierilor, Troţki definise obiectivul lor în modul următor : în primul rînd, *să se ajungă cit mai rapid posibil la o încetare a ruşinosului şi criminalului masacru care duce Europa la pierzanie ; în al doilea rînd, clasa muncitoare din toate ţările să fie ajutată prin orice mijloace... să răstoarne dominaţia capitalului şi să pună mîna pe puterea politică* [17], ca şi faptul că el revenise asupra acestui subiect la 30 decembrie. Ştiau, de asemenea, că Sovietele puseseră la dispoziţia mişcărilor revoluţionare din toate ţările un credit de două milioane de ruble.

La 9 februarie, în timp ce gărzile roşii cucereau Kievul, Germania şi Austria semnau pacea cu Ucraina. Reprezentanţii lor puteau de aici înainte să dea cu pumnul în m^să convinşi fiind că astfel îi vor obliga pe ruşi să renunţe la fanfaronada lor şi să încheie pacea. Pe data de 10, generalul german Kuhlman avea să prezinte o hartă mare pe pare erau însemnate toate pretenţiile teritoriale ale Berlinului şi ale Vienei. în acel moment, Troţki va face, cu de la sine putere, acel pas pe care istoria oficială a partidului comunist al U.R.S.S. îl va califica mai. tîrziu drept un *act monstruos* [18].

în aşteptarea momentului cînd clasele muncitoare din *toate ţările vor prelua puterea* — va declara el — *noi ne retragem poporul şi armata din război... refuzăm condiţiile pe care imperialismul german şi imperialismul aus*tro-ungar le sapă cu forţă armelor în trupul viu al naţiunilor. [19] *în concluzie, el punea pămîntul rusesc sub pro tecţia poporului german pe care in mod hotărît nu dorea să-l deznădăjduiască.*

Acest calcul ingenios s-a dovedit foarte curînd o decepţie, în ciuda grevei din industria de război a Reich- ului, care a mai hrănit un timp speranţele bolşevicilor. Imperiile centrale vor denunţa armistiţiul. Trupele luî Wilhelm al II-lea vor ocupa în cîteva zile oraşele Revel, Minsk şi Kiev, vor trece Donul la Harkov şi îşi var cro drum pînă la Rostov, în timp ce turcii vor cuceri în Cau- caz localităţile Kars, Ardahan şi Batumi. Muncitorii din Petrograd — înarmaţi la repezeală, pentru a opri invadatorul care ajunsese pînă la Narva — se vor trezi prins de debandada armatei.

Acţionînd fără instrucţiuni precise, trei occidentali, căpitanul Jacques Sadoul — un avocat, afectat pe lîngă misiunea militară franceză, colonelul Robins — directorul Crucii Roşii americane în Rusia şi englezul Bruce Lock- hart — fost consul general la Moscova, vor păstra contactul cu Troţki. Sadoul şi Bruce Lockhart îşi vor asuma răspunderea de a le propune ruşilor un ajutor economic şi militar în cazul în care vor continua războiul. La 22 februarie, Troţki va supune propunerea acestora Comitetului Central, care o va accepta cu 6 voturi contra 5 Cîteva vorbe, scrise la repezeală pe o bucăţică de hîrtie de către Lenin — care nu a participat la acea şedinţă —, au determinat adoptarea hotărîrii. *Doresc să-mi dau şi eu votul*

pentru acceptarea cartofilor şi a armelor din partea tîlharilor imperialismului anglo-francez.[20] Dar cum aveau să le fie expediaţi aceşti cartofi şi trimise aceste arme ? Nimeni, de fapt, nu îşi va pune niciodată în mod serios această întrebare.

Nimic, în afară de pacea cu Germania, nu putea evita prăbuşirea Sovietelor. Lenin şi Stalin, în ceea ce-i priveşte, înţeleseseră perfect că era necesar să se trateze cu \Berlinul, şi aceasta cît mai repede posibil. Lenin va trebui totuşi să ameninţe cu demisia sa şi cu spectrul unei reconcilieri a Germaniei cu inamicii ei, îndreptată împotriva bolşevismului, pentru a obţine acceptarea de către Comitetul Central a condiţiilor de pace propuse de Berlin, la 23 februarie, asupra cărora trebuia hotărît, într-un fel sau altul, în decurs de 48 de ore. Şi de data aceasta Hu va obţine deiiît 7 voturi contra 4. Troţki se ve abţine împreună cu trei dintre adepţii lui, nu fără a-şi face cunoscută opoziţia. Va renunţa pe tac la funcţia de comisar pentru afacerile externe, care a revenit adjunctului său, Cicerin.

Noile condiţii germane erau mult mai dure decît cele precedente, adăugîndu-li-se de astă dată şi exigenţele turce. Sovietele au fost nevoite să renunţe la provinciile baltice, precum şi la poziţiile cîştigate în Caucaz de către soldaţii sultanului. Trebuiau în plus să se angajeze la plata unei despăgubiri enorme către imperiile centrale.

La-3 martie, pacea era încheiată. Aliaţii au încercat să evite ratificarea ei, invocînd posibiltatea unei intervenţii japoneze, în cazul votării ei. Dar a fost în zadar. La 6 martie, al Vll-lfa Congres al P.M.S.D.R. aproba tratatul cu 30 de voturi pentru, 12 contra şi 4 abţineri : pentru a-şi exprima voinţa de a porni de la „zero", s-a hotărît schimbarea denumirii partidului în *Partidul Comunist* (bolşevic) din Rusia. Prescurtat P.C. (b) R. *Trebuie să ştim să dăm înapoi,* a spus Lenin în raportul său. *Nu mai putem da înapoi în ordine. Slavă Domnului, o putem face cel puţin în semi-ordine, pentru a cîştiga timp, oricît de scurt ar fi, pentru ca partea bolnavă__ a organismului nostru să se poată odihni niţel. Organismul în întregul său este sănătos, va învinge boala. Nu putem pretinde s-o facă într-o clipă, să stăvilească armata în plină debandadă... Tot ceea ce am prezis s-a înfăptuit. h loc de 7Jacea de la Brest (Litovsk), ne-am ales — din vina celor care nu au vrut-o — cu o pace şi mai ruşi- Dar orice ţăran şi orice muncitor serios mă vor absolvi de vină pentru că ei sînt cei care înţeleg că pacea ⁿu este decît un mijloc de a-ţi recăpăta forţele...* [21] El îi luase în rîs pe cei care îl întrebau dacă avea de gînd să respecte sau nu tratatele şi le-a cerut comuniştilor să pornească la muncă fără întîrziere pentru a-şi asigura mijloacele materiale necesare victoriei.

Se resemnase să cedeze spaţiu pentru a cîştiga timp Dar spaţiul asupra căruia îşi exercita autoritatea se reducea de parcă ar fi intrat la apă. La Brest-Litovsk, aban donse deja un teritoriu, cam o dată şi jumătate cît Fran ţa, pe care se afla un sfert din populaţia imperiului, o treime din lanurile sale de grîu şi trei sferturi din resursei sale de fier şi de cărbune. Iar germanii continuau s~ avanseze spre Sud, la chemarea cazacilor de pe Don şi din Crimeea. Bielorusia şi-a proclamat independenţa la 2

martie, urmată curînd — la instigarea occidentalilor de trei republici din Transcaucazia : Armenia, Georgi şi Azerbaidjan. Musulmanii başchiri, chirchizi, turcmen circasieni nu aşteptaseră *declaraţia privind drepturile po poarelor din Rusia* pentru a se scutura de autoritatea pu terii centrale. Albgardiştii operau în cele patru colţuri al ţării. Socialiştii revoluţionari — care aveau de partea lo majoritatea ţărănimii şi care se aliaseră cu bolşevicii î momentul insurecţiei — s-au despărţit de aceştia ca semq^ de protest împotriva *păcii ruşinoase.* Ei şi-au înmulţ atentatele şi sabotajele şi au format o armată care, î iulie 1918, va cuceri oraşul Iaroslav, aflat la 250 kilome? tri la nord de Moscova.

Sovietele erau ameninţate de încă un pericol : inter venţia Aliaţilor. Majoritatea conducătorilor francezi r englezi, total preocupaţi de războiul împotriva Germanie nu vor întrevedea nici un moment răsunetul Revoluţie din Octombrie. Aceştia nu puteau să creadă în supravie ţuirea unui stat care — după ce distrusese una după alt bazele societăţii — îndrăznea să anuleze datoriile ţari mului, ridicînd astfel împotriva sa masa enormă de cr ditori : numai în Franţa erau 1 600 000. După afacerea c trenul aşa-zis plumbuit, Lenin nu mai era pentru ei dec un agent în solda Kaiserului. S-a confirmat, de altfel, fa tul că Berlinul trimisese fonduri bolşevicilor înainte de revoluţie, prin intermediul unui prieten de-al lui Troţki, ¿\lexander Halphand, zis Parvus ; ceea ce este mai puţin sigur este dacă acestea le-au parvenit. Brest-Litovskul nu putea, în orice caz, decît să întărească opinia occidentală în legătură cu *trădătorul* Lenin. Plenipotenţiarii imperiilor centrale — care i-au văzut pe omologii lor ruşi timp de săptămîni întregi îndemnîndu-i pe soldaţii lor la revoltă — au sesizat mai bine natura valului care avea să se rostogolească în curînd peste Europa.

In noiembrie 1917, guvernul britanic a respins un proiect al lui Foch, sprijinit de Churchill, ce viza redeschiderea unui front la Răsărit. *Nici o politică nu ne-ar putea fi atît de fatală* — declarase ministrul afacerilor străine Balfour — *ca aceea de a le oferi ruşilor pretextul de a-i primi ca prieteni şi eliberatori pe ofiţerii şi 'soldaţii germani.*[22] Dar, încă din luna decembrie, Clemenceau semna cu lordul Miller o convenţie delimitînd regiunile în care cele două guverne puteau interveni, dacă era cazul : Transcaucazia, Kazahstanul, Kurdistanul, statele baltice şi regiunea arctică — pentru Marea Britanie ; Ucraina, Basarabia, Crimeea — pentru Franţa.

In ianuarie 1918, vase de război japoneze, britanice şi americane au fost trimise în faţa Vladivostokului, oficial pentru a împiedica ca enormele stocuri de arme — 800 000 tone — livrate de către Aliaţi şi care, din lipsa mijloacelor de transport, nu putuseră fi dirijate spre front, să cadă în mina germanilor... care se aflau la mai multe mii de kilometri depărtare. Puşcaşi marini japonezi au ajuns în Siberia în martie, ca avangardă a unei armate de 75 000 de oameni ale cărei scopuri imperialiste nu puteau să nu-i îngrijoreze pe americani. De aceea, în parte pentru a-i contracara, Wilson va trimite m Siberia, în august, o mică formaţiune de *infanterie* m&*rină,* care

avea să fie retrasă în 1920, japonezii eram- Ponîndu-se acolo încă patru ani. Sub acelaşi pretext al protejării stocurilor de arme, francezii, englezii şi amei cânii vor debarca în luna august cîipva mii de oameni Murmansk şi la Arhanghelsk în .Marele Nord. Dar ni cleul intervenţiei se va constitui din soldaţi aflaţi deja] faţa locului : mai multe zeci de mii de cehi şi de slovg mobilizaţi sub culorile Habsburgilor şi care se lăsasei luaţi prizonieri în Carpaţi ca să nu mai lupte pentn dubla monarhie.

în momentul revoluţiei, ei se declaraseră neutri faj de problemele ruseşti şi se puseseră de acord atît 1 Aliaţii, cît şi cu comuniştii pentru a reveni în Europ occidentală. Cum însă în drumul lor se interpunea grosj armaselor germane şi austriece, o singură cale părea dț ponibilă : transsiberianul. Ne putem închipui cel însemnat această *Anabasis* feroviară într-un teritori căzut pradă anarhiei totale, terorizat de grupuri înarma) de toate felurile, adesea simpli bandiţi, precum şi J partizani ai unui clan sau ai unui alt clan. în mai mul rînduri, cehii şi-au croit calea cu arma în mînă. Vor jefi în drum rezervele de aur ţariste. în mai 1918, în aprc piere de Celeabinsk, se va produce o ciocnire serioai între una din formaţiunile lor şi alţi prizonieri — ungu şi comunişti — angajaţi împreună cu alte mii ca ei | Armata roşie. Curînd după aceea, delegaţii cehoslovaci Moscova vor fi arestaţi şi Troţki va ordona dezarmare Legiunii. Conducătorii acesteia au refuzat să se confoi meze şi au decretat insurecţia împotriva bolşevicilor. C ei au fost inci'aţi de diverse elemente aliate nu încaj aproape discuţie. *Intervenţia pe care încercăm* săi *declanşăm* — scria atunci consulul Franţei la Moscov Grena rd — *şi care, pînă la un anumit punct, este opf) noastră, a început. Acum trebuie să avem grijă ca ea.\ fie încununată de siLeces.* [23] Cehii sperau în mod evide să cîştige bunăvoinţa occidentalilor, pentru a-i conving să consimtă la crearea unui stat cehoslovac imediat du înfrîngerea germanilor. Un guvern „panrus" — cu p ponderenţă socialist-revoluţionară — va fi instalat s protecţia lor la Ufa. îi vor izgoni pe comuniştii din Via vostok, unde vor pune stăpînire pe renumitul depozit de arme al Aliaţilor.

La sfîrşitul verii, situaţia comuniştilor părea disperată, pierduseră întreaga Siberie. Cehii ocupau bazinul Volgăi. Cazacii de pe Don înaintau spre Moscova. în regiunile aflate încă sub controlul Sovietelor se înmulţeau răzmeriţele ţăranilor, hăituiţi de poliţia politică, Ceka. Şi apoi, încetul cu încetul, vîntul şi-a schimbat direcţia. Datorită atrocităţilor comise de albgardişti, o mare parte a populaţiei s-a îndepărtat de aceş ¿a. S-au înmulţit grupurile de partizani acţionînd în spatele lor. Dar, mai presus de orice, Armata roşie a fost între timp organizată cu o mînă de fier de către Troţki.

Lâ data creării sale, la 12 ianuarie 1918, ea a fost prezentată drept *socialistă şi de voluntari*[2'*]. Şase luni mai tîrziu, ea nu mai era nici una, nici alta. S-a renunţat la alegerea ofiţerilor, s-au instituit serviciul militar obligatoriu precum şi pedeapsa capitală, în numele principiului prezentat de Troţki însuşi, susţinînd că *nu pot fi duse la moarte mase de oameni dacă un comandant nu dispune în arsenalul său de pedeapsa cu moartea. Atît timp cit aceste maimuţe rele, fără coadă, care se numesc oameni, vor forma armate şi se vor lupta* — va scrie el în *Viaţa mea* —

comandamentul îi va pune pe soldați să aleagă între o moarte jiosibilă din față şi o moarte sigură din spate [2r]>.

în septembrie, această forță improvizată, sprijinită de prizonieri germani, austrieci, unguri, sîrbi etc., ai căror supraviețuitori vor forma mai tîrziu avangarda partidelor comuniste din Europa Centrală, îi respingea pe cehi spre Munții Ural şi elibera valea Donului. Occidentul nu va consimți să o ia în serios decît douăzeci şi patru de ani mai tîrziu, cu ocazia bătăliei de la Stalingrad.

Revoluția rămînea în continuare serios amenințată. So- cialiştii-revoluționari, care nu le iertau bolşevicilor Brest- I'itovskul, îşi înmulțeau răzmerițele şi atentatele. Unul dintre aceştia îl va răpune, la 6 iulie, pe ambasadorul Germaniei. La 30 august, o studentă, Fanny Kaplan, încerca să-l asasineze pe Lenin. O represiune implacabil se va abate asupra tuturor adversarilor puterii. Nu s- putea înțelege mai bine amploarea ei decît citind cîte rînduri, de o concizie tragică, extrase din istoria oficial! a Partidului Comunist al U.R.S.S. *La 2 septembrie 191 Republica sovietelor a fost declarată tabără militar Terorii contrarevoluției, puterea Sovietelor ii va răspun ' cu teroarea roşie. Indivizii aparținind organizațiilor al gardiste şi cei care vor participa la comploturi şi la ră merițe erau pasibili de execuție. In aceste zile, Ceka, co dusă de către Dzerjinski, a dat lovituri zdrobitoare age ților imperialiştilor.* [26]

înfîngerea imperiilor centrale a venit la timp î ajutorul bolşevicilor, ai căror agenți încurajaseră, pri toate mijloacele, pe muncitorii germani, austrieci, ungu să-şi răstoarne guvernele şi să ceară pacea. în primei zile ale lui noiembrie 1918, cabinetul de la Berlin îl ex pulzase pe ambasadorul Sovietelor, Adolf Ioffe, carej dusese atît de departe ortodoxismul comunist încît * refuzat să-i prezinte Kaiserului scrisorile de acreditare nefăcînd nici un fel de mister din activitățile sale su[1] versive.

La 5 noiembrie, zorii revoluției se ridicau deasupr Germaniei. Marinarii din Kiel înălțau drapelul roşu. **In** cîteva zile, de-a lungul şi de-a latul imperului, s-au cons tituit *consilii (Räte)* ale soldaților şi muncitorilor după modelul sovietelor ruseşti. Kaiserul a abdicat, a fost pro clamată republica şi s-a semnat amistițiul la Rethonde

Aceste veşti au fost primite la Moscova cu vii mani festații de bucurie. Uitînd că Stalin în persoană înche iase, la 12 iunie acelaşi an, pacea cu Rada separatistă Armata roşie va intîra în Ucraina. Una din clauzei armistițiului prevedea că, pe frontul de Est, trupele germane nu se vor deplasa decît cu acordul Aliaților : evident, se căuta în acest fel să se prevină o revărsare a bolşevicilor. Dar soldații la Wilhelm al II-lea erau în

ai ori ta tea cazurilor mai curind dispuşi să dezerteze sau . fraternizeze cu cei ai lui Lenin, decît să reînceapă nota împotriva acestora. Unităţi neregulate germane, {^cadrate de ofiţeri, care aveau ulterior să se regăsească în diverse acţiuni reacţionare (cea mai recentă fiind nazismul), se vor opune pe ici, pe colo, în special în ţările baltice, înaintării roşilor. Aceştia vor recuceri cu uşurinţă Bielorușia, în timp ce 5n Ucraina se vor ciocni cu formaţiunile separatiste ale atamanului Petliura şi cu albgardiştii, ca să nu mai vorbim de anarhiştii teribilului Mahno.

încă de la 6 noiembrie, Congresul al Vl-lea al Sovietelor propusese negocieri de pace guvernelor angajate în luptă împotriva Rusiei. Wilson era partizanul unui răspuns pozitiv. El recunoştea că *a încerca să opreşti o mişcare revoluţionară cu armatele regulate e ca şi cum ai folosi o mătură să opreşti fluxul mării* [27].

Cabinetul britanic era divizat în această chestiune. Lloyd George era favorabil negocierii. Dar Churchill, ministrul de război, trimitea trupe în Caucaz, la Baku. El se temea — după cum îi va mărturisi într-o scrisoare adresată mai tîrziu colegului său francez Loucheur — ca victoria bolşevismului să nu ducă la formarea unui puternic *imperiu militar iacobin, animat de spiritul naţional rus,* care va încerca *să recucerească toate provinciile ruseşti evacuate şi să despartă populaţiile Antantei printr-o propagandă revoluţionară pompată din resursele financiare ale unui stat puternic.* Considera că statul comunist va fi absolut firesc împins să se 4nţeleagă cu Germania *căreia îi putea reda tot ceea ce a pierdut* [28]. Preconiza deci o intervenţie masivă alături de amiralul alb Kolceak, care la 18 noiembrie răsturnase guvernul socialist-revoluţionar de la Ufa şi se proclamase *regent suprem.* Acesta, bucurîndu-se de sprijinul lui Denikin, deţinea controlul asupra Crimeii şi a bazinului Donului, încerca să se facă recunoscut de către Aliaţi. Clemen- ceanu, la rîndul său, trimisese încă din decembrie, la Odessa, un corp expediţionar, constituit din soldaţi dil Armata Orientului.

In ianuarie 1919, Statele Unite se vor hotărî să prai pună şefilor diverselor tendinţe ruse negocieri în insul Kizil Adalar din Bosfor. După refuzul albilor, inspira de Paris, unde se mai spera ca, graţie unei restaurări politice, investiţiile pierdute să poată fi recuperate, Wilsol va persista în căutarea unei negocieri cu Moscova pe baa consolidării *statu-quo*-ului, cu alte cuvinte a dezmem brării Rusiei. Un tînăr diplomat american, William Bulliţj viitor ambasador la Moscova şi la Paris, va fi trimis i? Lenin. El va reveni convins de posibilitatea unui aranja ment. Dar nu va putea să-i convingă pe conducători Antantei. In orice caz, pentru bolşevici perioada Brest Litovskului — cînd nu avuseseră altă posibilitate deci să accepte condiţiile adversarului — era de domeniu trecutului. Orice s-ar spune, pe teren situaţia lor ers departe de a fi strălucită : Aliaţii, care hotărâseră înti timp blocada zonelor controlate de roşii, debarcau întăriri. Armatele albe, abundent aprovizionate de cătr< Franţa şi de către Anglia, avansau pe Volga şi ameninţau Petrogradul. Dar Sovietele dispuneau de acum înaintd de două atuuri puternice : Armata roşie şi contaminarea revoluţionară.

2. De la războiul imperialist la războiul civil

Aflate la ordinele unor şefi care nu se înțelegeau şi care destul de des nu se gîndeau decît la propriile lori ambiții, formațiunile albe, risipite pe întreaga imensitata rusă, pierdeau din ce în ee mai mult sprijinul țăranilor, sătui de hoțiile lor. *Armata de voluntari* — avea să scrie unul din principalii comandanți albi, amiralul Vranghel —j *s-a discreditat singură prin jafurile şi violențele pe| care le-a comis* -[9]. Troțki avea un atu enorm față de ad-a versarii săi : hotărîrea unui comandant care ieşise din faza improvizațiilor şi care risca totul pe o carte. *Conm ducătorii sovietici* — avea să scrie diplomatul american George Kennan, care a studiat această perioadă mai bine : ca oricine — *ştiau ce voiau. Ii consacrau zilele şi nopțile lor. Nu se gîndeau la ei înşişi... O impresie de eiiitat pentru cei care se aflau în lojile din față* [30]. Dis- unînd de aici înainte de un număr suficient de com- Patanți entuziaşti pentru a-i încadra pe cei lipsiți de Jian. obligînd numeroşi ofițeri din vechea armată, inclusiv generali — grație instituirii comisarilor politici —, să instruiască recruții şi să-i ducă la luptă, ei au reuşit să impună trupelor lor o disciplină de fier. Efectivele nu încetau să crească. In octombrie 1918, Comitetul Central a hotărît să le ridice la trei milioane de oameni.

Făcînd uz de o autoritate feroce, social-democratul Noske va zdrobi la Berlin, în ianuarie 1919, revolta *Spar- takiştilor,* cum se intitulau bolşevicii germani, în amintirea răscoalei sclavului roman Spartacus. Dar comuniştii începeau să se organizeze mai peste tot în jurul fracțiunii internaționaliste şi pacifiste a partidelor social-de- mocrate, profitînd din plin de nemulțumirea crescîndă a unor largi pături ale clasei muncitoare față de acceptarea războiului şi participarea la putere a unor lideri ai fracțiunii majoritare. în curînd, aveau să se reunească la Moscova o mînă de delegați ruşi şi prizonieri de război, care se alăturaseră bolşevicilor, pe de o parte, şi cinci militanți occidentali care reuşiseră să li se alăture strecu- rîndu-se prin ochiurile blocadei Aliaților, pe de altă parte. Aceştia i-au făcut lui Lenin cadoul pe care pacifiştii nehotărîți de la Zimmerwald şi Kienthal i-l refuzaseră cu patru ani înainte. La 2 martie, ei creau *Internaționala a III-a,* Internaționala comunistă sau Co- *minternul,* menit să preia ştafeta de la cea de-a doua, trecută cu arme şi bagaje de partea *duşmanului de clasă.*

Dezbaterile se vor desfăşura înt-o atmsoferă de confuzie şi de entuziasm. Citind într-un ziar englez antiso- ciallisit că guvernul de la Londra primise *Sovietul* munciu torilor din Birmingham şi că îi promisese recunoaşterea sovietelor ca organisme economice, Lenin a tras concluzia pripită că *sistemul sovietic obținuse victoria nu numai în Rusia înpoiată, ci şi în țara cea mai civili- zată din Europa: Germania şi în cea mai veche* iară
capitalistă : Anglia şi va afirma că *victoria revoluts comuniste mondiale era asigurată* [31].

Peste trei săptămîni, el anunța în fața celui de fl VIII-lea CongreS al partidului proclamarea la BudapestJ de către Bela Kun, a unei „Republici a sfaturilor" dup, model rusesc. *Sintem siguri* — va exclama el — *că ni vor filmai mult de şase luni*

realmente grele... vom fact față tuturor încercărilor pentru a apropia victoria finatfț pentru ca tinerele republici surori să se alăture repui blicilor Sovietelor din Rusia şi din Ungaria; aceste surori noi le vom vedea născîndu-se; vom vedea născinM du-se Republica Internaționlă a Sovietelor [32].

într-adevăr, peste cîteva zile, la Miinchen se pro| clama o republică sovietică. Dar asasinarea şefului ei,f Kurt Eisner, avea să pună rapid capăt existenței sale. Cît priveşte regimul comunist ungar, răsturnat la capătul a 133 de zile de către românii care acționau în contul3 occidentalilor, el avea să le dea ungurilor o mostră del ceea ce va fi mai tîrziu sinistra dictatură a lui Râkosi bineînțeles, acolo ca şi în altă parte teroarea albă îi va; succeda rapid terorii roşii.

Intre timp, se dezvoltase o stare de agitație printre soldații aliați debarcați în Rusia, care, după cinci ani fțe război împotriva Germaniei, doreau să se întoarcă la căminele lor. Un ofițer mecanic, André Marty, va organiza o răscoală în escadra franceză. La 3 aprilie, parisul va fi nevoit să-şi retragă corpul său expediționar de la Odessa. Englezii vor evacua oraşul Baku luna următoare şi curînd după aceea oraşele Arhanghelsk şi Murmansk. *De îndată ce burghezia internațională ridică mîna împotriva noastră* — va exclama Lenin — *proprii ei muncitori o apucă de încheietură* [33].

Marile democrații s-au străduit efectiv să ofere despre ele însele o imagine cît mai aproape posibil de simplificările marxismului : aceea a unor imperalişti întotdeauna gata să se războiască pentru a-şi apăra interesele lor financiare, dar obligați pînă la urmă să bată în retragere în fața refuzului propriilor lor popoare de a servi țelurile infame ale acestora.

Ar fi fost totuşi deajuns citeva sute de mii de oameni [34] — Lenin *dixit* — ca să răstoarne regimul comunist în Rusia. Dar nici Franța, nici Anglia, după patru ani de lupte nemiloase, nu erau în măsură să se lupte de astă dată cu Armata roşie. Doar Statele Unite dispuneau de resursele necesare. Intervenind deschis, ele ar fi putut

---

3 Râkosi Mâtyas (1892—1971). Om politic ungar. A aderat de tînăr la Partidul Social-Democrat. în timpul primului război mon31 dial a fost prizonier în Rusia. Acolo a devenit membru al Parti-'j dului Comunist. Va participa la guvernul lui Bela Kun (1919) în | calitate de Comisar adjunct la Economie. După răsturnarea acesfl tuia, va fi închis pentru mai mulți ani. în timpul celui de-alii doilea război mondial se va afla în U.R.S.S. Revine cu trupele® sovietice în 1945. Vicepreşedinte al guvernului în cabinetul lui« Tildy (1945) și secretar general al Partidului Muncitoresc (comu-»B nist). Domină viața politică a țării între 1949 și 1953, urmînd® strict linia stalinistă. A fost unul dintre instigatorii marilor proJM cese ale comuniştilor acuzați de titoism și al epurărilor în inte« riorul Partidului Muncitoresc. Preşedinte al Consiliului de Mi-JJ niştri în 1952. Moartea lui Stalin (1953) diminuează atotputerniJB cia lui Râkosi ; se instalează o conducere colectivă a partidului.» Demisionează din funcția de prim-ministru în 1953. îi succedeW Imre Nagy, păstrîndu-şi totuşi influența în ciuda criticilor. In« momentul evenimentelor din Polonia, în 1956, părăseşte postul deS secretar general ; în timpul revoluției din Ungaria (octombrie 1956) se refugiază în U.R.S.S. Exclus din partid în 1962. *(n.tr.)*

asigura victoria acelor adversari ai bolşevismului care militau pentru o adevărată democratizare ; oare nu obţinuseră socialiştii-revoluţionari, la alegerile organizate imediat după Revoluţia din Octombrie, 20 de milioane de voturi din 38, pe cînd comuniştii nu culeseseră decît 9 milioane ? Ele ar fi putut, de asemenea, aplicînd aidoma principiul wilsonian referitor la dreptul popoarelor de a dispune de ele însele, să ia atitudine împotriva oricărei ingerinţe în treburile Rusiei şi să profite — aşa cum propusese Wilson la 14 martie 1918 Congresului Sovietelor — *de orice ocazie pentru a garanta suveranitatea totală a poporului rus... şi să-i redea locul major pe care trebuie să-l aibă in viaţa Europei şi a lumii moderne* [35], deschi- zînd astfel un credit de încredere bun de exploatat ma tîrziu.

Prins între două tendinţe opuse, preşedintele Statelor Unite nu va şti să aleagă. Ostil prin doctrină unei intervenţii, el se va resemna pînă la urmă cu participarea ţării sale la aceasta, prea mică pentru a-i asigura succesul, dar suficientă pentru a-l asocia, în mintea bolşevicilor, *bandiţilor' imperialişti.* Va simţi în plus nevoia să justifice intervenţia prin argumente morale şi să se prezinte ca prieten al Rusiei. Nici nu trebuia mai mult ca să le întărească liderilor revoluţiei — obişnuiţi prin formaţia lor marxistă să caute minciuna în spatele oricărei afirmaţii burgheze — convingerea că americani' practică ipocrizia şi jocul dublu.

Nereuşind să extirpeze comunismul în Rusia, Occidentul va încerca de acum înainte să se apere cu ajutorul unui *cordon sanitar, lăsînd* — potrivit spuselor lui Wilson — *ca bolşevicii să fiarbă în suc propriu pînă cind circumstanţele aveau să-i facă pe ruşi mai înţelepţi* [36].

De devenit deveneau ei mai înţelepţi, dar nu datorită vreunei convertiri, ci sub imperiul necesităţii. După doi ani de lupte neîntrerupte şi de orori de toate feluFile, ţara era epuizată, uzinele şi cîmpiile pustii. Troţki va hotărî să pună Armata roşie la lucru. în. 1920, Sovietele vor încheia tratate de pace nu numai cu Finlanda, dar şi cu cele trei state baltice pe care le disputaseră în zadar unităţilor neregulate germane şi apoi Aliaţilor.

Vor face, de asemenea, pace şi cu Polonia, care îşi proclamase independenţa încă de la semnarea armistiţiului germano — aliat. în februarie 1918, de-abia constituita armată a tînărului stat polonez trecuse la ofensivă pentru a ocupa teritoriile evacuate de germani. Dar, în acel moment, bolşevicii erau serios ameninţaţi de albi. Nici Pilsudski, şeful statului polonez, nu şi-ar fi dorit res- taurarea în Rusia a unui imperiu cu care ar fi fost nevoit mai tîrziu să-şi dispute provinciile de graniţă orientale. La fel ca multe alte capete luminate ale epocii, el credea că tocmai comunismul va menţine Rusia în anarhie şi n'eputinţă. Nu numai deci că s-a ferit să coopereze cu Denikin, în momentul cînd acesta era în marş către jMoscova, dar pînă la înfrângerea acestuia, în luna decembrie a aceluiaşi an, a păstrat în secret contactul cu

Lenin. |n toată această perioadă, ciocnirile între cele două armate vor rămîne sporadice.

La 22 decembrie, Cicerin, comisarul poporului pentru afaceri externe, va propune oficial Varşoviei inaugurarea de negocieri pentru încheierea unei păci durabile între cele două ţări. Dar Pilsudski nu era nicidecum dispus pentru aşa ceva. El nu se gîndea decît să separe Ucraina şi Bielorusia de Rusia şi să formeze împreună cu ele o federaţie condusă de Polonia, la care ar fi aderat şi Lituania. Cînd, la sfîrşitul lui februarie 1920, Comisia pentru afaceri externe a Seimului, parlamentul de la Varşovia, se va hotărî să confirme primirea propunerii sovietice, aceasta va face cunoscut că pacea nu era posibilă decît dacă se revenea la situaţia anterioară împărţirii din 1772 — ceea ce ar fi făcut ca frontiera să treacă prin împrejurimile Smolenskului şi ale Kievului — şi dacă dreptul la autodeterminare era recunoscut tuturor populaţiilor ce trăiau dincolo de această linie. La 27 martie, guvernul polonez va accepta principiul negocierilor, dar nu va întreprinde nimic pentru a le face posibile ; nu s-a putut ajunge niciodată, de exemplu, la o înţelegere asupra locului unde ar fi urmat ca acestea să aibă loc.

La 25 aprilie, după ce încheiase o alianţă cu Petliura

devenit ataman (comandant şef) al separatiştilor ucraineni —, ,care acceptase să lupte sub ordinele sale, Pilsudski va anunţa că dăduse ordin armatei sale *să pătrundă adine în Ucraina*[37] şi să nu evacueze această ţară pînă ce guvernul Ucrainei independente nu se aşeza P[e] baze solide. Cîteva zile mai tîrziu, ea intra în Kiev. Rămăşiţele armatei lui Denikin, adunate în Crimeea sulj ordinele generalului Vranghel, vor profita de acest noroq pentru a ataca pe Nipru. In zadar. Două luni mai tîrziul polonezii se retrăgeau în dezordine şi călăreţii lua Budionnîi — omul cu sabie şi cu mustăţi mari, foarta popular în Armata roşie — avansau spre Varşovia. S-a] constituit un comitet revoluţionar polonez. Al doilea Congres al Internaţionalei comuniste, reunit la Moscova,] în iulie, îşi încheia rezoluţia finală cu următoarele] cuvinte : „Trăiască Polonia sovietică !"[38]

La 12 august, avangărzile roşii ajungeau în suburbiile] capitalei poloneze, a cărei cădere nu părea să fie decît; o chestiune de ore. Cînd la 17 august se vor deschide lai Minsk tratative de armistiţiu, sovieticii vor avansa pro-J puneri care ar fi condus la transformarea încă o dată a Poloniei într-un protectorat rus. Ei nu ştiau însă că sorţii se schimbaseră din nou şi că Pilsudski, ajutat de misiunea militară franceză, condusă de Weygand, reluase ofensiva.

Acest du-te-vino nu putea dura. De ambele părţi, se resimţea epuizarea. Lenin fusese nevoit să constate că! poporul polonez, luat în ansamblul său, rămăsese surd faţă de chemările la revoluţie. Discuţiile preliminare dej pace se vor încheia, în sfîrşit, la Riga, la 12 octombrie 1920. Frontiera va fi fixată la 200 de kilometri est de linia Curzon, numită astfel după numele ministrului britanic al afacerilor străine,

care propusese anterior cai aceasta să coincidă cu linia de demarcație între populația poloneză, pe de o parte, şi cea ucraineană şi bielorusă,! pe de altă parte.

Bielorusia şi Ucraina se trezeau astfel tăiate în două, Era clar că, la prima ocazie, Moscova va repune în disjj cuție această linie artificială. Prima ocazie va fi atacul german împotriva Poloniei. In mare, linia Curzon vs§ fi aceea care va despărți în 1939 trupele sovietice de trupele germane. Patru ani mai tîrziu, Roosevelt şl Churchill o vor recunoaşte, după cîteva modificări, ca graniță definitivă. înainte de a ajunge aici, nefericita polonie avea să plătească scump ambițiile conducătorilor ei şi manevrele dezolante pe care aceste ambiții le-au inspirat.

Bibliografie şi note

I. GOURFINKEL, *op. cit.,* p. 161.

2. Fritz STERNBERG, *Le conflit du siècle, Paris,* Éditions du Seuil, 1958, p. 233.

3. Les Bolcheviks et la Révolution d'octobre, Paris, Maspero, 1964, p. 138.

4. CALVEZ, op. *cit.,* p. 528.

5. Text integral în REED, *op. cit.,* p. 141—143.

6. *Ibid.,* p. 163.

7. Vezi în legătură cu acest subiect o scrisoare a unuia din cei ce au călătorit cu acest tren, domnul Erich Wollenberg, publicată în „Süddeutsche Zeitung" din 20 iulie 1963.

8. Histoire du parti communiste (bolchevik) de l'U.R.S.S., Paris, Éditions sociales, 1946, p. 144.

9. *Ibid.,* p. 162.

10. Isaac DEUTSCHER, *Staline,* Paris, Gallimard, 1953, p. 68—69.

II. Textul preambulului în REED, *op. cit.,* **p.** 342.

12. DEUTSCHER, *op. cit.,* p. 231.

13. Problèmes actuels de l'Est européen, nr. 21, septembrie 1963.

14. LÉNINE, *La révolution bolcheviste,* Paris, Payot, 1963, p. 41 şi urm.

15. ISAAC DEUTSCHER, *Trotsky, op. cit.,* tom I, p. 494.

16. Les Bolcheviks et la révolution, op. cit., p. 240.

17. *L'Union soviétique dans la lutte pour la paix,* Moscou, Édition en langues étrangères, 1929, p. 34.

18. Histoire du parti communiste, op. cit., p. 183.

19. DEUTSCHER, *Trotsky, op. cit.,* p. 301—302.

20. Les Bolcheviks et la révolution, op. cit., p. 283.

21. LÉNINE, *La révolution bolcheviste, op. cit.,* **p.** 59 şi urm.

22. D. LLOYD GEORGE, *War Memoirs,* London, Nicholson & Watson, 1936, vol. V, p. 2577.
23. André MARTY, *La révolte de la Mer Noire,* Paris, Éditions sociales, 1949, p. 59.
24. Merle FAINSOD, *Comment l'U.R.S.S. est gouvernée,* Paris, Éditions de Paris, 1957, p. 387.
25. GALTIER-BOISSIËRE, *Histoire de la Grande Guerre,* Les productions de Paris [f.a.], p. 543.
26. *Histoire du parti communiste de l'U.R.S.S.,* Moscou, Éditions en langues étrangères, 1960, p. 344. »
27. J.R. DUROSELLE, *De Wilson à Roosevelt,* Paris, A. Colin, 1960, p, 122.
28. Louis LOUCHEUR, *Carnets secrets,* Bruxelles, Brepols, 1962, p. 78.
29. DEUTSCHER, *Trotsky, op. cit.,* p. 586.
30. George KENNAN, *La Russie et l'Occident,* Paris, Calmann- Lévy, 1962, p. 66.
31. LÉNINE, *La révolution bolcheviste, op. cit.,* **p.** 122 çi urm.
32. *Ibid.,* p. 127 çi urm.
33. *Histoire du parti communiste, op. cit.,* p. 208.
34. LÉNINE, *La révolution bolcheviste, op, cit.,* p. 145.
35. Jacques SADOUL, *Naissance de l'U.R.S.S.,* Paris, Chariot, 1946, p. 303.
36. DUROSELLE, *op. cit.,* p. 121.
37. Josef KORBEL, *Poland between East and West,* Princeton University Press, 1963, p. 28.
38. *Ibid.,* p. 45.

3.

RĂGAZUL

Istoria ne demonstrează că pacea este un armistițiu în purtarea războiului, iar războiul este un mijloc de a obține o pace ceva mai bună.

LENIN
(Discurs pentru ratificarea Tratatului de la Brest-Litovsk, 1918)

Eşecul unei foarte imprundente *acțiuni din martie*, în 1921, şi represiunea ce i-a urmat, folosind-o pe aceasta ca pretext, au pus capăt speranțelor comuniştilor germani de a lua puterea ; cînd, în 1923, guverne muncitoreşti se vor instala legal în Saxonia şi Turingia, ele se vor lăsa împrăştiate de către Reichswehr, fără a opune nici un fel de rezistență. Anul 1922 cunoaşte alte cîte- va ciocniri între ruşi şi japonezi în apropiere de Vladi- vostok. In anul următor, comuniştii bulgari — după ce asistaseră fără să reacționeze la o lovitură de stat a extremei drepte -— vor declanşa o insurecție, ce va fi îne-
cată în sînge. Campania din Polonia n-a pus nici ea ca-j păt, în fond, primei confruntări armate dintre bolşevici] şi lumea burgheză. Ea s-a încheiat meci nul. Occidentul] nu a reuşit să răstoarne regimul comunist. Iar acesta nul a reuşit să exporte revoluția. De la Oceanul Înghețat I pînă la Marea Neagră, el se va afla încercuit de o serie de state ostile. Va trebui să se mulțumească cu nişte granițe care repun în discuție cea mai mare parte a cuceririlor lui Petru cel Mare şi ale succesorilor săi. Petro- gradul, Moscova, griul şi minereurile Ucrainei nu bene-(ficiază de nici o zonă protectoare formată din state satelite Rusiei. Aceasta continuă să nu aibă un port la mările calde. Cine poate crede că ea nu va încerca într**-o** bună zi să rupă încercuirea ?

în viitorul imediat nici nu poate fi vorba de aşa ceva. După opt ani de lupte, ea este vlăguită ; recolta din **1921** nu a atins nici jumătate din cea de dinainte de război; producția industrială s-a prăbuşit la o şeptime din nive-' Iul înregistrat în 1913. Cinci milioane de oameni **sînt atinşi de tifos. Sute de mii mor de foame. La 3 martie** 1921, marinarii din Kronstadt, sătui de atîta mizerie, **se** vor răscula împotriva comuniştilor. Troțki — care **cu** patru ani înainte salutase în ei *gloria şi mindria revoluției* [1] — i-a reprimat fără cruzime, desigur, dar şi fără milă.

Această revoltă va fi un semnal de alarmă : venise momentul ca lestul să fie aruncât peste bord. Va urma noua politică economică (N.E.P.), pe care Lenin a

definit-o în felul următor : *Noi nu putem menține pu-\ terea proletariatului într-o țară total ruinată, cu o preponderență de țărani, şi ei ruinați; nu putem s-o menținem fără ajutorul unui capital care ne va smulge, desigur, 100 la sută. Trebuie să se înțeleagă acest lucru. Fie va exista această formă de relații economice, fie nu va exista nimic* [2]. Comerțul particular este reînființat, țăranilor li se redă posibilitatea de a dispune liber de surplusul de producție ; investițiile străine sînt încurajate ; se autorizează munca în acord.

Aceasta avea să fie ultima mare hotărâre a părintelui revoluției. în momentul în care va proclama — în noiembrie 1922 — în fața Sovietului Moscovei convingerea sa că *Rusia N.E.P.-ului va deveni Rusia socialistă* [3], el era deja atins de hemiplegie, care îl va îndepărta de orice activitate publică, în afară de redactarea cîtorva articole, înainte de a-l răpune paisprezece luni mai târziu. O umbră se profilează la orizont — datorită dispariției sale treptate —, umbră pe care Întreaga lume va ajunge curând să o urască sau să o venereze. Numit în aprilifc 1922 secretar general al Comitetului Central al Partidului Comunist (b), Stalin nu va avea linişte până nu-i va elimina pe toți cei care l-ar putea opri din drumul spre puterea absolută sau, odată aceasta obținută, ar încerca să-l facă s-o piardă. Timp de treizeci şi unu de ani, se va strădui în acest sens — a scris unul dintre admiratorii săi dezamăgiți, iugoslavul Milovan Djilas — *cu insensibilitatea unui Caligula, cu rafinamentul unui Borgia şi cu brutalitatea unui Ivan cel Groaznic*['1]. Va trece mult timp pînă se va putea şterge sîngele cu care el a pătat revoluția.

Lenin a întrevăzut pericolul : *Tovarăşul Stalin* — devenit secretar general, avea el să scrie în scrisoarea adresată celui de-al XlII-lea Congres, scrisoare ce s-a constituit în testamentul său — *a concentrat in mîinile sale o putere nemărginită şi nu sînt convins că el va şti întotdeauna să se folosească cu destulă prudență de această putere.* El -propunea *să se chibzuiască la modalitatea de a-l înlocui pe Stalin şi de a numi în această funcție o persoană care va prezenta sub acest raport avantajul de a fi mai îngăduitor, mai loial, mai politicos şi mai atent față de tovarăşi, mai puțin capricios etc. S-ar putea* — spunea el în concluzie — *să se creadă că este vorba de un amănunt cu totul nesemnificativ. Nici gînd... acest amănunt poate căpăta o importanță hotărîtoare* [5].

Congresul din mai 1924 hotărăşte să-l mențină pe Stalin în funcția sa. în cadrul „troicii" care guverna atunci partidul şi, prin el, statul, el era considerat drept un omj deosebit de rezervat de către acoliții săi, Zinoviev şi Kal menev, spirite suficient de prudente pentru a se pro-l nunța, în 1917, împotriva ideii de declanşare a insurec-l ției. El face, de altfel, pe modestul şi pe sfîntul. *ConduĂ cerea partidului altfel decît în echipă* — mai declara el încă în 1926 — *este imposibilă. După Ilici, ar fi stupid săl visezi la aşa ceva, ar fi stupid să vorbeşti despre* aş<l *ceva* [G].

Funcționarii din aparat („aparatcikii"), preocupați înainte de toate să-și conserve privilegiile, se tem mai mult de Leon Trioțki. Ei îl invidiază pentru inteligenți sa strălucitoare și plină de mobilitate, dar îi deranjează *aplombul excesiv*[7] pe care Lenin i-l reproșa pe bună | i dreptate. Se tem să nu le dea peste cap existența me-l dioicră, dar liniștită de birocrați și carieriști. întnucît dom- I nește peste Armata roșie — al cărei creator glorios il fost — ei denunță firește în persoana sa existența unui eventual Bonaparte. împotriva acestuia, Stalin va ști să le devină protector.

Agitator genial, dotat cu un minunat simț organiza-i toric, Troțki nu este decît un biet tactician, în compa-| rație cu vicleanul georgian care și-a împrumutat porecla! j de militant de la cuvîntul oțel (*stal* în limba rusă). In > loc să încerce să unească oponenții de toate tendințele, in broșura *învățămintele lui Octombrie*[8] — în care trage concluzii din eșecul revoluțiilor bulgară și germană 9 > Troțki îi va înfrunta chiar pe cei care fuseseră desemnați adjuncți ai secretarului general pentru a-l supravei • ghea — Zinoviev și Kamenev —, cărora le reproșează lașitatea din 1917. Stalin, bineînțeles, le va lua imediat apărarea. Ei devin astfel ostatecii săi înainte de a fi vicj timele sale. Cînd se vor reconcilia cu Troțki va fi prea tîrziu. Aidoma se va întîmpla și cu oponenții de dreapta, conduși de Buharfn, care încep prin a-l susține pe Stalin împotriva stîngistului Troțki, nebănuind că dictatorul, după ce se va debarasa de adversarul său cel mai puternic, se va întoarce împotriva lor.

Moarta lui Stalin, ca de altfel cea a lui Torțki, căzut în 1940, în Mexic, victimă a unui ucigaș plătit, nu va reuși să pună capăt unui conflict care va fi cauza sau pretextul uneia din cele mai înspăimîntătoare persecuții a tuturor timpurilor. Hrușciov îl va renega pe tiran, îi va scoate moaștele din mausoleul în care fusese venerat, va reboteza orașele și străzile care purtau numele său. Va reabilita o mulțime din victimele sale, dar nu pe Troțki, ai cărui discipoli încăpățînați vor continua să denunțe, în cadrul Internaționalei a IV-a, acele trăsături ale stalinismului păstrate de sistemul sovietic. Numele său va rămîne mult timp suprema injurie în criticile neîncetate formulate de către chinezi sau de către albanezi împotriva ereticului iugoslav și a „revizioniștilor moderni", ca și de către sovietici cînd se pronunțau împotriva „dogmaticilor" de la Beijing.

Care este obiectul acestei feroce rivalități ? Nu este vorba oare — așa cum avansează interpretarea cea mai răspîndită — doar de o dezbatere teoretică în chestiuni de strategie privind „revoluția permanentă" sau „socialismul într-o singură țară" ? Singura problemă este oare aceea de a stabili dacă trebuie acordată prioritate expansiunii geografice a 'revoluției sau mai bine, ținînd seama de eșecurile succesive din exterior, să se înceapă prin a crea în Rusia o bază de neînvins ? Troțki însuși părea să admită acest lucru, scriind : *Revoluția permanentă sau socialism într-o singură țară, această alternativă implică problemele interne ale Uniunii Sovietice, perspectivele revoluțiilor din Răsărit și, în ultimă instanță, soarta întregii Internaționale comuniste*[9].

Şi totuşi această controversă nu se va preciza decît pe măsură ce, dezvoltîndu-se, ea se va ascuţi. Locotenent al lui Lenin, Troţki nu s-a opus nici o clipă încheierii păcii cu Finlanda, cu Polonia, cu Turcia, cu statele baltice şi cu atît mai puţin stabilirii de relaţii comerciale cu Anglia sau Germania. Era membru aj Biroului Politic în momentul în care Ciicerin va declara la Genova, la 10 aprilie 1922 : *Delegaţia rusă recunoaşte că în această etapă, a Istoriei, care permite existenţa paralelă a vechii ordini sociale şi a celei noi, care tocmai s-a născut, colaborarea economică între statele reprezentind cele două forme de proprietatea este un imperativ fundamental al reconstrucţiei economice a lumii*[I0]. De la *existenţa paralelă* la *coexistenţă* distanţa este scurtă. Stalin, la rîndul său, va revendica fără înconjur dreptul U.R.S.S. de a interveni în ajutorul unei revoluţii ameninţate : *Presupun* — va spune el în ianuarie 1925 în faţa Comitetului Central — *că forţele mişcării revoluţionare din Apus sînt mari, că sînţ în creştere, că se vor înmulţi şi mai mult şi că vor putea să răstoarne ici şi colo burghezia.. Acest lucru este adevărat. Dar le va fi foarte greu să-şi menţină poziţia. Problema armatei noastre, a forţei şi vitalităţii sale se va pune inevitabil, date fiind complicaţiile în ţările care ne înconjoară... Stindardul păcii va rămîne ca şi în trecut stindardul nostru. Dar dacă izbucneşte războiul, nu vom rămîne cîtuşi de puţin cu braţele încrucişate... Va trebui să participăm la acesta... ultimii... pentru a arunca în balanţă greutatea hotărîtoare* [u].

Neîndoielnic, încă de la început, a existat o mare diferenţă de optică faţă de străinătate, între Troţki, cosmopolit, care a trăit în exil în toate capitalele occidentale, şi Stalin, care n-a avut niciodată încredere în Europa şi pe care rădăcinile sale georgiene nu l-au ferit de păcatul, adesea denunţat de Lenin — şi de el însuşi la începuturi — al *şovinismului velico-rus.* Viitorul generalisim exclamase încă din iulie 1917 : *Nu puteţi exclude posibilitatea ca Rusia să fie acea ţară anume care va netezi drumul socialismului... Ar trebui să înlăturăm ideea perimată că doar Europa este cea care ne poate arăta calea...* [12]. Dar ceea ce îi opune şi mai mult sînt temperamentele lor. înţelegerea este imposibilă între intelectualul evreu, romantic şi optimist, împătimit de discuţii interminabile, incapabil să accepte o altă autoritate decît a sa, şi jucătorul de şah taciturn şi perfid, pe care lungii
• ¿g ilegalitate l-au învăţat să nu aibă încredere în nimeni Şi vadă rivali — dacă nu chiar virtuali trădători în cei mai buni tovarăşi ai săi.

Lupta este dusă de către Stalin cu nişte arme care îparţin mai curînd Inchiziţiei decît dialecticii materialiste, dragă marxiştilor, şi care se laudă cu rigoarea ei ştiinţifică absolută. în iarna 1923—1924, Troţki simte nevoia dintr-o dorinţă de autojustificare şi poate doar numai din vanitate — să-şi reafirme, într-o serie de articole consacrate în esenţă denunţării birocratizării crescînde a regimului, fidelitatea faţă de teza revoluţiei permanente, pe" care o susţinuse, în 1905, pe vremea cînd era

men- şevic. Stalin, care nu uită că Troţki i-a criticat comportarea în timpul războiului civil, profită de aceste scrieri pentru a condamna, pe bază de citate, o teorie care conduce, după părerea sa, la *negarea teoriei leniniste despre dictatura proletariatului* [13]. Cu aceeaşi ocazie, el repune în discuţie, nu fără oarecare complezenţă, rolul esenţial pe care şi-l atribuie rivalul său în declanşarea şi desfăşurarea insurecţiei din 1917.

Astfel începe acea permanentă revizuire a istoriei, care i-a inspirat lui George Orwell paginile de neuitat[14] din *1984.* Treizeci de ani mai tîrziu, pictorii vor continua să şteargă din tablourile oficiale chipurile mai marilor căzuţi în dizgraţie, iar *Enciclopedia sovietică* va trimite abonaţilor săi notiţe rectificînd faptele şi gesturile părinţilor fondatori. Biografia lui Beria, după executarea sa, va fi înlocuită, de exemplu, cu un studiu de circumstanţă despre Strîmtoarea Bering.

Declanşată de un discurs al lui Zinoviev, ţinut la 18 noiembrie 1924 — căruia Stalin însuşi şi alţi conducători îi ţin imediat isonul —, campania împotriva lui Troţki, aflat atunci în convalescenţă în Georgia, conduce în primele zile ale lui ianuarie la demisia creatorului Armatei roşii din funcţia sa de preşedinte al Consiliului revoluţionar de război. Nu se va şti niciodată cu certitudine dacă el a abandonat astfel, din idealism bolşevic sau din dezgust, fără luptă, principalul, dacă nu singurul, instrum« de care dispunea pentru a-i rezista lui Stalin.

In ianuarie 1925, tezele sale sînt condamnate în m|| oficial de către Comitetul Central. Totuşi, acesta refull să dea curs cererii de excludere formulată de către noviev. Aceasta nu va surveni decît doi ani mai tîrzi\fl cum între timp Zinoviev se reconciliase cu el împotrivii Georgianului, ei vor fi excluşi amîndoi în acelaşi timjj.l

In aprilie 1925, cel de-al XIV-lea Congres al parjH dului adoptă, la insistenţele lui Stalin, o rezoluţie pot«l vit căreia trebuie *să se depună toate eforturile pentrum construi societatea socialistă, cu credinţa fermă că* aceas» *tă operă poate şi va fi victorioasă dacă se va reuşi jâ ţara să fie salvgardată împotriva încercărilor de restauraţie* [15]. Fireşte, Troţki se va opune acestui text. Dar va demonstra astfel — potrivit procurorilor de atunci -a că nu are încredere în capacitatea muncitorilor ruşi fl a apăra revoluţia.

De aici pînă la a pretinde că el preconizează capitur larea în faţa imperialismului nu este decît un pas, pe care istoria oficială a partidului îl va face. In acelaşi timp i se va reproşa că, datorită anarhismului său *mic burghez,* refuză statului mijloacele draconice indispensabile pentru a se proteja împotriva revenirii în forţă a capitalismului, deoarece, continuă rezoluţia : *Singura garanţie împotrivi restaurării acestuia este victoria revoluţiei socialiste |fl mai multe ţări*[16]. Altfel spus, atît timp cît alte revoluţii nu se vor fi produs, U.R.S.S. va trebui pusă, pe toate planurile, în stare de apărare. Lui Buharin, care propo- văduieşte construirea socialismului *în ritm lent,* Stalin îi opune deci lozinca sa : *să-i ajungem din urmă şi sări depăşim,* împrumutată de altfel de la Troţki[17], pe care Hruşciov nu va face decît să o

reformulezfe. *Sîntem cu cincizeci pînă la o sută de ani în urma țărilor avansate* — va declara Stalin la 4 februarie 1931. *Trebuie să pari curgem această distanță în zece ani. Ori o vom face, ori vom fi nimiciți*[18].

Anunțînd în lumea capitalistă începutul celei mai mari crize economice din toate timpurile, anul 1929 îi consacră triumful. El va fi marcat în Rusia prin hotărîri ce conturează imaginea cu care lumea se va obişnui : punerea în aplicare a primului plan cincinal ; colectivizarea pământurilor, însoțită de deportarea a sute de mii, dacă nU a milioane de *culaci* sau țărani *bogați;* eliminarea ¿in organele conducătoare ale partidului — în aşteptarea executării lor — a opozanților de dreapta ; începutul, în fine, cu ocazia celei de a cincizecea aniversări a sa, a zeificării dictatorului.)

în ochii rarilor săi vizitatori burghezi, *paradisul Sovietelor* oferea atunci un spectacol înspăimîntător ; perioada N.E.P.-ului — în care unii nâivi, precum preşedintele american Coolidge, crezuseră că pot vedea *premisele unei reveniri la vechea ordine a societăților* [19] — era pe de-a-ntregul încheiată. Orice urmă de libertate a dispărut. Colectivizarea forțată a pămînturilor provoacă o nouă foamete. Zeci de mii de copii abandonați — aşa-numiții *bezprizornîie* — vagabondează în bande, înmulțind furturile şi asasinatele. Oraşele cu fațadele crăpate sînt practic lipsite de mijloace de transport. Cozi imense, tăcute şi resemnate, se înşiră în fața prăvăliilor goale.

Puțini sînt aceia care prevedeau atunci că în acest decor sinistru se ridică gigantica putere care va permite Kremlinului să dispună, in momentul încercării decisive, de o armată ale cărei acte de vitejie vor uimi lumea, să ajungă din urmă Statele Unite, zece ani mai tîrziu, în cursa armelor nucleare şi, pentru un timp, să le întreacă în spațiul cosmic. Stalin va şti, de altfel, cînd se va întrece măsura, să dea înapoi, să-i restituie țăranului vaca Şi peticul lui de pămînt, să-i dea muncitorului, prin emulație şi prime, *stimulentele materiale* indispensabile. Tot astfel, el va reface legătura cu tradiția rusă, va restabili gradele în armată, va face ca acelaşi regim care a consacrat la un moment dat anarhia sexuală să împartă mamelor de familie medalii, va mobiliza, în sfîrşit, întreaga națiune, de la femei de serviciu pînă la artişti, în slujba unui stat despre care nu se va mai şti prea bine ce prg, lua din cele două moşteniri ale sale, de la Sfînta Ruțl şi de la revoluția comunistă. Unui Troțki, aflat în ex| ca şi tuturor acelora care împreună cu acesta îl acuza) la rîndul lor de bonapartism, Stalin le va opune distry. gerea completă a sistemului capitalist în U.R.S.S., aceaste fiind prima țară din lume care se poate lăuda că a rea. lizat-o. Acest argument va părea destul de puternic peru tru că cel de-al VH-lea Congres al Internaționalei a III-a să se adopte, în 1935, o rezoluție potrivit căreia *apărarm U.R.S.S., ajutorul care să i se ofere pentru a contribui la victoria sa asupra tuturor duşmanilor săi trebuie ffl dicteze acțiunile fiecărei organizații revoluționare a pro. letariatului, ale fiecărui adevărat revoluționar, ale fiecărui socialist, ale fiecărui*

muncitor înaintat, ale fiecărui țăran muncitor, ale fiecărui intelectual şi democrat cinstit [20].

Patria socialismului va putea avansa cu repeziciune ş va duce — în numele intereselor supreme ale proletariatului — orice politică, cu certitudinea că va găsi pretutindeni sprijinul entuziast al militanților gata să-şi sacrifice timpul, libertatea şi chiar viața, pentru salvarea revoluției roşii, fără să țină seama de tributul din ce 9 ce mai greu pe care neîncrederea patologică a lui Stalin îi va face să-l plătească, încep'înd cu anul 1934, chiar şi pe bolşevicii aflați deasupra tuturor bănuielilor. Niciodată în istorie o țară nu va mai putea duce o politică atît de egoist națională şi să dispună în străinătate de un ajutor atît de mare şi de dezinteresat. Bineînțeles, nu este vorba decît de un *răgaz,* menit să asigure statului sovietic capacitatea de a face față unui *război cu lumea capitalistă ;* Stalin declarase la 4 decembrie 1927, în fața celui de-al XV-lea Congres al partidului, la adăpostul autorității lui Lenin, că războiul este *inevitabil, dar că poate j| întîrziat pînă la maturizarea revoluției proletare în Europa sau pînă la declanşarea revoluțiilor coloniale, sau pînă ce țările capitaliste se vor lupta între ele pentru împărțirea coloniilor*[21]. Va trebui să vină acel an 1952 pentru ca mişcarea comunistă mondială să înceapă să întrevadă posibilitatea de a renunța la această viziune apocaliptică şi acel an 1957 pentru ca dogma *inevitabilității războaielor*
_ care se mai află încă la loc de cinste la Beijing şi la Tirana — să fie îngropată definitiv ia Moscova.

în aşteptarea acestui deznodămînt inevitabil, Sovie-' tele nu vor pierde nici o ocazie să-şi extindă cu forța limitele autorității lor. în 1921, după ce distruseseră baza de operațiuni anticomuniste instalată de către aventurierul de origine baltică Ungern Sternberg, acestea vor restabili în Mongolia exterioară autoritatea pe care țarii o exercitaseră încă de la începutul secolului.

în acelaşi an 1921, Armata roşie îşi încheia conturile cu Georgia, în pofida tratatului de prietenie şi de neamestec în treburile interne încheiat cu cîteva luni în urmă. In 1924, în țară izbucneşte o revoltă țărănească şi naționalistă. Este reprimată cu o brutalitate prevestind cea ce se va întîmpla treizeci şi doi de ani mai tîrziu la Budapesta. La fel ca şi în 1956, Occidentul se va indigna şi apoi Va uita. Celelalte două republici transcaucaziene — Armenia şi Azerbaidjanul — căzuseră în mîinile bolşevicilor ca urmare a unor răzmerițe locale, puternic încurajate bineînțeles din exterior.

Dar pretutindeni, expansiunea comunismului este puternic înfrînată, în ciuda prestigiului de care se mai bucură în rîndurile unei părți a proletariatului european victoria Revoluției din Octombrie, ca şi a importantelor mijloace materiale pe care Cominternul le va pune la dispoziția agenților săi din lumea capitalistă. Cum se poate explica eşecul revoluției în țările cele mai dezvoltate ? Lenin elaborează teoria potrivit

căreia *supraprofi- tul,* obținut de capitalişti de pe urma exploatării țărilor coloniale, le permite *să-i corupă pe liderii muncitorimii Şi acea pătură superioară care constituie aristocrația muncitorească* [22].

Din această constatare trebuie să decurgă absolut firesc un nou consemn tactic : să fie sprijinită revolta po-| poarelor coloniale, pentru a tăia sursa acestui supraprofit. Dar cum să reuşeşti un asemenea lucru ? în ceea ce il priveşte, Lenin s-a mărginit la învățătura marxistă, potrivit căreia *niciodată o societate nu-şi dă suflarea înaÂ inte ca să se fi dezvoltat toate forțele de producție pe care aceasta este destul de mare să le poată stăpîni şi niciodată raporturile superioare de producție nu se instai lează înainte ca înseşi condițiile materiale ale existenței lor să se fi ivit chiar în sinul vechii societăți*[2:i]. în ace-i laşi fel, deci, ca în 1905, cînd îi îndemna pe bolşevicii ruşi să sprijine revoluția burgheză, în numele principiului că reuşita acesteia era condiția prealabilă a revoluției proletare, tot aşa el le va cere marxiştilor din țările coloniale să susțină mişcarea de eliberare națională însd- flețită de către burghezii autohtoni, adică de *burghezia națională.*

Un tînăr matematician indian, Manabendranat Royv delegat la cel de-al II-lea Congres al Internaționalei, din iulie 1920, îl va convinge pe Lenin că burghezia națională este solidară cu sistemul feudal şi că este necesar să fie create peste tot partide comuniste, care vor permite clasei muncitoare, cînd va veni ziua, să preia conducerea luptei de eliberare națională. Primul Congres promisese *sclavilor coloniali clin Africa şi din Asia că ceasul dictaturii proletare in Europa, va suna pentru ei ca un ceas al dezrobirii lor*[Vt]. El se făcea astfel ecoul celor scrise de Lenin în preajma războiului : *întreaga Asie tînără — adică sute de milioane de muncitori din Asia — are un aliat de nădejde în proletariatul di*[n] *toate țările civilizate. Nici o forță din lume nu va putea să împiedice victoria sa, care va dezrobi atît popoarele Europei, cit şi pe cele ale Asiei* [2]~\ *1*

Dar la cel de-al doilea Congres, Lenin avea să folosească un limbaj cu totul diferit. El va proclama că *datoria imperioasă a partidelor comuniste în țările în c^re predomină raporturile precapitaliste, ca şi cea a elementelor dispuse să constituie partide comuniste, este să facă* vr0*pagandă în favoarea sovietelor de țărani, a sovietelor ¿e muncitori, neîncetat şi pretutindeni, în țările rămase ¡n urmă, în colonii*[26]. Cuvînt de ordine ce avea să fie- urmat cu sfințenie, nu numai în China — aşa cum vom vedea ceva mai departe —, după o tentativă nefericită de colaborare cu puterea burgheză, dar şi în Indonezia (1926) si în Indochina franceză (Sovietul din Nghe-An, iulie 1930).

In cele din urmă, Congresului i se vor supune spre aprobare nişte teze dintre care una conchide : *Cu ajutorul proletariatului din țările avansate, țările înapoiate pot ajunge la regimul sovietic şi, ,trecînd prin anumite stadii de dezvoltare, la comunism, ¿vitînd stadiul capitalist*[2/]. Un singur delegat, italianul Serrati, va vota împotriva unui ¡text contravenind atît de mult ideilor de bază ale marxismului ; alți

trei se vor abţine. *Istoria* — comentează Troţki — *pare. să-şi depene firul de la capătul greşit, adică începînd cu ţările mai puţin maturizate*[28].

La 1 septembrie 1920, vreo două mii de musulmani, veniţi în majoritate din Rusia, dar şi din Turcia, din Iran şi chiar dirî China, se vor reuni la Baku, într-un Congres al popoarelor oprimate. Zinoviev, preşedintele Corni nternului, care a organizat această manifestare, li se va adresa în termeni înflăcăraţi. El va afirma că se pot constitui soviete *chiar şi acolo unde nu se găsesc muncitori... Cînd Orientul se va mişca într-adevăr* — exclamă el — *Rusia şi împreună cu ea întreaga Europă nu vor reprezenta decît un colţişor din acest grandios tablou*[29].

Dezbaterile vor avea loc într-o atmosferă de mare confuzie doarece, dacă reprezentanţii Internaţionalei caută să obţină din partea delegaţiilor mai ales un sprijin pentru propria lor acţiune în Europa, musulmanii prezenţi înţeleg să impună luarea în considerare a specificităţii problemelor lor şi a necesităţii de a se conferi în cazul lor prioritate caracterului naţional al revoluţiei. Nu lipsesc dintre aceştia reprezentanţii Asiei Centrale sovie- tice care gîndesc, într-adevăr, că revoluţia bolşevică nu a schimbat mare lucru, pentru că, de fapt, comuniştii ruşi s-au substituit pur şi simplu funcţionarilor ţariştil fără ca autohtonii, care nu fuseseră deloc organizaţi, să-şi. găsească vreun rost. Aşa se explică ridicarea basamdB oilor din Turkestan, în fruntea cărora va fi ucis, l_a> 4 august 1922, Enver Paşa, fostul lider al Junilor turcii ginerele ultimului sultan şi dictator, de fapt, al Impel riului otoman, în timpul primului război mondial. Venit ' la Congresul de la Baku din anglofobie, el se pusese în slujba Sovietelor, care îl trimiseseră să lupte împotrival acelor înaintaşi îndepărtaţi ai felahilor, fără să se gîn-l dească că li se va alătura în numele unui efemer vis *panturanic.*

într-un moment în care perspectivele revoluţiei imediate nu încetează să se întunece în Europa, Congresul de la Baku va reda conducătorilor bolşevici speranţa, într-unui din ultimele sale articole — „Mai bine mai pu-l ţin, dar mai bine" — pe care îl încredinţează ziarului? „Pravda" la 4 martie 1923, Lenin afirmă că *rezultatul general al luptei poate fi prevăzut, pentru că imensa majoritate a populaţiei Pămîntului se pregăteşte şi se oţe-i ieste pentru lupta împotriva capitalismului însuşi. Rezultatul final al luptei va depinde în cele din urmă de* fap-J *tul că Rusia, India, China etc... alcătuiesc marea maj<M ritate a lumii; de cîţiva ani încoace, această majoritate se lasă antrenată în lupta pentru eliberarea sa, cu o* ra-j *piditate extraordinară, şi nu poate exista nici cea mai mică umbră de îndoială în privinţa rezuftatului final al acestei lupte mondiale.*

La fel după cum, la Brest-Litovsk, bolşevicii nego-; ciau cu un împărat, chemîndu-i în acelaşi timp pe su-, puşii săi să-l răstoarne, Moscova nu înceta să întindă mîna acestor state burgheze, pe care filozofia, propaganda şi acţiunea ei le-au condamnat la moarte. S-a făcut apel mai întîi la inima lor mare. Gorki îi adresează o

scri- soare preşedintelui Hoover prin care îi solicită ca organizaţia de ajutoare creată de acesta să vină în sprijinul populaţiilor ruse încercate de foamete. Americanii răspund cu generozitate. Sfîntul Scaun şi diverse instituţii filantropice sprijină eforturile acestora. în martie 1922, zece milioane de raţii alimentare vor fi distribuite zilnic de către străinătate. Kremlinul va lăsa chiar să pătrundă cu această ocazie pe teritoriul său vreo doisprezece preoţi catolici. Dar întrucît aceştia nu şi-au respectat cu toţii angajamentul, de a nu face nici un act de apostolat, vor fi nevoiţi să plece după cîteva săptămîni.

U.R.S.S. se adresează de asemenea bunăvoinţei marilor puteri. Trecuse ceva timp de cînd Troţki, abia numit comisar al poporului la Afacerile Externe, exclamă, para- frazînd nişte cuvinte celebre : *Revoluţia nu are nevoie de diplomaţi. Voi lansa cîteva proclamaţii revoluţionare şi pe urmă mă las de meserie*[30]. La 16 martie 1921 se semnează două acorduri. Unul, comercial, va fi încheiat cu Marea Britanie. *Noi facem bine negoţ cu canibalii*[31], va spune Lloyd George în semn de scuză. Celălalt va fi încheiat cu Mustafa Kemal. Fondatorul Turciei moderne
— pe care Moscova l-a ajutat în lupta sa contra sultanului şi a puterilor occidentale, din dorinţa de a recupera Armenia, căreia Aliaţii îi proclamaseră independenţa, şi de a ţine *imperialiştii* cît se poate de departe de Caucaz
— a încheiat cu U.R.S.S., care a renunţat în mod solemn la aspiraţiile ţarilor privind Constantinopolul, un tratat de „prietenie şi fraternitate". Conducătorii ruşi nu ignorau totuşi faptul că, în urmă cu şase săptămîni, poliţia viitorului Atatiirk îi va înhăţa — în momentul în care încercau să debarce în mod clandestin la Trapezunt — pe Mustafa Subhi, plasat de Comitem în fruntea partidului camiuniist turc, şi alţi şaisprezece dintre tovarăşii săi şi i-a înecat fără a fi judecaţi... Tratatul restituie ruşilor Batumi, dar lasă Turciei vilaietele Kars şi Ardahan, care le fuseseră atribuite la Brest-Litovsk. Relaţiile celor două tari vor cunoaşte ulterior numeroase obstacole şi Stalin va provoca una din primele crize ale războiului rece, pre- tinzînd în 1945 cele două vilaiete.

Tot interesul este acela care apropie Rusia roşie de Bulgaria, Afganistan şi de Persia ; Rusia reuşeşte să i se ' recunoască, printr-un tratat din 26 februarie 1921, un drept de intervenţie în Persia, în cazul în care aceasta s-ar simţi ameninţată, şi determină puterile capitaliste să o invite să participe, în aprilie 1922, la Genova, la o conferinţă menită să restabilească libertatea schimburilor comerciale în Europa. Conferinţa în sine nu va ajunge la nici un rezultat, dar ea oferă prilejul unei prime, dar zadarnice, luări de contact între Kremlin şi Biserica Catolică şi mai ales a unei lovituri de teatru diplomatice :. primul acord al Sovietelor şi al Republicii de la WeimarJ

Duipă eşecul *acţiunii din martie* 1921, bolşevicii şi-au pierdut iluziile privind iminenţa revoluţiei germane şi Stalin îi va sfătui pe partizanii săi din Saxonia şi Turingia să procedeze cu prudenţă, în toamna anului 1923, cînd vor participa la nişte

guverne muncitoreşti, rapid răsturnate de către armată. Nereuşind să-şi impună puterea la Berlin n-ar fi oare posibil să îndepărteze Republica de la Weimar de învingătorii Rusiei' şi să facă în aşa fel ca industria sa să contribuie la reconstrucţia ei ? Ce importanţă are că nu este comunistă, dacă apucă mîna întinsă ! Or, totul o îndeamnă să procedeze aşa : solidaritatea condamnaţilor, respingerea sistemului de la Ver- sailles, calificat de Lenin ca *un tratat al unor jefuitori şi banditii... de pace scelerată, fără precedent* [32], conştiinţa obţinerii unui profit posibil de pe urma colaborării eco- j nomice.

încă de la 6 mai 1921, Republica de la Weimar va recunoaşte *de facto* Republica Sovietelor şi va încheia cu aceasta un acord comercial. Evenimentul trece neobservat. Nu se va întîmpla acelaşi lucru ca pasul următor. In 1922, de Duminica Paştilor, Cicerin, venit la Genova la conferinţa privind schimburile comerciale, o şterge discret spre micul port Rapallo pentru a semna cu preşedintele trustului electric A.E.G., devenit ministru al afa- cerilor externe, Walther Rathenaú, tratatul al cărui nume va simboliza de atunci — aşa cum în secolul trecut se întîmplase cu Tauroggen după fuga lui Yorck — riscul unei bruşte schimbări de macaz germane.

Tratatul în sine nu are nimic extraordinar : stabilire de relaţii diplomatice, clauza naţiunii celei mai favorizate, renunţarea la orice reparaţiuni sau restituiri, asistenţă mutuală pentru uşurarea dificultăţilor economice. Nu va comporta nici o clauză secretă. Va provoca totuşi un şoc profund asupra unei opinii publice, cu uşurinţă incitată după Brest-Litovsk să vadă în înţelegerea între Berlin şi Moscova un pact între bandiţi. *Rusia* — avea să scrie la 18 mai „Izvestiiş", organ al Sovietului Suprem — *şi-a obţinut recunoaşterea. Breşa nu se va mai închide.* Germania, în ceea ce o priveşte, nota Clemenceau, *îşi recapătă în ochii lumii independenţa*[33]. Şi o recapătă graţie Moscoyei, care oferă industriei sale debuşeuri ce îi vor permite să meargă din plin.

Or, niciodată această Germanie nu şi-a meritat mai mult calificativele de *militarista şi revanşardă,* cu care, treizeci de ani mai tîrziu, propaganda sovietică va eticheta Germania Federală. Sub conducerea lui von Seeckt, statul-major al Reichswehr-ului nu are decît o idee : să ocolească clauzele militare ale Tratatului de la Vensailles. U.R.S.S. îl va sprijini în mare măsură, permiţîndu-le constructorilor germani să pună la punct pe teritoriul său prototipuri de arme interzise. Liderul âocialisit Sicheide- mann va denunţa la 16 decembrie 1926, la tribuna Reich- stag-ului, aducînd mărturii în sprijin, procedeul *nici curat, nici cinstit* la care se preta U.R.S.S. atunci cînd *propovăduind revoluţia mondială înţirma în acelaşi timp* Reichswehr-ul

Această colaborare nu are loc fără suspiciuni. Semnarea, în 1925, între Germania şi vecinii săi a pactului de la Locarno, prima încercare de grupare a Europei burgheze, este foarte prost primită de guvernul de la Moscova. Ţinut în afara negocierilor, el îl va interpreta — aşa cum va face mai tîrziu cu acordurile de la

München — ca îndreptat împotriva lui. Doar pactul de neutralitate şi de neagresiune germano — sovietic din 1926 şi diversele declaraţii ale conducătorilor de la Berlin vor- fi în stare să-l liniştească. în orice caz, va obţine să fie bine plătit pentru bunăvoinţa manifestată faţă de generalii germani. „Fokker" îi va livra 824 de avioane., „Dor- nier" îi va dota baza de la Kronstadt. „Badische Anilin" îi va organiza industria chimică. Cinci mii de tehnicieni germani se instalează în U.R.S.S., jumătate din comerţul exterior sovietic, de-a lungul a mai multor ani, făcîndu-se cu Berlinul.

De fapt, pactul Ribbentrop — Molotov din 1939 va fi prezentat ca o revenire la tradiţii : *Noi am socotit întotdeauna* — va spune în octombrie 1939 comisarul poporului pentru afacerile externe ale U.R.S.S. în faţa Sovietului Suprem — *că o Germanie puternică este o condiţie necesară pentru o pace trainică în Europa*[35]. *Hitlerii dispar, poporul german rămîne* 3, va exclama Stalin în toiul războiului împotriva nazismului, atunci cînd mareşalul Paulus tocmai înfiinţa în lagărul pentru prizonierii germani Comitetul Germaniei libere. Deziluziile repetate nu-l vor împiedica pe Hruşciov, în decembrie 1961, să adreseze din nou *celor mai puternice două ţări din Europa*[37] chemarea la înţelegere.

Atitudinea noii Rusii faţă de Anglia contrastează cu simpatia sa faţă de Germania, întrucît, în ochii conducătorilor de la Moscova, aceasta apărea atunci ca principal bastion al imperialismului. Fără îndoială, schemele ideologice rămase de la Marx şi moştenirea lăsată de diplomaţia ţaristă îi fac să exagereze răceala şi aviditatea acesteia. Ei refuză să vadă că războiul şi victoria laburistă au început să opereze o transformare imensă în societatea britanică. Nu este mai puţin adevărat că, de la Shanghai la Cairo, tirania engleză rămîne deosebit de brutală şi că sînt foarte puţini la Londra aceia care se gîndeau pe atunci că vor fi abandonate într-o bună zi imensele posesiuni care asigură prosperitatea economiei imperiale.

Etica britanică rămîne la urma urmelor foarte conservatoare. Revoluţia rusă trezeşte anumite simpatii în cadrul mişcării socialiste, deşi intelectualismul autoritar al lui Lenin şi al acoliţilor săi rămîne total impermeabil la pragmatismul naţional. Dar toată acea suflare de duci si de *esquires,* de mari şi de mici burghezi s-a cutremurat ca un singur om cînd a aflat de masacrarea familiei imperiale — înrudită cu casa de Windsor — şi de anularea datoriilor ţarismului. Era cu atît mai tentant, în momentul în care, din Indii p'înă în Orientul Apropiat, începeau să se înfiripeze mişcările de eliberare naţională, să se atribuie întreaga răspundere agitatorilor plătiţi de Kremlin, care nu ascundea, pe vremea aceea, faptul că finanţa partidele revoluţionare din străinătate, chemîn- du-le prin gura lui Kamenev, la Congresul de la Baku, *la lupta sfîntă împotriva imperialismului britanic*[38].

Venirea la putere a laburiştilor în 1924 aduce un armistiţiu de scurtă durată. MacDonald, recunoscînd de *jure* U.R.S.S., propune reglementarea problemei

datoriilor, admițînd că Anglia, la rîndul ei, datora reparațiuni Moscovei pentru intervenția sa în războiul civil. Dar, tocmai în acel moment, este descoperită şi publicată o scrisoare a lui Zinoviev, prin care acesta îi chema pe comuniştii englezi să declanşeze o insurecție. Era foarte probabil vorba de un fals, dar el va contribui în mare măsură la condamnarea în ochii opiniei pubiice a oricărei încercări de înțelegere cu bolşevicii : Partidul Laburist este zdrobii în alegerile generale din octombrie.

Liderul conservator Baldwin, care formează noul guvern, îl cheamă la Ministerul Finanțelor pe Winston ^nurchill, a cărui ostilitate față de bolşevism nu a scăzut absolut deloc şi care nu pierde nici o ocazie să facă cunoscut acest lucru. Astfel, cu ocazia unei vizite făcute t Ul Mussolini, îl va felicita în public pentru *lupta sa vic- ri oasă împotriva poftelor bestiale ale comunismului.*
Ducele — dacă ar fi să ne luăm după cele spuse de Churchill — *a oferit națiunilor civilizate antidotul necesar împotriva otrăvii ruseşti* [39]. El se va dezlănțui împotriva liderilor sindicali — printre care Ernest Bevin viitorul şef al diplomației britanice postbelice — vinovaț de a fi declanşat marile greve din 1926, acuzîndu-i d'e cîrdăşie cu Sovietele. Oare nu le trimiseseră sindicatele rUse subsidii importante ? I

Tot' Churchill este acela care, în anul următor, foloseşte pretextul descoperirii, la sediul organizației comerciale sovietice, a unor documente — după cît se pare autentice — care dovedesc că aceasta se ocupa cu spionajul pentru a cere ruperea relațiilor diplomatice» Kremlinul. Opinia publică şi cabinetul britanic îl urmează fără dificultate. Relațiile diplomatice vor fi restabilite abia în 1930, o dată cu revenirea laburiştilor j putere. Pe vremea aceea, ostilitatea deliberată a conservatorilor față de comunism rămîne nealterată. Dacă Churchill, atunci cînd pcricolul hitlerist se va contura cu precizie, va şti să treacă peste aceste sentimente, pentru | propovădui rezistența față de nazism, nu acelaşi lucru $ va întîmpla cu majoritatea prietenilor săi politici, înce- pînd cu Chamberlain şi Halifax. Prejudecățile lor antț- sovietice explică, în mai mare măsură decît teama de război, întreaga politică care avea să ducă la München.

Aceleaşi sentimente se regăsesc în Franța, cu dif|- renta că bolsevismul se bucură fără greutate de simoaS mult mai numeroase şi că acțiunea opoziției — folosim: faimoasele *ligi* şi aşteptând apariția Cagoulei 4 — ia foriŞ mult mai violente. Guvernele nu-şi ascund prejudecății[5] jmpotriva puterii sovietice. In 1919,

---

4 La Cagoule — termen folosit de către presă pentru i® carea Comitetului Secret de Acțiune Revoluționară (C.S. A.B | grupare de extremă dreaptă, al cărei principal conducător a ff| E. Deloncle, şi care, începînd din 1935, s-a remarcat prin actif* violente vizînd răsturnarea regimului republican. Mai mulți me® bri ai acestei grupări s-au raliat guvernului de la Vichy ; W dintre ei vor intra, totuşi, în rîndurile Rezistenței, *(n. tr.)* j

[5] — cd !',21

Millerand a mers pînă la a recunoaşte *cle facto,* cu ocazia intervenţiei, autoritatea generalului Vranghel, comandantul armatelor alb- gardiste din Sud. Dar elementele comuniste deţineau, chiar din această epocă, majoritatea în organizaţiile muncitoreşti. Sub imboldul lui Daniel Renoult, Marcel Cachin si Ludovic-Oscar Frossard, reîntors din Rusia, Partidul socialist unificat, reunit în congres la Tours, se va pronunţa, cu 3 208 voturi pentru, 1 022 voturi contra şi 397 de abţineri (alte 104 voturi pentru diverse moţiuni), la data de 29 decembrie 1920, la capătul unor dezbateri dramatice, în favoarea aderării la Internaţionala a III-a. Minoritarii, montaţi de Longuet, Paul Faure, Léon Blum, provoacă o sciziune, supravieţuind tuturor meandrelor politicii sovietice.

Noul partid comunist, numărînd 12 deputaţi la Palais-Bourbon 6, adoptă atitudinile cele mai extremiste, cu riscul, de altfel, de a provoca plecarea mai multora dintre fondatorii săi. Va încuraja insurecţiile coloniale. Il va felicita pe Abd el Krim pentru succesul înregistrat în Rif. Susţine dreptul la autodeterminare a *două milioane de locuitori ai Alsaciei şi ai Lorenei,* Maurice Tho- rez reproşînd Franţei că i-ar *oprima* într-un discurs, pronunţat la Berlin, în ianuarie 1933, care îi oferă ocazia să denunţe *frontierele arbitrare* impuse Germaniei prin Tratatul de la Versailles [40]. Partidul îşi menţine un important aparat clandestin, dirijat îndeaproape de Moscova, specializat în spionaj industrial şi în agitaţii antimilitariste. Dată fiind indignarea opiniei publice burgheze împotriva conducătorilor mişcării, se angajează în mai multe rînduri urmărirea finală, aceştia petrecînd o bună parte a timpului lor în închisori sau în ilegalitate. Albert Sar- raut, ministrul de interne, dă glas în 1927 doctrinei oficiale, declarînd : *Comunismul, iată inamicul... conducă- torii comunismului moscovit speră să facă să apară noyl imperialism al cine ştie cărei imense hegemonii slave.J distrugerea patriei nu este o opinie, este o crimă...* [41].

Relaţiile cu Uniunea Sovietică, în ciuda recunoaşterii pe carş i-o acordă în 1924 guvernul Edouard Herriot, lîn- cezesc în acest climat general. Minţile luminate ale epocii sînt, de altfel, convinse că zilele regimului bolşevic sînt numărate. Şi apoi interesele diplomatice ale Franţei vizează altceva. Ele urmăresc supravieţuirea acestui Tratat de la Versailles — împotriva căruia s-au coalizat Rusia şi Germania — şi ca atare menţinerea alianţei cu ţări ca Polonia sau România, care se tem de revizionismul rus mai mult decît de cel german.

In ceea ce o priveşte, U.R.S.S. va deveni bănuitoare în legătură cu activitatea diplomaţiei franceze în privinţa frontierelor sale imediate. Se poate crede că, mai presus de orice, în scopul de a o contracara, ea nu se va mulţumi să-şi dea adeziunea la pactul Briand — Kellog din 1928, care pune războiul *în afara legii,* propunînd vecinilor săi să-i aplice imediat dispoziţiunile în relaţiile reciproce, fără să mai

---

6 *Palais-Bourbon* — sediul Adunării Naţionale a Franţei. *(n. tr.)*

aştepte ratificarea generală. In acest scop, se încheie un protocol la 9 februarie 1929. Dar se mai poate întrezări aici semnul unei dorinţe de normalizare a raporturilor U.R.S.S. cu lumea burgheză. Nu acceptase oare, în principiu, Kremlinul, în 1927, să participe la conferinţa pregătitoare pentru dezarmare, propusă de Societatea Naţiunilor, din care totuşi nu făcea parte ? Această hotărîre este cu atît mai remarcabilă, cu cît, în octombrie 1916, Lenin aruncase anatema asupra dezarmării. *Formularea unei astfel de revendicări* — a scris el — *echivalează cu o totală respingere a ideii luptei de clasă, cu renegarea pînă şi a ideii de revoluţie* [42]. Desigur, conducătorii sovietici nu-şi făceau nici cea mai mică iluzie în legătură cu şansele de a ajunge la un acord în această problemă. Nu este mai puţin adevărat că făceau atunci, pe lungul drum al *revizionismului ideologic,* un pas care va fi urmat în curînd de alţi paşi.

La celălalt capăt al lumii vechi se mai afla o ţară — China — care avea şi ea toate motivele să se plîngă de a^ea instituită de învingătorii din 1918. Căzută la începutul secolului în anarhie, ţintă a poftelor nemăsurate ale marilor puteri care şi-au asigurat concesiuni şi privilegii. exploatînd fără scrupule o populaţie mizeră, ea constituia un teren ideal pentru propagarea ideilor extremiste. La fel ca şi în Germania, Stalin încearcă nu atît să stîrnească o revoluţie, cît să se înţeleagă cu guvernanţii acesteia pentru a rupe *încercuirea capitalistă.* Tratatul de la Versailles, transferînd Japoniei toate privilegiile Reich-ului în China, frustrînd-o pe aceasta în totalitate, deşi a fost aliata Antantei din august 1917, a condus-o în mod fireisc la o apropiere de Rusia.

In 1921, anul înfiinţării la Shanghai a Partidului Comunist Chinez, de către o duzină de intelectuali, printre care şi un ajutor de bibliotecar numit Mao Zhedong (Mao Tse-dun), două puteri pretind să conducă Imperiul de mijloc. La Beijing, un aşa-zis guvern recunoscut de străinătate, dar incapabil să-şi impună autoritatea tu-kiuni- lor, mari feudali, pe jumătate soldaţi, pe jumătate bandiţi, care îşi disputau provinciile şi duceau un război neîntrerupt, marcat de schimbări de alianţe şi de victorii fără viitor. La Shanghai, refugiat în concesiunea fran-' ceză, după ce fusese alungat din Guangzhou (Canton), capitală sa, de către propriul său ministru de război, se afla Sun Yat-sen, fondatorul Republicii chineze, apostolul celor *Trei Min,* a celor trei cerinţe imperative ale poporului : naţionalism, democraţie, minimum de trai, omul care a dorit să occidentalizeze China şi pe care Occidentul nu a fost în stare nici să-l ajute, nici chiar să-l înţeleagă. Prestigiul său rămîne totuşi considerabil şi aşteaptă clipa publicînd manifeste grandioase.

încă din 1919, Cicerin anunţase că Sovietele renunţau la toate privilegiile pe care ţarii şi le asiguraseră în China ; între Moscova şi China s-au stabilit contacte. In 1922, Ioffe — care făcuse parte din delegaţia rusă prezentă la Brest-Litovsk — ajunge în capitala Chinei pen-tru a trata cu *guvernul* fantoşă al Republicii. în aceeaşi clipă, alţi emisari ai Kremlinului intră de asemenea în contact cu Sun Yat-sen, care, dezamăgit de neînţelegerea marilor democraţii, îi primeşte cu braţele deschise. Aceştia

îi furnizează un ajutor masiv în arme şi materiale. Ioffe însuşi soseşte curînd la Shanghai. Va semna cu Sun, la 16 ianuarie 1923, celebrul document prin care reprezentantul sovietic se declară de acord cu acesta că, *dată fiind absenţa condiţiilor favorabile pentru aplicarea lor fructuoasă în China, comunismul sau chiar sistemul sovietic nu pot fi introduse acolo*[43]. îl asigură în acelaşi timp de sprijinul Moscovei pentru realizarea uniunii naţionale şi pentru independenţa deplină a ţării. Cu cîteva zile înainte, Cominternul a cerut Partidului Comunist Chinez ca — *fără să abandoneze personalitatea sa politică — să-i determine pe membrii săi să adere la Kuomin- tang* — mişcarea prezidată de Sun — *şi să exercite presiuni asupra acestuia în sensul întăririi legăturilor cu Rusia sovietică în lupta comună împotriva imperialismului european, american şi japonez*[44].

Luna următoare, Sun Yat-sen se reinstalează la Guang- zhou (Canton). Curînd, el îl va trimite la Moscova pe unul dintre tinerii săi colaboratori, colonelul Chiang Kai-shek. La reîntoarcere, acesta creează o academie militară la Huangpu (Whampoa), comisar politic al acesteia este Zhou Enlai (Ciu En-lai), viitorul priim-mihistru al Chinei comuniste, iar adevăratul ei conducător este generalul sovietic Bliuher, cunoscut sub numele de Gallen, între timp, la Canton se instalează un reprezentant personal al Cominternului, şi de fapt al lui Stalin, agitatorul de profesie Michel Grüsenberg, zis Borodin — în mod curios, acesta s-a pregătit pentru revoluţie la bursa din Chicago —, căruia André Malraux i-a făcut în *Les Conquérants (Cuceritorii)* un portret de un roimadtism cam barce.

El va fi acela care va redacta noul statut al Kuomin- [ta]ngului şi va face din acesta un partid disciplinat şi biné [0r]ganizat, capabil să se lanseze la asaltul pentru prelua- rea puterii. Ceea ce nu îl împiedică pe subtilul Karahan primul ambasador sovietic în China, să semneze la 31 ma}
1924, cu guvernul de la Beijing, un tratat care stipula între altele, că fiecare dintre cele două părţi se anga- jează *să nu tolereze pe teritoriul său existenţa unor gru- pări care desfăşoară acţiuni armate împotriva guvernului „ celeilalte părţi*[45]. Tratatul implica renunţarea de către Rusia la pretenţiile sale asupra teritoriului chinez ; el prevedea restaurarea suveranităţii chineze asupra Mongoliei exterioare, autonomă din 1911. în realitate era protectorat sovietic din 1921 şi va rămîne în continuare ca atare. Stalin îl va determina pe Roosevelt, la Ialta, să recunoască *statu-quo-ul* în această regiune, iar această primă democraţie populară, din punct de vedere cronologic, va fi admisă la O.N.U. în 1961, după o lungă tocmeală, o dată cu Mauritania. U.R.S.S. nu se mulţumeşte cu atît. Solid instalată la Sin-Kiang, ea obţine printr-un tratat dreptul de exploatare a căilor ferate din Manciuria, deschizîndu-şi astfel porţile spre *Ruhrul chinez. 1*

Ajutorul Moscovei şi acela al comuniştilor, cărora intervenţia acesteia face să le sporească rapid audienţa, aduc Kuomintangului progrese fulgerătoare. La sfîrşitul anului 1924, cel mai puternic din mareşalii din Nord, Wiu Peifu, îi propune p

întîlnire lui Sun Yat-sen. Acesta ajunge la Beijing, în ciuda rezervelor manifestate de mulți dintre locotenenții săi. I se asigură o primire triumfală, dar moare cîteva zile mai tîrziu, la 12 martie
1925, de un cancer la ficat.

Buna înțelegere între comunişti şi Kuomintang nu va supraviețui mult după dispariția sa. La începutul lui
1926, Chiang Kai-shek, devenit comandant al armatei din Sud, intră în conflict cu şeful misiunii militare sovietice, Kissanka, în legătură cu o expediție pe care el o proiec-Î tase împotriva Nordului. După ce şi-a înaintat demisia, proclamă legea marțială, la 20 martie, la Guangzhou (Canton), şi ordonă arestarea cîtorva conducători comu-| nişti. Borodin, care se afla la Moscova în momentul incidentului, revine curînd într-o dispoziție dintre cele mai
conciliante, astfel că Chiang poate să lanseze campania ^potriva seniorilor războiului din Nord, în timp ce W'ang Jingwei (Wang Chin-wei), preşedintele prosovietic $_a$l Kuomintangului, soseşte în Franța *pentru motive de sănătate.*

Troțkiştii care, în sinul Cominternului, îndemnaseră întotdeauna la prudență în colaborarea cu Kuomintangul, vor preconiza acum ruptura cu acesta. Dar Stalin, chit că va trebui să-şi modifice aprecierile anterioare asupra perspectivelor acestei colaborări, va insista asupra necesității de a o continua. în luna noiembrie, Comitetul Executiv lărgit al Internaționalei va ajunge chiar să salute în succesul expediției din Nord cea de *a treia etapă a mişcării revoluțipnare mondiale* [46].

La 5 aprilie 1927, Georgianul va mai susține încă, într-un discurs pronunțat la Moscova, că întrudît comuniştii au majoritatea în sînul Kuomintangului, iar Chiang *se supune disciplinei*[47], nu există nici un. motiv să fie declanşată o lovitură de stat. Este greu să împingi orbirea mai departe. O săptămînă mai târziu, zi de zi, forțele lui Chiang, care tocmai cuceriseră Shanghaiul, lichidează formațiunile comuniste din oraş, folosind drept pretext numărul sporit de incidente între proletariat — care, grație propagandei roşilor, devine conştient de mizeria sa îngrozitoare — şi poliția concesiunilor europene. Operațiunea este condusă cu o brutalitate deosebită : sediile partidului sint atacate cu grenade, iar-militanții care nu au pierit pe loc stînt masacrați cu sălbăticie.
împotriva *duşmanilor interni...* En timp ce, în faza prel cedentă, revoluția era *îndreptată în special împotriva i*

Întrudît Chiang Kai-shek şi-a creat propriul guvern, Stalin este tentat să creadă că există posibilitatea pentru comuniştii chinezi să-şi continue colaborarea cu restul Kuomintangului, instalat lâ Wuhan. Cu cel mai perfect sînge rece şi fără să-i treacă o clipă prin minte să-şi recunoască greşelile, Stalin prezintă — în fața Comitetului Central sovietic, în luna august 1927 — aceste evenimente ca începutul *celei de a*

doua etape a Revoluţiei chineze, al cărei ascuţiş este îndreptat în special *perialismului străin*[48]. Or Kuomintangul de la Wuhani
tocmai îi exclusese pe membrii săi comunişti, printre care şi Mao Zhedong, care îşi luase tălpăşiţa şi era pe punctul de a se înclina în faţa lui Chiang.

Situaţia roşilor nu era mai bună în Nord, unde gu-| vernul — după ce descoperise în localul ambasadei so-J vietice probe mai mult decât abundente ale amestecului ei în afacerile interne ale ţării — rupsese relaţiile di-* plomatiCe cu Kremlinul şi declanşase, şi el, un val de arestări şi execuţii.

Trebuia găsit un ţap ispăşitor pentru această prăbu-* şire totală, al cărei principal vinovat era Stalin. Acesta : a fost găsit în persoana secretarului général al partidului chinez, Chen Duxiu (Chen Tu-siou), care comisese gre- S sala de a demisiona în semn de protest împotriva dispoziţiilor absurde ale Cominternului. A fost adoptată o nouă tactică, aceea a răscoalei armate. Cea de la Guang- zhou (Canton) din decembrie 1927 s-a terminat cu un veritabil dezastru : mii de militanţi au fost ucişi. Insu-| recţia recoltei de toamnă, la ţară, nu a avut mai mult succes. Dar câteva sute de supravieţuitori, conduşi de Mao Zhedong, cel care fusese exclus din funcţia sa de membru supleant al Comitetului Central, ca pedeapsă pentru înfringerea insurecţiei, au reuşit să facă joncţiu-l nea, la Hunan, provincia natală a lui Mao, cu alţi parti- l zani înarmaţi, conduşi de • Zhu De (Chou-Teh), viitorul generalisim al armatei populare. Acolo, doi ani mai tîr- ziu, Mao va instala un guvern provizoriu al Republicii sovietice chineze, care s-a încropit de bine, de rău avînd din toate punctele de vedere exemplul Rusiei, pînă în 1933, dată la care Chiang' va lansa o ofensivă generală : împotriva comuniştilor, care îi Obligă să se retragă la **j** celălalt capăt al Chinei, la Yan'an (Yenan), provincia j Shaanxi (Shen-si), în apropierea Mongoliei exterioare, J aflată sub influenţă sovietică. Acesta este *marşul cel | lung,* episod eroic al revoluţiei chineze, în cursul căruia] aU căzut aproximativ 100 000 de combatanţi roşii, pe parcursul unei retrageri desfăşurate pe aproape 10 000 de kilometri. Va trebui să se producă agresiunea japoneză din 1937 şi să se declanşeze războiul mondial pentru ca Mao să-şi ia revanşa.

Mai exista încă o mare putere, a cărei importanţă decisivă pentru viitorul omenirii a fost imediat sesizată de către bolşevici. Mari învingătoare în război, singurele care nu au fost ruinate de acesta, debordînd de dinamism şi încredere în sine, convinse şi ele că progresul material deschide calea spre fericire, Statele Unite constituiau pentru Rusia nouă în acelaşi timp obiectul admiraţiei, termenul de referinţă al ambiţiilor economice ce păreau pe atunci aberante şi simbolul sistemului social pe care s-a jurat să-l doboare. Nimic nu te lasă să crezi că Rusia a putut gîndi vreodată, cum a făcut-o în cazul Germaniei sau al Chinei, că revoluţia ar f'i posibilă în viitorul imediat în America. Partidul comunist nu a reunit peste Atlantic dedît cîteva miii, de nemulţumiţi sau dezrădăcinaţi, al căror număr atît de redus îi expune

dispreţului general. Nici o clipă extrema stingă nu a reprezentat pentru ordinea politică alt pericol decât cel al spionajului, dat fiind că unii membri ai acâsteiia au devenit agenţi -conştienţi sau involuntari.

După victoria din 1918, o mulţime de americani nu sînt mai puţin convinşi de iminenţa revoluţiei/'9, pe care primarul oraşului Seattle, Ole Hanson — pierzîndu-şi capul din cauza grevei generale •—, crede că are motive să o anunţe. Un camion înţesat cu explozibili sare în aer în faţa birourilor băncii Morgan, ocazie cu care şi-au găsit moartea 38 de persoane. La aceasta se adaugă expedierea de bombe prin poştă diverselor personalităţi guvernamentale ceea ce produce un adevărat val de isterie, exploatat din plin de *marea finanţă* pentru a jugula torentul de revendicări sociale. Se ajunge la expulzarea a peste cinci sute de comunişti străini, la arestarea a mii de ame- ricani, la condamnarea la moarte, îo-sfîrşit, a doi anar-l hişti italieni, Sacco şi Vanzetti, ceea ce avea să stîrneascâ indignarea stîngii europene.

Această atmosferă, care nu poate să nu evoce pe aceea! care va facfe, treizeci de ani mai tîrziu, să domnească! maccarthismul 7, era în mod evident puţin favorabilă sta-J bilirii unor relaţii amicale cu Sovietele. Uitînd că, într-o scrisoare către muncitorii americani, l-a tratat pe Wilson, j doar cu un an înainte, drept *şef al miliardarilor americanim valet al rechinilor capitalismului,* Lenin se va pronunţai în zadar, în octombrie 1919, într-un interviu acordat ziarului „Daily News" din Chicago, *pentru o înţelegere ecoM nomică cu toate ţările şî in special cu America* [50]. Secretarul de stat, Bainbridge Colby, se explică, la 10 aprilie l 1920, într-o scrisoare adresată ambasadorului Italiei : *Nu\ putem recunoaşte un guvern care este hotărît şi sortit să conspire împotriva instituţiilor noastre, nici nu putem m-j treţine legături oficiale cu el, nici să-i primim agenţii cu j amabilitate* [51].

---

7 Maccarthism — termen care desemnează politica promovat® de Joseph Raymond McCarthy (1908—1957), senator republican 'de Wisconsin (1957), cunoscut pentru înverşunatele sale campaniji anticomuniste şi „vînătoarea de vrăjitoare", desfăşurată împotriva a numeroase personalităţi politice şi a Mnor intelectuali taxaţi drept simpatizanţi comunişti. A fost preşedintele „Sub-co- misiei pentru cercetarea organelor guvernamentale", creată de Senatul S.U.A. în 1951. Maccarthismul va sfîrşi prin a fi dezaprobat de către Partidul Republican, iar promotorul său va fl blamat de către Senat (1954). *(n. tr.)*

Dar Kremlinul nu slăbeşte atacul. La 20 martie 1921, Mihail Kalinin, şeful statului sovietic, îi va adresa prea şedintelui Harding, proaspăt instalat la Casa Albă, un mesaj în care afirmă că, *de cînd există ea, Rusia sovietică dH nutrit speranţa să vadă stabilindu-se grabnic relaţii amicale cu marea republică nord-americană şi a scontat că între cele două republici se vor înnoda relaţii strînse şi stabile, avantajoase pentru ambele părţi* [52]. Ii va propunel să trimită în Statele Unite o misiune în acest scop. Timp ; pierdut. Hughes, noul secretar de stat, refuză să stabilească relaţii economice normale cu Sovietele, atîta vreme cît acestea nu vor recunoaşte dreptul de proprietate, libertatea muncii, caracterul sacru al contractelor şi al garanţiilor, dreptul la viaţă al fiecăruia.

Printre reproşurile care le au de formulat la adresa Moscovei, americanii îl reţin şi pe acela că ea nu mai recunoaşte datoriile ţarismului, care, în ceea ce îi priveşte, reprezentau frumuşica sumă de 192 milioane de dolari. *Guvernul nostru* — va spune, în 1923, preşedintele Coolidge, succesorul lui Harding — *nu-şi propune să intre în relaţii cu un regim care refuză să recunoască sfinţenia obligaţiilor internaţionale*[53]. Preocupat să nu se mînjească în contactul cu diavolul, guvernul de ia Washington va refuza să participe la Conferinţa de la Geneva, din 1922 — întrucît era invitată şi Rusia — şi se opune trecerii pe pănryntul său a uimitoarei doamne Xol- lontay, fiica unui aghiotant al ţarului, căsătorită cu un marinar, propovăduitoare a emancipării totale a femeii, pe care Kremlinul o numise ambasadoare în Mexic.

în sfîrşit, în timp ce majoritatea puterilor vor recunoaşte U.R.S.S. *de jure* încă din 1924, relaţiile diplomatice între cele două guverne vor fi restabilite doar în 1933, o dată cu venirea la putere a lui Franklin Delano Roosse- velt. Această reluare de relaţii diplomatice — care constituie unul din puţinele puncte precise din programul de politică externă al candidatului democrat — nu va avea loc decît după negocieri laborioase. Washingtonul va pretinde Moscovei, într-adevăr, tot felul de asigurări scrise privind neamestecul său în afacerile americane, libertatea profesării credinţei pentru resortisanţii americani care se duc în U.R.S.S., renunţarea din partea acesteia la orice pretenţii de reparaţii pentru intervenţia Statelor Unite în timpul războiului civil. Caracterul tardiv al acestei recunoaşteri va fi adesea invocat ulterior de către sovietici in sprijinul convingerii lor că timpul sfîrşeşte întotdeauna sa înfrîngă aversiunea capitaliştilor faţă de ideea de a accepta revoluţia ca un fapt împlinit. Pe drept cuvînt, Statele Unite însele au sfîrşit prin a acorda Chinei populare şi Germaniei răsăritene recunoaşterea pe care i-au refuzat-o atît de mult timp U.R.S.S.

Franklin Roosevelt avea să se destăinuie, în februarie 1940, că încă în urmă cu douăzeci de ani, *în primele zile ale comunismului, şi-a dat seama că mulţi conducători ai Rusiei vor oferi o educaţie mai bună, o igienă mai bună şi în special şanse mai bune de afirmare milioanelor de fiinţe umane ţinute în ignoranţă şi robie de către regimul imperial*[54]. Nu explică oare această prejudecată favorabilă a începuturilor — care a contribuit, fără îndoială, la clarificarea hotărîrii sale de a

restabili relaţiile normale cu Moscova — încrederea dezarmantă pe care i-o va acorda mai tîrziu lui Stalin ?

Dictatorul rus miza în orice oaz de mult timp pe el. Acordîndu-i o audienţă, în decembrie 1933, primului ambasador al Statelor Unite, William Bullitt, îi va face cunoscut că era dispus să-l primească la orice oră din zi sau din noapte — ceea ce, a remarcat el, nu era cazul cu alţi diplomaţi occidentali. A adăugat cu aceeaşi ocazie : *Preşedintele Roosevelt, deşi conducător al unei naţiuni capitaliste, este astăzi unul dintre oamenii cei mai populari în U.R.S.S.* [55].

Bibliografie şi note

1. DEUTSCHER. *Trotsky, op. cit.,* p. 364.
2. LÉNINE. *La révolution bolcheviste, op. cit.,* p. 227.
3. *Ibid.,* p. 300.
4. Milovan DJILAS, *Conversations avec Staline,* Paris, Galli-j mard, 1962, p. 206.
5. GOURFINKEL, *op. cit.,* p. 179—180.
6. FAINSOD, *op. cit.,* p. 125.
7. LÉNINE, *Oeuvres choisies,* tom I, *op. cit.,* p. 890.
8. Text integral în Giulano PROCACCI, *Staline contre Trotsky,* Paris, Maspero, 1965.
9. TROTSKY, *La révolution permanente,* Paris, Gallimard, 1964, p. 47.
10. KENNAN, op. *cit.,* p. 208—209.
11. DEUTSCHER, *Staline, op. cit.,* p. 493—494.
12. *Ibid.,* p. 199.
13. PROCACCI, *op. cit.,* p. 1Ç7.
14. George ORWELL, *1984,* Paris, Gallimard, [f.a.].
15. *Histoire du P.C.U.S.,* ediţia din 1960, op. *cit.,* p. 445.
16! *Ibid.,* p. 445.
17. DEUTSCHER, *Trotsky, op. cit.,* tom II, p. 288.
18. *Histoire du parti communiste,* ediţia din 1946, *op. cit.,* p. 264.
19. D.F. FLEMING, *The Cold War and Its Origins,* London, Allen, 1961, p. 44.
20. COLLINET, *op. cit.,* **p.** 117.
21. STALINE, *Rapport du Comité central au XVe Congrès,* Moscou, Gospolitizdat, 1951, p. 16—17.
22. LÉNINE, *Prefaţă* (din 1920) la ediţiile franceză şi germană ale lucrării *L'Impérialisme, stade suprême, op. cit.,* p. 9.
23. MARX, *Avant-propos de la critique de l'économie politique, Oeuvres,* tom I, op. *cit.,* p. 273.
24. COLLINET, op. *cit.,* p. 159.
25. LÉNINE, *L'Europe arriérée et l'Asie avancée* în *Oeuvres choisies, op. cit.,* tom I, p. 670.
26. „Est et Ouest", din 16/30 iunie 1962.

27. H. CARRÈRE d'ENCAUSSE et Stuart SCHRÄM, *Le marxisme et l'Asie,* Paris, Armand Colin, 1965, p. 211.
28. DEUTSCHER, *Trotsky, op. cit.,* tom II, p. 96.
29. CARRÈRE d'ENCAUSSE et SCHRAM, op. *cit.,* p. 227—231.
30. DEUTSCHER, *Trotsky, op. cit.,* **p.** 431.
31. M. BAUMONT, *La faillite de la paix,* Paris, Presses Universitaires, 1945, p. 210.
32. LÉNINE, *La Révolution bolcheviste, op. cit.,* p. 198.
33. BENOIST-MÉCHIN, *Histoire de l'armé allemande,* Paris, Denoël, 1954, tom II, p. 371.
34. *Ibid.,* ediția din 1938, tom II, p. 371.
35. KEESING's, *Contemporary Archives,* Bristol Keynsham, li a.], **p. 3** 780.
36. *Ibid.,* 5 054 A.
37. „Le Monde" din 10 ianuarie 1962.
38. CARRÈRE d'ENCAUSSE et SCHRAM, op. *cit.,* p. 231.
39. Jacques CHASTENET, *Winston Churchill et l'Angleterre du XXe siècle,* Paris, Fayard, 1956, p. 240.
40. „L'Humanité" din 16 ianuarie 1933.
41. E. BONNEFOUS, *Histoire politique de la IUß République,* Paris, Presses Universitaires, 1960, torn IV, p. 216.
42. LÉNINE, *Oeuvres choisies, op. cit.,* torn I, p. 897.
43. R. PÉLISSIER, *La Chine entre en scène,* Paris, Julliard, 1963, p. 241.
44. „Est et Ouest", martie 1960, p. 6.
45. *Ibid.,* p. 5.
46. CHIANG KAI SHEK, *A Summing up at Seventy,* Harrap, London, 1957, p. 13.
47. „Est et Ouest", martie 1960.
48. CARRÈRE d'ENCAUSSE et SCHRAM, op. *cit.,* p. 321.
49. *Lettre aux ouvriers américains du 23 août 1918. Lénine,* Ouevres, Editions Sociales, Paris, 1961, torn 28, p. 66.
50. I. ZEMSKOV, *Les leçons de l'Histoire,* în „La vie internationale", Moscou, martie 1961.
51. FLEMING, *op. cit.,* p. 43.
52. „Izvestiia" din 22 martie 1921.
53. FLEMING, op. *cit.,* p. 44.
54. Robert SHERWOOD, *Le memorial de Roosevelt,* Paris, Pion, 1950, torn I, p. 48.
55. DUROSELLE, *op. cit.,* p. 256.

ÎNTRE SCYLLA ŞI CAR1BDA

Veţi vedea că nu era decit o Vigoare în această împrejurare, în care se putea găsi chiar o aparenţă de siguranţă ; nu am reuşit niciodată să-mi dau seama unde am găsit atith slăbiciune.

RETZ

Din 1920, cînd a luat sfîrşit războiul sovieto-polon, pină în 1929, cînd se va declanşa rnarep criză economică, lumea a trăit într-o atmosferă de rrativă siguranţă. înce- pînd din 1931, ea se va îndrepta spre război. Un dublu focar de agresiune se profilează mai întîi în Japonia şi apoi în Germania. Ameninţînd în acelaşi timp democraţiile occidentale şi Rusia comunistă, acest pericol le va împinge să se apropie.

Această apropiere va fi la început foarte lentă. La 21 iulie 1930, Cicerin, omul de la Rappalo, grav bolnav, va fi înlocuit în fruntea Comisariatului poporului pentru Afacerile Externe cu Maxim Litvinov, de doisprezece ani adj un ctul său. Rece şi fin, degajînd un aer de bunăstare în haina sa îmblănită, noul ministru — care fusese arestat în tinereţe, atunci cînd încercase să strecoare in Europa, occidentală banii furaţi de bolşevici în Caucaz — îşi va asocia curînd numele unei politici de securitate colectivă, foarte departe — în stilul şi vocabularul său — de excesele perioadei eroice. Originile sale evreieşti vor da ostilităţii sale faţă de nazism un element cu totul personal, în întregime străin lui Stalin, care nu era scutit de prejudecăţile antisemite comune multora dintre compatrioţii săi. în primăvara anului 1939, el va fi unul dintre primii sacrificaţi pe altarul reconcilierii cu Hitler.

încă din octombrie 1930, Kremlinul va propune Poloniei să reia convorbirile asupra unui pact de neagresiune, convorbiri întrerupte în 1926. Neliniştit de succesul crescînd al tezelor expansioniste în Germania şi d= nerăbdarea cercurilor militare, Pilsudski renunţă la acele exigenţe (caracterul colectiv al tratatului şi clauza arbitrajului) care făcuseră ca negocierile să eşueze cu patru ani mai înainte. Cu toate că, într-un interviu acordat lui Emil Ludwig — evident menit să le dea asigurări partenerilor săi[1] germani —, Stalin ţinuse să precizeze că un tratat cu Polonia nu implica nici o recunoaştere s-au vre3 garanţie din partea Uniunii Sovietice a frontierelor poloneze sau a Tratatului de la Versailles pactul va fi semnat la 25 ianuarie 1932. în aceeaşi perioadă, U.R.S.S. va încheia acorduri similare cu Finlanda, Letonia şi Estonia. Un tratat o lega deja de Lituania începînd din 1926.schimb, negocierile cu România se poticneau din cauza eternei probleme a Basarabiei.

După ce a calificat-o — la 26 iunie 1930 — drept *țara cea mai agresivă şi cea mai militaristă dintre toate țările agresive şi militariste ale lumii*[2], Stalin va încerca, di asemenea, o destindere în relațiile cu Franța. La 7 martie 1931, Molotov se va declara dispus să contribuie l[a] aceasta şi vor fi angajate convorbiri în legătură cu i pact de neagresiune şi o reluare a schimburilor corner- ciale, reduse în apul precedent la jumătate, din inițiativa cabinetului Tardieu. Dar, pactul elaborat în luna august de către Berthelot, secretar general la Quai d'Orsay, şi ambasadorul Dovgalevski nu va vedea lumina zilei decît la 29 noiembrie 1932. între timp, Aristide Briand, pentru care U.R.S.S. nu prezenta interes, a abandonat politica. După eşecul său la alegerile pentru funcția de preşedinte al Republicii, cartelul celor de stînga a cîştigat alegerile legislative ; în Germania crizele se vor succeda iar naziştii, profitînd de şomaj masiv, vor înregistra succese electorale spectaculoase. Noul cabinet francez, condus de Edouard Herriot, avîndu-l pe Paul Boncour la Afacerile Străine, va considera drept un fapt împlinit eşecul politicii de înțelegere cu Reich-ul şi credea de cuviință să se apere de acesta în orice împrejurare.

N-a greşit. Luni, 30 ianuarie 1933, bătrînul mareşal Hindenburg, preşedintele Reich-ului, va semna decretul prin care i se încredința lui Hitler — *în numele protejării poporului şi statului* — funcția de cancelar. Puțini oameni prevăzuseră acest eveniment pe care l-a făcut posibil doar naivitatea conservatorilor germani, convinşi că îl vor avea de acum înainte pe „Führer" la cheremul lor. Puțini oameni vor realiza importanța acestui fapt. Pentru „Le Temps", din 2 februarie, *partida nu era încă jucată.* „Le Populaire" se aştepta la un război civil, în timp ce „L'Action française" şi ziarul laburist „Daily Herald" vorbeau aceeaşi limbă, profetizînd reîntoarcerea Kaiserului.

Primele acte ale noului guvern vor risipi rapid aceste iluzii. După ce a lichidat orice formă de opoziție legală, Hitler se va înhăma la realizarea unui program de restaurare şi de expansiune națională, expus în *Mein Kampf.* Şi, înainte de toate, nereuşind să concretizeze *egalitatea în drepturi* pe care Aliații o recunoscuseră în principiu Reich-ului în anul precedent — după ani de tergiversare —, el va anunța, la 14 octombrie, retragerea delegației sale atît de la Conferința pentru dezarmare, cit şl din Societatea Națiunilor. Consultat prin plebiscit, poporul german va ratifica, cu o majoritate de 95 la sută hotarîree conducătorului său.

Societatea Națiunilor şi, o dată cu ea, noțiunea însăşi de şecuritate colectivă nu-şi vor reveni din această lo-j vitură. La drept vorbind, încă din primăvară, ele suferiseră un afront decisiv, prevestitor de vremuri noi : in~ vitată de către Adunarea Generală să evacueze Manciu-|ria — unde îşi stabilise protectoratul său profitînd de anarhia care persista în China — Japonia refuzase să s6 supună şi, la 27 martie 1933, va decide să părăsească organizația mondială. Aceasta s-a mulțumit, drept sanc-l țiuni, să declare lipsite de valabilitate bancnotele, paşa-' poartele şi timbrele poştale tipărite de guvernul fantoşăj *Manciuko,* instalat la Mukden de către ocupantul japonez.

Anul 1934 va fi însă şi mai sinistru. Primii miniştri ai României 8 şi Austriei 9, regele Iugoslaviei 10 vor fi ucişi rînd pe rînd de terorişti de extremă dreaptă. Hitler a decis arestarea şi executarea locotenentului şi rivalului său Rohm, o dată cu aceea a cîtorva sute din partizanii acestuia, precum şi, în acelaşi timp, a generalului von Schleicher, care îi ţinuse piept la Cancelarie şi se mai străduia încă să-l detroneze. Tokio va publica o broşură glorificînd *sabia, idealul din care se inspiră Imperiul nipon* [3], cerînd poporului să se pregătească pentru o încercare decisivă. *Ideea războiului pluteşte în aer*[4], va exclama Mussolini, care se pregătea să-şi încheie socotelile cu Etiopia.

Aidoma marilor democraţii, care credeau în eficacitatea Societăţii Naţiunilor şi în înţelepciunea bancherilor >eVmani, U.R.S.S. nu a simţit venirea nazismului. Prizonieri ai unui marxism primitiv, conducătorii acesteia se încăpăţînau să predice, în 1931, că *fascismul şi social-fas- cismid sînt două întruchipări ale unuia şi aceluiaşi dig social al dictaturii burgheze* şi să îndrepte, în 1932, *atacid pricipal* contra social-democraţiei.

La 7 martie 1933, adică la mai mult de o lună de la triumful lui Ilitler, „Pravda" credea posibil să ^iai exulte : *Să turbeze reacţiunea de mînie !* va excldma aceasta. *Contradicţiile interne şi externe ale caiJitalis- mului german se agravează.*

Atunci cînd mii de comunişti se aflau deja în închisori şi în lagăre de concentrare şi atunci- cînd Fuhrerul trecuse la atacarea socialiştilor, Comitetul Central al Partidului Comunist German declara, chiar în aceeaşi lună, că *excluderea social-democraţilor germani din apa- ratid de stat şi presiunea puternică exercitată asupra tuturor organizaţilor şi a presei social-democrate nu schimbă nimic din faptul că, acum, ca şi înainte, social- democraţia este principalul sprijin social al dictaturii capitaliste* [5].

Această orbire, care i-a împins pe comuniştii germani pînă la_ a susţine o grevă în domeniul transporturilor, declanşată de către nazişti la Berlin, cu trei luni înainte de venirea lui Hitler la putere, pare de neînţeles atunci cînd privim înapoi. în acea perioadă, amintirea zilelor din 1919—1920 şi a zdrobirii spartakismului, de către social- democratul Noske, atîrna greu asupra proletariatului geirnan, menţinînd între militanţii de extremă stingă şi cei de stînga prejudecăţi de nedepăşit. Unii erau revoluţionari duri şi hotărîţi, ceilalţi erau reformişti paşnici, Scrutaţi dintre

---

8 Jon G. Duca — prim-ministru al României ; a fost asasinat la 29 decembrie 1933 de către legionari pe peronul gării din Sinaia, *(n. tr.)*

9 Engelbert Dollfuss — cancelar al Austriei ; a fost asasinat de către agenţi hitlerişti la 25 iulie 1934, cu ocazia tentativei de lovitură de stat organizată de către naţional-socialiştii austrieci. *(n. tr.)*

10 Alexandru I al Iugoslaviei şi *Jean Louis Barthou* au fost asasinaţi la 9 octombrie 1934, la Marsilia, de către terorişti fascişti croaţi, *(n. tr.).*

funcționari, intelectuali şi straturile cele mai bine retribuite ale proletariatului, care nu ezitaseră să voteze cind au avut ocazia pentru mareşalul IlindeiJ burg. Ce aveau aceştia în comun ?

De ambele părți, se va rezista, adesea eroic, dictatn rii. Dar imensele cohorte adunate de cele două formațiunj marxiste nu vor face practic nimic pentru a împiedica victoria cămăşilor brune. Partidul Comunist German, X mai important şi cel mai oțelit din Europa, după cel U.R.S.S., va rămîne la ora hotărîtoare, potrivit cuvintelor lui Arthur Koesler, *un uriaş castrat*(i. Ocuparea de cătiț ruşi a unei părți a Germaniei nu a reuşit pînă în ziuj de azi să-i redea îndrăzneala şi încrederea în sine şi nici măcar să-l apropie de frații săi inamici, social-democrații.

Prinla reacție a lui Stalin față de succesul nazismului! a fost aceea de a încerca să se înțeleagă cu acesta.! altfel, în 1941, cînd se va declanşa agresiunea germani el va încerca să-l liniştească pe Hitler. *Noi ne-am străduit în mod constant să îmbunătățim relațiile noastre cu Germania ',* va spune Molotov în octombrie 1939. Acesta era adevărul.

în toamna anului 1935, atunci cînd propaganda din cele două țări atinsese un nivel maxim de violență şi de ură, diplomați sovietici, precum Kandelaki, şeful misiunii comerciale, sau Gnedin, ataşatul de presă la Berlin vor exprima interlocutorilor germani dorința guvernului lor de a ameliora sau cel puțin de a normaliza relațiile cu Reich-ul, declarînd cu cea mai mare seninătate din lume că pozițiile *ideologice* ale Cominternului nu afectează cu nimic *realpolitika* U.R.S.S. [8]. Dar dacă Molotov, la 28 decembrie 1933, avea să declare în fața Comitetului Central că guvernul său nu are nici un *motiv să-şi modifice politica sa față de Germania,* trebuie să constatăm că *politica ideologilor unui național-socialism războinK mergea exact împotriva* [9] pricipiilor sale de pace.

Curios om acest birocrat, ou lornion, pedant, cu proS concav, cu o încăpățînare legendară, despre care Churcffl spunea că surîstil său te ducea cu gîndul la o iarnă S| beriană, despre care John Foster Dulles afirma că nu -l

tJJnit nicodată o abilitate diplomatică comparabilă cu [1] acestuia. El va prefera să trăiască ultimele zile într-o etragere obscură, mai curînd decît să trădeze memoria aceluia căruia îi datora totul. Dar pentru moment, acest klirghez rus, moştenitorul unei familii care îi slujise pe tari, redactor şef al ziarului „Pravda" în momentul insurecției, era preşedintele Consiliului comisarilor poporului, cu alte cuvinte delegatul lui Stalin în fruntea statului şi omul care ocupa prim-planul scenei. El a citit *Mein Kampf* şi a meditat asupra acestor pasaje teribile : *Vom opri marşul etern al germanilor spre sudid şi spre vestul Europei şi ne vom întoarce privirea spre păminturile din Est... Giganticid imperiu din Est se află pe pragul prăbuşirii. Sfîrşitul dominației evreieşti în Rusia va fi tot- , odată sfîrşitul Rusiei ca stat* [10]*... Dacă se doreşte teritoriu şi pămînt în Europa, aceasta nu se poate face decît pe seama Rusiei. în acest caz, noid Reich va trebui să se pună din nou în marş, pe lungul drum al cavalerilor teutoni,*

pentru ca să dea cu sabia germană brazdă plugului german şi naţiunii pîinea sa de toate zilele[11].

în ciuda ratificării, la 5 mai 1933, a protocolului de prelungire a pactului de neagresiune sovieto-german din 1926 — pact ce nu va fi niciodată denunţat — climatul dintre cele două capitale s-a deteriorat rapid. în discursurile sale, Hitler va ataca cu violenţă *ameninţarea marxistă.* Nemulţumindu-se să dea vina doar pe comuniştii germani, cămăşile brune vor face praf şi pulbere sediile organizaţiilor sovietice de la Berlin. în fine, Reich-ul va oferi Poloniei o colaborare faţă de care Stalin va încerca imediat temerea că se va face pe seama sa.

Kremlinul nu va pierde timpul să tragă concluzii din această situaţie nouă şi să procedeze în consecinţă. în doi ani, cheltuielile militare vor creşte de opt ori, efectivele Armatei roşii vor fi mai mult decît dublate, numărul avioanelor va ajunge de la 2 500 la 4 000. Controlul partidului în armată se va întări fără încetare. în acelaşi t'jnp, puterea va proceda pretutindeni la vînătoarea trădătorilor virtuali sau reali, reluînd în folosul său expresia celebră a lui Collot d'Herbois din timpul Revoluţiei fra oeze : *dacă ii vom cruţa pe nevinovaţi, vor scăpa prql mulţi vinovaţi.*

După asasinarea la Leningrad, la 1 decembrie 1934 j — după toate aparenţele la ordinul lui Stalin însuşi X a unuia dintre principalii colaboratori ai dictatorului Serghei Kirov, epurarea *(Cistka)* se va transforma în teroare. Vor fi montate imense procese, în cursul cărora acuzaţii — pregătiţi prin metode *psihologice* deosebit dţ eficace — mărturiseau, rostogolindu-se în mocirlă, asemenea personajelor lui Dostoievski, crimele cele mai <1 necrezut. Unul după altul, părinţii comunismului rus vor fi trimişi la moarte. *în activitatea lui Stalin* — spune cu pudoare istoria oficială a Partidului Comunist al U.R.S.S., revizuită după dispariţia sa — *va apare un divorţ între cuvinte şi acte, între teorie şi practică*[12]. Acela a fost momentul în care el se va transforma într-un tiran, izolat şi sîngeros, neîncrezător în toate şi în toţi, dispunînd după bunul său plac de persoana şi viaţa supuşilor săi.

Era oare necesară teroarea pentru a salva regimul comunist de contrarevoluţie ? S-ar putea. Nu e mai puţin adevărat că i-a adus însă lovituri dezastruoase. în 1937, mareşalul Tuhacevski, adjunct al comisarului Apărării, va fi executat împreună cu şapte dintre principalii conducători militari, implicaţi într-un complot ale cărui piese fuseseră fabricate, după toate aparenţele, de serviciile secrete germane. Drama serveşte drept prolog epurării armatei, provocată mai ales de ideea fixă a lui Stalin privind apariţia unui nou Bonaparte. Ea va lovi patru mareşali, treisprezece din cei cincisprezece comandanţi de regiuni militare şi 35 000 de ofiţeri. Ea va dezorganiza aparatul defensiv al U.R.S.S., sporind în exterior convingerea că nu va rezista unui şoc serios.

Este necesară o raportare la această epocă îndepărtată, la scepticismul general al lumii burgheze faţă de primele rezultate ale planului cincinal, ca şi la frisonul de oroare provocat de procesele de la Moscova pentru a înţelege ezitarea Occidentului de a încheia cu Rusia noua alianţă care i-ar fi putut permite să stăvilească dublul pericol german şi japonez. Democraţiile nu vor ajunge să aleagă timp de şase ani între Scylla

şi Caribda. Pentru a încerca ₛă-i liniştească, conducătorii sovietici vor separa totuşi în întregime politica 'lor internă de diplomaţia lor. Acţiunea lor în acest sens va îmbrăca un dublu aspect.

înainte de toate, Cominternul îşi va modifica radical linia. Dacă altădată el nu înceta să-i denunţe pe *social- dernocraţi* — vinovaţi de a fi făcut concurenţă comuniştilor pentru obţinerea voturilor proletare — drept cei mai răi inamici ai clasei muncitoare, el va preconiza acum unitatea de acţiune cu aceştia. Astfel, Partidul Comunist Francez — care îşi menţinuse întotdeauna candidaţii în cel de-al doilea tur al alegerilor legislative, asigurînd astfel succesul a numeroşi candidaţi de dreapta — va decide, începînd cu anul 1934, să-i retragă de fiecare dată cînd socialiştii erau mai bine plasaţi. C.G.T.U. 11 comunistă va fuziona nici mai mult nici mai puţin cu C.G.T. 12 în numele antifascismului, se vor crea aproape peste tot *fronturi popidare,* în special în Franţa şi în Spania, unde vor cîştiga alegerile din 1936.

Acelaşi joc pe plan diplomatic. La 10 mai 1933, „Prav-; da" realizează un viraj spectaculos ; va scrie în acea zi că *revizionismul nu este decit un alt cuvînt pentru a desemna un nou război mondial.* Or, pînă la acea dată, ostilitatea comună faţă de Tratatul de la Versailles fusese cheia de boltă a înţelegerii germano-sovietice. Curînd, Moscova va pune capăt, este adevărat, fără ciocniri, fruc-: tuoasei cooperări pe care, din perioada tratatului de la Rappalo, cele două puteri o urmăreau pe plan militar.

în iulie, Litvinov va semna cu o serie de ţări ve-l cine convenţii privind definirea agresiunii, care reiau un text a cărui aprobare din partea Conferinţei de la Geneva privind dezarmarea o obţinuse el însuşi, conferinţă în care U.R.S.S. manifesta de cîteva luni o atitudine din ce în ce mai constructivă. El va angaja cu Cordell Huli, se-| cretarul de stat al lui Roosevelt, convorbiri care vor duce la recunoaşterea U.R.S.S. de către Statele Unite şi va lichida cu Sir John Simon partea cea mai importantă a contenciosului anglo-sovietic. Si, mai ales, el se va duce incognito la Paris, unde pactul de neagresiune franco- rus tocmai fusese ratificat în unanimitate şi unde i se

---

11 C.G.T.U. (Confédération Générale du Travail Unitaire) — sindicat francez ce s-a creat în 1921 prin desprinderea din C.G.T. (1893) a unei părţi importante a membrilor ei. în 1923, C.G.T.U. va adera la Internaţionala Sindicală Roşie. în 1936, la Congresul de la Toulouse, C.G.T. şi C.G.T.U. vor fuziona, aderînd la programul Frontului Popular. Desfiinţată de guvernul de la Vichy (1940), C.G.T. a fost controlată, după sfîrşitul celui de-al doilea război mondial, de reprezentanţi de orientare comunistă. Ea va adera la Federaţia Sindicală Mondială (F.S.M.), ceea ce va provoca noi scizluni în sinul mişcării sindicale franceze, o dată cu formarea C.N.T. (Confédération Nationale du Travail) (1946), de orientare anarho-sindicalistă şi C.G.T.-F.O. (Force ouvrière) (1948), de orientare reformistă. C.G.T. constituie în prezent cel mai important sindtcat francez, numărînd peste 2 milioane de membri. *(n. îr.)*

12 C.G.T. (Confédération Générale du Travail) — sindicat francez constituit la Limoges (1895) ; va realiza unitatea sindicală la Montpellier (1902). *(n. tr.)*

aduc mulțumiri comisarului poporului pentru că susținuse diverse propuneri franceze la Geneva. îl întîlnește pe Daladier, devenit prim-ministru și sugerează lui Paul Boncour — dacă este să-l credem pe J. B. Duroselle — un acord de consultări [13]. Cîteva zile mai tîrziu, Voro- șilov, comisar la Apărare, va propune colonelului Men- dras, primul atașat militar francez la Moscova, un schimb de ofițeri și va evoca posibilitatea ca U.R.S.S. să ceară Parisului instructori și material. S

Luna următoare, Herriot, care abandonase șefia guJ| vernului pentru aceea a Comisiei de afaceri străine, va fi primit cu deosebită considerație la Moscova. în septembrie, va fi rîndul lui Pierre Cot, ministrul Aerului ; favorabil el însuși unei cooperări militare a celor două țări, acesta nu va ascunde că a fost impresionat de performanțele aviației sovietice. îi va raporta lui Paul goncour o ofertă a lui Litvinov vizînd încheierea unei alianțe *necondiționate.* ^

Daladier însă nu va ajunge la așa ceva. In luna iunie, el se arătase favorabil unui *pact în patru* (anglo-franco- jtal0_german), sugerat de către Mussolini și care tindea sâ instituie în Europa un directorat care lăsa pe dinafară Rusia sovietică. Proiectul a eșuat, însă el va căuta în continuare o deschidere spre Germania. Dar el va fi pus în fața a noi propuneri din partea acesteia ; reglementarea definitivă a problemei frontierelor, prin retrocedarea imediată către Reich a regiunii Saar, pentru care Tratatul de la Versailles prevăzuse un plebiscit în 1935 ; ridicarea plafonului efectivelor militare germane la 300 000 de oameni (față de 100 000 de oameni prevăzuți la Versailles) ; limitarea aviației la jumătate din ponderea aviației franceze ; renunțarea de către Reich la bombardiere și la tancuri grele ; control general și reciproc al armamentelor ; pact de neagresiune. Roma și apoi Londra vor relua pe contul lor — făcînd cîteva modificări — termenii acestei inițiative.

Agitația internă care va duce la revolta din 6 februarie 1934 va face ca răspunsul definitiv al Franței să în- tîrzie pînă la 17 aprilie. Este o dată de reținut. Barthou, academicianul gurmand, cu barbișon, care tocmai se instalase la Quai d'Orsay, înclina pentru o acceptare. Toți ceilalți miniștri erau împotrivă. După părerea lor, Hitler nu manevra decît pentru a obține mai mulți soldați. Cînd ii va avea, el își va spori exigențele. Opinia publică, conștientă de forța unei țări care era încă prima putere militară a continentului, va cere fermitate. Barthou se va ralia hotărîrii majorității. Franța va declara că *guvernul Reich-ului a făcut imposibile, deliberat sau nu, negocieri Pe care inițiativa sa le-a compromis în însăși baza lor.* înainte de a consimți la o convenție care *ar legaliza* — cu garanțiile indispensabile privind executarea — *importanta reînarmare a Germaniei... ea va trebui să așeze în Vrim-planul preocupărilor ei condițiile propriei sale securități.*

Și ea avea mijloacele să o facă. Putea în cîteva zile la primul pretext, să realizeze o expediție analogă aceleia pe care Poincare o lansase în 1923 asupra Ruhrului. Ea în 1935, putea să-l oblige pe Hitler să renunțe la serviciul militar obligatoriu, pe care acesta tocmai îl restabilise în disprețul tuturor tratatelor, după cum mai putea încă, în

1936, cînd acesta va reocupa zona demilitarizată a Renaniei, să-l constrîngă să facă stînga-mprejur. Depozițiile din cadrul procesului criminalilor de război germani de la Nürnberg nu lasă nici o îndoială în acest sens. Dar, nu o va face. Nu a făcut-o pentru că aliații săi de la Locarno manifestau din ce în ce mai multă rezervă în a o urma. Marea Britanie — care nu mai avea practic armată — va preconiza compromisul. Aceasta se temea de o hegemonie franceză în Europa. Italia, de asemenea. De altfel, Mussolini, care, în 1934, împiedicase anexarea Austriei, trimițînd divizii pe Brenner, după asasinarea de către naziști a cancelarului Dollfuss, avea să se apropie de Hitler datorită ambițiilor sale etiopiene. Statele Unite vor împinge izolaționismul pînă la a adopta, în 1935, 1936 şi 1937, legi zise de *neutralitate,* care puneau, în caz de război, embargo asupra tuturor livrărilor de arme pentru toți beligeranții, fără a face distincție între agresori şi victime. Va trebui să se aştepte 5 octombrie 1937, pentru ca Roosevelt să ceară, într-un discurs răsunător, pronunțat la Chicago, *punerea în carantină* a zece la sută din populația lumii care pune în pericol *pacea, libertatea şi securitatea restului de nouăzeci la sută* [r']. Nici această sugestie nu va fi urmată de nici un efect practic.

Polonia se va lăsa sedusă de sirenele naziste. încă din ianuarie 1934, ea va semna cu Reich-ul un tratat de neagresiune şi de neintervenție, pe care colonelul Beck va avea slăbiciunea să se sprijine în întregime. în 1936, Belgia avea să se întoarcă la neutralitate. Singura țară care se va ține de cuvînt dintre semnatarii pactului de la;
Looarno — pact care garanta *statu-quo*-ul la granițele occidentale ale Reich-ului — va fi Cehoslovacia. Se ştie cum avea să fie recompensată.

Ezitînd să folosească forța, prost asigurată pe flancul drept şi pe flancul sting, dezamăgită de Polonia care o trata de sus, dar dispunînd încă împreună cu Mica înțelegere (România, Cehoslovacia, Iugoslavia) de o zonă de influență solidă, cum ar fi putut Franța respinge avansurile U.R.S.S. ? , '

Şefii armatei, cu Weygand în frunte, erau partizanii acceptării. După mărturia lui Gamelin, ei gîndeau să creeze astfel o *puternică contrapondere răsăriteană* [10] Germaniei, să evite o nouă cîrdăşie germano-rusă care ar fi dus la împărțirea Poloniei, să contribuie la scoaterea Turciei de sub influența Berlinului. Cu Alexis Léger, inamovibilul secretar general la Quai d'Orsay, Barthou va acționa pentru a convinge U.R.S.S. şă participe la opera de securitate colectivă şi pentru a o determina înainte de toate să intre în Societatea Națiunilor. Lenin declarase cîndva că aceasta nu era decît o *himeră... o adunătură de sălbatici care caută să-şi smidgă ceva unul altuia* [17]. Dar, în decembrie 1933, Molotov admisese că ea juca *rolul de frînă împotriva țărilor care caută să dezlănțuie războiul. Se cuvine* — a adăugat el — *să recunoaştem acest lucru ca un fapt pozitiv* [ls].

Nouă luni mai tîrziu, U.R.S.S. va fi admisă la Geneva. Numai trei ţări vor vota împotrivă : Portugalia, Irlanda şi Elveţia. Delegatul Confederaţiei, domnul Motta, va lansa în van anatema contra celor despre care Barthou, citîndu-l pe Mirabeau, dădea asigurări, spunînd că *iacobinii miniştri nu sint totdeauna miniştri iacobini*

Ministrul francez, care nu bănuia că avea să cadă la Marsilia, în cîteva săptămîni, în compania regelui Alexandru I al Iugoslaviei, sub gloanţele teroriştilor croaţi, „ustaşii", vroia să completeze această acţiune prin încheierea unui *Locarno de Est,* vizînd frontierele răsăritene ale Germaniei, o replică pentru tratatul care le garanta, începînd din 1925, pe cele occidentale. Călătoria sa triumfală la Praga, Bucureşti şi Belgrad ar fi putut să facă să se creadă o clipă în reuşita acestui proiect. Dar Berlinul şi Varşovia nu vor întîrzia să-şi manifeste eu- rînd o opoziţie, o opoziţie care nu-i lăsa nici o şansă.

Rămînea posibilitatea unei înţelegeri directe cu U.R.S.S. Succesul deosebit, pe care partizanii alipirii regiunii Saar la Germania îl obţinuseră la plebiscitul din ianuarie 1935, pe de o parte, şi antinţarea de către Hitler, la 15 martie, a reintroducerii serviciului militar obligatoriu, pe de altă parte, aveau să o precipite. Laval, care credea că — prin vizita sa la Roma şi întîlnirea franco- anglo-italiană de la Stresa din aprilie — realizase uni- • tatea frontului occidental contra oricărei repudieri unilaterale a tratatelor, va semna, la 2 mai 1935, cu ambasadorul Sovietelor, Potemkin, un pact de asistenţă mutuală, restrîns la continentul european. Neliniştită de posibilele revendicări germane privind regiunea sudetă, unde trăia o importantă minoritate germanofonă, Cehoslovacia — care credea profund în solidaritatea slavilor — va urma curînd acest exemplu. Dar Marea Britanie va continua să cocheteze cu Berlinul. In luna iunie, ea nu va ezita să încheie cu Reich-ul — fără să se consulte cu nimeni şi în pofida Tratatului de la Versailles — un acord prevăzînd că tonajul flotei germane de război putea atinge 35 la sută din cel al lui Royal Navy.

închiderea pactului franco-sovietic — care se va referi, aşa cum o dorea Parisul, la Societatea Naţiunilor şi, fără a-l numi expres, la proiectul Barthou al unui Locarno de Est — va fi urmată de o călătorie a lui Pierre Laval la Moscova. Avocatul din d'Aubervilliers, devenit — graţie talentului său în afaceri — stăpîn la Châteldon şi şef al diplomaţiei franceze, va aprecia cu un ochi sceptic statisticile care î vor fi prezentate în colhozuri. Va merge pînă acolo încît să-şi înfunde degetul în urechea unei vaci pentru a-şi da seama, după grosimea stratului de cerumen, de realitatea producţiei record de lapte care se punea pe seama ei. Se va plictisi la reprezentaţia cu *Sadko,* la fel ca şi atunci cînd parcusese, cu cîteva luni mai devreme, *Foro Romano,* fără să manifeste nici cea mai mică emoţie. A fost fascinat de personalitatea lui Stalin, mai mult chiar decît de aceea a lui Mussolini. Cu acest stăpîn viclean,

socoteşte că va putea să joace cu deosebită abilitate. Eludînd convorbirile militare, care îi fuseseră propuse, la ieşirea din Kremlin el va flutura triumfal un comunicat în care se spunea : *Domnul Stalin înțelege şi aprobă deplin politica de apărare națională a Franței de menținere a forței ei armate la nivelul cerut de securitatea sa* [20]. Ca urmare, comuniştii francezi — care pînă atunci îi tratau pe ofițeri drept .nişte dobitoci — vor ajunge de azi pe mîine să voteze creditele militare, să cînte „La Marseillaise", să-şi pavoa- zeze tribunele cu tricolorul şi să o sărbătorească pe Ioana d'Arc.

Oamenii politici francezi cei mai ostili lui Laval au tendința să salute în această frază a comunicatului referitor la călătoria sa la Moscova .o capodoperă a politicii sale. Visul multora dintre ei, şi în special al lui Guy Mollet, al generalului de Gaulle şi al lui Valéry Giscard d'Estaing, va fi acela de a-i neutraliza pe ' comunişti, făcîndu-i pe conducătorii sovietici să înghită politica Parisului. Dar, în afară de faptul că era cam şocant să-i vezi pe conducătorii francezi recunoscînd dreptul de supraveghere al ruşilor în problemele lor interne, ne putem întreba dacă, orice s-ar spune, nu era în interesul deosebit al lui Stalin, în 1935, de a împinge Franța să se reînarmeze. Aşa cum guvernul Flandin-Laval căuta — prin mijlocirea pactului — să uşureze *obligațiile asumate de către Franța cu titlul de jandarm al Europei şi să diminueze prin această revizuire o sarcină considerată prea grea* [21], pentru a-l cita pe Pierre Renouvain, tot aşa, desigur, Stalin căuta înainte de orice să determine Franța să participe la protecția U.R.S.S.

Pactul menit să-l impresioneze pe Hitler — care, de altfel, l-a folosit drept pretext ca să ocupe Renania -— va contribui la crearea unui sentiment de securitate în Franța, puțin propice unui efort militar totuşi atît de necesar: Dar principalul său defect — ca şi acela al pactului sovieto-cehoslovac — era că se baza pe două contradicții capitale. Nefiind în stare să le depăşească, falimentul diplomatic din 1939 era inevitabil.

Franța avea o graniță comună cu Germania ; U.R.S.S. nu avea. Altfel spus, dacă Reich-ul — violînd suveranitatea Poloniei — ar fi traversat-o pentru a ataca Rusia, Franța s-ar fi văzut obligată să-l atace. Dar dacă Reich-ul ataca Franța, U.R.S.S. — pentru a-i veni în ajutor — ar fi trebuit să ceară drept de trecere fie statelor baltice, fie Poloniei sau României, toate acestea temîndu-se, pe atunci, mai mult de ruşi decît de nemți, convinse fiind că dacă soldații lui Stalin ar fi intrat pe teritoriul lor pentru a le da ajutor, acolo ar fi rămas, cel puțin în limitele frontierelor lor istorice.

Ceea ce s-a întîmplat ulterior a dovedit că au avut dreptate. Dar, refuzînd alianța, nu s-au ales cu altceva decît că s-au aflat, pe rînd, mai întâi sub dominația. Ger-j maniei şi apoi sub cea a U.R.S.S. N-ar fi fost mai înțelept din partea lor dacă nu să consimtă la o normalizare 'a geografiei politice a Europei răsăritene, cel puțin să

prevadă, încă pe timp de pace, cazul în care Armata roşie ar fi putut să le folosească teritoriile în itinerariile ei ? In acest domeniu, principala răspundere îi revine Poloniei şi, în special, ministrului afacerilor străine, colonelul Beck, Jegat de o derizorie politică de prestigiu. Nu numai că el va refuza cea mai mică cooperare cu Kremlinul, dar va merge pînă acolo — atît de mare îi era încrederea în nazişti — încît va participa împreună cu aceştia la dezmembrarea Cehoslovaciei.

Ani de-a rîndul diplomaţii francezi şi cehoslovaci se vor strădui în zadar să obţină consimţămîntul Varşoviei şi al Bucureştilor pentru trecerea trupelor sovietice. Acesta este motivul pentru care convorbirile pe probleme militare, duse la Moscova de către misiunile occidentale, vor eşua în vara anului 1939. între timp, se vor produce o mulţime de evenimente care vor afecta foarte serios climatul negocierilor, fiecare dintre părţi bănuind că cealaltă intenţionează să abată asupra ei furtuna ameninţătoare.

Era acesta într-adevăr calculul lui Stalin ? încă din 1936, generalul Schweisguth, ataşatul militar al Franţei la Moscova, estima, într-un raport confidenţial, că guvernul sovietic spera *să joace rolul de arbitru al situaţiei faţă de o Europă epuizată de o luptă pe care Voro- şilov o prevedea a fi nemiloasă* [22]. în ceea ce-l priveşte, ambasadorul Potemkin va ajunge să-i spună într-o zi colonelului Fabry, ministrul de război : *Rusia Sovietelor s-a născut din primul război mondial. Din cel de-al doilea război mondial se va naşte Europa Sovietelor*[23]. De cealaltă parte, Georges Bonnet, ministru al afacerilor străine în 1938—1939, nu se va sfii să scrie : *în cursul unei dezbateri hotărîte de Comisia parlamentară de anchetă asupra evenimentelor intervenite din 1939 pînă în 1945, un martor important declara: „Politica domnului Georges Bonnet a constat în a-i face pe ruşi şi pe germani să se bată între ei". Ce-i drept, nu doream războiul pentru nici un popor din Europa. Dar nu voi dezavua totuşi această interpretare pătruzătoare dată politicii mele* [2'<].

încă din momentul încheierii pactului franco-sovie- tic, era evident că acesta nu va fi suficient pentru a risipi vechile prejudecăţi. Laval — potrivit celor spuse de pri-mul-ministru din acea epocă, Pierre-Etienne Flandin — nu îl semnase *decît cu foarte multă silă* şi împins *de un interes electoral imediat* -[5]. Guvernul francez va in- sista — împotriva dorinţei Kremlinului ca el să operez*e automat* — să se introducă în acesta un articol specifi- cînd că el va intra în acţiune doar în cazul în care Con, siliul Societăţii Naţiunilor va considera că se produsese o agresiune. El va refuza să îl completeze printr-o con, venţie militară. La reîntoarcerea sa de la Moscova, Laval se va opri la Cracovia, pentru a asista la funeraliile mareşalului Pilsudski, bătrînul dictator polonez. Va avea o lungă întrevedere cu Goering, şeful delegaţiei germane, întrevedere care va trezi curînd bănuielile sovietice. Atîta timp cît va rămîne la putere, el se va strădui să-şi păstreze şansele unei apropieri cu Berlinul. De asemenea, nu se va grăbi să supună pactul spre ratificare celor două Camere.

Cînd, in februarie 1936, cu cîteva zile înaintea reocupării Renaniei de către germani, se va deschide în fine dezbaterea privind ratificarea, climatul ţera mult schimbat. Apropierea alegerilor, teama de succesul Frontului Popular vor face ca

marea majoritate a dreptei să ezite să-şi dea voturile sale pentru un tratat ai cărui campioni cei mai entuziaşti erau, bineînţeles, comuniştii. Pentru a smulge decizia, Flandin — devenit între timp ministrul afacerilor străine — va trebui să insiste asupra caracterului strict limitat al **obligaţiilor** pe care tratatul le impunea Franţei.

între timp, războiul din Etiopia a început să transforme în conflict ideologic ceea ce nu era pînă atunci decît o luptă de-a dreptul clasică ca inspiraţie, dacă nu ca metode, între o ţară învinsă, căutînd să iasă din nenorocirea în care o plasase soarta armelor, şi învingători, interesaţi să menţină *statu-quo*-ul. Înrudirea concepţiilor politice nu îl împiedicase pe Mussolini să se opună am- biţiilor austriece ale lui Hitler. Dar alegînd imperiul Negusului pentru a-şi satisface poftele sale colonialei Ducele a atacat o ţară membră a Societăţii Naţiunilor El a pus astfel în mişcare mecanismul securităţii cole<? tive. Sau mai curînd caricatura acestui- mecanism, pe"' ¡ tru că sancţiunile votate- de către Adunare nu se vor aplica niciodată în privinţa singurului produs care le-ar fi făcut eficace : petrolul. Fiecare, de altfel, cu Laval în frunte, se va strădui să le eludeze. în ceea ce-o priveşte, U.R.S.S. va spori exporturile sale de ţiţei spre Italia şi Litvinov va menţine cele mai bune raporturi cu reprezentanţii lui Mussolini. El va fi printre primii, odată Addis-Abeba căzută, care vor propune ridicarea sancţiunilor. Hitler va trage cel mai mare folos din acest ultim război colonial. Furnizînd guvernului de la Roma pe scară largă produsele de care era privat ca urmare a blocadei internaţionale, el îl va obliga la acea recunoştinţă care va fi plătită, în 1936 şi 1938, cînd Roma va asista, fără să reacţioneze, -la remilitarizarea Renaniei şi apoi la Anschluss.

Solidaritatea care se va contura între cei doi dictatori în privinţa Etiopiei avea să se sudeze în războiul din Spania, pînă la punctul de a da naştere, după aceea, *pactului de oţel.* încă din prima 'clipă, Mussolini — a cărui megalomanie s-a înzecit ca urmare a victoriei sale din Africa şi care visa să-i înlăture pe englezi din Mediterana, rebotezată „mare nostro" — le va da generalilor rebeli sprijinul masiv pe care li l-a promis, cu cîteva luni înainte, cînd aceştia îl puseseră la curent cu proiectele lor. Hitler îi va urma rapid exemplul. Dar U.R.S.S. — puţin doritoare să-şi creeze complicaţii la distanţă şi să tensioneze şi mai mult relaţiile sale cu Berlinul pentru un regim în rîndurile căruia conta în realitatea pe puţini prieteni — va respecta, timp de două luni, ca de altfel şi Franţa, o politică de strictă neintervenţie.

Asupra raţiunilor pentru care ea îşi va schimba brusc atitudinea sîntem obligaţi să rămînem în sfera ipotezelor. Poate că Stalin considera imposibil — aşa cum apreciază Broué şi Termine [26] — să rămînă indiferent în faţa fmoţiei generale a cercurilor de stingă. Poate că, cu pesimismul său obişnuit, el subapreciase capacitatea de re- zistenţă a republicanilor. Fapt este că, în toamnă, se hotărăşte să trimită guvernamentalilor — contra plată —J armele, avioanele, experţii care aveau să susţină hotă« rîrea lor şi aveau să le permită, timp de doi ani şi mai bine, să-i ţină pe franchişti în frîu.

Excesele roşilor, şi în special profanarea bisericilor şi a mormintelor, relatate cu satisfacţie de către o presă mai discretă în legătură cu atrocităţile celeilalte tabere,î au trezit în Franţa un frison de oroare, comparabil ace-l luia pe care l-a încercat opinia publică occidentală după revoluţia rusă. Maniera în care U.R.S.S. se va amesteca în treburile interne ale nefericitei Spânii, promovată la rangul, puţin de invidiat, de teren de încercare pentru viitorul război mondial, complica şi mai mult sarcina celor care vedeau în prietenia cu ea singurul mijloc pen-i tru a ţine în frîu ambiţiile hitleriste.

Ambasadorul rus Rosenberg şi consulul general la Barcelona, Antonov-Oovsenko, sprijiniţi pe un partid comunist care îşi va .vedea înzecit numărul membrilor săi în cîteva luni, se comportau la Madrid şi în Valen- cia ca într-un veritabil protectorat. Liderii socialişti Lar- go-Caballero, primul ministru, şi Indalecio Prieto, ministrul de război, care cereau să li se reziste, vor trebui să cedeze locul docilului Negrin, care va merge pînă la a adopta, la 14 aprilie 1937, un decret interzicînd expres orice critică la adresa guvernului rus. Din acest moment, Kremlinul se va ocupa mai ales de epurarea Frontului Popular de elementele sale stîngiste, principalii concurenţi ai comuniştilor, şi — pentru a-i linişti pe moderaţi — de blocarea oricărei măsuri de inspiraţie colectivistă. Cu excepţia mărturisirilor, care vor lipsi întotdeauna, procesul conducătorilor P.M.U.M. (Partidul Muncitoresc de Uniune Marxistă) se va asemăna în mod sinistru proceselor de la Moscova. „Pravda" nu se va ascunde : *In Catalonia* — va scrie ea — *eliminarea troţchiş- tilor şi a anarho-sindicaliştilor a şi început; ea va fi urmărită cu aceeaşi energie ca şi în U.R.S.S.* [27]. însăşi pojitia secretă sovietică, /N.K.V.D/ se va însărcina cu asasinarea liderului troţcmst l\in şi a anarhiştilor Berneri şi Martinez.

în Franţa, teama de a se molipsi cu microbul dramei care sfîşia Spania vecină era cu atît mai răspîndită, cu cît partidul lui Thorez şi Duclos ducea o violentă campanie pentru intervenţie, iar cruciada franchistă făcea să apară in rîndurile dreptei numeroşi admiratori. Conducătorii . guvernului Frontului Popular erau sensibili la acoperirea pe care pactul franco-sovietic o asigura agitaţiilor tumultuosului lor partener de extremă stânga. Lui Robert Coulondre, ambasador la Moscova, care îşi va lua în primire postul la sfîrşitul anului 1936, Yvon Delbos, ministrul afacerilor străine, îi va da instrucţiuni care dovedesc cea mai mare neîncredere. El îi va împărtăşi teama sa ca nu cumva Stalin să încerce să împingă Franţa într-un război contra Germaniei. îi va cere să-i facă pe interlocutorii săi ruşi să înţeleagă bine că trebuie să înceteze amestecul lor în afacerile ' interne franceze, dacă nu vor să vadă compromis [28] pactul din 1935.'

Leon Blum însuşi nu-şi va pierde speranţa de a se înţelege cu Hitler. Persecuţiile antisemite ale nazismului nu-l vor împiedica să-l primească la Paris, cu ocazia semnării unui acord comercial, pe marele patron al economiei germane, doctorul Schaebt, şi să-i facă ambasadorului Reich-ului la Paris, von Welczeck, propuneri de apropiere, pe care acesta le va comenta pentru şeful său în termeni dispreţuitori : *cel*

bătut întinde mina celui care l-a lovit [2I]. în ceea ce îl priveşte pe Delbos, care — în noiembrie 1937 — realiza un turneu în Europa răsăriteană,. turneu care va pune în evidenţă scăderea influenţei franceze în ţări mult timp obişnuite să se orienteze spre Paris, acesta va omite în mod deliberat să se ducă la Moscova.

Aliatului sovietic, guvernul Frontului Popular va continua să-i prefere, într-adevăr, în ciuda flirtului său îndrăzneţ cu Berlinul, Polonia ultrareacţionară a colonelului Beck, pe care toată lumea de la Paris o lua drept 0 mare putere şi pentru care fusese acceptat un credit enorm în scopul cumpărării de armament. Dar privirile se vor întoarce mai ales spre Anglia. în ciuda pasivitătii sale dezastruoase în momentul reocupării Renaniei, se 1 va aştepta prea adesea din partea Angliei dacă nu definirea politicii de urmat, cel puţin asentimentul pentru punerea ei în practică. După cum, începînd cu anul 1947 S Europa va cere Statelor Unite să asigure *leadership-ul 13* i Or, în Anglia tocmai se instalase un nou guvern. Şeful acestuia era conservatorul Neville Chamberlain, anticomunist hotărît, plin de iluzii în privinţa dictatorilor, faţă de care predica *înţelegere* şi conciliere. Se va pune repede pe treabă. La 2 ianuarie 1937, va încheia cu Mussolini un *gentlemen's agreement* 14, privind *statu- quo*-ul în Mediterana. în noiembrie, va recunoaşte *de facto* guvernul franchist. Aceste iniţiative s-ar fi putut justifica dacă ar fi fost luate pentru a-l despărţi pe Hi-
1 tler, înainte de a fi prea tîrziu, de cele două puteri care nu făcuseră o opţiune definitivă. Dar, în aceeaşi lună noiembrie, Halifax, lord al sigiliului privat 15, se duce personal la Hitler. îl felicită pentru faptul că *prin împiedicarea comunismului în propria lui ţară a stăvilit expansiunea spre Apus.* El va admite că *s-au făcut erori în Tratatul de la Versailles* si că acestea *trebuie îndrep-* f *tate* [30].

Si iată că, două luni mai tîrziu, Halifax îl va înlocui . poreign Office* pe admirabilul Anthony Eden, care dernisionase în semn de protest faţă de refuzul lui Chamberlain de a încuraja o propunere confidenţială a lui Roosevelt, favorabil unei discuţii între marile puteri în legătură cu metodele de revizuire paşnică a acordurilor internaţionale. Primul ministru n-a înţeles interesul de a folosi această ocazie pentru a-i

---

13 Leadership (engl.) — conducere, *(n. tr.)*

14 Gentlemen's agreement (engl.) — înţelegere internaţională încheiată de obicei verbal de către reprezentanţi oficialj ai statelor. Faptul că aceste înţelegeri nu au formă scrisă nu exclude caracterul lor obligatoriu. Dificultatea care rezultă din asemenea înţelegeri constă numai în stabilirea conţinutului exact al acordului realizat pe această cale. Din această cauză, statele recurg rar la încheierea unor acorduri sub formă de *gentlemen's aqreement. (n. tr.)*

15 Lord Privy Seal (engl.) — lord al sigiliului privat. înalt' funcţionar de stat britanic, a cărui funcţie oficială nominală este de „păstrător al micului sigiliu al statului", dar care poate fi numit şi membru al cabinetului însărcinat cu funcţii speciale. *(n. tr.)* '^

15 Coridorul polonez — fîşie strimtă de teritoriu, care leagă Polonia de Marea Baltică, aparţinînd pînă la sfîrşitul primului război mondial Germaniei ; prin Tratatul de la Versailles (1919) a fost atribuit Poloniei, măsură neacceptată de către germani- Din punct de vedere militar, Coridorul era de neapărat; în sep^ tembrie 1939, imediat după izbucnirea celui de-al doilea război mondial, el a fost traversat şi ocupat de către trupele germane-, *(n. tr.)*

smulge pe americani din izolaţionismul lor. Acesta era în acelaşi timp dispus, contrar părerii propriului ministru de externe, să recunoască *ele jure* suveranitatea italiană asupra Etiopiei şi să'închidă ochii în legătură cu intervenţia fascistă în Spania. El ar fi vrut să obţină astfel o reînnoire a garanţiei Italiei pentru *statu-quo*-ul austriac, cu atît mai necesară cu cit, la 12 februarie 1938, Hitler a impus cancelarului Schussnigg prezenţa nazistului Seyss-Inquart în fruntea Ministerului de Interne. Dar Mussolini hotărîse deja să se încline în faţa inevitabilului. Departe de a încerca să organizeze cu Franţa — şi cu atît mai puţin împreună cu U.R.S.S. — protecţia acestei victime vizate de poftele germane, Chamberlain îl va lăsa pe Halifax să declare, în Camera Comunelor, la 21 februarie, că Marea Britanie n-a acordat *nici o garanţie* guvernului de la Viena. Era pentru Hitler o adevărată încurajare ca să acţioneze. Bomba Anschlussului — primul trăsnet al furtunii care avea să se abată asupra Europei — va exploda la 13 martie. Demisionar de trei zile, guvernul francez, prezidat de către Camille Chautemps, va sonda Londra asupra oportunităţii unor măsuri militare. Răspunsul va fi negativ. Revenind la putere, Léon Blum va adresa Berlinului o notă de protest. îi va fi înapoiată ca reprezentînd un amestec în afacerile interne germane.

U.R.S.S. va fi singura care va reacţiona. Conducătorii săi ştiu să citească o hartă. Anexarea Austriei pregăteşte *în mod evident o operaţiune împotriva Cehoslovaciei, alţ* cărei fortificaţii măreţe au pierdut de pe o zi pe alta treaga lor valoare. încă de la 17 martie, aceştia se* vor *declara gata* să ia în considerare fără întîrziere — *îfl* preună cu celelalte puteri, în cadrul Societăţii Naţiunilor sau în afara acesteia — măsuri practice... destinate si pună stavilă extinderii agresiunii[31]. *Dar englezii vor respinge această sugestie care risca să agraveze — potrivit lor —* tendinţa de creare a unor grupări exclusivistă de naţiuni, *ceea ce nu ar fi avut un efect* favorabil asupra şanselor păcii în Europa[32]. *Se înţelege că „Pravda" nu va găsi o altă explicaţie posibilă pentru* **anexarea** *Austriei decît existenţa unui acord secret între Anglia şi Germania. La 23 martie, Litvinov va declara ambasadorului Statelor Unite că — după părerea sa —,* în foarte scurt timp, Germania va pune mîna pe coridorul polonez * şi pe Danzig *şi că* era pe deplin sigur că la vară Cehoslovacia va constitui o problemă, *date fiind* presiunile minorităţii germane din această ţară Asupra lui Hitler.

Note:

* *Foreign Office* — Ministerul britanic al Afacerilor Externe, constituit, în urma reformelor lui Anthony Eden (1943), din serviciile diplomatice, comerciale şi consulare, *(n. tr.)*

Litvinov se temea ca nu cumva Cehoslovacia să se încline în mod voluntar în faţa exigenţelor Germaniei din lipsă de încredere în Franţa şi pentru că era înconjurată complet. *Iar în această privinţă, va continua el*| Franţa nu are nici un fel de încredere în Uniunea Sovie» tică şi Uniunea Sovietică nu are nici un fel de încredere în Franţa. *Dacă nu intervenea o* schimbare de guvern sau de politică *la Londra, care îi părea improbabilă, Litvinov aprecia că, în puţin timp,* nu vor mai

rămîne sa facă față unei Europe dominate de fascism decît Marea Britanie la Vest şi Uniunea Sovietică la Est [33].

Evoluția evenimentelor avea să verifice aproape cu- vjnt cu cuvînt această previziune. La 24 aprilie, conducătorul sudeților, Konrad Henlein, lansa — dulpă o vizită la Fiihrer — campania pentru alipirea la Reich a teritoriilor locuite de germanofoni. Sfătuind Praga să manifeste o atitudine prudentă, U.R.S.S. va aminti în particular şi în public angajamentele pe care le luase față de guvernul Benes. George Bonnet, care tocmai se instalase la Quâi d'Orsay, va pretinde apoi că a încercat în zadar să-i convingă pe miniştrii englezi de pericol ; aceştia au făcut cunoscut că nu erau legați de cehi prin nici un tratat şi că nu aveau intenția să se bată pentru aceştia. îl va întîlni după aceea pe Litvinov la Geneva, oare va declara că dacă Franța îşi îndeplineşte obligațiile față de cehi, U.R.S.S. va face acelaşi lucru. Cu condiția însă de a obține din partea României sau a Poloniei un acord explicit pentru trecerea prin teritoriul lor sau pentru survolarea acestora. Or, acestea nici nu vroiau măcar să audă vorbindu-se de aşa ceva, ceea ce nu va împiedica de altfel Uniunea Sovietică să livreze discret Cehoslovaciei cîteva zeci de bombardiere.

Pentru guvernul francez acesta era un argument suficient ca să renunțe la convorbirile militare pe oare se gîndise o clipă să le angajeze cu Moscova. Ei nu va mai considera necesar pe viitor să aprofundeze ideea unui apel la Spcietatea Națiunilor — avansată de către Litvinov — căreia i s-ar fi cerut să invite Bucureştii să lase să treacă trupele ruseşti în caz de agresiune nazistă.

încă de la începutul verii, Moscova lua drept bun, sau se făcea că ia drept bun, faptul că Parisul şi Londra nu se vor opune dezmembrării Cehoslovaciei. Nu se lua nici o măsură militară. Presa abia evoca criza internațională. Revenind de la Paris, la 11 septembrie, ambasadorul Franței n-a putut să smulgă nici un cuvînt adjunctului ministrului sovietic al afacerilor străine. Ministrul României la Moscova 16, al cărui guvern s-a obişnuit tîrJj ziu cu ideea unei înțelegeri cu Rusia, va ieşi stupefiat de la o întîlnire cu Litvinov. *Acesta* — va raporta Cou-J londre — *abia i-a vorbit despre pericolul de război şi nu i-a spus nimic în legătură cu ceea ce U.R.S.S. aşteptă din partea României* [3]". Desigur, acelaşi Litvinov >a reafirma în fața Societății Națiunilor, la 21 septembrie, că țara sa este dispusă să vină în ajutorul Cehoslovaciei, în măsura în care Franța îşi va respecta propriile sale angajamente. Nu se putea obiecta nimic în acest caz. Era exact ceea ce o obliga tratatul din 1935. Dar ce valorează aceste cuvinte dacă autorul lor era convins că Franța nu va acționa ?

16 Nicolae Dianu, trimis extraordinar şi ministru plenipotențiar al României la Moscova, între 24 iunie 1938 — 1 octombrie 1939. *(n. tr.)*

Churchill, pe atunci simplu deputat conservator, n-a încetat să critice climatul de defetism. Fierbînd de ne-:, răbdare, el se va repezi la Paris să-i întîlnească pe Reynaud şi Mandel, partizani ai rezistenţei ; la reîntoarcere se va întîlni cu Chamberlain. Va obţine din partea acestuia din urmă ca Foreign Office-ul să declare la data de 26 : *Dacă, în ciuda tuturor eforturilor primului mua nistru, Germania va ataca Cehoslovacia, rezultatul* ime-| *diat ar fi că Franţa s-ar vedea obligată să vină în aju-; torul aliatului său şi că Marea Britanie şi Rusia se vor alătura în mod sigur Franţei*[35]. Dar nimeni nu crezuse de cuviinţă să consulte Rusia, astfel pusă în cauză. Patruzeci şi opt de ore mai tîrziu, Mussolini va lua iniţia-l tiva conferinţei care va duce la acordul de la Miinchen. Pentru Stali'n, acesta nu va constitui o surpriză. Dar el va confirma, prin temerile sale, hotărîrea sa de a ¡se descurca, la nevoie, fără occidentali, adică, de fapt, în detrimentul lor.

Eşecul securităţii colective nu era mai puţin evident în Asia, unde proiectele Japoniei erau cel puţin la fel de neliniştitoare ca ale Germaniei în Europa. în noiembrie 1936, Tokio şi Berlin au semnat un pact anti-Comintern, al cărui text era prea nesemnificativ pentru ca Litv'inov să nu presimtă curînd — greşit de altfel — existenţa unui protocol secret privind viitoarele planuri de cucerire.

în decembrie, se va produce un eveniment suprinză- tor, care va da de gîndit că U.R.S.S. doreşte să se reconcilieze cu Chiang Kai-shek împotriva Japoniei. Acesta căzuse într-adevăr într-o capcană întinsă de tînărul mareşal Chiang Hsue-liang, care se înţelesese în secret cu comuniştii.

Or, la 15 iunie 1935, *guvernul central al Republicii Sovietice Chineze* ceruse poporului *să-l împuşte pe loc,* dacă din fericire ar fi reuşit să pună mîna pe el, pe *lacheul imperialismului*[:1(i], altfel spus, pe generalisim. Dar, după cincisprezece zile de detenţie, în timpul cărora extrema stingă a cerut executarea sa, Chiang Kai-shek va fi eliberat în ziua de Crăciun, la indicaţiile exprese ale lui Zhou Enlai (Ciu En-lai), sosit cu avionul de la Yenan. Explicaţiile date militanţilor vor dezvălui că la originea acestei lovituri de teatru s-au aflat directivele Cominternului.

Efectiv, atunci cînd în iulie 1937, trupele Mikadoului se vor lansa în operaţiuni împotriva marilor oraşe chinezeşti, care nu vor provoca în Europa şi în Statele Unite decît proteste platonice, Chiang va încheia cu U.R.S.S. un pact de neagresiune, curînd urmat de o nouă alianţă cu Mao. Moscova va da în curînd un foarte important ajutor militar şi financiar armatei naţionaliste, 24 din diviziile acesteia fiind echipate prin grija sa. Armata roşie chineză va fi rebotezată drept *Armata a VlII-a* şi plasată sub autoritatea nominală a guvernului central. Şi cînd, în 1938, trupele nipone se vor aventura spre graniţele Mongoliei exterioare, armata sovietică va intra ea însăşi în

acțiune, provocîndu-le o înfrîngere 17 insuficient remarcată în Occident, unde nonconformiştii continuau să facă ironii pe seama aptitudinilor războinioe ale bolşevicilor.

U.R.S.S. se va abține să ceară permisiunea Societății Națiunilor sau concursul marilor democrații. Ea nu va mai conta decît pe sine. In aceeaşi perioadă, ea îşi va rechema voluntarii din Spania şi va începe să exerciți asupra Finlandei — în scopul de a o determina să parJ ticipe la apărarea împotriva lui Hitler — o presiune care va duce, în decembrie 1939, *la războiul de iarnă.*

Democrațiile occidentale, care nu fuseseră capabile să făurească Europa, în momentul în care Germania era dispusă la acest lucru, au pierdut ocazia unică care li se oferise : o înțelegere cu patria' revoluției — care avea puternice motive să se plîngă de reglementarea din 1920 — pentru a participa la garantarea acestei reglementări. Şi ele o vor plăti scump.

Bibliografie şi note

1. KORBEL, *op. cit.,* p. 271.
2. W. SCOTT, *Alliance against Hitler,* Durham (U.S.A'), Duke University Press, 1962, p. 4. Traducere franceză apărută în 1965 la Éditions Payot.
3. Citat de BENOIST-MÉCHIN, *Histoire de l'armée allemande,* Paris, Albin-Michel, 1938, tom II, p. 590.
4. *Ibid.,* p. 591.
5. Jeanne DEGRAS, *Sur l'histoire du Comintern,* „Contrat social", ianuarie 1961, p. 10.
6. KOESTLER, în *The Cod that Failed,* London, Hamish Hamilton, 1950, p. 63.
7. KEESING'S, *op. cit.,* p. 3 779 H.
8. *Moscow and the Nazi,* Survey, London, octombrie 1963, p. 131. J
9. „Le Temps" din 30 decembrie 1933.
10. HITLER, *Mein Kampf,* München, Zentralverlag der NSDAP, 1938, p. 742.
11. *Ibid.,* p. 154.
12. *Histoire du P.C.U.S.,* ediția din 1960, *op. cit.,* p. 580.
13. J. B. DUROSELLE, *Louis Barthou et le rapprochement jranco-soviétique en 1934, in „Cahiers du Monde russe et soviétique",* vol. III, IV, 1962, p. 531.
14. „Le Temps", din 20 aprilie 1934.
15. DUROSELLE, *De Wilson à Roosevelt, op. cit.,* p. 268—269.
16. Gl. GAMELIN, *Servir,* Paris, Pion, 1946, tom II, p. 132.
17. LÉNINE, *La révolution bolcheviste, op. cit.,* p. 196.
18. „Le Temps" din 30 decembrie 1933.
19. G. TABOUIS, *Vingt ans de suspense diplomatique,* Paris, Albin-Michel, 1958, p. 197.
20. „Le Temps" din 17 mai 1935.

---

17 11 mai — 31 august 1939. Armata roşie, împreună, cu forțele armate ale R.P. Mongole, zdrobeşte în regiunea Halhîn-Gol trupele japoneze care invadaseră regiunea, *(n. tr.)*

21. RENOUVIN, *Les crises du XXe siècle,* Paris, Hachette, 1958, tom II, p. 83.

22. G. BONNET, *Le Quai d'Orsay sous trois Républiques,* Paris, Fayard, 1961, p. 166.

23. A. FABRE-LUCE, *Histoire de la révolution européenne,* Paris, Domat, 1954, p. 272.

24. BONNET, op. *cit.,* p. 244.

25. P. E. FLANDIN, *Politique française,* Paris, les Éditions nouvelles, 1947, p. 294.

26. BROUÉ et TERMINE, *La Révolution et la guerre d'Espagne,* Paris, Éditions de minuit, 1961.

27. *Ibid.,* p. 215—216.

28. Robert COULONDRE, *De Moscou à Berlin,* Paris, Hachette, 1959, p. 159.

29. BONNET, *op. cit.,* p. 178.

30. *Akten zur Deutschen Auswärtigen Politik 1918—1945,* Seria D, vol. I, Baden-Baden, 1950, p. 46—48.

31. Ivan MAISKY, *Who Helped Hitler* ? London, Hutchinson, 1964, p. 74—75.

32. *Ibid.,* p. 75.

33. Joseph DAVIES, *Mission à Moscou,* Montreal, Éditions de l'Arbre, 1944, p. 258—259.

34. COULONDRE, *op. cit.,* p. 159.

35. KEESING'S, 3 239 A.

36. „Correspondence internationale" din 3 augusV 1935.

5.

DOUĂ CARTUŞE PE ȚEAVĂ

Singurii care in această tragi-comedie îşi urmăresc imperturbabil vechile lor obiective şi care joacă magistral sint ruşii.

MARX
(Scrisoare către Lion Philips — 25 iunie 1864)

Mulțimea care îl aclama pe un Daladier stupefiat, la 29 septembrie 1938, la reîntoarcerea sa de la München, dădea expresie înainte de orice sentimentului de uşurare că nu a fost obligată să se bată pentru a-i menține pe germanii din Sudeți sub dominația autorităților de la Praga. Cu patruzeci şi opt de ore mai devreme, la radio, Chamberlain dădea glas fără menajamente sentimentelor sale : *Cît este de oribil, de fantastic, de incredibil* — a spus el — *că noi a trebuit să săpăm tranşee şi să încercăm măştile de gaze din cauza unei dispute intervenind într-o țară îndepărtată, iscată cu nişte oameni despre care noi nu ştim nimic* [i].

Dar Cehoslovacia nu era singura care avea să plătească prețul păcii, pe care naivul prim-ministru britanic credea că o dobîndise *pentru vremea sa*[2]. Democrațiile occidentale dădeau impresia că au abandonat în întregime Europa răsăriteană. Acordul de la München prevedea desigur că problemele de frontieră vor fi reglementate de acord cu cei patru. Dar ele nu vor reacționa la ultimatumul adresat Pragăi, cîteva zile mai tîr- ziu, de către Varşovia, pentru a o obliga să-i cedeze regiunea Teschen. Ele nu vor face obiecții nici la arbitrajul italo-german care va atribui Ungariei, în noiembrie, o parte a Slovaciei. Cînd Ribbentrop îi va face în. decembrie o vizită la Paris lui Georges Bonnet, pentru a semna împreună cu acesta o declarație comună, după modelul aceleia pe care Hitler şi Chamberlain o dăduseră publicității, la 30 septembrie, îi va părea firesc să interpreteze o frază a gazdei sale, privind *dezinteresul* manifestat de Franța în momentul Münchenului, ca extinzîndu-se la toți vecinii răsăriteni ai Reioh-uiui. Léon Noël, pe atunci ambasador la Varşovia, va relata, de alt- 'fel, că ministrul său i-a împărtăşit în această perioadă intenția sa *de a denunța pur şi simplu şi fără intîrziere acordurile Franței* [3]. El înțelegea prin aceasta, alături de acordurile franco-poloneze, pactul de asistență mutuală franco-sovietic.

Nici Berlinului, nici Moscovei nu le-a trebuit mult timp ca să vadă în înțelegerea dintre cei patru o excludere a U.R.S.S. din Europa. *Germania a reuşit să elimine Rusia din concertul marilor puteri. Acesta este aspectul istoric al Münchenului,* va scrie „Fremdenblatt" din Hamburg. Mareşalul Keitel, viitorul comandant şef al

Wehrmaeht-ului, va confirma acest lucru în depoziția la procesul de la Nürnberg : *Scopid Münchenului era de a elimina Rusia din Europa, de a cîştiga timp, şi de a desăvirsi înarmarea noastră* în ceea ce-l priveşte, Litvinov avea să declare ambasadorului Franței, cînd acesta va veni să-l informeze umilit — şi numai la 4 octombrie —, despre acordul în- cheiat cu Hitler : *Constat pur şi simplu că puterile occidentale au ținut în mod deliberat U.R.S.S. în afara negocierilor. Dar comisarul poporului nu se va rezuma la atît. El va adăuga : Bietul meu prieten, ce ați făcut ? In ce ne priveşte, nu văd o |altă ieşire decît o a patra împărțire a Poloniei*[5].

Astfel, trădată de aliații săi, U.R.S.S. va replica ame- nințîndu-i că va căuta la rîndul ei să abată furtuna." în săptămânile care vor urma, ea îşi va multiplica avertismentele, adesea prin persoane interpuse. în decembrie, primul ministru bulgar, Kiosseivanov, va exprima ministrului Franței la Sofia temerile sale în această problemă.

în acelaşi timp, de partea germană, partizanii unei apropieri cu Rusia, numeroşi la Statul Major şi la Afacerile Străine, vor începe să se agite. La 22 octombrie, ministrul german al afacerilor străine, Ribbentrop, îl va autoriza pe unul dintre colaboratorii săi, Schnurre, să propună reprezentantului comercial rus de la Berlin acordarea unui important credit pentru U.R.S.S. — ale cărei nevoi de maşini-unelte şi armament rămîneau con-, siderabile — în schimbul livrării de materii prime, indispensabile Reich-ului în pregătirile sale de război. Kremlinul îşi va lua timp de reflecție. în cele din urmă, la 11 ianuarie 1939, Schnurre este invitat la Moscova. între timp, Hitler a avut — cu ocazia recepției organizate de Anul Nou — o discuție între patru ochi, care n-a trecut neobservată, ou ambasadorul sovietic. încă de la 13 ianuarie, ambasadorul Statelor Unite la Moscova va telegrafia la Washington că : *Politica lui Chamberlain poate sfîrşi prin a-i dezgusta pe sovietici pînă la punctul de a determina Rusia să, încheie un acord economic şi un armistițiu politic cu Hitler* [6].

Ştirea privind vizita lui Schnurre va deveni de dome niul public la 25 ianuarie 1939. însărcinatul cu afacer' al Franței la Moscova, Payart, va telegrafia de îndată *Pare să fie vorba de încercarea Reich-ului de a-şi asi gura diplomatic spatele spre Est*[7]. Desigur, se va fac mult zgomot în jurul acestei călătorii, într-un momen în care Ribbentrop, aflat în vizită oficială la Varşovia, se străduia să-l convingă pe Beck să se asocieze Germaniei împotriva U.R.S.S. Schnurre nu va ajunge pînă la Moscova. Abia sosit în capitala poloneză, Berlinul îi va impune să facă totuşi cale întoarsă.

Opt zile mai tîrziu, unul dintre cei mai celebri ziarişti englezi ai epocii, Vernon Bartlett, va anunța şi el, în „News Chronicle", sub un titlu senzațional, o apropi- ere germano-sovietică. Ce face „Pravda" ? Va denunța ea *această poveste, această calomnie ?* Nici vorbă. Ea va reproduce integral şi fără comentarii articolul. Ar fi trebuit să fii orb ca să nu înțelegi pe loc greutatea acestui nou avertisment adresat occidentalilor, care, o dată cu ocuparea oraşului Praga de către germani, la 15 martie, îşi pierd ultimele iluzii în ce priveşte valoarea cuvîn- tului de onoare al lui Hitler, făcîndu-i să caute din nou ajutorul Moscovei.

6. Prima împărţire a Europei

Pe data de 10 martie, Stalin a pronunţat, în faţa Sovietului Suprem, un discurs care spune multe în legătură cu starea sa de spirit : *Asistăm* — a declarat el — *la o împărţire a lumii şi a zonelor de influenţă în detrimentul intereselor statelor neagresoare, fără nici o rezistenţă şi chiar' cu o oarecare bunăvoinţă din partea acestora... Lucrul s-ar putea explica prin teama de revoluţie... Dar pentru moment... principalul motiv este că majoritatea ţărilor neagresoare, în primul rînd Anglia Şi Franţa, '.au renunţat la politica de securitate colectivă... au trecut pe poziţiile neintervenţiei, pe poziţiile neutralităţii...*

A continuat, după ce şi-a exprimat neliniştea privind *vdva suspectă* făcută de presa anglo-franceză şi nord-' americană în legătură cu Ucraina, *care părea să aibă ilrept scop să provoace furia U.R.S.S. contra Germaniei* ^ un conflict între ele, fără vreun motiv aparent : *Ar*

Pueril să faci morală unor oameni care nu recunosc Corala... trebuie totuşi să remarcăm că marele şi peri-

osul joc politic, început de partizanii politicii de ne- intervenţie, ar putea sfîrşi pentru ei printr-un serios eşec... Vom fi prudenţi şi nu vom permite ca provocatorii de război, obişnuiţi să scoată castanele din foc' cu mina altora, să antreneze ţara noastră în conflicte[8]. T

O frază din acest discurs a trezit curiozitatea germanilor. *Sîntem* — a spus dictatorul — *pentru pace şi pentru consolidarea relaţiilor noastre de afaceri cu toate ţările.* Presa fascistă va insista asupra ouvîntu-lui *toate,* care părea să se adreseze mai ales Reich-ului : ziarele sovietice nu vor ezita să-l felicite. înseamnă oare aceasta că, din acest moment, jocurile erau făcute şi că Stalin era hotărît să se înţeleagă cu cel căruia, de cinci ani de zile, îi denunţase proiectele de agresiune ? Nimic nu ne permite să o afirmăm. Ceea ce este mai de crezut esH că, în momentul Münchenului, conducătorii sovietici ây decis să pună, după o expresie care le era familiară, un *al doilea cartuş pe ţeavă.* Alianţă cu Vestul contra lwj Hitler ? Sau o apropiere de acesta, oferind răgazul pentru a plasa U.R.S.S. într-o poziţie mai bună în scopul de a rezista atacului care va sfîrşi prin a avea loc ? Se va pregăti pentru cei doi termeni ai alternativei, între care va alege în funcţie de mijloacele fiecăruia, ca şi de starea apărării U.R.S.S.

La 17 aprilie, Merekalov, ambasadorul sovietic la Berlin, aflat la post de aproape un an, îi va face pentru prima dată o vizită secretarului de stat la Afacerile Străine, von Weizsäcker. El va vorbi cu acesta despre o problemă apărută după München : executarea vechilor contracte cu Moscova de către uzinele „Skoda", situate în teritoriul Sudeţilor, anexat de către Reich. Kremlinul va face din aceasta condiţia reluării negocierilor în vederea încheierii unui acord economic. Foarte curînd, discuţia va depăşi acest teren restrîns. *Politica rusă* —* va declara diplomatul sovietic — *n-a deviat niciodată de la linia dreaptă. Divergenţele ideologice, pentru a nt' exprima astfel, nu au nici o influenţă asupra relaţiW ruso-italiene, după cum nu au constituit nici pentru Germania, in trecut, un*

obstacol... Rusia nu vede nici ratiune pentru a nu întreține cu Germania relații normale, relații care i ar putea să se îmbunătățească fără încetare (J.

Zece zile mai tîrziu, Hitler va răspunde Kremlinului la acest semnal. In amplul discurs pronunțat pentru a-şi formula revendicările privind Danzigul şi Coridorul, pe de o pante, şi pentru a depunța pactul de neagresiune germano-polonez din 1934, pe de altă parte, el se va abține de la orice atac împotriva U.R.S.S. Presa nazistă va primi consemnul de a pune surdină campaniei sale anticomuniste.

La 3 mai, Stalin va lua o decizie capitală. Litvinov — care ou numai două zile înainte fusese văzut la tribuna oficială, alături de stăpîn, cu ocazia defilării tradiționale din Piața Roşie — va fi înlocuit în fruntea Ministerului Afacerilor Externe cu Molotov însuşi. Germanii vor interpreta imediat plecarea acestui evreu, apărător înverşunat al securității colective şi al Societății Națiunilor, ca un nou semn făcut cu ochiul în direcția lor. *Demiterea lui Litvinov* — va scrie „Frankfurter Zeitung" la 7 mai — *este de o extremă gravitate pentru viitorul proiectelor anglo-franceze de încercuire.* Potrivit aprecierii amiralului Raeder, comandantul marinei germane, ea l-a surprins pe Hitler ca o ghiulea de tun [10].

Pe data de 17 mai, Astahov, însărcinatul cu afaceri sovietic la Berlin, îl va întîlni pe Sehnurre, acelaşi care, în ianuarie, renunțase în ultimul minut să se ducă la Moscova. îi va exprima satisfacția sa pentru schimbarea de atitudine a presei germane, va insista asupra faptului că nu exista o diferență fundamentală în materie de politică externă între cele două țări şi va strecura chiar o referire la Rapallo. încă trei zile, şi Molotov îi va şopti lui Schulenburg, ambasadorul Fiihrerului la Moscova, diplomat de şcoală veche, partizan convins al înțelegerii , germano-ruse : *Guvernul sovietic nu ar putea accepta să* reia *negocierile economice cu Reich-ul decît atunci cind bazele politice necesare vor fi create. El se va abține însă să precizeze care ar fi putut fi aceste condiții. Avea cu siguranță o idee în cap — va telegrafia Schulenburg ministrului său — , singurul lucru care ar explica atitudinea sa este... că el doreşte ca noi să-i facem propuneri politice de cea mai mare anvergură... Trebuie să fim extrem de circumspecți atîta timp cit nu va fi sigur că eventualele noastre propuneri nu vor fi utilizate^de către Kremlin exclusiv pentru a face presiuni asupra Angliei şi asupra Franței. Pe de altă parte, dacă noi sîntem dornici să ajungem la un rezultat, este inevitabil ' ca noi să luăm mai devreme sau mai tîrziu o inițiativă pare-] care* [11].

Ambasadorul a înțeles despre ce era vorba. U.R.**S.S.** se va plaisa în situația pe care Potemkin a rezumat-o în foarte oficiala sa lucrare *Istoria diplomației: o competiție a blocului anglo-francez şi a diplomației germano-fas- ciste pentru o înțelegere cu ea*[n], astfel încît să aleagă tabăra cea mai avantajoasă. Pentru a realiza acest lucru, nici măcar n-a fost nevoie să renunțe la ideologie, întrucît, pentru un bun comunist, democrația burgheză şi fascismul nu erau decît două aspecte ale dominației capitaliste.

6. Prima împărțire a Europei

Dar dacă Parisul şi Londra, cu o convingere inegală, vor căuta să obțină angajarea U.R.S.S. alături de ele, Moscovei îi era necesar să adu'că Germania în competi-j ție, deci să multiplice invitațiile discrete, pentru a arăta că este dispusă să stea de vorbă serios, obligând în acelaşi timp Berlinul, în orice împrejurare, să se plaseze în poziția de solicitant. Joc subtil, pe care Molotov, novice totuşi în arta diplomației — şi despre care ambasadorul englez Wickham Seeds va aprecia la primul contact că *ideea de negocieri îi era absolut străină* [13] *—, 51* va conduce însă cu o mînă de maestru.

încă de la sfîrşitul lui mai, Hitler va apuca, cu circumspecție, rnîna de ajutor întinsă. Pe data de 23, aşa după oum va releva desfăşurarea procesului de la Nürnberg, el va comunica conducătorilor armatei germane in- tenția sa de a ataca Polonia, orice ar fi, în toamnă. Pe data de 30, Weizsäcker adresează lui Schuîenburg o telegramă istorică, în care îi anunță fără alte formalități : *contrar planurilor politice stabilite anterior, am hotărit acum, să angajăm negocieri clare cu U.R.S.S.* El îl va informa despre convorbirea pe care o avusese cu Astahov, căruia îi declarase că Germania *nu manifestă nici un fel de îngustime de gîndire* (sic !) față de U.R.S.S., afirmație la care însărcinatul cu afaceri sovietic a răspuns că guvernul său este totdeauna de părere că *politica externă şi internă nu trebuie să se contrazică* [14].

Dar cum să depăşeşti cadrul acestor declarații de bune intenții reciproce ? Pe data de 15 iunie, ministrul Bulgariei la Berlin se va duce în vizită la un funcționar de la Ministerul Afacerilor Străine, Woermann, pentru a-l informa despre vizita ciudată pe care o primise în ajun. Astahov, pe care abia îl cunoştea, se prezentase la el pe nepusă masă. In cursul unei convorbiri care a djirat aproape două ore, acesta i-a spus că U.R.S.S. ezita între trei posibilități : să ajungă la un rezultat cu Franța şi cu Marea Britanie ; să le pună pe acestea în fața a noi tergiversări ; să se apropie de Germania. *Dacă aceasta din urmă ar fi declarat că se angajează să nu atace U.R.S.S. sau să încheie cu ea un pact de neagresiune, U.R.S.S.* — adăugase el — *se va abține, după toate aparențele, să încheie un tratat cu Marea Britanie.* Aprecierea bulgarului : *Acționase probabil gîndindu-se că în- tîlnirea va fi relatată...* [15].

v

Ideea pactului de neagresiune germano-sovietic — a cărui încheiere, două luni mai tîrziu, va provoca în lume efectul unei lovituri de trăsnet — va fi astfel lansată oficiaL Kremlinul va aştepta însă ca inițiativa să vină din partea Germaniei, ca aceasta să renunțe în mod oficial la ceea ce el va numi, într-o notă din 18 august, *vechea sa politică.* Or, Hitler nu era pe punctul de a jace aşa ceva. De la Berchtesgaden, la 29 iunie, el va [a]ce cunoscut pe un ton sec că *reluarea discuțiilor eco- nomice cu Rusia nu-l interesează pentru moment ConJ* tinua să-l suspecteze pe Stalin. Oare guvernul de la Moscova nu se angajale el public, la vremea respectivă, într-o negociere cu occidentalii, desigur dificilă, dar
căreia nimic nu permitea să i se prevestească eşecul.

în februarie 1939, Litvinov a reluat contactul cu reprezentanții Franței și Marii Britanii pentru a le spune că, în ciuda politicii lor de abandon, Kremlinul era dispus să se înțeleagă cu acestea, dacă erau acum hotărîtel să organizeze rezistența față de Hitler. La vremea respectivă, raporturile erau deja tensionate între semnatarii occidentali ai acordurilor de la München și Ger-; mania, care eluda mereu promisiunea sa de a garanta noile frontiere cehoslovace. Dar nici Parisul, nici Londra nu erau dispuse să schimbe macazul. Se cultiva mai cu- rînd himera marii Ucraine.

Cu ajutorul lui Hrușciov, a cărui acțiune în acest? sens avea să fie cea mai remarcată în perioada de dinainte de război, Stalin trebuise, într-adevăr, să ia măsuri draconice contra tendințelor autonomiste și *naționalist- burgheze* care se manifestau la Kiev, chiar în sînul partidului și guvernului. Cum exact în acel moment transformarea Cehoslovaciei în stat federal, ca urmare agi Münchenului, făcuse din partea sa răsăriteană o *Ucraina subcarpatică,* numeroase ziare occidentale credeau că pot profetiza reunirea celor trei părți ale Ucrainei (cehă, poloneză și sovietică) într-un singur stat, spre care avea să fie redirecționat dinamismul german. Aceste perspective, care vor face ca neîncrederea U.R.S.S. față de Aliați să atingă punctul său maxim, vor fi încurajate din sferele înalte. Astfel, Georges Bonnet, întrebat, la 14 decembrie 1938, în Comisia de afaceri străine a Senatului, în legătură cu validitatea tratatului franco-polonez din 1921, o va confirma, cu o *rezervă totuşi pentru cazul* "»f *care Rusia ¡şi Polonia nu ar putea frîna 'o (prea puternică- mişcare autonomistă, avind drept scop constituirea unei Republici ucrainene independente* [17].

Invadarea Boemiei de către trupele germane, la 15 martie 1939, va da o lovitură definitivă acestor frumoase calcule. A doua zi, neluînd în considerare un apel al guvernului Ucrainei subcarpatice, care își proclamase in-r dependența, Hitler va autoriza Ungaria să anexeze această provincie. Sacrificiul atinge Polonia, cu care era pe punctul de a face o ultimă încercare în scopul de a recupera Danzigul (Gdansk). Dar aceasta va facilita în mod ciudat acordul cu U.R.S.S.

Dezmembrarea Cehoslovaciei nu era necesară pentru , a-l face pe Chamberlain să înțeleagă eroarea pe care a comis-o acordîndu-i încredere 'Fuhrcrului. îi răsunau încă în urechi asigurările acestuia, repetate de douăzeci de ori : *Nu-i vreau pe cehi...* Şi iată că Hâcha, preşedintele Cehoslovaciei, convocat la Berlin, /i trebuit să accepte, în cursul unei nopți tragice, stabilirea protectoratului german asupra nefericitei Boemii. După patruzeci și opt de ore de ezitare, primul ministru va lua ho- tărîrea : va rezista pe viitor acestui *mincinos.*

încă de la 18 martie, îngrijorat de zvonurile care se răspîndeau în legătură cu o încercare a naziștilor de a pune mîna pe petrolul românesc, lordul Halifax a sondat guvernul sovietic asupra intențiilor sale. Acesta va răspunde de îndată, propunînd — ca și un an mai devreme, în legătură cu Austria — o conferință în șase (Marea Britanie, Franța, U.R.S.S., Polonia, România, Turcia), pentru a studia mijloacele de a rezista agresiunii.

6. Prima împărțire a Europei

Chamberlain, contrar părerii lui Churehill — care milita pentru o alianță cu Moscova —, va considera sugestia drept prematură. El își va exprima preferința pentru o declarație comună anglo-franco-sovieto-polonă prin care cele trei puteri și-ar fi anunțat intenția lor de •a se consulta asupra oricărei acțiuni punînd în pericol securitatea unui stat european independent. Nimeni nu s-a gîndit atunci să implice Washingtonul într-o asemenea formulă. Roosevelt a început să întărească marina Ş> aviația americană. Dar în preajma semnării acordului de la Miinchen, el apreciase necesar să dezavueze pe *cern* care credeau că se pot'baza pe un ajutor al Washington nului pentru cauza marilor democrații. *A include Sta-M tele Unite într-un front Franța—Marea Britanie contra lui Hitler* — a spus el în cursul conferinței sale de presă din 9 septembrie — *este o interpretare sută la sută faZsăl din partea comentatorilor politici*[18]. După semnarea acordului, el va adresa lui Chamberlain un scurt mesaj l de felicitare. Chiar dacă, după lovitura de la Praga, el îl va împinge pe Chamberlain la fermitate, doctrina oficială va rămîne aceea de neamestec. Astăzi i s-ar spune neangajare. . J

Parisul va accepta imediat propunerea engleză. Mos-| cova va face același lucru, dar era prea puțin dornică- să acorde unilateral asistență Poloniei, condiționînd-o de adeziunea acesteia. Or, Beck nici nu voia să audă de așa ceva. Acesta era totuși în măsură să aprecieze pre- ricolul. în mod sigur, în ianuarie, Hitler i-a spus^. la] Berchtesgaden că, *în ceea ce privește Rusia, comunitatea de interese a Germaniei și a Poloniei este completă... și că o Polonie puternică este pur și simplu o necesitate pentru Germania* [1!)]. Dar, la 21 martie, Ribbentrop îl va convoca pe ambasadorul guvernului de la Varșovia pentru a-«i exprima uimirea față de absența unor *readții pozitive* [20] din partea acestuia la o propunere de soluționare de ansamblu *(Gesamtlosung* [21]*)* a problemei Danzi- gului și a Coridorului — prin restituirea lor către Reich — pe care el o enunțase în octombrie. Ribbentrop adăuga că Hitler este indignat de această atitudine.

Vanitosul colonel Beck va solicita Londrei o garanție unilaterală, pe care o va obține pe loc. Dar el va păstra în ceea ce îi privește pe germani iluzii dintre cele mai dăunătoare. Colegului său român, Grigore Ga- fencu, pe care îl va întîlni la 17 aprilie, îi va declara : *Alianța tnoastră cu Franța și Marea Britanie nu face parte decit din sistemul nostru de reasigurare... securitatea noastră se sprijină pe acordul încheiat în 1934*
cu Reich-ul. Un pact de asistență cu Moscova inu poate decit altera sensul profund și eminamente european al acordului \germano-polonez... iată pentru ce am respins oferta engleză[22]. Exact cu unsprezece zile mai tîrziu, pactul în discuție este rupt de către Hitler. Beck nu-și va revizui doar pentru atîta lucru politica sa față de Kremlin.

În -ceea ce îi privește, britanicii nu se înghesuiau să se alieze cu U.R.S.S. *Trebuie să mărturisesc* — va scrie, la 28 martie, Chamberlain unui prieten — *că sînt profund suspicios în privința Rusiei. Nu am încredere în aptitudinea ei de a susține o*

ofensivă eficace. Mobilurile lor nu par să aibă mare lucru a face cu idealurile noastre de libertate şi par să tindă, în esenţă, să ne ducă pe - toţi ceilalţi cu vorba [2:i]. La fel, la 22 mai, un memorandum al Foreign Office-ului aprecia că nu este de aşteptat *un mare ajutor material din partea Uniunii Sovietice.* Acesta va conchide că *este esenţial, dacă va trebui să avem un război, să încercăm să implicăm U.R.S.S. în acesta, icăci altfel, la sfîrşitul războiului, U.R.S.S.,* icu *armata sa intactă* t— în *prezenţa unei Anglii şi a runei Germanii in ruină — ar domina Europa* [2'>].

Tot aşa, guvernul de la Londra s-ar fi mulţumit ca U.R.S.S. să facă din proprie iniţiativă o declaraţie publică în care *să repete că, în eventualitatea unui act de agresiune împotriva oricărui stat vecin al Uniunii Sovietice şi împotriva căruia acest stat ar rezista, guvernul sovietic să acorde asistenţă, dacă s-ar exprima o dorinţă în acest sens, ajutorul urmînd să fie furnizat în modul cel mai adecvat* [25].

Franţa va propune un angajament mai precis şi mai echilibrat : *in cazul în care Franţa şi Marea Britanie se vor afla in stare de război, ca urmare a acţiunii pe care ele ar fi exercitat-o în vederea acordării de tijutor sau de asistenţă României \sau Poloniei, victime ale unei agresiuni neprovocate, ' U.R.S.S. le va acorda imediat ajutor şi asistenţă.* într-un al doilea paragraf, cuvintele Franţa şi Marea Britanie se substituiau U.R.S.S. şi ciproc'[25].

Dar textul Parisului părea la fel de insuficient Krem- linului, ca şi cel al Londrei. Acum că democraţiile occidentale — dezamăgite de drumul pe care îl parcuseseră cu Hitler — se resemnaseră, aşa cum anunţase, a doua zi după München, ambasadorul Statelor Unite la Moscova, *să cerşească* concursul U.R.S.S., aceasta era hotă- rîtă să le facă să plătească scump şi, dacă nu va ajunge să-şi realizeze scopurile, să se descurce altfel.

La 19 aprilie 1939, Litvinov îşi va expune condiţiile ambasadorilor Franţei şi Marii Britanii. Ele erau în număr? de. trei : încheierea unui pact de asistenţă mutuală a celor trei puteri împotriva oricărei agresiuni în Europa (pe cînd occidentalii nu propuneau decît declaraţii unilaterale, dar concordante, de garanţie) ; extinderea angajamentului de asistenţă ia toate statele estului european limitrofe 1 U.R.S.S. (pe cînd occidentalii nu voiau să facă să bene- J ficieze de aceasta decît Polonia) ; negocierea unor acorduri precise de cooperare militară [26].

Va trebui să se aştepte data de 2 iunie pentru ca să se realizeze un acord asupra primului punct. între timp, Londra a încercat în zadar să obţină înscrierea unei referiri la Pactul Societăţii Naţiunilor. Molotov a respins-o argumentînd că, în acest caz, indiferent ce ţară, *precum Bolivia,* ar putea să paralizeze organizaţia în timp ce Moscova ar fi bombardată [21]. El şi-a zgîlţîit puternic partenerii, acuzîndu-i în faţa Sovietului Suprem că au lăsat în suspensie .problema dacă U.R.S.S. poate conta sau nu pe un ajutor din partea acestora în cazul unei agresiuni directe împotriva ei.

în schimb, cît priveşte cea de a doua condiţie —• ga- J ranţia pentru statele limitrofe — U.R.S.S. va obţine sa- - tisfacţie. Dacă atitudinea sa este explicabilă pe

plan strategic, ea este greu justificabilă pe plan juridic. încă din vara anului 1938, guvernul de la Moscova a cerut gu- • vernului de la Helsinki posibilitatea de a utiliza, în caz
¿e război insula Suursaari, care —• aflîndu-se în mijlocii Golfului Finic — domină intrarea Leningradului. Finlandezii, departe de a da urmare acestei cereri, au sugerat Suediei să organizeze în comun apărarea arhipeleagului Xaland, neutralizat şi demilitarizat printr-un acord din 1922. Un tratat în acest scop va fi încheiat la 5 ianuarie. Dar Molotov i se va opune. Dintr-odată, cabinetul de la Stoekholm va renunța, la 1 iunie 1939, să ceară ratificarea acestui tratat. *Ruşii au pus la încercare* — va scrie mareşalul Mannerheim, eroul independenței finlandeze — *forța unității scandinave şi ei pot să tragă propriile lor concluzii* [28].

Că sovieticii acordau cea mai mare importanță arhipelagului Aaland se va vedea cîteva săptămîni mai tir* ziu, cu ocazia convorbirilor militare ruso — occidentale de la Moscova. Mareşalul Voroşilov va include, într-adevăr, ocuparea lor în planurile pe care le va supune misiunilor aliate. Stranie concepție privind neutralitatea finlandeză ! Dar care se explică prin situația extrem de periculoasă în care se afla Leningradul, situat pe atunci doar la cîțiva kilometri de frontieră, ca şi prin teama ruşilor ca nu cumva germanii să nu se folosească de teritoriul finlandez — cu sau fără consimțămîntul Helsinkiului — pentru a ataca U.R.S.S.

Această temere era şi mai vie în ce priveşte Estonia şi Letonia. Reich-ul — care tocmai obținuse restituirea de către Lituania a teritoriului Memel — putea, în mod evident, să le ocupe în cîteva ore. La 29 martie. Kremlinul a făcut cunoscut celor două țări că ar considera *intolerabilă... orice adeziune, voluntară sau forțată, din partea lor, la acorduri care ar antrena o alienare oarecare a independenței lor, sau atribuirea către o terță putere de drepturi... sau ele privilegii pe solul lor sau în porturile lor* 29 *U.R.S.S. are şi ea o doctrină Monroe* [3n], îi va spune cîteva zile mai tîrziu ambasadorul acesteia la Londra, Ivan Maiski, lordului Halifax.

Dar departe de a da U.R.S.S. asigurările pe care le caută, Estonia şi Letonia, care o suspectau de o mie de ori mai mult decît pe Germania, vor încheia, citeva zile mai tîrziu, pacte de neagresiune cu Hitler, pe care acesta tocmai le propusese vecinilor săi de la nord pentru J contracara un curios demers al lui Roosevelt. într-adevăr, preşedintele american — legat prin izolaționism de opinia publică, dar alarmat de impertinența crescîndă a dictatorilor (Mussolini tocmai pusese mîna pe Albania în Vinerea Mare) — a adresat, la 14 aprilie, un mesaj Fuh, rerului şi Ducelui. *Trei națiuni din Europa şi una din Africa* — le scria el —- *şi-au văzut încheiată existența independentă. Un al patrulea teritoriu, într-o altă țară independentă din Extremul Orient, a fost ocupat de o țară vecină. După zvonuri, pe care noi nu vrem să le credem, se au în vedere şi alte acte de agresiune... Cauza păcii universale ar face un mare pas înainte dacă toate națiunile ar obține o declarație sinceră privind politica prezentă şi viitoare a guvernelor* "[4]. în continuare se cerea un angajament ca treizeci şi una de țări, a căror listă o dădea, să nu fie atacate timp de zece ani. în fruntea listei se aflau tocmai Finlanda şi cele trei state baltice.

Pe moment, Hitler va lua în derîdere acest demers. Dar prestigiul preşedintelui american era foarte mare îiț: acea vreme în Europa şi era greu să nu i se răspundă. De unde oferta de pact de neagresiune conținută în mod paradoxal în discursul din 28 aprilie care anunța... denunțarea pactului de acelaşi fel încheiat cu Polonia. Ea nu era adresată decît statelor baltice şi scandinave. Doar Letonia, Estonia şi Danemarca vor considera că trebuie s-o accepte. în ceea ce o priveşte, Finlanda o va respinge fără ezitare, la fel ca şi Norvegia şi Suedia.

Atitudinea guvernelor de la Tallin şi de la Riga nO putea decît să sporească neîncrederea U.R.S.S. La ce bun să protejezi frontierele poloneze şi române cînd la nord subzista o breşă prin care naziştii puteau năvăli de pe o zi pe alta ? Kremlinul va cere cu insistență occidentalilor ca garanția acordată Poloniei şi României să se extindă şi asupra statelor limitrofe U.R.S.S.

Acesta nu va preciza, de altfel, lista, astfel că un timp [va] subzista un dubiu în ceea ce priveşte Finlanda, jylolotov îşi va asuma înlăturarea acestei îndoieli. Dar ministrul estonian al afacerilor străine, vorbind în numele său şi în numele colegului său leton, va declara ¡n mod solemn că *statele baltice nu înțeleg să se supună protecției unei mari puteri care, în propriul său interes, ar voi să joace un rol de apărător* [3]-, Va trebui — pentru ca occidentalii să se decidă să cedeze asupra acestui al doilea punct — ca „Pravda", sub semnătura teribilului Jdanov, viitorul mare inchizitor al Cominformului şi specialist în chestiunile baltice, să le adreseze o adevărată somație : *Guvernele francez şi englez* — scria el, la 29 iunie în ziarul partidului — *nu vor un pact încheiat pe picior de egalitate cu U.R.S.S.... Convorbirile durează de 75 de zile, din care 59 s-au consumat \ cu tergiversările intervenite din partea francezilor... Englezii şi francezii vor un tratat în care U.R.S.S. să joace rolul de rudă săracă, ducînd pe umerii săi greul angajamentelor. Dar nici o țară care se respectă nu poate încheia un tratat de acest fel, dacă nu vrea să devină o jucărie în mîinile oamenilor cărora le place să scoată castanele din foc cu mina altora...*

Dintr-odată, la 6 iulie, Aliații vor accepta ca garanția de asistență colectivă să se extindă la toate statele limitrofe U.R.S.S., inclusiv la acelea care nu o doreau. Dar ei nu vor reuşi să obțină acelaşi angajament din partea Moscovei pentru toate statele situate la frontiera occidentală a Reich-ului, pentru simplul motiv că Elveția, Olanda şi Luxemburgul nu întrețineau atunci relații diplomatice cu Kremlinul.

Râmînea cea de a treia condiție sovietică : încheierea unor angajamente militare concrete. Dar Molotov [a] ridicat între timp, la 30 mai, o nouă problemă : aceea a *agresiunii indirecte.* Luînd ca argument ceea ce se mtimplase în Cehoslovacia, unde guvernul a acceptat Protectoratul german fără să se producă o agresiune Propriu-zisă, Molotov va cere ca angajamentul de asis- tență mutuală între Paris, Londra şi Moscova să opereze şi în ipoteza *unei agresiuni directe sau indirecte onenj tate... împotriva unui stat european oarecare în cazul în care una dintre cele trei țări interesate consideră că ea este obligată să apere independența şi*

neutralitatea acestui stat (proiectul din 4 iulie). într-o scrisoare anexă ministrul sovietic preciza că prin agresiune indirectă trebuie să se înțeleagă o *lovitură de stat internă sau o schimbare politică favorabilă agresorului.* El va adăuga că o agresiune indirectă poate avea kxvehiar fără amenințarea cu folosirea forței. [33]

Această discuție pune în lumină dificultatea extremă a asociaților — care nutreau unul față de celălalt cea mai teribilă neîncredere — de a se înțelege între '9 Adoptarea de măsuri de precauție contra consecințelor ralierii la Axă a unei țări limitrofe poate părea indispensabilă din punctul de vedere al securității sovietice. Odată ajunşi la putere la Tallin, naziştii ar fi prezentat un pericol pentru Leningrad. Dar este tot atît de înțeles că, de partea occidentală, se manifestă repulsie față de ideea de a oferi — unei țări care dăduse exemple ale brutalității şi cinismului ei — un drept de intervenție nelimitată în treburile acelor state asupra .cărora n-a renunțat să-şi exercite puterea, cu douăzeci de ani în urmă, decît constrînsă şi forțată.

în fapt, la 20 iulie, guvernul Chamberlain va aprecia că s-a întrecut măsura. Halifax îi va cere ambasadorului său la Moscova să-l informeze pe Molotov că este dispus să înceapă de îndată convorbiri militare, dar că mai curînd rupe negocierile decît să accepte teza rusă privind agresiunea indirectă. Seeds se va duce **la** Kremlin cu moartea în suflet. Va găsi însă un Molotov surîzător, care îl va asigura că vor ajunge să se înțeleagă şi va sugera ca Parisul şi Londra să trimită dele- legații militare la Moscova. După consultarea **Franței,** care urmărea îndeaproape această mişcare, Marea Bri- tanie îşi va da acordul.

La 25 iulie, Daladier şi Chamberlain vor afla — prin ambasadorii *lor la Berlin -— că Wehrmacht-ul a primit ordinul să fie pregătit pentru 1 septembrie şi că lucrările de recoltare au fost accelerate. De la 6 mai, ei erau în posesia unui raport al lui Coulondre, relatînd confidențele senzaționale pe care generalul Bodenschatz, aghiotantul lui Goering, le făcuse adjunctului ataşatului francez al Aerului, căpitanul Stehlin, acelaşi personaj care va fi, douăzeci şi doi de ani mai tîrziu, şeful de stat-major al aviației franceze. *Polonezii* — i-a spus acesta — *cred că-şi pot permite să fie insolenți față de noi, sim- tindu-se puternici datorită sprijinului Franței şi Angliei şi crezind că pot conta pe ajutorul material al Rusiei. Ei se înşeală însă în calculele lor. Aşa cum Hitler n-a crezut posibil să reglementeze chestiunea Austriei şi cea a Cehoslovaciei fără asentimentul Italiei, tot aşa nu mai intenționează astăzi să reglementeze diferendul germano — polonez fără Rusia. Au fost deja trei împărțiri ale Poloniei. Ei bine, credeți-mă, veți vedea-o pe a patra.*

La 20 iulie, William Strâng, trimis de Foreign Office să participe la negocierile de la Moscova, a rezumat situația, într-o telegramă adresată lui Halifax, în termenii următori : *Am adoptat succesiv poziții pe care le-am abandonat săptămina următoare... Noi, şi nu ruşii, sîn- tem cei care am luat inițiativa... nevoia noastră de un acord este mai presantă decît a lor... ei au cel puțin două politici de schimb : izolarea sau acordul cu Germania.* [3r']

Şi totuşi, convorbirile militare vor începe abia la 12 august. Misiunile aliate — prezidate de generalul Doumenc pentru Franța şi amiralul Drax pentru Marea Britanie — erau prea numeroase pentru a folosi avionul. Nici o navă de război nu era, după cîte se pare, disponibilă. Ele au trebuit să călătorească la bordul unui foarte modest pachebot, *City of Exester,* care nu depăşea treisprezece noduri pe oră.

Ar fi fost dificil pentru ruşi să nu vadă o lipsă de curtoazie, pentru a **mi** spune mai mult, în această întîr- ziere care, o dată ou trecerea timpului, pare.incredibilă. Neîncrederea lor față de Aliați era pe măsura aceleia pe care le-o arătau aceştia. Negocierile consilierului economic al lui Goering, Wohltat, sosit la 20 iulie la Londra, sub I pretextul unei conferințe asupra balenelor, pentru a în- « tîlni acolo diferiți industriaşi şi oameni politici, ca şi ace-« tea ale suedezului Dahlerus i-au neliniştit tot atât cît discursul în care lordul Halifax, la 29 iunie, a luat în cal- cui, *în cazul unui acord cu Germania, o examinare a pro_* 1 *blemei coloniale, a acelora a materiilor prime şi ale limi-m tării armamentelor etc...* Arhivele germane, descoperite şi publicate după război de către sovietici, fac de altfel re--l- ferire la o telegramă a lui Dirksen, ambasadorul Reich- m ului la Londra, potrivit căreia unul din principalii cola- l boratori ai lui Chamlberlain, Sir Horace Wilson, i-ar fi *confirmat că, după încheierea miei înțelegeri cu Germania* **4** — el îi vorbise lui Wohltat de un pact de neagresiune —, *politica engleză de garanții (pentru Polonia, România şi 1 Turcia) va fi, în fond, înmormîntată*[3(î].

Kremlinul va considera deci că a venit momentul să lanseze un ultim avertisment Aliaților. Din luna mai, se va strădui să dezmintă, prin toate mijloacele, zvonurile care transpirau în legătură cu negocieri între Moscova şi y Berlin. A doua zi după înlocuirea lui Litvinov cu Molotov, ambasadorul •sovietic la Berlin va declara colegului său francez : *Bucurați-vă... In Molotov aveți de a face cu omul de încredere al lui Stalin. Nu ,aveți de ce să regretați că tratați cu el, cu atît mai mult cu cît Litvinov era atît de ostil Poloniei încît nu se putea şti de partea cui ar fi fost dacă ar fi trebuit să aleagă între Germania şi Polonia* [37]. Potemkin a fost trimis în capitalele Europei răsăritene, pentru a le da ceea ce Gafencu numea *iluzii* < *asigurătoare.* La Bucureşti, îi va spune acestuia *ad litte- ram : Puterile totalitare răspîndesc zvonul că U.R.S.S. ar putea fi gata să se apropie de Germania şi Italia. Aceasta nu este decît o tactică specială a guvernului de la Berlin ieritru a împiedica întîlnirea între Anglia, Franța şi Rusia Toate aceste manevre nu vor compromite Apolitica Sovietelor* [38].

La Varşovia, el va afirma colonelului Beck că guvernul său înțelege rațiunile pentru care Polonia nu intenționează să încheie un acord cu nici unul dintre vecinii săi şi că acesta este decis să adopte — în cazul unui conflict armat între Polonia şi Germania — o *atitudine binevoitoa- re*[31]'. Ministrul polonez, puțin sensibil totuşi la vraja cîn- tecelor de sirenă sovietice, se simțea în întregime îmbărbătat.

6. Prima împărţire a Europei

Din nou, la 8 iulie, însărcinatul cu afaceri rus la Berlin îi va spune lui Coulondre : *Pot să vă afirm că nici o convorbire politică, fie ea şi oficioasă, nu a fost angajată cu Berlinul* Or, iată că, la 22 iulie, presa sovietică va anunţa pentru prima oară începerea unor convorbiri economice la Berlin. Nici la Paris, nici la Londra nu părea să se înţeleagă importanţa unei astfel de hotărîri luate de către Rusia .într-un asemenea moment.

Chiar de la data de 26 discuţia se va lărgi ; Schnurre va vorbi despre restabilirea unor relaţii politice amicale, fie prin revenirea la tratatul de prietenie din 1926, fie prin încheierea unui pact de neagresiune. însărcinatul cu afaceri sovietic, Astahov, va fi şi el prezent! Trebuie că era satisfăcut : ideea pe care o împărtăşise ministrului Bulgariei, în luna mai, nu rămăsese fără ecou. Dar neamţul îi va mai spune ceva şi mai interesant : *In esenţă* — ii va destăinui el — *nu există nici un diferend între noi in legătură cu spaţiul care se întinde de la Baltica la Extremul Orient... Nu sîntem noi apropiaţi prin ideologiile noastre şi una şi alta opuse capitalismului ? Pactul anti-Comintern ? In realitate, este camuflajul unei alianţe împotriva democraţiilor occidentale. N-a spus-o Molotov în- [su]?i ?* va continua, imperturbabil, diplomatul nazist. Rusul se va declara de acord în ceea ce priveşte necesitatea unei apropieri. Dar, va adăuga el, *nu ne putem aştepta [e]tit la o evoluţie progresivă* [41].

La 4 august, germanii vor face încă un pas înainte! Ambasadorul lor se va duce să-l viziteze pe Molotov, căji ruia îi va spune că, *în problema statelor baltice, Germania este gata, dacă este cazul, să conălieze atitudinea sa cu salvgardarea intereselor sovietice vitale în Baltica.* Şeful guvernului sovietic va întreba dacă această ofertă se aplică, de asemenea, la Lituania. Schulenburg va ieşi din. biroul acestuia apreciind că Reich-ul *a intrigat în mod serios Sovietele,* dar că *vechea neîncredere persistă.* El va rămîne convins că *U.R.S.S. era hotărîtă să încheie o înţelegere cu Marea Britanie şi cu Franţa dacă acestea îi; vor satisface toate dorinţele* [a].

Partida era pe punctul de a fi jucată. Dar ea nu era încă. Stalin va decide numai în ultimul minut, atunci cînd fiecare din cei doi jucători îşi va fi etalat cărţile. Or, este dificil de contestat — în ciuda intervenţiei lui Roosevelt, care la începutul lunii făcuse cunoscută Moscovei dorinţa sa de a vedea realizîndu-se un acord franco—anglo— sovietic -r- că propunerea germană era infinit mai tentantă.

Cu occidentalii, negocierile militare se vor angaja pe data de 12 august. încă de la prima şedinţă, mareşalul Voroşilov, şeful delegaţiei sovietice, va constata, pe un ton înţepat, că omologul său britanic, amiralul Drax, nu avea împuterniciri scrise. El va cere imediat delegaţiilor franceză şi engleză să-şi expună planurile privind o reacţie comună faţă de o agresiune nazistă. Incapabili să răspundă cu precizie, dat fiind faptul că nu cunoşteau pregătirile României şi Poloniei, Doumenc şi Drax se vor lansa în generalităţi, despre care Voroşilov va spune, -patruzeci şi opt de ore mai tîrziu, că ele *nu sînt clare... Doresc să obţin un răspuns clar la întrebarea mea foarte clară* — va continua el — *privind acţiunile comune ale forţelor armate . ale Angliei,*

*Franței şi Uniunii Sovietice contra adversarului comun... Mă interesează... ca adaos la întrebarea mea : au în vedere statele majore generale ale Marii Britanii şi Franței ca trupele terestre sovietice să aibă drept de liberă trecere pe teritoriul polonez pe*n' *t,n a intra în contact direct cu adversarul, dacă acesta atacă Polonia ?* ; A cerut indicații la fel de precise pentru cazul in care România ar fi fost atacată.

Francezii şi britanicii vor încerca încă o dată să ocolească aceste întrebări stînjenitoare. Nereuşind, ei vor sffirşi P'i" a accepta să le transmită guvernelor lor, nu fără ca sovieticii să le fi spus, pe tonul cel mai tranşant posibil, că, *in absența unui răspuns precis şi lipsit de ambiguitate, la întrebările lor, continuarea acestor convorbiri n-ăr rnai avea rost în prezent.* In aşteptarea răspunsului Parisului şi Londrei, participanții vor asculta expuneri din partea fiecărui şef de delegație privind mijloacele şi intențiile celor trei armate.

Generalul Şapoşnikov, şeful Marelui Stat Major al" Armatei roşii, va expune cu detalii *trei variante* de acțiune posibile. Dacă Franța şi Marea Britanie vor fi atacate, Armata roşie va angaja 70 la sută din forțele armate pe care aceste două țări le vor alinia, cu condiția ca ele să obțină din partea Varşoviei dreptul de liberă trecere şi de acțiune a trupelor sovietice prin coridorul de la Vilno, iar, dacă este posibil, şi prin Lituania. El le va cere, de asemenea, să obțină acordul statelor baltice pentru o ocupare temporară, de către flotele franceză, britanică şi sovietică, a insulelor Aaland şi a diverselor porturi şi insule de coastă. Menționînd statele baltice, el avea evident în vedere şi Finlanda, pentru că numeroase din aceste poziții erau situate pe teritoriul finlandez. A doua variantă : acțiune contra Poloniei şi României. U.R.S.S. va angaja atunci forțe echivalente celor aliniate de către occidentali, cu condiția categorică de a obține libera trecere, nu numai prin Polonia de data aceasta, ci şi, de asemenea, prin România. A treia variantă : agresiunea germană contra U.R.S.S. prin statele baltioe. în acest caz, Polonia, legată Prin tratate de Marea Britanie şi de Franța, va trebui în mod obligatoriu să intre în acțiune contra Germaniei şi sa lase să treacă trupele sovietice...

A doua zi, generalul Doumene va expune trei principii privind folosirea forțelor, tot atîtea banalități. Voro- şilov le va declara *prea generale, abstracte, lipsite de substanță şi, în plus, neangajînd pe nimeni la nimic, re-* iterîndu-şi întrebările. La 21 august, adică la opt zile după deschiderea negocierilor, Drax va cere un răgaz de trei sau patru zile. Voroşilov va răspunde că nu are nici un rost să se reîntîlnească înainte de a se primi răspunsurile Parisului şi Londrei. Dacă aceste răspunsuri nu vor fi concrete, va adăuga el, reîntîlnirea va fi totalmente inutilă.

Cîteva clipe mai tîrziu, el va da citire unei declarații în care afirma că *intenția misiunii militare sovietice era şi rămîne aceea de* a se *înțelege cu misiunile militare engleză şi jranceză asupra organizării practice a cooperării militare a forțelor armate ale celor trei țări contractante... (ea) nu-şi poate imagina cum au putut guvernele şi statele majore ale Marii Britanii şi Franței, trimițin- du-şi misiunile lor în U.R.S.S., pentru a negocia încheierea unei convenții militare, să nu le dea indicații precise şi concrete asupra unei chestiuni într-adevăr elementare ca dreptul*

de trecere şi operațiunile forțelor armate sovietice contra trupelor agresorului pe teritoriile Poloniei şi României. Ruşii dădeau dovadă de bun simț în ceea îi priveşte. *Dacă cele două țări* — spusese în ajun mareşalul — *ne vor chema prea tîrziu în ajutorul lor, armatele lor vor fi distruse şi nu vom putea acorda Aliaților un concurs util.* Dar cum ar fi putut ei să-şi oblige prietenii de la Varşovia şi Bucureşti să accepte intrarea trupelor a căror simplă prezență le părea de natură să pună în cauză integritatea şi independența lor națională ? Negocierile vor fi suspendate. Demersurile pe lîngă polonezi se vor înmulți. Se vor dovedi inutile. La data de 20, Rydz-Smigly, comandantul lor şef, va avea ultimul cuvînt, un cuvînt grandilocvent, în tradiția acestui popor romantic : *Cu nemții, ne vom pierde libertatea. Cu ruşii, ne vom pierde sufletul*

Daladier şi Bonnet se hotărăsc să treacă peste acost refuz. La 22 august, ei îi telegrafiază lui Doumenc auto- rizîndu-l să semneze convenția militară, servind cat se poate de bine interesul comun [',r>]. Voroşilov nu va manifesta nici un fel de interes față de comunicarea pe care j_o va face generalul, remarcînd față de aceasta că guvernul său nu avea calitatea să-l angajeze pe cel de la Varşovia. Beck va sfîrşi prin a accepta, la data de 23, ca statele majore să *studieze imediat toate ipotezele colaborării* [/'6]. Dar era prea târziu, Ribbentrop era deja la Kremlin Şi convorbirile în trei vor fi rupte a doua zi.

Pe data de 14 —- chiar în ziua in care mareşalul sovietic pusese în gardă misiunile militare franceză şi engleză — Berlinul a propus să-şi trimită propriul ministru al afacerilor străine la Moscova. Molotov, ofensat de faptul că englezii, în locul ministrului lor, lordul Halifax, trimiseseră la negocierile cu U.R.S.S. doar un expert de la Foreign Office, nu Va ascunde că se simțea flatat de aceste bune maniere. Îşi va da curând un acord de principiu şi va elabora — fără a pierde timp — proiectul unui pact de neagresiune pe care Hitler, în telegrama pe care i-o va adresa lui Stalin, la data de 20 august, îl va accepta ca atare.

Lui Molotov nu-i va rămîne decît să-l convoace pe am- sadorul Franței pentru a-i declara : *Constatind că, in ciuda eforturilor celor trei guverne, refuzul obstinat al Poloniei face imposibil un pact tripartit de asistență, guvernul sovietic, în ceea ce îl priveşte, a fost obligat să rezolve problema prin semnarea pactului de neagresiune cu Germania... O țară mare ca U.R.S.S.* — va adăuga el — *nu poate ajunge să roage Polonia să accepte o asistență pe care nu o doreşte... Pactul franco — sovietic este totuşi în vigoare* [1,1].

Au continuat şi continuă să se formuleze diverse păreri în legătură cu intențiile reale ale U.R.S.S. în cursul acestei întregi perioade. Ele par totuşi clare. Cele două teze, susținute de patruzeci de ani încoace — a unui Stalin care ar fi încercat în van să se înțeleagă cu Aliații sau a unui Stalin care ar fi fost de mult timp în cîrdăşie [c]u Hitler —, sînt la fel de tendențioase. Neavînd prefe- rință nici pentru unii, nici pentru alții, el a căutat pînăij în liltimul minut soluția cea mai bună... şi cea mai puțin periculoasă pentru el. Sceptic — precum Fuhrerul — pri«j vind voința de a se bate a

occidentalilor, convins — nu fără motiv — că aceştia erau profund ostili faţă de tot ceea ce reprezenta el, dorind prea puţin să-şi angajeze ţara în război, dacă putea să-l evite sau cel puiţin să-l amine, i-a abandonat cînd a venit timpul, fără cea mai mică jenă.

Se va explica cu multă simplitate în faţa lui Churchill in august 1942 : *Avusesem impresia* — îi va spune el — *că guvernul britanic şi guvernul francez nu erau hotărite să intre în război, dacă Polonia era atacată, dar că ele sperau că alinierea diplomatică a Marii Britanii, Franţei şi Rusiei îl vor înfrina pe Hitler., Eram siguri, in ce ne priveşte, că nu va ieşi nimic* [48].

A acţionat doar în funcţie de interesele sale sau de ceea ce credea el că s'înt interesele imperiului său. *Mutatis-mutandis,* el a imitat comportamentul democraţiilor occidentalc în momentul Munchenului. De altfel, n-ar fii depins decît de Hitler ca ele s-o ia de la capăt. *In clubul celor Mari* — aşa cum a scris generalul d^ Gaulle —|j *sînt tot atîtea sfinte egoisme cîţi membri sînt înscrişi* [49].

Bibliografie şi note

I :

1. *Keesing's Contemporary Archives,* vol. 3, p. 3 241.
2. *Ibid.,* p. 3 250.
3. Léon NOËL, *L'agression allemande contre la Pologne,* Paris, Flammarion, 1946, p. 259.
4. P. REYNAUD, *IM France a sauvé l'Europe,* Paris, Flammarion, 1947, tom I, p. 561.
5. COULONDRE, *op. cit.,* p. 165 (Polonia mai fusese împărţită în 1772, 1793 şi 1794).
6. DAVIES, *Mission à Moscou, op. cit.,* p. 377.
7. Inedit.
8. Text integral în STALINE, *Les questions du* ***Léninisme,*** Paris, Editions social es, 1947, tom II, p. 268.
9. Départament d'Etats *La vérité sur les rapports germano — soviétiques de 1939 à 1941,* traducere franceză, Ed. France Empire, Paris, 1948, p. 35.
10. A. ROSSI, *Deux ans d'alliance germano-soviétique,* Paris, **Fayard,** 1949, p. 27, nota.
11. Departament d'Etat, *op. cit.,* p. 37.
12. POTEMKINE, *Histoire de la diplomatie,* Paris, Éditions de Médicis, 1947, tom III, p. 701.
13. JAKOBSON, *The Diplomacy oj the Winter* War, Cambridge (USA), Harvard University Press, 1961, p. 82.
14. Département d'État, *op. cit.,* p. 41.
15. *Ibid.,* p. 47.
16. *Ibid.,* p. 49.
17. BOUVIER et GACON, *La vérité sur 1939,* Paris, Éditions sociales, 1953, p. .49.
18. „Le Temps" din 11 septembrie 1938.

6. Prima împărțire a Europei

19. République polonaise. *Les relations polono — allemandes et polono — soviétiques au cours de la période 1933—1939,* Paris, Flammarion, 1940, p. 78.

20. *Ibid.,* p. 87.

21. *Ibid.,* p. 71.

22. GAFENCO, *Les derniers jours de l'Europe,* Paris, Egloff, 1947, p. 74.

23. FEIIJNG, *The Life of Neville Chamberlain,* London, Macmillan, 1946 ,p. 403.

24. *Documents on British Foreign Policy 1919—1939,* London, HMSO, 1952, Seria 3, tom V, p. 369.

25. Texte citate de GAFENCO, *op. cit.,* p. 172—173.

26. *Ibid.,* p. 202.

27. JAKOBSON, op. *cit.,* p. 82.

28. *Ibid.,* p. *78.*

29. *Ibid.,* p. 69.

30. *Ibid.,* p. 70.

31. *Keesing's* 3 530 D.

32. GAFENCO, op. *cit.,* p. 273.

33. *Ibid,* p. 274.

34. Ministère des Affaires étrangères, *Livre jaune français,* Paris, Imprimerie nationale, 1939, p. 153 şi urm. Generalul Stehlin relatează în întregime întrevederea în lucrarea sa *Témoignage Pour l'histoire* (Paris, Robert Laffont, 1964).

35. *Documents on British Foreign Policy,* Seria 3, tom Vi p. 422.

36. Citat din *Les Falsificateurs de l'histoire,* Moscou, Éditions en langues étrangères, 1948, p. 41.

37. BONNET, *op. cit.,* p. 281.

38. GAFENCO, *op. cit.,* p. 249.

39. Sikorski Institute, *Documents on Polish-Soviët Relations,* London, Heinemann, 1962, tom I, p. 28.

_ 40. GAFENCO, op. *cit.,* p. 277.

41. Département d'État, op. *cit.,* p. 52—56.

42. *Ibid.,* p. 57—60.

43. Proces-verbal al convorbirilor publicat în „Recherches international à la lumière du marxisme", nr. 12, martie-aprilie 1959, p. 130 şi urm. A se vedea în această privinţă şi lucrarea generalului BEAUFRE, *Le Drame de 1940,* taris, Pion, 1965, apărută după încheierea acestei lucrări.

44. REYNAUD, *op. cit.,* p. 587.

45. BONNET, op. *cit.,* p. 280.

46. Paul REYNAUD, *Au coeur de la mêlée,* Paris, Flammarion, 1951, p. 312.

47. GAFENCO, *op. cit.,* p. 291.

48. Winston CHURCHILL, *La seconde guerre mondiale,* Paris, Pion, 1948, tom I, p. 398.

49. Ch. de GAULLE, *Mémoires de guerre,* Paris, Pion, 1959, tom III, p. 54.

6.
PRIMA ÎMPĂRȚIRE A EUROPEI

Cum nu făceau niciodată pace cu bună credință şi cum în planul lor de acaparare toate tratatele lor nu erau practic decît întreruperi ale războiului, ei puneau asemenea condiții care însemnau întotdeauna ruinarea statului care le accepta.

La 23 august 1939, la orele 18, Joachim von Ribben- trop, sosit de la Berlin cu o oră mai devreme, cu avionul personal al lui Hitler, trecea de postul de gardă de la Kremlin fără a şti cu care dintre conducătorii sovietici urma să aibă de-a face. Trei minute mai tîrziu era lămurit asupra importanței pe care ruşii o acordau vizitei sale : **se** găsea în fața lui Stalin însuşi, afabil şi bonom în tunica sa cenuşie, flancat de un Molotov impasibil şi [de] un tînăr blond, interpretul Pavlov.

Nazistul va vorbi primul. Va exprima dorința guvernului său de a aşeza relațiile între cele două țări pe baze noi. Stalin îi va răspunde : *De ani de zile ne-am improşM cat reciproc cu căldări de lături. Această nu tr$_e$^ buie să ne împiedice să ne înțelegem. Este ceea ce viza dis$ cursul meu din martie, al cărui sens dumneavoastră l~ati înțeles perfect.* [1] *A* adus imediat conversația pe terenul practic : Rusia dorea să i se recunoască o zonă de influență în legătură cu care Germania s-ar angaja să manifeste un dezinteres complet. Dar el era lacom şj" Ribbentrop va trebui să-i telefoneze lui Hitler pentru a obține acordul acestuia asupra unor puncte ale traseului liniei de demarcație.

La patru ore de la începerea convorbirii era încheiat un pact de neagresiune, însoțit de un protocol secret. Stalin va accepta — favoare rară — să se fotografieze alături de Ribbentrop, cu fața iluminată de o trufaşă beatitudine, cu crucea de aur încîrligată prinsă la butonieră, stînd în picioare în spatele lui Molotov, pe punctul de a semna tratatul. S-au aşezat apoi la masă. Conducătorul revoluției bolşevice mondiale nu va ezita să toasteze în cinstea lui Hitler, asasinul, totuşi, a sute de cH munişti, ştiind — va spune el — *cît este de iubit de către poporul german.* înainte de aceasta, avusese o ampli discuție cu invitatul său pe care, fără a ține seama de ulcerul stomacal al acestuia, l-a obligat să înghită vodcă după vodcă. îşi manifestase ostilitatea față de Japonia *(dacă vrea război, va avea război),* se neliniştise de

intențiile Italiei dincolo de Albania, spusese multe răutăți despre Anglia, *care nu domina lumea deăt grație prostiei altor țări,* dar exprimase opinia că aceasta va purta războiul, -dacă va fi cazul, *cu șiretenie și tenacitate.* Spusese, de asemenea, că Franța avea totuși o *armată demnă de considerație...* Afirmație la care ministrul lui Hitler replicase că dacă aceasta va încerca să facă război Germaniei, ea va fi *cu siguranță înfrîntă. Poporul german* — declarase în plus Ribbentrop — *nu va mai tolera mult timp provocarea poloneză.* [2] Totul era deci clar în legătură cu intențiile stăpînului său. Și pentru ca acest lucru să fie de asemenea clar și în legătură cu intențiile gazdei sale, Stalin, acesta îi va spune însoțindu-l la plecare : *Guvernul sovietic ia pactul foarte în serios. El poate garanta pe onoarea sa că Uniunea Sovietică nu-și ,a trăda partenerul.*[3] Avea să-și țină cuvîntul.

Textul pactului, dat imediat publicității, este banal. Acela al protocolului secret este mai puțin banal. El n-a fost cunoscut decît în 1948, atunci cînd deteriorarea raporturilor lor cu Moscova îi va împinge pe americani să publice arhive germane căzute în mîinile lor. Conducătorii comuniști i-au contestat mult timp autenticitatea. 18 Doi universitari francezi, specialiști în istorie, Bouvier și Gacon, au consacrat o treime dintr-o carte încercării de a demonstra că era vorba de un fals[4]. Teza lor era de nesusținut, toate comunicările diplomatice dintre Berlin și Moscova din acea perioadă referindu-se la protocol. Astăzi, nimeni n-ar mai încerca să reia această teză pe cont propriu. Gomulka a declarat în mod expres, la Varșovia, la 21 ianuarie 1962, evocînd evenimentele din 1939 : *A fost încheiat un pact de neagresiune. Guvernul sovietic a inserat o clauză, stipulînd că, în eventualitatea unui război polono — german, nemții nu vor pune mîna pe teritoriile ucrainene, bieloruse și lituaniene, aparți- nînd statului polonez, și că aceste teritorii vor fi ocupate de armata sovietică în caz de înfrîngere a Poloniei.* [5]

Adevărul era mai complicat. Au fost nu unul, ci două protocoale secrete privind împărțirea zonelor de influență. Ele nu priveau doar Polonia, ci Europa răsăriteană în întregime.

Primul, acela din 23 august, avea în vedere ipoteza unor *transformări politice și teritoriale* în Finlanda, în statele baltice și în Polonia. El făcea din frontiera de J nord a Lituaniei și din linia alcătuită din fluviile Narva, j Vistula și San limita zonelor de

---

Note:

18 La 24 decembrie 1989, după decenii în care cercurile oficiale sovietice au continuat să apere Pactul și să nege existența unor înțelegeri secrete anexate acestuia, Congresul Deputaților Poporului din U.ii.S.S. a condamnat „semnarea Protocolului adiționai al Tratatului din 1939... și a altor înțelegeri secrete cu Germania", a recunoscut că acestea „sînt, din punct de vedere juridic, lipsite de temei și valabilitate, din momentul semnării lor", venind „în contradicție cu suveranitatea și independența unor terțe state", apreciind, în același timp, că protocoalele sovieto — germane „au fosta folosite de Stalin și anturajul său pentru a da ultimatumuri ți a exercita presiuni, prin recurgerea la forță asupra altor state, încâlcind obligațiile juridic asumate față de acestea", *(n. tr.)*

influență ale celor două 1 țări. El amîna pentru discuții ulterioare problema men- j ținerii sau nu a unui stat polonez independent. în fine, s nemții declarau că nu vor să se ocupe de Basarabia ro- J mânească, față de care, dimpotrivă, U.R.S.S. își manifesta ' interesul. 19 Astfel, Sta'lin obținuse din partea Reilch-ului, jn cîteva ore, pozițiile strategice pe care încercase în zadar, timp de luni, să le obțină din partea Aliaților, toc- mai pentru a se apăra de Germania. Dar asta nu a fost totul : Japonia — de ale cărei trupe Armata roșie se lovise puternic în vara anului 1939 — a

19 La 24 iunie 1991, dorința și voința poporului — consonantă Î cu dorința și voința altor popoare — de a lichida moștenirea î tristă a anilor de război cald sau de război rece, a anilor de con- I fruntare și de tensiune, de anulare a hotăririlor arbitrare, secrete | sau nu, luate de marile puteri pe seama statelor mici și mijlocii, I hotărîri continuînd să greveze evoluția acestora din urmă, a J primit o expresie solemnă și memorabilă prin adoptarea, în una- i nimitate, de către Parlamentul României, a Declarației privind Pactul Ribbentrop — Molotov din 23 august

Note:

1939, prin care se- condamnă viguros încheierea acestuia, respingîndu-se, deopotrivă, v în mod categorie, consecințele directe ale înțelegerilor secrete ane- ' xate acestui Pact. Efectele înțelegerilor sovieto — germane s-au răsfrînt în modul cel mai negativ și asupra României, amputările teritoriale găsindu-și sorgintea în platforma de conlucrare Ribbentrop — Molotov, încheiată în disprețul deplin al drepturilor și intereselor altor popoare la 23 august 1939. După cum este cunoscut, la numai două decenii de la Marea Unire, în condițiile unor evoluții internaționale complexe și contradictorii, izolată pe plan european, abandonată de aliații săi tradiționali — ei înșiși într-o situație foarte dificilă — România a fost, în vara anului 1940, obiectul unor presiuni politice, diplomatice și militare fără egal, amenințarea cu războiul silind-o să cedeze în Est, în Vest și în Sud părți apreciabile ale teritoriului național (în iunie 1940 — Basarabia, nordul Bucovinei și ținutul Herța ; In august 1940 — o treime din teritoriul Transilvaniei ; în septembrie 1940 — Cadrilaterul) anexate samavolnic de către Uniunea Sovietică, Ungaria horthystă și Bulgaria fascistă. Jocul de interese care a condus la adoptarea acestor hotărîri-dictat (notele ultimative sovietice din 26 și 27 iunie 1940 ; dictatul de la Viena din 30 august 1940 ; tratatul româno — bulgar de la Craiova din 7 septembrie 1940) privind România este astăzi cunoscut. Dincolo de elementele contradictorii invocate, de explicațiile și comentariile formulate de către diferite cancelarii diplomatice și personalități politice se impune constatarea că, în acel an, România a fost victima șantajului, presiunii și agresiunii. „Privite retrospectiv — se .arată în Declarația Parlamentului României din 24 iunie 1991 privind Pactul Ribbentrop — Molotov — aceste acte constituie o pregnantă manifestare a politicii imperiale de anexiuni, a dictatului și agresiunii fățișe, expresia cea mai gravă a încălcării moralei internaționale și a dreptului internațional, cea mai condamnabilă conduită în relațiile internaționale". Jertfa de sînge a poporului român — care s-a înscris cu o contribuție remarcabilă, a patra ca pondere, în efortul material și uman al membrilor coaliției antihitleriste — a permis anularea dictatului de la Viena și revenirea în granițele românești a părții de nord a Transilvaniei. Tratatul de pace semnat la Paris, la 10 februarie 1947, cu România, de către Aliați și Puterile Asociate, a recunoscut însă Uniunii Sovietice drepturi asupra Basarabiei, nordului Bucovinei Și ținutului Herța, prelungind nedreptatea flagrantă a înstrăinării unor teritorii românești. „Nici un fel de politică, nici chiar cea stalinistă, de înstrăinare a populațiilor din aceste teritorii — se arată în aceeași Declarație — nu au putut anihila conștiința apartenenței Basarabiei, Bucovinei de Nord și Ținutului Herțel la România", *(n. tr.)*

simțit că-i fuge pămîntul de sub picioare la anunțarea pactului germano — sovietic. Convins că fusese trădat de Berlin, primul ministru Hiranuma va ceda locul generalului Abe, care va renega în mod public erorile imperialismului, va încerca să negocieze cu Statele Unite şi va încheia încă de la 1 septembrie un armistițiu cu U.R.S.S. pe frontul mongol.

O lună mai tîrziu, la 23 septembrie, atunci cînd Polonia fusese în întregime ocupată de către Wehrmacht şi către Armata roşie, care făcuse joncțiunea cu acesta ve linia prevăzută, Stalin îl va convoca la Kremlin pe ambasadorul Reich-ului. Trebuie, îi va spune el acestuia, să suprimăm orice motiv de fricțiune între cele două țări ale noastre şi, deci, să renunțăm la menținerea unui stat polonez. Va sugera o modificare a traseului liniei de demarcație, renunțînd, în ceea ce îl'priveşte, la tot ceea ce era specific polonez în zona care îi fusese atribuită anterior (o parte a provinciei Varşoviei şi a provinciei Lublinului) în schimbul abandonării de către Hitler a oricărei pretenții în privința Lituaniei. Stalin îl va informa, în acelaşi timp, că avea intenția *să se ocupe de soluționarea problemei statelor baltice conform cu protocolul* (secret) *din 23 august* şi că aştepta în acest sens *sprijinul fără rezerve al Germaniei*[1].

S-a trecut de la vorbe la fapte cum nu se poate mai rapid. în aceeaşi zi, Molotov va supune ministrului afacerilor străine al Estoniei, convocat la Moscova, un proiect de pact de asistență mutuală, care dădea U.R.S.S. dreptul de a stabili în această țară baze militare... Exact acelea in legătură cu care Voroşilov — în expunerea făcută membrilor misiunilor militare franceză şi britanică —• îşi manifestase, cu şase săptămîni mai devreme, intenția de a le ocupa. Amenințat cu recurgerea la măsuri extreme, prevenit cu bunăvoință că nu trebuia mai ales să conteze pe germani, nefericitului ministru nu-i mai rămînea decît să se încline. La 5 octombrie va fi rîndul Letoniei, iar la 11, cel al Lituaniei, care va avea consolarea de a recupera cu această ocazie vechiul oraş Vilna, pe care Polonia i-l smulsese *mânu militari* în 1923. în schimb, Stalin se va constitui personal în garant, Pe lingă cele trei guverne interesate, că nu avea nici un plan politic sau ideologic privind teritoriul lor. Nouă luni mai tîrziu avea să se vadă cît valorau asemenea frumoase promisiuni.

La sfîrşitul lunii septembrie, Ribbentrop revenise la Moscova, pentru a semna acolo — pe baza unui schimb de teritorii propus de către Stalin şi menționat într-un nou protocol secret — *un tratat* numit de *prietenie şi ¿c delimitare a frontierelor,* care avea să guverneze raporturile între cei doi dictatori pînă în ziua în care cel de la Berlin — care meditase insuficient asupra epopeii napoleoniene — îşi va lansa trupele la asaltul Rusiei.

Acest tratat nu modifica doar linia de demarcație între cele două imperii ideologic rivale. El tindea să stabilească între acestea o colaborare strînsă. într-o declarație comună, cele două guverne se lăudau că *au pus bazele unei păci durabile în Europa răsăriteană.* îşi exprimau con-, vingerea că *aceasta va servi adevăratele interese ale tuturor popoarelor de a se pune capăt stării de război între Germania, pe de o parte, şi Anglia şi Franța, pc de altă parte...* Dar, dacă eforturile lor în acest sens *aveau să rămînă sterile, se va dovedi că Anglia şi Franța poartă*

responsabilitatea continuării războiului; într-o asemenea *ipoteză,* cele două guverne *vor proceda'* la *schimburi de vederi privind măsurile a căror* adoptare *se va dovedi indispensabilă*[8].

Nu va fi vorba de o răsturnare de alianțe, pentru că U.R.S.S. a știut să rămînă în afara războiului. Nu era însă mai puțin o consacrare a unui extraordinar reviriment împlinit cu un cinism de care istoria contemporană, în ciuda întregii sale sălbăticii, ne dă destul de puține exemple. Stalin nu numai că a călcat în picioare tratatele de neagresiune pe care le-a încheiat cu Polonia şi statele baltice, precum actul din 9 septembrie 1918, prin care Sovietele declaraseră nule toate tratatele anterioare referitoare la împărțirea Poloniei, pentru că acestea *erau contrare principiului liberei determinări a popoarelor,* ca *şi concepției juridice revoluționare a națiunii ruse*, care *a recunoscut națiunii poloneze dreptul imprescriptibil* de *a decide asupra propriului său destin şi a propriei* sale *unificări* [9], dar nici nu a ezitat să trimită, prin Molctov, un mesaj de felicitare lui Hitler pentru cucerirea Varşoviei şi să glorifice, printr-o telegramă adresată Führe- rului, prietenia *pecetluită cu sîngele*[10] celor două țări- gl a prezentat intrarea trupelor sale pe teritoriul polonez drept consecința prăbuşirii statului polonez... atunci cînd, de fapt, ele au fost cele care au dat lovitura de grație armatei poloneze prinsă între două focuri, iar împărțirea fusese hotărîtă cu Germania chiar înainte de începutul ostilităților. Stenograma discuțiilor dintre Mo- lotov şi Schulenburg este, de altfel, edificatoare : ministrul sovietic l-a întrebat pe diplomatul german dacă guvernul său ar vedea un incovenient să se invoce riscul drept pretext al pătrunderii Armatei roşii în Polonia

Berlinul refuzînd, a trebuit să fie găsit un alt motiv.

In ce optică s-a angajat Stalin în această politică de apropiere de Germania ? Pentru început, putem considera drept un lucru demonstrat că el nu avea încredere în intențiile Aliaților. Comportamentul acestora în cursul negocierilor justifica îndoielile sale. La sfîrşitul lui august încă el putea crede că Franța şi Anglia se vor înclina, la fel ca şi în anul precedent, în fața dictatului hitlerist. încercările de conciliere ale lui Wohltat şi ale lui Dahlerus, vizita la Berlin a francezului Fernand de Brinon, oferta de mediere făcută *in extremis* de către' Italia, la care Georges Bonnet era de altfel de părere să i se dea curs, îl vor conduce la această concluzie. Unui vizitator pe care îl va primi la 2 septembrie, Molotov îi va mărturisi convingerea sa că propunerea Romei va fi acceptată şi că războiul va fi evitat în Vest. A doua zi — ziua declarării războiului — el îi va răspunde, cu un surîs sceptic, reprezentantului Poloniei, care îi împărtăşea certitudinea sa privind intrarea în război a democrațiilor occidentale : *Vom vedea, domnule ambasador.* [12] Aceluiaşi diplomat, pe care Voroşilov îl lăsase să întrevadă posibilitatea unui ajutor economic rusesc, i se va confirma de către mareşal, cîteva zile mai tîrziu, că nu ^ai poate fi vorba de aşa ceva, atacarea Germaniei de către Franța şi Anglia *modificind în întregime situația* [13].

Cum şi-ar fi putut imagina un realist ea Stalin că. Franța şi Anglia se vor lansa în război împotriva lui Hitler, atunci cînd abandonarea acestora de către el le punea în imposibilitatea de a da un ajutor eficace victimei agresiunii ? Tot astfel, dacă

declarația de război l-a sur-l prins, evoluția evenimentelor avea să-i confirme analiza : era un război de tot rîsul, pentru că trupele britanice şi franceze nu mişcau. Asta şi explică faptul că Stalin se va alătura germanilor pentru a cere Parisului şi Londrei, la sfîrşitul lui septembrie, să încheie pacea. Era cu atît mai interesant cu cît între timp îşi uşurase situația sa strategică. Modificarea pe care o introdusese în împărțiJ rea teritoriilor cuprinse între frontiera germană şi fron-J tiera sovietică tindea ea însăşi să confirme credința sa că pusese pe picioare o soluție efectiv durabilă. Liniei de demarcație prevăzută de protocolul din 23 august, care era esențialmente strategică şi care diviza teritoriile baltice şi poloneze, el îi va substitui o adevărată frontieră, politică. Abandonînd pe polonezi şi numeroşi evrei —< mulți vor fi fără milă respinşi atunci cînd căutau să se refugieze în U.R.S.S. — el făcea să reintre în orbita rusă statele baltice şi partea occidentală a Ucrainiei şi Bielo- rusiei, care îi fuseseră smulse în 1920. Pe viitor, granița de apus a U.R.S.S. va coincide în Polonia *grosso modo* cu linia Curzon, trasată de Aliați în 1919, pornind de la considerente etnice şi lingvistice greu de contestat. La fel, anglo-saxonii nu vor face nici un efort pentru a o deplasa atunci cînd vor deveni aliații Kremlinului.

între timp, Stalin va considera că Germania a redevenit pentru timp îndelungat partenerul său principal şi că se cuvine, pentru a rămîne în termeni buni cu aceasta, să-i dea garanții ale bunei sale voințe. El nu o va face doar în cuvinte, cu toate că nu va fi zgîrcit în acestea. Astfel, intervenind la 31 octombrie în fața Sovietului Suprem, Molotov va atribui războiul pe care Franța şi Anglia îl duceau împotriva Germaniei doar fricii față de pretențiile acesteia în materie de colonii şi, la fel ca pe vremea Tratatului de la Rapallo» *ej îşi va manifesta deplina sa solidaritate cu Reich-ul contra sistemului de la Versailles. Ideologia hitlerismu- lui, la fel ca & orice alt sistem ideologic, poate să fie recunoscută sau respinsă — va exclama el. Este o chestiune de opinii politice, dar oricine va înțelege că nu va putea fi distrusă o ideologie prin forță, că nu va putea ji lichidată pe calea războiului. Iată de ce este lipsită de sens, ba chiar criminal, de a duce un atare război pentru anihilarea hitlerismului sub falsul acoperămînt al democrației. Şi mai departe : ar fi ridicol să se creadă că Germania ar putea fi pur şi simplu scoasă din luptă si din orice talcul... Astăzi, raporturile noastre cu statul german au drept bază relațiile noastre de prietenie, voința noastră de a susține aspirațiile de pace ale Ger- maniei etc.* [14].

Bulgarul Gheorghi Dimitrov, secretar general al Internaționalei a III-a, va merge şi mai departe : ...*Germania* — va explica el într-un apel datînd tot din octombrie 1939 — *se afla în fața dilemei: să se găsească în situația unui subordonat al imperialismului englez, să se angajeze în război împotriva Uniunii Sovietice şi să-şi rişte viața în acest război sau să opereze o cotitură decisivă în politica sa externă şi să apuce calea relațiilor paşnice cu U.R.S.S. Conducătorii Germaniei — după cum arată faptele — au ales cea de-a doua cale. Partizanii cei mai zeloşi ai continuării şi propagării pojarului războiului sînt imperialiştii englezi şi francezi.*[15]

Şi mai spectaculoasă încă va fi vînzarea către Reich a unor cantităţi foarte importante de materii prime strategice, din care unele cumpărate de U.R.S.S din străinătate, pentru folosul său, cu aur rusesc. Tranzitul transsiberian al cauciucului şi al soiei din Extremul Orient va permite Germaniei să ocolească blocada. După ce a semnat cu Mikoian, în februarie 1940, un nou acord economic, negociatorul german Schnurre va scrie că, în ciuda eternei neîncrederi a ruşilor şi a necesităţii

a supune lui Stalin personal un mare număr de probleme, *dorinţa guvernului sovietic de a veni în ajutorul* Germaniei şi de a lega în mod solid acordul politic ¿u j problemele economice devenea mai evidentă cu fiecare zi. *De altfel, el a promis* să livreze mult mai multe măr. 1 furi, ceea ce nu era justificabil din punct de vedere economic *şi a făcut-o* în parte în dezavantajul proprie-i aprovizionări[16].

Nu mai puţin semnificativă es.te chemarea adresata partidelor comuniste occidentale de a lupta împotriva războiului. *Cînd doi gangsteri se bat între ei* — va scrie la 15 mai 1940 ziarul „L'Humanité", care apărea clandestin — *oamenii cinstiţi nu sar în ajutorul unuia din- tre ei sub pretextul că celălalt i-a dat o lovitură neregulamentară.* De o parte şi de alta a Canalului Mînecii, s-au înregistrat sabotaje. Şase comunişti francezi vor compare sub această acuzaţie în faţa Tribunalului Militar din Paris. Trei dintre ei vor fi executaţi, printre care un muncitor de 17 ani, care şi-a revendicat cu mîn- drie responsabilitatea actelor sale.

Comuniştilor le-a fost totuşi, la început, cam greu să înţeleagă situaţia. La două zile după semnarea pactului germano-sovietic, grupul parlamentar al Partidului Comunist Francez va adopta o rezoluţie prin care salua politica de dizlocare a blocului agresorilor întreprinsă de U.R.S.S. şi afirma : *Dar dacă Hitler, orice s-ar întîmpla, va declara război, atunci să ştie bine că va găsi în faţa sa poporul Franţei, pe comunişti în primul rind, gata să apere securitatea ţării, libertatea şi independenţa popoarelor*[17].

Partidul comunist nu va ezita ca, în ciuda persecuţiilor care începeau să se abată asupra sa, să voteze creditele de război cerute de guvernul Daladier. Comitetul Central avea să se scuze mai tîrziu pentru această *gravă greşală,* pretextînd că *nu înţelesese la timp semnificaţia schimbărilor care se precipitau la sfîrşitul lunii august* 1939 şi avea să proclame că prima sarcină a partidului era *aceea de a explica cu răbdare şi perseverenţă caracterul imperialist al războiului actual*[18]. Această bruscă schimbare avea să provoace un oarecare număr je demisii în organismele conducătoare ale partidului. Este paradoxal să se constate că unii dintre aceşti protestatari se vor regăsi, un an mai tîrziu, printre colaboraţionişti.

Aceste elemente păreau să confirme ipoteza potrivit căreia Stalin, nutrind ca şi Lenin admiraţie pentru forţa şi disciplina poporului german, a sperat mult să stabilească o înţelegere durabilă cu Hitler. Cine ştie dacă, odată ameliorată situaţia sa strategică şi restabilite frontierele tradiţionale ale Rusiei ţariste, el n-a văzut în Reich un potrivit zid de apărare contra acestor *imperialişti* franco-britanici, neascunzindu-se niciodată că vede în ei cei mai răi inamici ? *Niciodată nu voi*

permite ca Germania să fie slabă — îi va spune el lui Ribbentrop, în ziua semnării pactului de neagresiune. Ministrul nazist apreciază în *Memoriile* sale că această frază a fost pronunțată cu o *asemenea spontaneitate incit era in mod sigur expresia gîndirii sale* [1!1]. Nu erau oare, la urma urmelor, la Paris şi Londra multe spirite distinse care aveau un raționament opus şi care se felicitau pentru existența unei Germanii puternice între Rusia roşie şi democrațiile din Vest ?

Stalin era prea avizat, totuşi, pentru a nu lua în considerare posibilitatea unui eşec. Dacă ar fi să se dea crezare unui agent sovietic, care — după intrarea celor două țări în război — va fi în contact cu diplomatul german Clauss, Stalin ar fi fost chiar înspăimîntat de rapiditatea cu care Hitler ii satisfăcuse exigențele teritoriale cele mai impertinente. S-ar fi temut că această îngăduință să nu se explice prin voința Fuhrerului de a repune ulterior acordul în cauză [20]. Hitler nu era omul în cuvîntul căruia să te încrezi orbeşte. El însuşi — în ciuda rusofiliei unora dintre locotenenții săi, care avea sâ-i conducă la profesiuni de credință cu adevărat groteşti — nu era atît de sigur că luna de miere va dura ^ult timp. La cîteva zile după cea de-a doua vizită a lui Ribbentrop la Moscova, el afirma într-o notă adresată şefilor militari : *Nu putem fi siguri de neutralitate a i ruşilor... Cea mai bună garanție contra unei agresiuni ruseşti... rezidă într-o promptă demonstrație a forței germane* [21].

Cert este că, încă de la începuturile alianței, Stalin va manifesta intenția sa de a întări potențialul militar sovietic. El va găsi foarte firesc, întrucît devenise prU etenul şi furnizorul Germaniei, să ceară să-i vîndă arme şi materiale pentru a-şi fabrica alte arme. El va pretinde atît de multe — inclusiv vase de mare tonaj şi submarine — încît statul major al Wehrmacht-ului va aprecia că merge cam departe.

în acelaşi timp, Kremlinul se va feri să trîntească complet uşa în nasul Aliaților. Atunci cînd Molotov îl va primi la 25 august pe ambasadorul Franței, pentru a-l informa de semnarea pactului de neagresiune cu Germania, el va arunca asupra Poloniei întreaga res- ' ponsabilitate a chestiunii şi va insista asupra faptului că pactul franco - sovietic din 1935 rămîne în vigoare. Unuia dintre membrii misiunii militare franceze, care îşi lua rămas bun, mareşalul Voroşilov îi va declara : *Toate acestea nu sînt contra Franței. Poate ne vom regăsi într-o zi* [22].

La 23 septembrie 1939, Halifax — care se convinsese ceva cam tîrziu de necesitatea unui ajutor sovietic, dacă se dorea într-adevăr să se obțină victoria asupra Germaniei — îl va convoca pe ambasadorul U.R.S.S., Maiski. îl va întreba dacă guvernul său nu ar fi interesat de un acord comercial. în acest mod — trebuie s-o reamintim — începuse apropierea germano - sovietică. Diplomatul sovietic va reveni patru zile mai tîrziu : *Sîntem de acord* — va spune el — *dacă doriți realmente acest lucru.* Va profita de ocazie pentru a declara ca atare : *Acțiunea sovietică în Baltica este defensivă şi necesară, întrucît această lume este nesigură şi nici o prietenie nu este astăzi certă* [23].

La 3 decembrie, Potemkin, adjunct al ministrului afacerilor externe, va declara însărcinatului cu afaceri

a\ Franței, Payart : *Rusia a renunțat în mod spontan la prevederile pactului din 23 august cu Germania care îi atribuiau împrejurimile de est ale Varşoviei. Ele rămîn poloniei* — îi va spune el[24]. La 31 octombrie, totuşi, Mo- lotov vorbise de aceeaşi Polonie ca de *un monstruos produs cil Tratatului de la Versailles.*[25] *Este imposibil* — adăuga Potemkin — *să fie distrus un popor de aproximativ 12—14 milioane de oameni* (cifră care implică faptul că Ucraina şi Bielorusia aveau să rămînă în totalitate detaşate), *avînd o puternică tradiție, o cultură națională şi o istorie deja îndelungată.* Ceea ce diplomatul francez comenta în aceşti termeni de o rară clarviziune : *U.R.S.S. nutreşte gîndul ascuns de a utiliza într-o zi cartea poloneză contra Germaniei, atunci cînd aceasta va fi slăbită de războiul din Vest. Kremlinul ar putea avea în vedere să constituie o Polonie sovietică, intrind firesc în sinul uniunii moscovite*[21].

Dar un eveniment nou intervenise cu cîteva zile înainte, eveniment care va face imposibilă orice apropiere între U.R.S.S. şi occidentali ; la 30 noiembrie 1939, Armata roşie a invadat Finlanda.

%

Finlanda nu se va supune niciodată unei soluții Jbal- tice — spusese ministrul afacerilor străine al acesteia, masivul Erkko, la 25 septembrie, ministrului Germaniei, aflînd de ultimatumul sovietic adresat Estoniei. *Vom lăsa mai curînd ca lucrurile să se înrăutățească* [2(]. Dar ruşii — care nu-şi ascunseseră de-a lungul întregului an intenția de a obține baze în Finlanda — erau hotărîți, acum că Reich-ul le dădea m'înă liberă, să-şi atingă scopurile., înainte chiar ca Lituania să fi semnat tratatul de asistență mutuală cu U.R.S.S., i se va cere lui Erkko să se ducă la Moscova în cel mai scurt timp. Guvernul de la Helsinki va prefera să-l trimită acolo pe Paasikivi, ministrul său la Stockholm, care avea să joace — nouă ani mai tîrziu — un rol decisiv în fruntea țării sale, atunci cînd Stalin a încercat să o transforme într-o democrație Populară.

In acelaşi timp, guvernul lua măsuri de precauție militară şi făcea apel în mai multe direcții pentru a obține sprijin diplomatic. Din partea germană va afla rapid la ce avea să se aştepte : Hitler îşi va retrage din Golful Finic navele de război. Scandinavii vor încerca să medieze. Kremlinul va refuza să le primească comunicările. Roosevelt, care — la fel ca toți compatrioții săi — era recunoscător finlandezilor pentru faptul că îşi achitaseră integral şi rapid datoriile din primul război mondial, a ieşit din rezerva sa obişnuită pentru a adresa un mesaj preşedintelui Kalinin. Molotov îl va invita cu amabilitate, într-un discurs, să se ocupe de independența Filipinelor şi a Cubei, mai curînd decit de cea a Finlandei.

Conducătorii de la Helsinki — informați de exigențele sovietice, pe care Stalin le expusese lui Paasikivi — le vor primi cu deplin sînge rece. Li se cereau o serie de baze şi importante rectificări de frontieră, în schimbul unei mari porțiuni din Karelia. Ei nu vor accepta decit foarte modeste cedări de teritorii. Erau convinşi, m-

tr-adevăr, că în acest caz Kremlinul blufa, identificînd dovada în tăcerea pe care Moscova o păstra în legătură cu negocierile în curs.

Dar, la 31 octombrie, Molotov îşi va face cunoscute în mod public exigențele. La 3 noiembrie, „Pravda" îl va urma îndeaproape : *Vom asigura securitatea U.R.S.S. ne- ținind cont de nimic* — scria aceasta — *zdrobind toate obstacolele, indiferent care ar fi ele, intilnite pe drumul spre acest obiectiv.* Dar cum, în aceeaşi zi, Stalin redusese ceva din pretențiile sale, adepții liniei intransigente de la Helsinki se vor simți încurajați şi, pe data de 8 noiembrie, se vor despărți fără vorbe mari, constatînd, pur şi simplu, imposibilitatea de a se înțelege.

Timp de trei săptămîni, poporul finlandez va crede că alerta a trecut. într-adevăr, Stalin şi Molotov, luați pe nepregătite de această rezistență neaşteptată, aveau nevoie de un răgaz. Se ştie astăzi că, încă de la 13 noiembrie, j vcr căuta, în zadar, de altfel, să-l convingă pe Toumi- 6en, secretarul general al Partidului Comunist Finlandez legal, refugiat la Stoekholm, să se ducă la Moscova, pen- trU a organiza acolo un guvern *democratic,* chemat să ia puterea cu ajutorul Armatei roşii. Evident, guvernul de la Helsinki nu cunoştea acest lucru. La sfîrşitul lunii, ţjR.S.S. va trece la fapte. Molotov îl va convoca pe ambasadorul Finlandei. Dacă este să-l credem, artileria finlandeză trăsese şapte lovituri de tun asupra unui sat sovietic. Pentru a evita repetarea unor asemenea *provocări,* guvernul sovietic cerea retragerea imediată a trupelor finlandeze la 25 km de frontieră.

Era oare o ultimă manevră de intimidare înainte de a recurge la mijloace forte ? Poate. Mareşalul Mannerheim, erou al independenței şi preşedinte al Consiliului Apărării; nu ascundea că era favorabil concilierii. Cabinetul va refuza să-l urmeze. Acesta va propune o retragere a trupelor aflate *de o parte şi de alta a* frontierei. Reacția lui Molotov va fi spontană : *Ne cereți să ne retragem liniile la limita periferiilor Leningradului. U.R.S.S. se consideră eliberată de angajamentele sale de neagresiune, pe care Finlanda, în mod evident, nu are intenția să le respecte.*-[7] Cîteva ore mai tîrziu, relațiile diplomatice au fost rupte. Pe data de 30 noiembrie, la orele 9 dimineața, armata sovietică se punea în mişcare.

A fost rîndul cabinetului de la Helsinki de a fi luat pe nepregătite. Iată deci că Stalin nu blufa. Liderul so- cial-democrat Tanner, partizan al negocierilor, va denunța în fața Parlamentului nechibzuința guvernului care va trebui să demisioneze. Va fi constituit un alt guvern în care el deținea Afacerile Străine, cu misiunea de a căuta cît mai repede un compromis. Dar sovieticii vor interpreta această schimbare exact pe dos. Pentru ei, Tanner — care jucase un rol de prim rang în 1918, în zdrobirea revoluției comuniste în Finlanda — era imaginea însăşi a *social-trădătorului.* Cînd amsabadorul american la Moscova va dori să-l informeze pe Molotov de dorința guvernului de la Helsinki de a relua negocierile, acesta îi va spune că era prost informat şi că nu se puteau aştepta la nimic bun din partea *guvernului Tanner.* De cîteva ore un cabinet fantomă — în întregime compus din cornul nişti şi prezidat de reprezentantul Finlandei la Comintern Otto Kussinen, mai

tîrziu membru al secretariatului partidului sovietic — fusese instalat în oraşul de frontieră Terijoki. Moscova semnase imediat cu acesta un pact de asistență mutuală, pe baza propunerilor ruse din luna octombrie. Ca dar cu ocazia naşterii, noua *Republică democratică a Finlandei* primea toate teritoriile peninsulei Ka- relia cu populație majoritară kareliană. La toate protestele pe care le va primi, Kremlinul va răspunde cu seninătate că nu era în război cu Finlanda şi că nu recunoaşte un alt guvern decît al lui Kuusinen, în sprijinul căruia venise să acționeze.

Dar Stalin, care crezuse — greşit — că este posibil să-i vină de hac guvernului finlandez, cînd acesta refuzase să trateze, şi care nu credea acum, cînd acesta se resemnase, în sinceritatea sa, nu se înşela mai puțin în privința sentimentelor poporului finlandez. Era atît de sigur în privința unui progres rapid, fără luptă, încît unitățile avansate ale Armatei roşii fuseseră puse în gardă împotriva oricărei violări din nebăgare de seamă a frontierelor suedeze. Pentru a intra în vigoare, tratatul încheiat cu Kuusinen trebuia ratificat... la Helsinki, oraş care nu fusese niciodată ocupat. Sistemul totalitar va contribui în mare măsură la explicarea acestei erori. Diplomații şi ziariştii sovietici — aflați în Finlanda, ca şi comuniştii emigrați — aveau tot interesul, pentru a se face bine văzuți, să realizeze un tablou idilic privind sentimentele populației față de marele frate rus.

Se ştie ce s-a întîmplat şi cum, de-a lungul a trei luni de lupte grele, puternica Armată roşie a bătut pasul pe loc în fața Vîborgului. Eşecul său a părut atît de uimitor că, ulterior, minți imaginative, creditîndu-l pe Machia- velli de la Kremlin cu viclenii de care nu era capabil, au afirmat că a fost vorba de o înscenare, menită să-l înşele pe Hitler în legătură cu capacitatea de rezistență a Rusiei, adică, într-un cuvînt, să-l oblige pe Hitler să atace, ca să-i poată suci gîtul mai bine.

Această explicație nu rezistă unei analize. Stalin era un susținător al opiniei maestrului de scrimă din *Burghezul gentilom,* potrivit căreia *tot secretul armelor constă doar în două lucruri: să loveşti şi să nu primeşti.* El a crezut că în Finlanda nu va avea decît de lovit. Se pregătise pentru o simplă plimbare militară şi nu angajase decît efective limitate. S-a ciocnit de o națiune ce ținea fanatic la libertatea sa şi era hotărîtă să-l facă pe invadator să plătească scump pentru fiecare pogon de zăpadă. Şi Armata roşie era departe de a se fi refăcut după *epurările* care au zguduit-o atît de dur.

Eroismul Finlandei va stîrni în întreaga lume un elan de entuziasm extraordinar. Renumele Uniunii Sovietice, foarte boțit deja de marile procese de la Moscova şi de pactul cu Hitler, va avea de suferit. Va fi necesară agresiunea nazistă împotriva Rusiei pentru ca popoarele libere să se reobişnuiască să vadă în ea un aliat. Dar între timp vor fi la un pas de a porni la război împotriva ei.

încă din luna septembrie 1939, Stalin îşi manifestase temerea că într^o bună zi va fi implicat în ostilități cu democrațiile occidentale. Sosit pe 14 septembrie în capitala sovietică, unde fusese invitat să discute probleme de interes reciproc, ministrul afacerilor străine de la Ankara, Saradjoglu, s-a trezit că i se cere cu insistență ca tratatul de alianță, în curs de negociere între Turcia, Franța şi Marea Britanie, să fie suspendat în cazul în care U.R.S.S. s-ar afla în război cu aceste două din urmă țări. în schimb, Kremlinul oferea guvernului turc un acord de asistență mutuală în caz de agresiune în Marea Neagră, în Strimtori sau împotriva Turciei europene. Molotov a mers şi mai departe, pretinzînd ca tratatul tripartit să nu funcționeze în cazul în care agresorul era Reich-ail.

Turcia va respinge aceste exigențe. Dar ea a gîndit că este mai sigur dacă, cu ocazia semnării alianței sale cu Parisul şi cu Londra, la 19 octombrie 1939, va cere să se precizeze într-un protocol secret anexă că angajamentele astfel contractate nu o vor *constringe, in nici un caz, la o acțiune care ar putea, în consecință, să o antreneze într-un conflict cu U.R.S.S.* [2S].

Reținerile ruseşti nu erau fără de temei. Nu lipseau în Occident şi, mai ales, în Franța oameni cărora nu le ajungea să se bată — dacă se poate spune aşa — contra Germaniei şi care doreau, de asemenea, să se încaiere şi cu U.R.S.S. Printre aceştia se aflau o mulțime de *mun- chenezi* şi de *pacifişti* de dată recentă. Invadarea Finlandei le-a părut ocazia visată. *Orice ideolog visează un război* — scria atunci Alfred Fabre-Luoe. *Nu pacea este ceea ce îl interesează, ci numele duşmanului*[2fl].

La 14 decembrie 1939, Consiliul Societății Națiunilor, interpret al indignării generale, excludea Uniunea Sovietică din organizație şi invita toate statele membre să vină în ajutorul guvernului de la Helsinki. Decizia a fost adoptată'cu numai 7 voturi din 15, vecinii celor doi protagonişti judecînd că e mai prudent să se abțină. Dala- dier nu se va lăsa mai prejos, cînd, la data de 19, va propune Consiliului suprem de război, reunit la Paris, să ceară Suediei şi Norvegiei să ajute Finlanda, acționînd de comun acord cu Franța şi Marea Britanic. Această inițiativă nu era în întregime dezinteresată. O intervenție directă sau indirectă în Finlanda era de natură, în climatul parlamentar al epocii, să salveze cabinetul, din ce în ce mai amenințat al *taurului de la Vaucluse* 20. Şi acesta vedea într-o asemenea intervenție un mijloc de a realiza unul din obiectivele la care statele majore occidentale țineau foarte mult : tăierea acestui *drum al fierului suedez,* care avea să inspire mai tîrziu lui Paul peynaud fraza categorică care i s-a reproşat atît de mult. '/

Note:

20 Edouard Daladier, prim-ministru al Franței între 10 aprilie 1933 — 20 martie 1940. A fost deputat radical socialist de Vaucluse [a]Proape întreaga sa carieră politică, *(n. tr.)*

Totdeauna atenți să nu compromită posibilitatea unei schimbări de atitudine a U.R.S.S. față de Germania, englezii îi vor da curs fără entuziasm. Scandinavii însă, prevăzători, vor răspunde reafirm:ndu-şi neutralitatea. Tot ceea ce puteau face ei era să închidă ochii la trecerea de material de război şi de voluntari, cu condiția ca aceştia să fie în haine civile. Era de prevăzut, atitudinea Suediei din primăvară, în problema remilitarizării insulelor Aaland, ca şi refuzul său de a se alătura votului de excludere a U.R.S.S. din Societatea Națiunilor arătînd limitele restrînse ale solidarității nordice.

Aliații vor reveni însă cu insistență asupra acestei chestiuni. La 5 februarie 1940, Consiliul suprem de război, reunit la Paris, adopta un plan destinat — în gîndirea şefilor militari britanici — *să ia inițiativa din mîna germanilor şi să scurteze războiul, salvînd totodată Finlanda* [:i0]. în acelaşi timp, oînd s-ar fi acordat ajutoare acesteia, ar fi fost ocupate porturile norvegiene şi minele suedeze şi ar fi fost ajutați scandinavii, în legătură cu care nu existau nici un fel de dubii că vor sfîrşi prin a se ralia dorințelor Aliaților de rezistență față de o eventuală reacție a germanilor. Cît îi priveşte pe aceştia din urmă, blîndul Chamberlain gîndea că aceştia vor fi *consternați* [31]. Aprecia, de asemenea, că U.R.S.S. *nu va avea nevoie* să declare război occidentalilor, întrucât diviziile trimise în Finlanda vor fi, oficial, compuse din *voluntari.* în schimb, el va lua poziție contra ideii — susținute de către francezi — a unei debarcări la Petsamo, altfel spUs chiar în Finlanda, pentru cazul — totuşi prevăzut de Daladier — în care Norvegia şi Suedia ar fi refuzat să accepte trecerea corpurilor expediționare aliate.

în fapt, aceste discuții nu mai erau de actualitate. La acelaşi 5 februarie, într-adevăr, Tanner reuşise în fine să restabilească contactul cu sovieticii. El întâlnise la Stockholm pe ambasadorul acestora, pitoreasca doamnă Kollontay. Aceasta tocmai primise de la Molotov o scrisoare informînd-o că *guvernul U.R.S.S. nu se opunea in principiu negocierii unxu acord cu guvernul Ryti-Tan- ner*[32]. Astfel, pentru prima dată, Kremlinul renunța să impună cabinetul fantomă al lui Kuusinen, pe care se prefăcea că-l consideră, de la începutul războiului, drept singura autoritate legitimă a țării. Altfel spus, el renunța la subjugarea Finlandei. Nu mai era vorba decît de a obține de la aceasta rectificările de frontieră pe care ea i le refuzase înainte de război, ica şi alte concesii, printre care baza navală de la Hanko, la intrarea în Golful Fin ic.

De ce această schimbare bruscă a Moscovei, atunci cînd armata finlandeză începea să dea — după o rezistență eroică — semne de-slăbire şi cînd apropierea primăverii, care ar fi permis intrarea masivă în scenă a aviației sovietice, nu i-ar fi lăsat nici o speranță de a redresa situația ? Există toate motivele să ne gîndim că Stalin începuse să se neliniştească de posibilitatea unei intervenții occidentale. în orice caz, această eventualitate a fost în mod serios luată în considerare de către presa sovietică la sfârşitul lui ianuarie. „Pravda", în special, a promis eventualilor invadatori soarta inierven- *ționiştilor* din 1918.

Statele majore occidentale începuseră efectiv să studieze posibilitatea unei acțiuni directe contra flancului sudic al U.R.S.S., destinată să completeze operațiunile prevăzute în Scandinavia. Acestea aveau drept scop s[a] taie *drumul fierului;* acțiunea din Sud urma să taie drumul 'petrolului de la Baku, pe care ruşii trebuiau sâ livreze Reich-ului aproape un milion de tone de petrol anual.

Şi de această dată, Daladier va fi acela care va lua inițiativa. La 19 ianuarie, le va cere lui Gamelin şi Darlan un studiu *asupra unei intervenții eventuale pentru distrugerea puțurilor petroliere ruseşti,* luînd în considerare trei ipoteze : o întrerupere a traficului petrolier în Marea Neagră, o intervenție directă în Caucaz, o acțiune care să faciliteze mişcările de emancipare ale populațiilor musulmane din Caucaz. Generalisimul 21 se va pronunța în favoarea unui atac aerian contra puțurilor petroliere din Baku. De la Beirut, unde comanda Armata Orientului, Weygand îşi va face cunoscută părerea la 21 februarie. Se va arăta categoric : *în ce mă priveşte, apreciez drept capital să zdrobim rinichii U.R.S.S. în Finlanda şi aiurea* [33].

Dar evenimentele vor decide altfel : la 28 februarie, impacientat de răgazul pe care guvernul de la Helsinki şi-l luase pentru a răspunde propunerilor sale, Kremlinul îi va da 48 de ore pentru a se decide. Promisiunea Franței de a trimite 20 000 de oameni, dacă Finlanda nu se va da bătută, nu a fost în măsură să împiedice cabinetul Ryti-Tanner să negocieze pe bazele stabilite de către U.R.S.S. Totuşi, la 1 martie, Daladier — care ştia că guvernul său nu va supraviețui înfrângerii Finlandei — va insista asupra acestei chestiuni. El îi va propune să-i trimită 50 000 de oameni şi 100 de bombardiere. Simplu bluf, dar care îi nelinişte puternic pe englezi. Ei ştiau că era imposibil să fie pus pe picioare un corp expediționar de o asemenea importanță şi să se obțină acordul Suediei şi al Norvegiei pentru deplasarea sa.

Note: **21 Gustave** Maurice Gamelin. *(n. tr.)*

6. Prima împârtire a Europei

După ¿ceste ultime răbufniri, convorbirile de pace se vor deschide la Moscova la 8 martie. Ruşii — care refuzaseră să înceteze acţiunile militare atîta timp cît un tratat de pace nu ar fi fost semnat — vor fi intransigenţi. Faţă de condiţiile pe care doamna Kollontay le comunicase cu o lună în urmă, ei vor adăuga şi altele, pri- vind în special nordul Finlandei. Refuzau orice fel de discuţie. Pe data de 12, Ryti va semna tratatul cu moartea în suflet. Populaţia teritoriilor cedate, care nu fusese încă evacuată, adică mai mult de 200 000 de persoane, îşi va părăsi căminele pentru a se stabili de cealaltă parte a noii frontiere. Era primul exod în faţa înaintării bolşevismului *eliberator,* exod care le va prefigura pe ce- lelalte.

Deznodămîntul războiului finlandez va pune capăt proiectelor aliate de intervenţie contra U.R.S.S. în Nord. Mai se punea încă totuşi problema unei acţiuni în Sud. Nu scrisese oare Gamelin într-un raport din 12 martie : *Apreciez că avem interesul să continuăm rapid, studiile privind un atac asupra oraşelor Baku şi Batumi. Operaţiunile preconizate în această ordine de idei vor completa in mod fericit pe cele care s-ar desfăşura in Scandinavia. Dar dacă acestea din urmă ar intimpina piedici, n-ar fi oare un motiv în plus pentru a acţiona în Transcauca- zia ?*[34].

Britanicii puneau însă din ce în ce mai multe piedici. Sovieticii — temîndu-se de o acţiune aliată împotriva lor — lansaseră în direcţia acestora o ofensivă diplomatică care era pe punctul de a reuşi. La 30 ianuarie, ambasadorul lor la Londra, Maiski — care nu pusese piciorul la Foreign Office de la începutul războiului cu Finlanda — a venit să-l vadă pe Butler, pe atunci subsecretar parlamentar la Afacerile Străine, pentru a-i vorbi de o navă rusească reţinută de englezi. Avea să profite de ocazie pentru a-i sugera acestuia o acţiune destinată *să izoleze sursele de divergenţă,* relevînd că nu. era *nimic sentimental* în apropierea germano—sovietică. *Trăim într-o perioadă de schimbări* — a adăugat el —, *se poate întimpla orice. Şi în junglă, animalele cele mai puţin asemănătoare merg în tovărăşie, dacă simţămîntul unor interese comune le îndeamnă să procedeze astfel*[3]J ^ idee asemănătoare era expusă citeva zile mai tîrziu liderului laburist Stafford Cripps, în trecere prin China, de către ambasadorul Sovietelor care îi va sugera să meargă la Moscova, ceea ce el o va face fără întîrziere. Molotov îl va primi pe viitorul *cancelar al austerităţii* şi se va declara gata să încheie un acord *comercial sau politic* cu Marea Britanie, cu condiţia ca aceasta *să acţioneze prieteneşte* [:Ui] faţă de U.R.S.S. Guvernul britanic, sceptic la început, îşi va spune — în faţa avansurilor repetate ale ruşilor — că acesta era, probabil, un mijloc mai puţin periculos decît bombardamentele pentru a reduce livrările de petrol către Germania. Astfel că, atunci cînd chestiunea raidurilor asupra Caucazului va ajunge în faţa Consiliului Suprem Aliat de Război, la 28 martie — primul după înlocuirea lui Daladier cu Paul Reynaud în fruntea guvernului francez — Chamberlain va face cunoscut că nu înţelegea să meargă dincolo de un *studiu* al acestui proiect.

6. Prima împârtire a Europei

Studiul nu avea nici măcar să fie întreprins. La 9 aprilie 1940, într-adevăr, germanii invadau Danemarca şi debarcau în Norvegia. Aliaţii erau de aici înainte prea ocupaţi în Scandinavia pentru a se mai putea gîndi la trimiterea bombardierelor lor asupra Caucazului. Astfel asigurată, U.R.S.S. nu se va mai simţi obligată să le zîmbească englezilor. Cînd, la 9 aprilie 1940, Schulenburg va veni să-l informeze de declanşarea operaţiunilor contra Scandinavici, Molotov îi va spune că *înțelegea măsurile defensive* la care Germania se vedea constrînsă şi ii va ura *succes deplin* [T]'. El va pune pe seama *zelului excesiv* al subalternilor dificultăţile intervenite de partea sovietică în executarea livrărilor promise Germaniei. Subalternii, în acest caz, însemnau de fapt Mikoian în persoană, în această perioadă „numărul unu" al comerţului exterior. Or, el şi-a manifestat reaua voinţă exact [ln] preziua debarcării germane în Scandinavia. Germanii [n]u aveau să se înşele în privinţa spontaneităţii acestei [sc]himbări bruşte de atitudine.

Bibliografie si note

1. RIBBENTROP, *De Londres à Moscou,* Paris, Grasset, 1954 p. 147.
2. SCHMIDT, *Sur la scène internationale,* Paris, Pion, 1950 p. 206.
3. Département d'État, op. *cit.,* p. 78—82.
4. BOUVIER et GACON, op. *cit.*
5. „Le Monde" din 22 ianuarie 1962.
6. A. ROSSI, *Deux ans d'alliance,* op. *cit.,* p. 52.
7. *Ibid.,* p. 83.
8. Departement d'État, op. *cit.,* p. 101. 9. *Documents on Polish—Soviet Relations,* op. cit., p. 1.
10. KEESING'S, vol. 3, p. 3 848.
11. SHIRER, *Le Troisième Reich,* Paris, Stock, 1961, torn II, p. 14.
12. Sir Llewelyn WOODWARD, *British Foreign Policy in the Second World War,* London, H.M.S.O., 1962, p. 7, nota.
13. *Documents on Polish—Soviet Relations, op. cit.,* p. 43.
14. ROSSI, *Les cahiers du bolchevisme pendant la campagne 1939—1940, Paris,* Dominique Wapler, 1951, p. 48—49.
15. *Ibid.,* p. 16—17.
16. Departement d'État, op. *cit.,* p. 116—117.
17. „Le Temps" din 27 august 1939.
18. ROSSI, *Les cahiers du bolchevisme, op. cit.,* p. 11.
19. RIBBENTROP, op. *cit.,* p. 162.
20. KLEIST, *Entre Hitler et Stalin,* Paris, Pion, 1953, p. 227.
21. KENNAN, op. *cit.,* p. 318.

6. Prima împârtire a Europei

22. GAMELIN, *Servir, op. cit.,* torn. II, p. 460.
23. WOODWARD, op. *cit.,* p. 17.
24. GAMELIN, op. *cit.,* torn. Ill, p. 189.
25. KEESING'S, 3 779 H.
26. JAKOBSON, *The Diplomacy of the Winter War, op. cit.,* p. 105.
27. *Ibid.,* p. 152.
28. René MASSIGLI, *La Turquie devant la guerre,* Paris, Pion, 1964, p. 294.
29. A. FABRE-LUCE, *Journal de la France,* Cheval Ailé, Genève, 1946, torn. I, p. 121.
30. JAKOBSON, *op. cit.,* p. 206—207.
31. WOODWARD, *op. cit.,* p. 25.
32. JAKOBSON, *op. cit.,* p. 210.
33. GAMELIN, *op. cit.,* tom. Ill, p. 199.
34. Paul REYNAUD,- *Au coeur de la mêlée, op. cit.,* p. 369, nota.
35. WOODWARD, *op. cit.,* p. 29—30.
36. *Ibid.,* p. 30.
37. *Archives secrètes de la Wilhelmstrasse,* IX—I, Paris, Pion, 1960, p. 128.

6. Prima împârtire a Europei

12 — cd. 521

7.

ÎNCĂ O CLIPĂ, DOMNULE CĂLĂU...

Cei răi nu sint totdeauna abili, iar dictatorii nu au întotdeauna dreptate.

WINSTON CHURCHILL *(Cel de-al doilea război mondial)*

Cînd Wehrmaehtul va invada în luna mai 1940 Franța, Luxemburgul, Belgia şi Olanda, Molotov va declara ambasadorului Reieh-ului : *Înțeleg că Germania trebuie să se apere împotriva unui atac anglo — francez. Mu mă îndoiesc de succesul ei* Şi cînd Petain va cere armistițiu, la 17 iunie, Molotov va exprima diplomatului nazist *cele mai călduroase felicitări ale guvernului sovietic pentru magnificele succese ale forțelor germane.* Bar el avea, de această dată, cîteva lucruri de adăugat : *Devine necesar* — îi va spune el — *să sfîrşim cu intrigile prin care Anglia şi Franța au încercat să semene discordie şi neîncredere între Germania şi U.R.S.S. în privința sta- $_{te}$lor baltice*[2]. *Anglia şi Franța aveau evident, în acea perioadă, alte griji. Pentru ruşi nu se punea decât problema de a inventa o justificare, care să-i fie prezentată lui Hitler, în legătură cu trimiterea de către Moscova, cu 48 de ore în urmă, a ultimatumurilor adresate Lituaniei, Estoniei şi Letoniei, prin care li se cerea să accepte ocuparea totală a teritoriului lor de către Armata roşie, demisia imediată a guvernelor lor şi sosirea la fața locului a trei personalități sovietice de prim rang : Vîşinski, Dekanosov şi Jdanov, în scopul de a organiza reunifica- rea pur şi simplu cu vechea „patrie mamă".*

A doua zi după semnarea armistițiului de la Com- piegne, Schulenburg va fi din nou convocat de comisarul poporului. Acesta avea să-i facă o nouă comunicare.

U.R.S.S. avea intenția să anexeze fără întîrziere, la nevoie prin forță, nu numai Basarabia, provincie cîndva rusă 22, în legătură cu care Reich-ul — prin protocoalele secrete din septembrie 1939 — își declarase dezinteresul, ci și o parte a unui alt teritoriu românesc, nordul Bucovinei, ne menționată în aceste acorduri și oare nu făcuse niciodată parte din Imperiul țarist. Pretextul acestei exigențe : prezența pe solul acesteia a unei populații în parte ucraineană. Cînd, la 23 iunie *, Bucureștii vor primi ultimatumul, Hitler nu va putea decit să-l sfătuiască pe rege să accepte, după ce a încercat în zadar să determine U.R.S.S. să renunțe cel puțin la Bucovina

Ribbentrop relatează în *Memoriile* sale că Fiihrerul a fost *stupefiat*[3] de. comportamentul sovietic, comportament totuși calchiat pe al său. Era destul de enervat de agresiunea contra Finlandei, de exigențele crescînde ale Rusiei în materie de armamente și de tonul tăios' 'în care acestea erau formulate. Il auzea pe Mussolini repetin- du-i că *soluționarea problemei spațiului său vital era in Rusia și nicăieri în altă parte* Se neliniștise în momentul campaniei în Franța în legătură cu concentrarea trupelor rusești de-a lungul frontierei române. Știa că doamna Kollontay tocmai declarase colegului ei belgian de la Stockholm că era *în interesul comun al puterilor europene să se opună imperialismului german, dat fiind faptul că devenise evident că amenințarea germană era ț cu mult nifii gravă decit s-ar fi putut presupune*[5].

Umilirea suferită în România a făcut să se reverse paharul. Generalilor săi, convocați la Obersttizberg, Hitler le va declara la 30 iulie : *Se petrece ceva curios dincolo de Canalul Minecii. Este suficient ca Rusia, neliniștită de cuceririle noastre în Occident, să-i facă să înțeleagă că ea nu dorește dezvoltarea*

Note:

22 Basarabia este un străvechi pămînt românesc. La 16 mai 1812, prin Pacea de la București, încheiată în urma războiului ruso—turc, ținutul dintre Prut și Nistru (Basarabia) intră în componența Rusiei. între 13/25 februarie — 18/30 martie 1856 au loc lucrările Congresului de Pace de la Paris, care pun capăt Războiului Crimeii. Tratatul semnat la 18/30 martie 1856 stabilea printre altele retrocedarea către Moldova a județelor Bolgrad, Cahul și Ismail din sudul Basarabei. Congresul internațional de la Berlin (1/13 iunie — 1/13 iulie 1878) a hotărît ca județele Bolgrad, Cahul și Ismail — retrocedate Moldovei prin Tratatul din 1856 — să fie încorporate clin nou Imperiului țarist. La 27 martie/9 aprilie 1918, Sfatul Țării de la Chișinău hotărăște unirea Basarabiei cu România. La 29 decembrie 1919, Parlamentul României votează legile de ratificare a unirii cu România a Transilvanei, Bucovinei și Basarabiei, *(n. tr.)*

* Guvernul sovietic a adresat de fapt României două note ultimative, la 26 și 28 iunie 1940, prin care cerea Basarabia și nordul Bucovinei (vezi Mircea Mușat, Ion Ardeleanu, *România după Marea Unire,* voi. II, partea a doua (noiembrie 1933 — seP~ tembrie 1940), Editura Științifică și Enciclopedică, București, 1988, p. 1 095—1 137). *(n. tr.)*

puterii germanice, pentru ca ei (englezii) *să se agațe ca nişte înecați de speranța unei complete răsturnări a situației de acum in ci- teva luni. Dacă noi vom zdrobi Rusia, ultima soluție salvatoare a Angliei dispare o dată cu ea... Ea trebuie deci lichidată. Cu cît mai repede, cu atît mai bine. Data prevăzută : primăvara anului 1941* [6].

Presimțea oare Stalin aceste planuri sumbre ? Prăbuşirea Franței l-a luat pe nepregătite. Nu descrisese oare el lui Ribbentrop, în august 1939, armata acesteia ca o armată *totuşi demnă de luat in seamă ?* [7] Ciano vedea clar atunci cînd nota — în *Jurnalul* său intim — a doua zi după ultimatumul adresat guvernului din Bucureşti : *Războiul n-a luat încă sfîrşit:, El de-abia începe... perspectivele păruseră cu totul diferite bolşevicilor cînd, in august şi septembrie, semnau pactele lor cu nazismul. In acel moment, ei nu credeau într-un triumf german ; vroiau să arunce Germania într-un conflict şi Europa într-o criză, sperînd într-o luptă lungă şi extenuantă între democrații şi Hitler* [s].

După armistițiul de la Rethondes, Georgianul gîndea fără îndoială — la fel ca şi Fiihrerul de altfel — că Anglia va cere pace. Ocuparea statelor baltice nu putea fi interpretată ca o măsură de precauție militară, căci încă din toamna anului 1939 Armata roşie ocupa acolo poziții cheie. Şi dacă s-ar fi temut de germani, de ce să-i fi provocat Stalin anexînd — în ciuda angajamentelor luate în anul precedent — Bucovina românească ? Aceste achiziții teritoriale sînt mult mai uşor de explicat, dacă vedem în ele o încercare a Kremlinului de a-i pune pe ceilalți in fața unor fapte împlinite asupra cărora nu ar fi putut reveni printr-un tratat de pace, foarte apropiat după părerea sa. Exact în acelaşi fel va proceda el cu ocazia retragerii armatelor germane în anii 1944—1945. Tratatele de pace cu sateliții Reich-ului nu vor face decît să confirme noul statut teritorial impus unilateral de către Moscova în Europa răsăriteană.

Stalin nu făcea în acea perioadă nici un fel de caz de Anglia, cu toate că nehotărîtul Chamberlain se decisese, a doua zi după declanşarea ofensivei germane pe frontul occidental, să cedeze locul unui om care încarna voința de rezistență a națiunii : Winston Churchill. Acesta povesteşte el însuşi că noul ambasador Stafford Cripps va fi Primit într-un *mod ceremonios şi glacial* de către dictator, cînd îi va aduce, la 1 iulie, un mesaj prin care *noul prim-ministru scria* ad litteram : La ora actuală problema care se pune întregii Europe — inclusiv celor două țări ale noastre — este de a şti cum vor reacționa statele şi popoarele Europei în fața perspectivei unei hegemonii germane pe întregul continent... Guvernul Ma- jestății Sale este dispus să discute în profunzime cu guvernul sovietic oricare din vastele probleme ridicate de încercarea actuală a Germaniei de a urmări în Europa, în etape succesive, un plan metodic de cuceriri şi de absorbție [9].

Cel care avea să devină, în mai puțin de un an, aliatul Marii Britanii, îi va răspunde fără a clipi că, după părerea sa, nu exista *nici un pericol... de a vedea Europa absorbită de Germania. Observase politica Germaniei* — va spune

acesta — *şi cunoştea bine numeroşi conducători germani. Nu descoperise la aceştia nici o dorință de a absorbi țări europene (sic '.)... Relațiile amicale ale Uniunii Sovietice cu Germania* — va continua el — *nu sînt bazate pe împrejurări trecătoare, ci pe interesele naționale fundamentale ale celor două țări.* Va adăuga ceea ce, în sine, pare să arate sinceritatea cuvintelor sale : *Aşa-zisid echilibru al forțelor europene a oprimat pînă în prezent nu doar Germania, ci şi Uniunea Sovietică. în consecință, Uniunea Sovietică va lua toate măsurile pentru a împiedica restabilirea vechiului echilibru european*[10]. Era aceeaşi politică de la Rapallo : colaborarea victimelor reglementării de pace din 1920.

Criipps, care căuta să încheie acordul comercial avut în vedere în primăvară, nu ajunsese să se facă primit de , Molotov. Subordonații cu care luase contact pînă atunci făceau din recunoaşterea anexării statelor baltice şi din transferul către U.R.S.S. al bunurilor acestora aflate în exterior o condiție prealabilă a oricărui aranjament. Sta- lin însuşi va reuşi să-l descurajeze, spunîndu-i că înțelegea să dispună aşa cum credea de cuviință de mărfurile pe care i le va livra eventual Anglia. Şi, în consecință, dacă-i convenea, să le revîndă Germaniei. De altfel, dorind să arate pentru cine-i bătea inima, el îi va transmite lui Hitler un rezumat detaliat al convorbirii, împreună cu copia integrală a mesajului lui Churchill.

In septembrie 1940, totuşi, Kremlinul suferă primul eşec umilitor. Fără a-l consulta, Germania şi Italia obligă România să restituie Ungariei teritoriul Transilvaniei 23 obținut la sfîrşitul primului război mondial. Pare că Berlinul ar fi voit astfel să prevină un atac al ungurilor contra vecinului lor, ceea ce ar fi putut oferi Moscovei pretextul unei intervenții în România şi al ocupării cîm- purilor petrolifere ale acesteia.

U.R.S.S. va protesta cu vehementă contra acestei *violări* a acordurilor încheiate. Hitler îi va răspunde vorbind de nordul Bucovinei. Va merge chiar mai

---

Note:

23 La 1 decembrie 1918, Marea Adunare Națională de la Alba Iulia proclamă unirea Transilvaniei cu România. Tratatul de la Trianon, încheiat la 4 iunie 1920 între Puterile Aliate şi Ungaria, recunoaşte pe plan internațional unirea Transilvaniei, Banatului, Crişanei şi Maramureşului cu România. La 30 august 1940, prin dictatul de la Viena, Italia fascistă şi Germania hitleristă impun României cedarea părții de nord-vest a Transilvaniei (43 492 km- şi 2 667 000 de locuitori, în majoritate români), în favoarea Ungariei horthyste. Cf. Mihail Manoilescu, *Dictatul de la Viena. Memorii (iulie-august 1940),* Editura Enciclopedică, Bucureşti, 1991 ; A. Simion, *Dictatul de la Viena,* Editura Dacia, Cluj, 1972 ; Olimpiu Matichescu, *Opinia publică internațoinală despre Dictatul de la Viena,* Editura Dacia, Cluj-Napoca. 1975. *(n. tr.)*

departe : va livra arme guvernului de la Helsinki, pe care-l va autoriza să tranziteze trupe spre Norvegia,

va trimite o misiune militară în România şi, mai ales, la 27 septembrie, va semna cu Italia şi Japonia un pact în trei sub semnul *Noii Ordini* în Europa şi în Asia 24. Lui Ribben- trop el îi va împărtăşi convingerea că Rusia nu încheiase pactul din 1939 deoît în speranţa unui război care se va eterniza şi la sfîrşitul căruia ea va fi în măsură *să dicteze condiţiile sale politice, şi economice* [ll].

înainte de a se angaja deplin împotriva acesteia, el îl va lăsa pe Ribbentrop — campion al politicii de înţelegere cu Stalin — să-i scrie o lungă scrisoare, destinată să spele diplomaţia germană de orice bănuială de antiso- vietism. Ministrul afirma, între altele, că *cele patru puteri* (semnatarii pactului tripartit şi U.R.S.S.) *au misiunea istorică de a adopta o politică de lungă perspectivă şi de a orienta dezvoltarea ulterioară a popoarelor lor pe calea cea bună, delimitînd interesele lor la scară mondială.* El sugera ca Molotov să vină la Berlin pentru a-l întîlni pe Führer personal şi se declara gata să revină el însuşi la Moscova *pentru a discuta, eventual cu participarea reprezentanţilor Japoniei şi Italiei, bazele unei politici care nu putea fi decit realmente profitabilă fiecăruia dintre noi* [J2].

Stalin a muşcat din moneală. Răspunsul său, foarte prompt, era pe cît de scurt, pe atît de amabil. îşi exprima acordul că o nouă îmbunătăţire a relaţiilor celor două ţări era în întregime posibilă, *pe baza imuabilă a unei delimitări necesare a intereselor noastre mutuale* [13], şi accepta să-şi trimită comisarul pentru afacerile externe în capitala Reich-ului, între 10-—12 noiembrie 1940, pentru a discuta acest lucru. O nouă împărţire, la un an după aceea a Europei răsăritene, semnifica pentru el o nouă extindere a imperiului său. Era însă nesăţios. Un Molotov acru va trece în revistă, la 10 noiembrie, la Berlin, cu lornionul său şi cu pălăria sa gri de proastă calitate, pe uriaşii SS-işti, îmbrăcaţi în negru din cap pînă în picioare,

---

Note:

24 La Berlin se semnează Pactul tripartit, pe zece ani, între Germania (Joachim von Ribbentrop), Italia (Galeazzo Ciano) şi Japonia (ambasadorul Saburo Kurusu), care preconiza împărţirea lumii în detrimentul S.U.A. şi al Marii Britanii. Asia şi Extremul Orient intrau sub influenţa Japoniei, iar Europa şi Africa sub controlul Germaniei şi Italiei, *(n. tr.)*

prezentîndu-i-se armele, fără să se audă însă nici un fel de imn național, căci autorităților naziste le fusese într-adevăr teamă să nu determine o reacție n.egativă în rîndurile populației prin reluarea refrenului Internaționalei" 25.

Kremlinul pregătise negocierea făcînd un inventar al plîngerilor — în special livrarea de arme pentru Finlanda, chiar în momentul în care nevoile crescînd ale Wehrmacht-ului avuseseră drept efect suspendarea temporară a expedierilor către Rusia — şi acționînd asupra Bulgariei pentru ca ea să rămînă în afara pactului tripartit. Va fi suficient timp să o lase să o facă, în cazul în care Kremlinul se va hotărî el însuşi să i se alăture.

Sîntem în posesia unei relatări detaliate — provenind din arhivele din Wilhelmstrasise 26 — a acestei întîlniri, despre care putem spune, fără exagerare, că a marcat unul din momentele de cotitură în desfăşurarea războiului. Dacă Molotov ar fi acceptat ofertele lui Hitler, s-ar fi putut, într-adevăr, ca acesta să renunțe la atacul împotriva Rusiei. Dar în această aspră tîrguială, între dictatori la fel de lipsiți de scrupule, Stalin a crezut că poate obține mai mult. Fuhrerul îşi va vedea confirmată opinia că acesta era *un maestru cintăreț cinic, cu exigențe ele neostenit, şi că RiLsia trebuia să ajungă la bunul său plac cit mai curind posibil*[1]*"*. La trei săptămîni după ce a primit contrapropunerile sovietice, el va redacta faimoasa *directivă nr. 21,* potrivit căreia Wehr- macht-ul urma să se pregătească pentru *a zdrobi Rusia sovietică într-o campanie de scurtă durată*[15]*, numită operațiunea „Barbarossa".*

Stalin va povesti el însuşi lui Churchill, mai tîrziu, întrevederea memorabilă a principalului său „locotenent" cu conducătorii nazişti. Se cunoaşte aspectul mai picant : comisarul poporului îşi primea interlocutorii la dineuri în vastele saloane ale ambasadei sovietice, aflate pe Un- der den Linden. în momentul în care Ribbentrop

---

Note:

25 Declanşarea de către Germania hitleristă a războiului împotriva Uniunii Sovietice a determinat conducerea sovietică să adopte o serie de măsuri vizînd dezvoltarea sentimentelor patriotice : „Internaționala" va ceda locul unui imn național ; Comin- ternul va fi desființat la 10 iunie 1943 ; epoleții de grad, anulați ■mediat după victoria revoluției, vor fi reintroduşi ; comisarii poporului vor deveni miniştri ; bisericile vor fi redeschise ; Sfîntul Sinod Ortodox va fi reconstituit; se vor pune în scenă piese de teatru sau se vor turna filme evocînd virtuțile patriotice, *(n. tr.)*

ț* Marea arteră din Berlinul de vest unde se găsea sediul Ministerului Afacerilor Străine al celui de al III-lea Reich ; prin ex- ensiune — nume dat diplomației germane pînă în 1945. *(n. tr.)*

s-a ridicat să răspundă toastului lui Molotov, au răsunat sirenele : R.A.F. 27-ul considerase că momentul era cel mai potrivit pentru a reaminti că există. Ambasada nu avea adăpost. Invitații au fost nevoiți să se grăbească spre acela al Ministerului Afacerilor Externe, la 300 m depărtare. Cei doi miniştri vor relua conversația întreruptă. Nazistul va repeta pentru a suta oară tema favorită a diplomației germane din acea perioadă : *Anglia este deja învinsă, dar refuză să o recunoască.* Comunistul, care — de la sosirea sa la Berlin — îşi apăra dosarul şi tezele cu asprimea unui moştenitor sărac, dar versat în ale dreptului, i-a dat o lovitură directă : *Dacă Anglia este învinsă* — îi va spune el — *vreți să-mi explicați ce căutăm noi în acest adăpost ?...*

în această discuție, de o răceală dramatică, rolurile tradiționale erau răsturnate [16]. Hitler -avea în fața lui, pentru prima oară în viață, un om care îi rezista. în ceea ce-l priveşte, rusul — atît de abil în alte împrejurări în a-şi îneca interlocutorii în generalități plăcute — nu va înceta să-i bombardeze pe Fiihrer şi pe Ribbentrop cu întrebări dure, nelăsînd neclarificat nici un punct al propunerilor pe care autorii acestora erau foarte decişi, în ceea ce-i priveşte, să le lase neprecizate.

Comisarul poporului voia mai întîi să obțină mînă liberă la Helsinki, unde se produseseră manifestații anti- sovietice. Hitler îl va asigura că el a considerat totdeauna această țară ca fiind situată în sfera de influență rusă.
Va reaminti însă simpatia pe care cauza finlandeză o suscitase aproape pretutindeni în lume, inclusiv în Germania, şi va pune în gardă Rusia contra unui război în care — după spusele sale — Suedia ar fi putut fi determinată să intervină. Nu este vorba de război, îi va spune jylolotov. Ceea ce căutăm în Finlanda este o reglementare *la aceeaşi scară ca pentru Basarabia şi pentru țările limitrofe.* îi va cere apoi cu ingenuitate Fiihrerului părerea sa asupra acestei probleme, nota oficială de convorbiri redactată de interpretul Schmidt nereuşind să ascundă încurcătura în care s-a găsit Hitler. Abordînd implicațiile precise ale împărțirii sugerate prin scrisoarea lui Ribben- trop către Stalin, Molotov ajungea să articuleze prima sa revendicare : revenirea Finlandei la Rusia. Această exigență, în legătură cu care Berlinul informase în timp util guvernul de la Helsinki, avea să faciliteze intrarea în război a fostului mare ducat 28 contra U.R.S.S., în anul următor, alături de cel de-al treilea Reich.

---

27 R.A.F. (Royal Air Force) — Aviația militară britanică, *(n. tr)*

Note:

28 în urma păcii de la Frederikshamn (17 septembrie 1809), care încheie războiul ruso—suedez din 1808—1809, Finlanda este incorporată ca mare ducat autonom Rusei. La 6 decembrie 1917, finlanda îşi proclamă independenta, iar la 17 iulie 1919 devine rePUblică. *(n. tr.)*

Hitler va ieşi din această încurcătură punînd la rîn- dul său o întrebare delicată : va declara Rusia război Statelor Unite dacă acestea vor interveni în legătură cu conflictul cu Finlanda ? Molotov răspunde că problema nu este de un interes imediat. Dintr-o dată s-a putut trece la ceea ce germanii considerau obiectul esențial al discuției : eventuala participare a U.R.S.S. la împărțirea posesiunilor Imperiului britanic. Dar rusul, cunoseînd proverbul privind pielea ursului din pădure, va răspunde că, înainte de a se ocupa de aceste teritorii îndepărtate, ar dori să ştie ce urma să se întîmple cu cele aflate mai aproape şi, mai exact, cu Strîmtorile.

FiihrerUl tocmai justificase intervenția Germaniei în treburile româneşti prin teama unei operațiuni engleze pornită din Grecia în regiunile petrolifere. 29 Reluînd argumentul, Molotov îl va specula în favoarea sa. Refe- rindu-se la războiul din Crimeea 30 şi la secesiunea republicilor caucaziene în 1918, pe care Londra o încurajase în mod expres, el va declara că Strîmtorile constituiseră calea istorică de trecere a Angliei pentru a ataca Rusia. El îşi va întreba gazda ce ar crede aceasta dacă Moscova îi va da Bulgariei o *garanție* analoagă aceleia pe care el însuşi o dăduse României.31 Luat pe nepregătite, neamțul va replica că trebuia să ştie' mai întîi dacă Sofia cerea o asemenea garanție. Ar fi trebuit oricum să fie consultată Italia. Dar, în ceea ce-L priveşte, era dispus să discute o revizuire a Convenției de la Montreux privind regimul Strîmtorilor, permițînd Rusiei *să dobindească o securitate suficientă* pentru interesele sale în Marea Neagră. Molotov îi va replica că el vroia să obțină *nu doar pe hîrtie, ci şi în fapt o garanție împotriva unui atac în Marea Neagră.* Nu era vorba în acest caz de o revendicare de circumstanță, ci de o aspirație constantă a Rusiei, sub toate regimurile, de a avea acces liber la mările calde. Acelaşi Molotov va cere, imediat după prăbuşirea Reich- ului, baze în Dardanele, guvernul de la Ankara nefiind după el suficient de puternic pentru a le apăra de unul singur.

Note:

29 Cf. Ivor Porter, *Operațiunea „Autonomous"*, Editura Huma- nitas, Bucureşti, 1991 ; Eugen Preda, *Criza petrolului în viitoarea războiului,* Editura Militară, Bucureşti, 1983. *(n. tr.)*

30 1853—1856. *(n. tr.)*

31 13 aprilie 1939. Marea Britanie şi Franța acordă garanții unilaterale privind frontierele României şi ale Greciei. Cf. David Britton Funderburk, *Politica Marii Britanii față de România. 1939—1940. Studii asupra strategiei economice şi politice,* Editura Ştiințifică şi Enciclopedică, Bucureşti, 1983. România va renunța la aceste garanții la 1 iulie 1940. Germania şi Italia „garantează" noile granițe aie României prin dictatul de la Viena (30 august 1940). *(n. tr.)*

Astfel că, în cîteva ore, Hitler —• care încercase să vîndă lui Molotov pielea ursului britanic — a văzut ce- rînidu-i-se Finlanda, Bulgaria şi ceva *care să nu jie cloar pe hirtie* în privinţa Dardanelelor. Riscul unei alerte aeriene îi va furniza pretextul pentru a scurta această discuţie epuizantă. El va sugera organizarea la Berlin a unei reuniuni a miniştrilor afacerilor străine german, italian, japonez şi sovietic pentru a lua in considerare împărţirea Imperiului britanic. Se va vorbi în treacăt despre relaţiile cu Japonia. Mölotov va profita şi va exprima speranţa că acum, cînd aceasta *avea o şansă să obţină Indonezia* — sîntem la un an de la intrarea Japoniei în război —, ea se va interesa mai puţin de China. Şi-a luat rămas bun de la Führer pentru a nu-l mai revedea niciodată. N

în nici un moment, totuşi, ministrul sovietic nu s-a lovit de un refuz formal. Convins că Reich-ul avea nevoie de concursul U.R.S.S.. şi că era deci dispus să plătească un preț bun, el şi-a îndeplinit misiunea de a urca preţul. în ultima sa convorbire cu Ribbentrop, purtată în adăpostul din Wilhelmstrasse, n-a apărut nici un moment riscul unei rupturi. Neamţul îi va supune un proiect de extindere a pactului tripartit, cuprinzînd şi U.R.S.S., însoţit de două protocoale secrete — inspirate de acelea din 1939-—care se refereau la împărţirea sferelor de influenţă pe următoarele;baze :

Germania — în afara revizuirilor teritoriale tare urmau să fie realizate în Europa la încheierea păcii : Africa Centrală.

Italia — sub aceleaşi rezerve : Africa de Nord şi de Nord—Est.

Japonia — Extremul Orient, la sudul arhipelagului nipon.

U.R.S.S. — la sud de Rusia, în direcţia Oceanului Indian ; scoaterea Turciei din sistemul occidental, revizuirea Convenţiei de la Montreux, în vederea asigurării trecerii P^r^in Strîmtori fără restricţii doar pentru riveranii Mării Negre, inclusiv U.R.S.S.

Molotov va declara că trebuie să-i raporteze lui Stalin, dar că *problemele în curs trebuiau soluţionate înainte ca să fie abordate proiecte noi.* Va profita pentru a pune I noi întrebări privind intenţiile Reich-ului în Ungaria, libera trecere prin strîmtorile daneze, neutralitatea suedeză...

Despărţirea va fi cordială. La 26 noiembrie, Molotov îl va informa pe ambasadorul Germaniei[17] că guvernul său accepta propunerile lui Ribbentrop în următoarele condiţii :

— retragerea imediată a trupelor germane diţj Finlanda ;

— încheierea unui pact de asistenţă mutuală sovieto- bulgar ;

— să se atribuie U.R.S.S. o bază terestră şi navală în Bosfor şi Dardanele ;

— recunoaşterea zonei de la sud de Batumi şi de Baku, în direcţia Golfului Persic, ca un centru al aspiraţiilor U.R.S.S. ;

— abandonarea de către Japonia a drepturilor sale asupra concesiunilor carbonifere şi petrolifere din nordul Sahalinului.

Patru ani mai tîrziu, Stalin va prezenta aproape aceleaşi exigenţe aliaţilor occidentali. Ceea ce-l interesa erau garanţiile înseşi ; puţin îi păsa de cel care i le promitea, din moment ce acesta era efectiv în măsură să i le dea.

La 17 ianuarie 1941, Molotov — care evident nu ştia că între timp Hitler luase hotărîrea definitivă să atace U.R.S.S. în primăvară — i-a exprimat lui Schulenburg surprinderea că nu a primit încă un răspuns la contrapropunerile sale. li va reaminti cu aceeaşi ocazie că guvernul său considera *Bulgaria şi Strîmtorile drept o zonă de securitate a U.R.S.S.* [18]. El ar considera deci ocuparea acestor zone de către trupele germane, a căror concentrare continua în România, drept o ameninţare a securităţii U.R.S.S.

Fuhrerul nu va ţine cont absolut deloc de această punerea în gardă. La sfîrşitul lui februarie 32, regele Boris al Bulgariei va adera la Pactul tripartit şi va consimţi ca ţara sa să fie ocupată. Molotov îi va remite ambasadorului Germaniei un memorandum *regretind* iniţiativa Reich-lui şi avertizînd că nu ar putea conta în această afacere pe sprijinul Kremlinului. La drept vorbind, dacă ocuparea 33 României putuse suscita neliniştile ruşilor, aceea a Bulgariei venea în sprijinul tezei — care Berlinul nu încetase s-o susţină — potrivit căreia trebuia să împiedice o intervenţie britanică în Grecia, pe care eşecurile repetate ale armatei italiene pe frontul din Epir o făceau foarte verosimilă.

Efectiv, în decembrie 1940, Hitler decisese ca, înainte de a porni împotriva U.R.S.S., să vină de hac curajoasei victime a lui Mussolini. Wehrmacht-ul pătrunsese în Bulgaria tocmai pentru a pregăti ofensiva contra acesteia. In acelaşi scop, Fuhrerul va ataca Iugoslavia. Convocat la *Cuibid Vulturului* de la Berchtesgaden, supus la tot felul de presiuni, prinţul Paul, regent după asasinarea regelui Alexandru, va semna la rîndul său, la 4 martie, protocolul de aderare la Pactul tripartit 34.

Note:

32 In prezenţa lui Joachim von Ribbentrop, a lui Galeazzo Ciano şi a generalului Oshima, ambasadorul nipon la Berlin, delegaţia guvernamentală bulgară semnează, la 1 martie 1941, actul de aderare la Pactul tripartit. Concomitent, trupe germane pătrund în Bulgaria, îndreptîndu-se spre frontiera bulgaro — elenă. *(n. tr.)*

33 La 12 octombrie 1940, pe baza „garanţiilor" clin 30 august 1940 privind noile graniţe, în România încep să intre trupe hitle- riste. „Misiunea militară" germană ocupă principalele puncte strategice în Valea Prahovei, în Bucureşti şi pe Prut. *(n. tr.)*

34 La 4 martie 1941, la Berchtesgaden, Hitler îl primeşte pe Prinţul Paul, regentul Iugoslaviei, căruia îi cere să adere la Pactul tripartit şi să permită trecerea trupelor germane prin Iugoslavia [s]Pre Grecia. La 19 martie, Hitler adresează Iugoslaviei un ultimatum de patru zile pentru a adera la Pactul tripartit şi a accepta colaborarea cu Reich-ul. La 25 martie 1941, la Viena, guvernul Iugoslaviei aderă la Pactul tripartit. Sînt prezenţi prinţul regent Paul,

Dar un grup de ofiţeri, sprijinit de un vast: curent popular, îl va răsturna pe regent la 26 martie şi va instala la putere, sub autoritatea tînărului rege Petru al II-lea, un guvern a cărui primă grijă a fost aceea de a denunţa aderarea a Pactului tripartit şi de a propune in schimb, Berlinului şi Moscovei, tratate de neagresiune. Turbat de mînie, Hitler va ordona să se amine cu o lună ofensiva prevăzută contra Rusiei — ceea ce va schimba poate soaria războiului — pentru a zdrobi între timp Iugoslavia. Operaţiunea va fi declanşată la 6 aprilie: 1941, cu o brutalitate de necrezut şi fără cel mai mic avertisment, în acelaşi timp cu ostilităţile împotriva ¡Greciei.

Cu două zile înainte, U.R.S.S. încheiase cu Belgradul pactul de prietenie şi neagresiune pe care i-l propusese guvernul regal. *Să fi lăsat Stalin o dată în viaţă* — aşa cum va scrie Churchill — *un mic loc sentimentului în calculele sale ?* [li1] Există toate motivele să ne îndoim. Era vorba mai curînd de o tentativă timidă din partea sa, comparabilă cu punerea în gardă pe care Molotov o făcuse lui Schulenburg în privinţa Bulgariei, pentru a evita ca acest ultim bastion din Balcani să cadă sub influenţa germană. Ca şi precedenta încercare, aceasta va rămîne fără efect.

Nu bănuia oare dictatorul sovietic că va veni rîndul său după acela al Iugoslaviei şi al Greciei ? în cursul lunii aprilie, Churchill i-a transmis un mesaj personal foarte elocvent prin concizia sa : *Am primit de la un agent de încredere* -— îi scria el — *informaţia sigură că atunci cînd germanii au crezut că au prins Iugoslavia in laţ — adică după 20 martie — ei au început transferul a trei din cele cinci divizii blindate din România in Polonia de sud. De îndată ce au aflat de revoluţia sirbă, ei*

27 martie. în aceeaşi zi, Hitler semnează directiva operativă, nr. cu privire la invadarea Iugoslaviei, ordonînd OKW-ului O.K.H.-ului ca această ţară să fie nimicită în cel mai scurt timp- Sînt destinate iniţial atacului 50 de divizii ; 24 germane şi [23] italiene, 6 brigăzi ungare şi aproximativ 2 000 de avioane. C«- [tr"]

au contramandat această mişcare. Excelenţa voastră va aprecia fără dificultate semnificaţia acestor fapte.[20]

Excelenţa sa n-a considerat necesar să răspundă. O telegramă extraordinară a Comisariatului sovietic pentru Afacerile Externe, trimisă agenţilor săi, interceptată la 9 martie precedent de către consulatul german de la Har- bni Şi descoperită după război în arhivele naziste, ne lămureşte asupra • planurilor întortochiate ale dictatorului.

Guvernul sovietic — se afirma în telegramă — *nu se va interfera cu acţiunea germană în Grecia; aceasta este necesară pentru a exercita o presiune asupra coloniilor engleze, pentru a ameninţa Canalul de Suez şi a hărţui trupele engleze în Africa, care au nevoie de întăriri. Pe de altă parte,*

---

premierul Dragisa Tvedkovic şi ministrul de externe (-'ncar Markovic. Lovitura de stat evocată va avea loc de fapt la

sentimentul popular în Balcani este din ce în ce mai ostil intervenției în război. Noi trebuie să punem în gardă guvernele balcanice, care susțin activ Germania, asupra pericolului pe care acest fapt ii implică pentru pacea în Balcani. Noi trebuie să exercităm o presiune asupra Iugoslaviei şi Turciei pentru ca acestea să nu intervină în război în nici una din cele două tabere şi în acelaşi timp să luptăm pentru a cîştiga simpatia poporului grec, care vrea să lupte contra invaziei germane. Subliniind cele de mai sus, dorim totuşi să insităm, în acelaşi timp, asupra faptului că nu ne gîndim să punem în pericol tratatul germano-rus, necesar pentru reuşita scopului nostru cel mai urgent, şi anume distrugerea Imperiului englez. [21]

Se înțelege că, avînd asemenea preocupări, Stalin a continuat să ignore propunerile britanice. Fără îndoială, gîndea el, fidelă politicii miincheneze, Londra va căuta şă-l împingă pe Hitler contra sa.

Se prea poate ca fuga neaşteptată în Marea Britanie, la 10 mai, a unuia dintre principalii „locotenenți" ai Fuh- rerului, lunaticul Rudolf Hess, să-i fi sugerat, neîncrezător cum era, că se urzea ceva între Berlin şi Londra. Din Partea lui Churchill — care se făcuse în anul 1918 avocatul pătimaş al intervenției occidentale în războiul civil din Rusia şi care în anul următor preconizase alianța cu Germania contra comunismului — el nu se aştepta, în mod evident, la nimic bun.

Nu acordase nici cea mai mică atenție tîrgului totuşi foarte avantajos pe care ambasadorul britanic Stafford Cripps i-l propusese în toamnă şi care, dacă ar fi reuşit ar fi aprobat pentru prima oară inaintarea sovietică în Europa. In schimbul unei declarații privind neutralitatea U.R.S.S., Anglia s-ar fi angajat să o cdnsulte în reglementarea generală de după război şi să rămînă in afara oricărei coaliții antisovietice ; ea ar fi recunoscut modificările teritoriale intervenite în Europa răsăriteană în favoarea Rusiei şi ar fi încheiat cu aceasta un pact de neagresiune după modelul pactului germano—sovietic din 1939. Dar, cînd l-a primit, la 1 februarie 1941, pe nefericitul diplomat, care făcea anticameră de luni de zile, Molotov l-a concediat practic, după ce i-a declarat sec că relațiile dintre cele două țări *se înrăutățiseră de la sosirea sa* [22].

Concentrarea trupelor germane sărea totuşi în ochii serviciilor de informații sovietice ; la 22 aprilie, Kremlinul va fi obligat să se plîngă de 80 de violări de frontieră, de care avioanele germane se făcuseră vinovate în mai puțin de o lună. Washingtonul — alertat de ataşatul său comercial la Berlin — îl avertizase pe ambasadorul rus Umanski de ceea ce se urzea. Hruşciov a relatat — în faimosul său raport secret prezentat la cel de-al XX-lea Congres al P.C.U.S. — că ataşații militari sovietici la Berlin auziseră ei înşişi despre intențiile naziste. *Totuşi* — a adăugat el — *cum se ştia că în legătură cu asemenea informații fusese sesizată conducerea superioară, datele nu se transmiteau decît cu teamă, drapln-du-le cu formule rezervate.* Acelaşi Hruşciov afirma că Stalin ordonase *să nu se*

dea crezare informațiilor de acest gen, pentru a nu provoca declanşarea de acțiuni militare [23].

Această mărturie trebuie să fie receptată cu circumspecție. Este fals că — aşa cum a pretins „M.K." [Mister Khruschev — n. tr.j — nu fusese luată nici o măsură ¿e prevedere militară. In mod sigur, la 7 mai, Schulen- burg îşi exprima într-un raport uimirea deosebită că nu se prevăzuse nici o măsură energică [2/1] pentru a face față pericolului aerian. Dar, la începutul lui iunie, portul Leningrad fusese închis şi deplasările diplomaților res- trînse, aşa cum se întîmplă întotdeauna cînd au loc mişcări de trupe. Hruşciov pretinde de asemenea că Stalin nu a ținut deloc cont de informațiile privind declanşarea iminentă a invaziei, aduse cu 24 de ore înainte de ziua Z" de către un dezertor german. Dar el însuşi îi declara lui Djilas, în 1945, că în preziua atacului, atunci cînd era şef al Partidului în Ucraina, primise un telefon de la Stalin însuşi, care îi cerea să rămînă în alertă, *căci tocmai aflase că era foarte posibil ca germanii să angajeze operațiunile a doua zi* [25].

încă de la 13 mai, într-o telegramă interceptată de germanii de la Harbin, Comisariatul pentru Afacerile Externe făcuse cunoscut că *pentru U.R.S.S. devenise* imperativ *să prevină Germania asupra faptului că era pregătită să-şi protejeze interesele dacă acestea erau violate* [26] ; ambasadorii săi erau însărcinați să stabilească atitudinea pe care o vor adopta celelalte țări în caz de conflict.

Nu atît orbirea, cît voința de a evita războiul este cea care explică mai bine comportamentul omului care, la 7 mai 1941, va considera situația suficient de periculoasă pentru a adăuga funcției sale discrete de secretar general al Partidului Comunist pe aceea de preşedinte al Consiliului comisarilor poporului, Molotov consacrîn- du-se pe viitor în mod exclusiv sarcinilor de comisar la Afacerile Externe. Noutate pe care Schulenburg o interpreta ca semnificînd că dictatorul dorea să se dedice în persoană dezvoltării bunelor relații între Reich si U.R.S.S.

Stalin credea, fără îndoială, că este posibil să-l liniştească pe Fiihrer. Ce rost avea să invadeze U.R.S.S., dacă putea obține din partea acesteia, fără luptă, concesii şi ajutor ? Comportarea Kremlinului față de problema bulgară şi de problema iugoslavă nu arăta oare că acesta era dispus să înghită orice bobîrnac pentru a evita 0 luptă armată pentru care nu era încă pregătit ? Această ipoteză nu avea nimic absurd. Comitetul britanic inter- arme pentru informații mai aprecia încă, la 23 mai, adică la mai puțin de o lună înaintea declanşării invaziei, că în concentrarea trupelor germane nu trebuia să se vadă altceva decît o încercare de a face presiuni asupra U.R.S.S. şi de a o determina astfel să susțină şi mai mult efortul de război german. Faptul că a luat-o ca atare nu este surprinzător, fiind în întregime conform modului de gîndire al unui om care nu o dată comisese eroarea, la urma urmelor firească, de a căuta să prevadă intențiile celorlalți bazîndu-se pe ceea ce i se părea a fi interesul acestora,

uitînd să le înţeleagă amorul propriu şi pasiunile. Nu există o altă explicaţie pentru dispreţul pe care-l va manifesta faţă de hotărîrea Franţei şi Angliei din vara anului 1939 şi a lui Churchill din vara anului 1940.

El îşi va spori în consecinţă menajamentele faţă de Hitler. La 12 aprilie, acceptă brusc un proiect german de delimitare a frontierei Lituaniei, în legătură cu care, timp de luni, îşi multiplicase obiecţiile. A doua zi, mulţimii de oficiali sovietici, care îl conducea la gară pe ministrul afacerilor străine japonez, Matsuoka, venit să semneze un pact de neagresiune, nu-i vine să-şi creadă pur şi simplu ochilor : Stalin se află acolo în persoană. El, care nu ieşea niciodată decît într-o maşină cu perdelele trase, păstrînd anonimatul total, se plimba pe peron. Se va îndrepta spre Schulenburg. *Noi trebuie să rămînem prieteni* — îi va spune el —, *dumneavoastră trebuie să faceţi în viitor totul în acest sens.* A cerut să-i fie prezentat ataşatul militar german. *Vom rămîne prietenii voştri în ciuda tuturor greutăţilor* — îl va asigura el[21] Va hotărî expulzarea reprezentanţilor guvernelor grec, belgian şi norvegian, chiar şi al aceluia al **Iugoslaviei,** căreia îi promisese prietenia sa, printr-un tratat, cu mai puţin de o lună în urmă. Va recunoaşte regimul insurecţional al lui Raşid Aii in Irak, care apelase la Hitler împotriva englezilor.

Reprezentanţilor sovietici la convorbirile comerciale cu Reich-ul li se cere să-şi înmulţească concesiile . La 15 mai, Schnurre, şeful delegaţiei germane, va aduce un omagiu *spiritului deosebit de constructiv* al colegului sovietic care a permis să se *clarifice* diverse *puncte d ficile.* Materiile prime promise sînt livrate punctual, ceea ce reprezintă *tnai ales in privinţa cerealelor* — observă el — o *performanţă remarcabilă -*[8].

Fuhrerul va dispreţui însă aceste semne de bunăvoinţă şi apeluri. Toate gîndurile sale erau subjugate de pregătirea atacului contra Rusiei, pentru care dăduse generalilor săi, în preafaimoasa *Directivă-comisar,* cele mai atroce consemne, cerîndu-le — avînd în vedere o luptă *care trebuia să excludă formele cavalereşti — să se elibereze de scrupulele perimate şi să-i dezvinovăţească pe soldaţii care contraveneau legilor războiului*[2n].

La începutul lui iunie, concentrările de trupe germane vor lua o asemenea amploare încît englezii vor dobîndi certitudinea iminenţei unei ofensive. Eden, ministrul afacerilor străine al lui Churchill, i-a va spune ambasadorului Kremlinului, informîndu-l că în această ipoteză Marea Britanie este gata să sprijine rezistenţa sovietică. în zadar. Maiski îi va răspunde — după ce şi-a consultat guvernul — că acesta *exagerează* importanţa concentrărilor şi că Germania *nu are intenţia de a ataca Rusia*

Pentru a avea cugetul curat şi pentru a-i arăta clar lui Hitler că este în întregime gata să-i examineze pretenţiile, Stalin va decide publicarea de către agenţia T.A.S.S., la data de 13 iunie, a unei telegrame care merită să fie citată pe larg :

Chiar înainte de reîntoarcerea la Londra a ambasado- rului englez Cripps, dar mai ales după revenirea sa, presa engleză şi din alte ţări a răspîndit cu satisfacţie *zvonurile pe tema iminenţei unui război între U.R.S.S. şi Germania. Aceste zvonuri pretind :*

1) că Germania ar fi cerut din partea U.R.S.S. diverse concesii teritoriale şi economice şi că in curind vor avea loc negocieri intre Germania şi U.R.S.S. în vederea încheierii unui nou acord mai strict;

2) că Uniunea Sovietică ar fi respins aceste exigente şi că, drept urmare, Germania ar fi început să concentreze trupe la frontiera sovietică in intenţia de a ataca Uniunea Sovietică ;

3) că, in ceea ce o *priveşte, U.R.S.S. ar fi întreprins pregătiri intense în vederea unui război împotriva Germaniei şi că a concentrat trupele sale la frontiera germană.*

Jn ciuda absurdităţii evidente a unor asemenea zvonuri, cercurile responsabile de la Moscova au considerat necesar să declare că ele constituie o manevră grosolană de propagandă din partea forţelor coalizate împotriva Uniunii Sovietice şi a Germaniei, care au interesul să vadă războiul extinzîndu-se şi intensificîndu-se.

Mai credea încă Stalin posibil să-l domolească pe Hitler ? *Ştiam că războiul urma să izbucnească* — avea să-i spună el lui Churchill în august 1942 —, *dar speram să mai ciştig vreo şase luni.* [30] Iar ambasadorului american Averell Harriman aVta să-i declare : *Dacă Hitler mi-ar fi lăsat un an în plus, nemţii nu ar fi călcat pe pămin- tul Rusiei.* [31]

O justificare *a posteriori* sau adevărul ? Pentru a ne hotărî, ar trebui să avem acces — presupunînd că ele nu au fost distruse — la arhivele cele mai secrete ale Kremlinului.

Presa de la Berlin nefăcînd nici cea mai mică aluzie la telegrama T.A.S.S., Molotov îl va convoca pe Schulen- burg la 21 iunie, la orele 21,30. Ii va spune că nu înţelege cauzele nemulţumirii pe care o desluşise din partea Germaniei şi îi va cere să le precizeze. Diplomatul german, care s-a străduit pînă în ultima clipă să-l abată pe Fiihrer de la planurile sale funeste, îi va răspunde că nu dispune de informaţii precise.

Mesajul radio pe care-l va găsi la reîntoarcerea sa la ambasadă şi de care va lua cunoştinţă cu moartea în suflet va face din el un adversar înverşunat al lui Hitler şi, trei ani mai tîrziu, un martir al rezistenţei germane. Âcest document — ce i s-a cerut să meargă să-l citească neîntîrziat lui Molotov — nu era un ultimatum faţă de care să fi existat vreo şansă oarecare ca U.R.S.S. să se supună. Era o declaraţie de război, după toate regulile, bazată pe argumentele cele mai fanteziste. Comisarul poporului se va arăta foarte stăpîn pe sine : *Avioanele voastre* — va replica el la comunicarea lui

Schulenburg — *au bombardat deja zeci de sate fără apărare. Credeţi că meritam asta ?*[32]

Achitîndu-se şi el o (dată scrupulos de obligaţiile sale contractuale faţă de un stat capitalist, Kremlinul se vedea foarte prost răsplătit. Experienţa nu va face decît să-i sporească neîncrederea lui Stalin faţă de lumea din afară, inclusiv faţă de englezi şi americani, deveniţi dintr-o dată aliaţii săi. Lui Tito, care i-a făc?ut o vizită în 1944, i-a arătat intr-o zi o hartă mare pe care U.R.S.S. era reprezentată cu culoarea roşie : *Niciodată* — îi va spune el acestuia — *ei nu vor accepta ideea ca un spaţiu atit dfe mare să fie roşu. Niciodată. Niciodată* [33]

Bibliografie şi note

1. Département d'Etat, *op. cit.,* p. 119.
2. *lbid.,* p. 125.
3. RIBBENTROP, *op. cit.,* p. 178.
4. *Lettres secrètes échangées par Hitler et Mussolini,* Paris, Editions du Pavois ,1946, p. 47.
5. Département d'État, op. *cit.,* p. 124.
6. SHIRER, *op. cit.,* tom II, p. 179.
7. Département d'État, *op. cit.,* p. 80.
8. CIANO, *Journal politique,* Neuchâtel, La Bacconnière, 1947, P- 268.
9. Winston CHURCHILL, op. *cit.,* tom II, vol. 1, p. 142—143.
10. Département d'État, op. *cit.,* p. 131.
11. RIBBENTROP, *op. cit.,* p. 179.
12. Département d'État, *op. cit.,* p. 142—149.
13. *Ibid.,* p. 150.
14. SHIRER, op. *cit.,* tom II, p. 191.
15. Département d'État, *op. cit.,* p. 199—203.
16. Versiunea oficială germană a ïntîlnirilor în ibid p. 152—194.
17. *Ibid.,* p. 195.
18. *Ibid.,* p. 205.
19. CHURCHILL, *op. cit,,* tom III, vol. 1, p. 180.
20. *Ibid.,* p. 378.
21. *Documents on German Foreign Policy,* London, HMSO 1962, séria D, vol. XII, p. 250.
22. WOODWARD, op. *cit.,* p. 22.
23. „Le Monde" din 12 iunie 1956.
24. *Documents on German Foreign Policy*; op. *cit.,* seria D vol. XII, p. 734—735.
25. DJILAS, *op. cit.,* p. 137.

26. *Documents on German Foreign Policy, op. cit.,* séria û, vol. XII, p. 793—794.
27. SHIRER, op. *cit.,* tom II, p. 221.
28. Département d'État, op. *cit.,* p. 244.
29. SHIRER, op. *cit.,* tom II, p. 212.
30. CHURCHILL, op. *cit.,* tom IV, vol. 2, p. 86.
31. *Ibid.,* tom III, vol. 1, p. 387.
32. Averell HARRIMAN, *Paix avec la Russie,* Paris, Arthaud, 1960, p. 22.
33. DJILAS, *op. cit.,* p. 86.

• 8.

RUSIA REGĂSITĂ

Statul pe care se apucase să-l răstoarne nu era pe cale de prăbuşire, ci un imperiu in formare. Moscoviţii se vor folosi de războiul pornit împotriva lor ca de o şcoală.

MONTESQUIEU *(Spiritul legilor.* X, XIII)

Lansîndu-şi trupele sale, exact la 129 de ani după Napoleon, la asaltul împotriva Rusiei, Hitler a făcut din aceasta aliatul Angliei, căreia Stalin i-a cerut în zadar să încheie o pace cu Reich-ul. Declarînd război Statelor Unite, şase luni mai tîrziu, a doua zi după atacul de la Pearl Harbor al japonezilor, el a făcut să se desăvîrşeaseă coaliţia care-i va veni de hac. Dar nu era uşor ca între marile puteri să se stabilească încrederea care lipsise mereu în relaţiile lor. Chiar în orele în care păreau să se înţeleagă cel mai bine, suspiciunile şi gîndurile ascunse n-au dispărut niciodată între inamicii nazismului, chemaţi să devină învingătorii acestuia.

Alianţa lor nu a fost, de altfel, niciodată completă. Aliat al Angliei şi al Statelor Unite împotriva Fuhrerului, Stalin a trebuit să insiste timp de luni pe lîngă Churehill pentru ca acesta să declare război sateliţilor europeni ai Reich-ului. El însuşi va aştepta vara lui 1945 pentru a declara războiul Japoniei. America nu o va rupe niciodată cu Finlanda, care ducea împotriva Rusiei, alături de germani, propriul său război, prin care urmărea doar restabilirea frontierelor sale din 1939. Moscova nu va declanşa ostilităţile împotriva Bulgariei, decît în ziua în care aceasta va cere armistiţiu occidentalilor, cu care se afla exclusiv în conflict. Mai mult de un an, Kremlinul şi Vestul vor susţine fiecare dintre elfe un alt guvern polonez. Lupta era aceeaşi, dar nu aceleaşi erau şi cauzele care îi determinau s-o ducă.

Agresiunea hitleristă care l-a luat pe nepregătite era pentru Stalin o catastrofă, o trădare fără nici o umbră - de justificare, eşecul unei politici care tinsese, înainte de toate, să ţină Uniunea Sovietică la adăpost de certurile între imperialişti, aşteptînd ziua în care el ar fi putut să le exploateze în beneficiul său. Nimic nu-i era mai străin decît spiritul de cruciadă şi idealismul supranaţional care îl dominau pe un Roosvelt.

El nu se va bate decît con- strîns şi forţat. într-o alocuţiune pe care o va pronunţa la radio, pentru a-şi informa compatrioţii despre declanşarea ostilităţilor35, Molotov

---

Note:
Note:

încerca nevoia de a menţiona că Moscova *a respectat în mod conştiincios pactul germano—sovietic în cele mai mici detalii*[1]. Cînd, la 3 iulie, Stalin însuşi se va hotărî în fine să-şi facă simţită existenţa, el va aminti că *războiul a fost impus U.R.S.S.*[2].

Pentru Churehill, dimpotrivă, extinderea războiului la Est era o şansă nesperată, zorile care se făceau în fine simţite, certitudinea că nu mai era singur în faţa unui *mic grup de scelerați,* căruia, în aceeaşi zi, într-un discurs de neuitat, îi va repeta hotărîrea de a lupta împotriva sa *pînă cind, cu ajutorul lui Dumnezeu, vom ji eliberat lumea de umbra sa şi vom elibera popoarele de jugul său.* Le va promite sprijinul său *soldaților ruşi ridicați la hotarul patriei lor pentru a apăra păminturile pe care strămoşii lor le-au lucrat din timpuri imemoriale.* Fără a retracta un *singur cuvint* din cele pe care le-a pronunţat contra comunismului, al cărui *adversar fără egal* a fost timp de 25 de ani, el va afirma solemn că *totul dispare in fața spectacolului asupra căruia cortina se ridică în prezent, că trecutul cu crimele sale,* cu *nebuniile şi tragediile sale este eclipsat*[3]. Desigur, el nu crede deloc în capacitatea de rezistenţă a Armatei roşii. Dar fiecare zi în care aceasta rezistă este o zi cîştigată pentru lupta .comună şi el este foarte hotărît s-o încurajeze prin toate mijloacele. încă de la 7 iulie, el îi va scrie lui Stalin : *Pentru* a vă ajuta vom face tot *ceea ce timpul, situația geografică şi sporirea resurselor noastre ne vor permite.* [4] La scurt timp, îi va anunţa trimiterea a 200 de avioane de vinătoare. Rooseveit, care considera de aici înainte drept inevitabilă intrarea în război a Statelor Unite, va extinde la U.R.S.S. beneficiul legii de împrumut-închi- riere, adoptată cu trei luni mai devreme şi care, în numele pri:%piului *să stingem mai întîi incendiid, pompierul va fi pi tit mai tîrziu,* permitea expedierea spre puterile aflate în războiul împotriva Germaniei a unor grămezi întregi de furnituri, fără a se ocupa de condiţiile de plată.

După ce a conferit la Londra cu primul ministru britanic, care îi aprecia mult farmecul şi maniera sa directă a fi — el îl poreclise *Lord Root of the Matter 36* — Harry Hopkins, *alter-ego-ul* preşedintelui, va decide să-şi continue călătoria pînă la Moscova. Stalin, căruia îi va remite un călduros mesaj din partea lui F.D.R. 37, îl va primi :imp de şase ore *fără a irosi măcar un minut.* Se va face ¡¡pel în această împrejurare la calităţile de interpret ale lui Litvinov, sacrificat în 1939 pe altarul apropierii cu Hitler şi care va deveni curînd ambasador la Washington. Acesta avea

35 Atacul Germaniei hitleriste împotriva U.R.S.S. a **început** la 22 iunie 1941, la ora 3,15, prin intervenţia puternică a **aviației** şi artileriei germane. In aceeaşi zi, la orele 12,15, V.M. **Molotov** ia cuvîntul la posturile **de** radio informînd asupra **declanşării** războiului între Germania hitleristă şi Uniunea Sovietică. *(n.tr.)*

36 Lordul Miez al Problemei *(n. tr.J*

37 Franklin Delano Roosevelt. *(n. tr.)*

aerul — după părerea lui Hopkins — unei *haine care fusese pusă la naftalină, in momentul in care Rusia, încetind orice relație cu Occidentul, se retrăsese în izolare, dar care fusese scuturată de praf şi aerisită, ca un simbol al schimbării totale intervenite în situație*

După ce a expus situația militară, dictatorul se va declara convins că mai devreme sau mai tîrziu americanii se vor găsi față în față cu Hitler pe cine ştie ce eîmp de luptă. El va adăuga că singurul mijloc, de a învinge Reich-ul, *poate chiar fără a trage măcar o lovitură de tun r',* ar fi să se anunțe intrarea în război a Statelor Unite împotriva Germaniei. îi va remite lista nevoilor sale de armament şi materiale : artilerie antiaeriană, aluminiu, mitraliere de 50, ipuşti şi tunuri antitanc.

La început livrările merg Îent. Gigantica maşină de război americană începe să se pună pe roate. Mijloacele de transport lipsesc. Se va pune întrebarea dacă nu ar fi mai bine să se dea prioritate Angliei față de un aliat a cărui capacitate de rezistență trezeşte îndoială şefilor militari americani.

La 12 august, totuşi, în timp ce un prim convoi aliat porneşte spre Arhanghelsk, Roosevelt îi propune lui Sta- lin o negociere în trei pentru a stabili volumul ajutorului care urma să fie furnizat. Cîteva zile mai tîrziu, Chur- chill îl va trimite la Moscova pe prietenul său Beaver- brook, directorul lui „Daily Express", vehement apărător al naționalismului britanic, numit ministrul său pentru Armament. Americanul Harriman se va alătura întîl- nirilor. Stalin îi va primi în modul cel mai dezagreabil, abia descleştîndu-şi dinții, petrecindu-şi tot timpul dese- nînd pe o bucată de hîrtie lupi pe un fond roşu. El va refuza să indice pe ce baze calculase enormele necesități pe care le prezentase. Presiunea germană care se orienta spre Moscova va face ca temerea sa să ajungă la paroxism si el va amesteca cererile sale privind diverse materiale cu exigențele cele mai brutale şi cele mai puțin realiste. La 4 octombrie, totuşi, va interveni un acord între cei trei. *Moi ne dădeam bogățiile* — scrie Churchill — *şi cei care se băteau pentru însăşi existența lor le acceptau.'*

Stalin îşi regăseşte zîmbetul. Harriman i-a promis 400 de tancuri şi 300 de avioane pe lună, începînd cu iulie 1942. Convoaiele aliate se vor succeda pe viitor la Arhan- ghelsk în ritmul de unul sau două pe lună. Dar, începînd cu aprilie, submarinele germane vor profita de aurora boreală pentru a interveni masiv. Din 19 nave, din cel de-al
13- lea convoi, cinci nu vor ajunge niciodată. Cel de-al
14- lea convoi va trebui să facă calea întoarsă după ce pierduse jumătate din unitățile sale. Din 200 000 de tone, cît va avea la plecare în iunie cel de-al 15-lea convoi, 70 000 de tone vor fi scufundate. Churchill va fi nevoit să anuleze convoiul următor. Se poate imagina fără dificultate avalanşa de injurii cu care Stalin îl va copleşi. Livrările se vor relua în septembrie, dar ziua polară va obliga ca ele să fie

întrerupte încă o dată în martie 1943, nu fără noi proteste din partea Kremlinului. In total, ele vor atinge, pentru întreaga perioadă a războiului, o sumă totală de 11 miliarde de dolari.

Cifra este cu siguranță considerabilă şi ambasadorul Statelor Unite la Moscova era perfect îndreptățit să se plîngă public, în martie 1943, de faptul că guvernul sovietic ascundea poporului său pînă şi existența acestui ajutor Este lipsit de orice îndoială totuşi că, grație precau- țiunii lui Stalin de a transfera înainte de război, dincolo de Ural, o mare parte a industriei grele, partea cea mai mare a armamentelor utilizate de Armata roşie de-a lungul războiului era de fabricație sovietică. Aceasta nu în- seamnă că furniturile aliate şi în special cele privind mijloacele de transport (20,000 de locomotive, 425 000 de camioane etc.) n-au jucat un rol capital şi poate de neînlocuit în redresarea armatelor U.R.S.S. *Fără livrările americane, noi am fi pierdut războiul*[8] — avea să-i spună Stalin lui Roosevelt la Teheran.

Aşa cum aştepta arme, el aştepta din partea aliaților săi şi soldați. In discursul său din 10 martie 1939, el prevenise democrațiile occidentale că nu avea nici o intenție să scoată *castanele din foc* pentru ele[9]. Avea Hitler să-l oblige să facă acest lucru ? Stalin îi suspecta în cel mai înalt grad pe occidentali că îi lăsau în mod deliberat pe ruşi şi pe germani să se ucidă între ei, pentru ca apoi să domine lumea. Chiar cînd, după debarcările din Italia! şi din NormancHa, el nu va mai avea motiv să pună la îndoială voința lor de a se bate, el nu va putea fi împiedicat să aprecieze că Armata roşie este aceea care a avut un rol esențial în cîştigarea războiului şi că anglo-saxcnii au invadat Europa mai mult pentru a nu-i lăsa monopolul victoriei, decît pentru a desăvîrşi zdrobirea nazismului. Acestor calcule, el va fi în măsură să le opună propria sa dezinteresare. Cînd Churchill, în momentul bătă-; liei din Ardem38 — *ultima acțiune hazardată a lui Hitler* —, îi va cefe o acțiune de răspuns pentru a uşura situația armatelor occidentale, el nu va ezita o secundă să-şi; lanseze soldații înainte, fără a țiae cont de climă sau de intervalul necesar pentru a pregăti o asemenea operație. Primul ministru îi va mulțumi *din tot sufletul* pentru acest *gest magnific*[10].

De-a lungul întregii campanii din Rusia, Stalin — căruia ar fi putut să i se adreseze cîteva plîngeri privind comportamentul său trecut — a ştiut să se pună în poziția unuia care avea toate drepturile față de partenerii săi, care — conştienți de modicitatea mijloacelor* lor şi foarte adesea incapabili să-şi țină promisiunile — îşi căutau per- manent justificări. Nu va înceta să ceară pe toate căile posibile crearea celui de-al doilea front. Va fi o temă asupra căreia va reveni în aproape toate mesajele adresate lui Churchill şi Roosevelt fără a ține aparent prea mult cont de dificultățile materiale pe care le implica realizarea.

Note:

38 Operațiune a armatei germane desfăşurată între 16 decembrie 1944 şi 20 ianuarie 1945. *(n.tr.)*

încă din prima sa scrisoare adresată lui Churchill, datată 18 iulie 1941, el preconiza o debarcare în nordul Franței sau în Norvegia. La 3 septembrie, el atrăgea atenția asupra *pericolului mortal* care plana asupra U.R.S.S. şi afirma că nu exista o altă ieşire decît de a stabili, *încă din acest an, fie în Balcani, fie în Franța, un al doilea front, succeptibil să oblige inamicul să retragă de pe frontul răsăritean 30—40 de divizii*[u]. La 13 septembrie, el scria că *dacă deschiderea unui al doilea front în Vest părea imposibilă în acel moment* guvernului englez, acesta ar putea *debarca fără risc (sic !) 25—30 divizii la Arhan- ghelsk sau să le dirijeze prin Iran spre regiunile sudice*[12].

Problema debarcării aliate avea să domine vizita lui Molotov la Washington şi Londra în mai 1942. Comisarul poporului va părăsi capitala americană după publicarea unei declarații comune, potrivit căreia *s-a ajuns la un acord deplin în legătură cu necesitatea urgentă de a crea un al doilea front în Europa în anul 1942* [i3]. Churchill se va asocia acestui text, remițînd în acelaşi timp ministrului sovietic un *aide-memoire* în care afirma că se făceau *pregătiri în vederea debarcării pe continent în august sau în septembrie 1942,* dar adăuga că nu putea *face nici o promisiune* [14]. în realitate, primul ministru era foarte puțin presat. El dorea cu orice preț să evite să mai procedeze la reîmbarcarea unui corp expediționar, aşa cum se întîmplase la Narvik 39 şi Dunkerque 40 şi avea încredere mai curînd în eficacitatea operațiunilor amfibie, decît în acelea ale unor mase mari de oameni. Făcut răspunzător, în calitatea sa de prim lord al Amiralității, pentru eşecul debarcării de la Gallipoli din 1917, el rămăsese -convins că această operațiune ar fi trebuit să fie dusă mai departe şi căuta ocazia să-şi ia revanşa.

In luna august 1942, făcînd pentru prima dată o vizită lui Stalin la Moscova, el îl va avertiza că nu va exista un al doilea front înainte de sfîrşitul anului. *Aveam impresia unui om cărînd în spate un bloc imens de gheață la Polul Nord* [15] — va spune el mai tîrziu. Va reuşi să-i liniştească gazda — furioasă căci îl vedea revenind asupra a ceea ce considerase un angajament ferm, jurîndu-i că şi-l va ține în anul următor, dezvăluindu-i, în acelaşi timp, proiectul operațiunii ,.Torch"41: invadarea Africii de Nord. Cu creionul în mîpă, el va compara Medi- terana cu un crocodil, declarînd că trebuia mai întîi atacată *burta sa moale.* Dictatorul va analiza pe loc eficacitatea acțiunii, cu o capacitate de pătrundere care l-a uimit pe vizitatorul său, lucru pe care acesta nu-1' va ascunde în *Memoriile* sale. El nu va fi mai puțin

---

Note:

39 Evacuarea trupelor anglo-franceze din nordul Norvegiei are loc între 3 şi 10 iunie 1940. *(n.tr.)*

40 29 mai — 4 iunie 1940. îmbarcarea trupelor britanice (236 080 de oameni) şi franceze (115 000 de oameni) din Armata de Nord, la Dunkerque („Bătălia de la Dunkerque"). *(n.tr.)*

Note:

41 Debarcarea (8—11 noiembrie 1942) anglo-americană în Marqc şi Algeria. *(n.tr.)*

uluit de maniera în care acest ateu îi va ura succes : *Fie ca Dumnezeu* — va rosti Stalin — *să binecuvînteze această acțiune*[1f>]. Dar era mai puțin satisfăcut de faptul că Churchill nu dădea impresia să-l creadă. *Totul este clar acum* — le va spune el colaboratorilor săi după plecarea primului ministru. O *campanie în Africa şi in Italia. Ar dori să ne facă să sîngerăm pentru a ne putea dicta condițiile lor mai tîrziu... Speră că vom pierde Sta-, lingradul şi că astfel vom fi privați de un punct de plecare pentru o contraofensivă* [17].

Churchill prezența într-o scrisoare pregătirile constante desfăşurate de-a lungul coastelor britanice *care ii țintuiseră pe germani la Pas-cle-Calais* [18]. *Sper* — avea să-i scrie Stalin lui Churchill — *că aceste pregătiri nu semnifică o renunțare la promisiunea dumneavoastră de a stabili un al doilea front in Europa Occidentală in primăvara anului 1943* [19].

In numeroase mesaje, el va reveni asupra acestei chestiuni. Şi iată că, la 4 iunie 1943, Roosevelt îl va informa că debarcarea a fost amînată pentru primăvara anului 1944. Răspunsul va fi sec : *Această decizie... abandonează propriilor sale forțe armata sovietică care, aproape singură, împotriva unui inamic încă foarte puternic şi periculos, luptă pentru a apăra nu numai țara sa, ci şi pe aliații săi... Guvernului sovietic ii este imposibil să se asocieze unei asemenea hotărîri, luată... fără să fi fost făcută o încercare de a discuta împreună această chestiune primordială*[20]. Cincisprezece zile mai tîrziu, la 24 iunie, Stalin îşi va întări spusele, reamintind promisiunile care i se făcuseră : *Guvernul sovietic nu se poate împăca cu o asemenea necunoaştere a intereselor fundamentale ale Uniunii Sovietice în războiul împotriva inhmicului comun... Nu mai este vorba de o simplă dezamăgire; este vorba de încrederea în aliații noştri, încredere care este supusă unei grele încercări*[21].

Churchill va replica cu o extremă promptitudine. Stalin îşi recheamă ambasadorii de la Londra şi Washington. încă din acel moment — scrie Robert Sherwood, biograful lui Roosevelt — *atmosfera va- reaminti într-un mod alarmant zilele care precedaseră pactul Molotov — Ribbentrop din august 1939 şi va reapărea temerea privind un armistițiu ruso—german*[22]. Nu fără motiv, aşa cum vom avea ocazia să vedem.

Despre o pace separată a fost adesea vorba încă de la declanşarea atacului german contra U.R.S.S. Pe moment, lui vStalin nu-i venea să creadă că Hitler poate fi atfit de nebun ca să se lanseze, în mod deliberat, într-un război pe două fronturi. El se temea ca atacul contra U.R.S.S. să nu fie preludiul unei negocieri cu Anglia. Prima întrebare pe care ambasadorul său o va pune lui Eden, [c]îteva ore după declanşarea agresiunii germane, va fi deci aceea de a-i cere Să precizeze dacă Ixmdra este pe deplin hotărită să continue războiul. Sțalin va insista el însuşi pe lîngă Stafford Cripps pentru ca declarația comună privind asistența mutuală pe care o vor propune curînd britanicii să comporte şi angajamentul de a nu încheia nici o pace separată. Un text în acest sens va fj efectiv adoptat la 12 iulie.

8. Rusia regăsită

La 10 noiembrie 1941, Churchill va repeta în mod public că nu poate fi vorba să se negocieze cu Hitler indiferent pe ce baze. La 1 ianuarie 1942, la trei săptă-i mîni după Pearl Harbor, Statele Unite semnează cu guvernele în funcțiune sau în exil, ale unui număr de 25 de țări, *Declarația Națiunilor Unite,* care comporta angajamentul de a nu încheia nici o pace separată şi de a folosi totalitatea resurselor lor... *pînă la înfringerea finală* ***a*** *puterilor războinice ale Axei* [2:i]. In fine, la 26 mai acelaşi an, Marea Britanie şi U.R.S.S. se vor legal printr-o alianță pe timp de 20 de ani, comportînd obligația de *a nu intra in negocieri cu guvernul hitlerist sau cu* ***oriGare*** *alt guvern german care nu ar renunța in mod clar la orice intenție agresivă...*

Ar fi trebuit însă ceva mai mult pentru a înlătura suspiciunile sovieticilor. In octombrie, presa din Moscova va denunța *maşinațiile unei vechi admiratoare engleze ci Fiihrerului, Lady Astor,* care căuta, dacă este să-i dăm crezare, o pace separată. In februarie 1943, Kremlinul a mirosit ceva despre contactele avute la Geneva între un S.S.-ist'de rang înalt, prințul de Hohenlohe, şi Alien Dulles, fratele viitorului secretar de stat şi şeful serviciilor de spionaj americane din Europa, care se cunoscuseră încă de la sfîrşitul celuilalt răzlboi. Ilohenlohe acționa în contul lui Himimler, fiind totuşi dispus să-şi trădeze stăpînul, dacă occidentalii acceptau să semneze o pace separată cu el'. Rapoartele neamțului, descoperite după război în arhivele S.D.-ului hitlerist, sînt mai curînd compromițătoare pentru Dulles, care ar fi vorbit despre *un cordon sanitar* împotriva bolşevismului, despre expansiunea poloneză spre Est, despre negocieri *fără invin- gători şi fără învinşi,* dîndu-i asigurări interlocutorului său că nu se punea problema despărțirii Austriei de Reich[25]. Nu se va şti, desigur, niciodată dacă prințul îşi lua dorințele drept realități sau dacă America nu încercase să-l momească pentru a obține în schimb informații. Totuşi nimic nu ne permite să credem că cineva la Washington se gîndea în mod serios să trateze cu Himmler. Cînd acesta din urmă — după arestarea la reîntoarcerea din Elveția a prietenului său, avocatul Langbehn, care încercase să reia contactul cu Aliații — se va adresa Londrei, prin intermediul bancherului suedez Wallenberg, ministrul britanic la Moscova îl va informa pe Molotov în scris, fără de altfel să pfimească vreun răspuns.

In ianuarie 1944, o nouă alarmă. Corespondentul ziarului „Pravda" de la Cairo va afirma că între Ribben- trop şi englezi au loc negocieri secrete. Moscova va face. atîta publicitate acestei chestiuni, încît Churchill va trebui să-i scrie lui Stalin pentru a-i cere să se pună capăt acestei campanii neplăcute. în 1945, din nou, atunci cînd războiul se apropia de sfîrşit, discuțiile angajate între anglo-saxoni şi statul major al mareşalulli Kesselring, comandantul trupelor germane din Italia, care nu încerca, pur şi simplu, decît să se predea, vor provoca o adevărată furtună la Moscova şi o serie de scrisori cvasi insultătoare din partea lui Stalin către Churchill şi Roosevelt, care vor sfîrşi, de altfel — pentru o dată treacă-meargă —, să-l convingă de buna lor credință.

8. Rusia regăsită

Hitler, orice s-ar spune, nu manifesta decît dispreț față de *plutocrația* occidentală. El ar fi preferat de o sută de ori să se înțeleagă cu Stalin, pentru care avea o mare admirație, decît să ajungă la aşa ceva, după cum îl îndemnau japonezii, Ribbentrop şi Mussolini. Abia în iarna 1944—45, el îl va autoriza pe ministrul afacerilor străine să contacteze Vestul prin intermediul diplomaților acreditați în Suedia, Elveția, Spania. î-a spus încă o dată clar că de fapt n-o să iasă *absolut nimic* şi nu i-a oferit nici o mînă de ajutor pentru a-şi putea duce încercarea la bun sfîrşit.

Desigur, au avut loc în nenumărate rînduri contacte intre germani şi Aliați. Dar ele au fost întotdeauna fără ştirea Fiihrerului şi a „locotenenților" săi. Or inițiativa fusese luată de către diplomați ca von Păpen — pe vremea aceea ambasador la Ankara —, care acționau pe cont propriu, ori, cel mai adesea, inițiativa pornea de la grupuri de rezistență şi, în special, de la renumitul *cerc de la Kreisau,* unde s-a urzit complotul din 20 iulie 1944 împotriva lui Hitler.

Conspiratorji încercau cu multă insistență să tatoneze atitudinea Aliaților față de guvernarea pe care sperau s-o pună pe picioare. Dădeau de înțeles, nu fără oarecare credibilitate, că acordarea de asigurări precise în legătură cu caracterul onorabil al condițiilor de pace, care ar. fi putut să le fie oferite, ar facilita enorm atragerea celor care ezitau în număr destul de mare în sferele înalte ale Wehrmacht-ului. Dar nu vor primi nici un fel de răspuns, nici public, nici personal. De fapt, atît britanicii, cît şi ^americanii au fost pe tot parcursul războiului, în ceea ce priveşte Moscova, nişte aliați de o absolută loialitate, cu toate că şi ei fuseseră, bîntuiți de teama ca nu cumva ruşii şi germanii să se pună de acord. Nu fusese oare Stalin, la începutul efectiv al operațiunilor, cel care dăduse inițial ordin trupelor sale să nu răspundă tirului german, susținînd că nu era vorba decît de o *acțiune de provocare din partea mai multor contingente indiscipli- nate ale armatei germane şi că reacția sovietică ar fi putut da germanilor un motiv să treacă la război ?* [27]

Succesele rapide ale Wehrmacht-ului, care avansa în profunzime, luînd în. cîteva săptămîni zeci de mii de prizonieri, . confirma opinia cea mai îngrozitoare pe care experții militari occidentali nu încetaseră să o aibă in legătură cu Armata roşie, mai ales după epurările masive care au urmat execuției mareşalului Tuhacevski şi campaniei diln Finlanda. în satele ucrainene sau baltice soldații în uniformele lor verde-cenuşiu erau destul de des întîmpinați ca eliberatori ; unul dintre cei mai mari

şefi ai Armatei roşii, generalul de armată Vlasov 42, va ajunge mai tîrziu chiar să se pună la dispoziţia lui Hitler, tirînd după el zeci de mii de compatrioţi. Populaţia se îngrămădea în mase imense în bisericile redeschise de către invadator. Nu se putea şti pe vremea aceea că Fiihrerul va respinge această mînă întinsă şi că, credincios antropologiei sale demenţiale, îi va trata pe slavi ca subumani *(Untermenschen)* în loc să încerce să facă din ei aliaţi, împotriva bolşevismului, nehotărîndu-se, de exemplu, să-i ofere o şansă lui Vlasov — care se bucura de un mare prestigiu printre camarazii săi — decît atunci cînd sorţii se întorseseră complet în favoarea Armatei roşii.

Părea deci să existe un risc destul de serios de a vedea Kremlinul cerşind pacea pentru a evita prăbuşirea statului sovietic. Tonul, nici mai mult, nici mai puţin decît amabil, adoptat foarte adesea de către conducătorii ruşi faţă de Londra contribuia la proasta dispoziţie. *Cu toate că nimic din ceea ce Maiski afirmase nu confirmă această supoziţie* — îi scria Churchill lui Roosevelt. la 5 septembrie 1941, după ce-l primise pe ambasadorul U.R.S.S. — *n-am putut scăpa de impresia că ruşii gîn- desc probabil să încheie o pace separată* [28].

In realitate, singura deschidere ceva mai serioasă va avea loc în decembrie 1942. Un colaborator al lui Ribbentrop, Peter Kleist, care se afla la Stockholm, va fi abordat de un oarecare Clauss, un om de afaceri de naţionalitate incertă, care frecventa asiduu ambasada sovietică, în continuare condusă de aceeaşi doamnă Kollontay, ale cărei bune oficii permiseseră, în primăvara anului 1940, să se reînnoade dialogul între Moscova şi Helsinki. După ce, pe un ton foarte degajat, a expus diplomatului german vederile sale asupra războiului şi asupra păcii, va ajunge la esenţial ; *Vă dau cuvîntul meu* — va spune Clauss — *dacă Germania revine la frontierele din 1939 puteti avea pacea în termen de opt zile ».*

Kleist a povestit el însuşi desfăşurarea acestor convorbiri într-o carte care constituie din nefericire singura mărturie precisă asupra acestui episod. Clauss va muri subit la Stockholm la 1 aprilie 1946, cu cîteva ore înainte de a ajunge în Germania, unde trebuia să depună mărturie în faţa unui anchetator britanic. Este deci imposibil să se stabilească dacă Kremlinul căuta în mod real să negocieze sau ţăuta pur şi simplu să facă presiuni asupra Aliaţilor, pentru a-i determina să debarce în fine pe continent. Molotov va aştepta, în orice caz, luna noiembrie 1943, pentru a-l pune la curent pe ambasadorul Statelor Unite. El îi va vorbi de Clauss, ca despre un

---

Note:

42 Andrei Andreievici Vlasov, general sovietic. A intrat în Armata roşie în 1918 şi a luat parte la războiul civil. A fost consilier militar al lui Chiang Kai-shek (1938—1941) ; s-a distins în timpul celui de-al doilea război mondial în bătăliile de la Kiev Şi de la Moscova. A luptat în regiunea Volhov şi a fost încercuit. A căzut prizonier la nemţi în august 1942 ; va trece în serviciul Reich-ului ; îşi va asuma conducerea „Comitetului Naţional Rus" Şi va organiza „armata de eliberare rusă" formată din prizonieri sovietici, ce va fi trimisă în Franţa şi Belgia, în sprijinul diviziilor germane. Predat de americani sovieticilor, a fost judecat secret şi condamnat la spînzurătoare (iulie 1946). *(n-tr.)*

reprezentant al unui *grup de industriaşi germani foarte apropiaţi de Ribbentrop.* El l-ar fi informat pe diplomatul rus pe care-l contactase despre dorinţa germanilor *de a satisface toate exigenţele guvernului sovietic, afirmtnd că aceştia ar fi fost gata chiar să accepte frontierele din 1914.*

Clauss ar fi dorit să ştie — potrivit, de asemenea, spuselor lui Molotov — dacă reprezentanţi ai guvernului sovietic erau dispuşi să-l întîlnească pe Ribbentrop însuşi. I s-a răspuns că nu *putea fi vorba de contacte cu reprezentanţii sovietici şi că aceştia refuzau să angajeze convorbiri, oricare ar fi ele* [30].

fie Molotov nu spusese adevărul, fie Clauss îşi făcuse iluzii, nu pare însă că, de partea germană, să se fi făcut vreodată vreo propunere concretă. HitJer nu credea în sinceritatea propunerilor ruseşti. Va fi deschisă o anchetă pentru a stabili dacă nu cumva Clauss era evreu, ceea ce in mentalitatea patologică a stăpînilor celui de-al treilea Reich ar fi fost suficient pentru a-l descalifica. Kleist va avea chiar cîteva necazuri cu S.S.-ul. Curtl Clauss îl relansa, el va fi abilitat chiar, în septembrie 1943 — adică la nouă luni după prima propunere — să reia contactul *pentru a informa guvernul despre situaţia din U.R-S.S. şi despre ideile care se conturau acolo*[31]. Dar Berlinului îi va trebui prea mult timp ca să se hotărască. Cînd Kleist va reveni în fine la Stockholm, sovieticul care îi fusese propus să-l contacteze, fostul ambasador în Germania, Dekanosov, tocmai plecase la Londra. Misiunea acestui diplomat — care petrecuse 48 de ore pentru a simţi cum bate vîntul la întretăierea a două mari drumuri ale istoriei — nu poate să nu evoce negocierile care se derulaseră la Moscova, în vara anului 1939, atunci cînd doar un zid îi despărţea pe plenipotenţiarii germani de misiunea militară franco—britanică, ruşii pregătindu-se

să trateze cu cel care oferea mai mult. Invadarea Italiei 43 şi căderea regimului fascist 44 au redus puternic între timp neîncrederea sovietică faţă de

---

Note:

Aliați. Stalin nu va mai pune de acum înainte sub sem- 11 nul îndoielii voința lor de a efectua o debarcare în Vest, despre care fusese oficial informat de către Churchill şi Roosevelt, la 29 noiembrie 1943, la Teheran, unde se va desfăşura prima dintre cele trei conferințe interaliate la *cel mai înalt nivel.*

Această întîlnire va marca apogeul colaborării sovi- eto—occidentale. Dincolo de diferențe ideologice, de gînduri ascunse, de suspiciuni, s-au stabilit în cele din urmă relații de solidaritate — îmbibate cu sîngele celor mai buni — în legătură cu a căror trăinicie nu au lipsit iluziile. Cînd, înainte de a se despărți, Stalin, Roosevelt şi Churchill vor declara : *Am venit aici cu speranță şi hotărîre. Ne despărțim ca prieteni în fapt, în spirit şi in intenții*[32], ei făceau, desigur, concesii d« dragul propa-S gandei. între aceşti trei mari şefi de război, atît de evident năseuți pentru a conduce popoarele lor de-a lungul furtunilor, s-au stabilit însă raporturi care păreau la un mo- j ment dat să depăşească limitele unei colaborări efemere. Mult înainte de intrarea în joc a bombei atomice, ei înțeleseseră că, în lumea ce avea să vină, responsabilitățile esențiale în problemele păcii şi ale războiului vor fi concentrate în mîinile unui foarte mic număr de

3 septembrie 1943, Italia încheie o convenție secretă de armistițiu cu Națiunile Unite. La 12 septembrie 1943, Mussolini este eliberat din captivitate de către un detaşament de comando condus de către Skorzeny. La 25 septembrie 1943, în Italia de Nord, la Salo, este proclamat statul fascist Republica Socială Italiană. Intre 8—10 ianuarie 1944, are loc procesul de la

puteri. Ei simțeau că de înțelegerile sau de neînțelegerile ¡or va depinde soarta umanității. Stalin nu va fi ultimul care o va spune. Intr-un toast rostit la Ialta, el va releva că nu era foarte dificil să se mențină uniunea în timp de război, pentru că toți aveau acelaşi scop bine definit înfrîngerea inamicului comun. Sarcina dificilă, va

---

43 La 10 iulie 1943, trupele engleze (conduse de Montgomery) şi americane (conduse de Patton) debarcă în Sicilia. Siracusa este ocupată. La 17 august este ocupată şi Messina, moment ce marchează sfîrşitul campaniei din Sicilia. La 3 septembrie 1943, se încheie o Convenție secretă de armistițiu între Națiunile Unite şi Italia, la Siracusa. Aliații debarcă în Calabria. La 9 septembrie' 1943, armatele aliate debarcă la Salerno. O zi mai tîrziu, la 10 Septembrie, armata germană ocupă Roma şi oraşele din Italia de Nord. La 22 ianuarie 1944, forțele aliate debarcă în spatele frontului german, la Anzio. în lunile februarie-mai are loc bătălia pentru Monte-Cassino. La 17 mai 1944, oraşul Cassino este ocupat de către trupele anglo—americane. La 4 iulie 1944, Roma este eliberată. Armatele aliate eliberează succesiv oraşele Siena (3 iulie 1944), Arezzo (16 iulie 1944), Livorno (18 iulie 1944), Ancona (19 iulie 1944). La 22 august este eliberată Florența, iar la 5 decembrie 1944 este eliberată Ravena.

44 La 25 iulie 1943, în Italia are loc o lovitură de stat, mar- cînd căderea regimului fascist. Mussolini este demis şi arestat. Se formează un guvern condus de mareşalul Pietro Badoglio. La Verona ; 18 membri ai Marelui Consiliu Fascist Italian (printre care G. Ciano, E. De Bono ş.a.) sînt executați la 12 ianuarie. La 22 aprilie 1944, se formează un „guvern al unității naționale" cu participarea a şase partide antifasciste. La 6 iunie 1944, cabinetul Badoglio îşi dă demisia ; îi succede un cabinet condus de Ivanoe Bonomi (10 iunie 1944). La 25 aprilie 1945 se declanşează insurecția națională antifascistă din Italia ; ofensiva generală a trupelor garibaldiene. Intre 26—28 aprilie 1945, sînt eliberate oraşele Milano, Geneva şi Torino. La 28 aprilie 1945, Mussolini este arestat şi executat la Milano, *(n.tr.)*

adăuga el, va veni abia după război, cînd diversitatea de interese va tinde să-i despartă pe Aliaţi.

Era el sincer oare ? Cine ar putea scruta străfundurile sufletului acestui revoluţionar urcat pe tronul ţarilor, hărţuit intre exigenţele istoriei naţionale şi cele ale universalismului marxist şi pe care Roosevelt şi Churchill îl numeâu atît de curios între ei *Uncie Joe.* Cine ar putea jura că, în vreun moment al vieţii sale, el nu se lăsase tentat de visul unei trinităţi mondiale unite împotriva acestui militarism german, a cărui renaştere inevitabilă în următorii 20 de ani o anunţase lui Churchill, ca şi lui Tito ? Nu mersese el pînă acolo încît să declare, în aprilie 1945, mareşalului iugoslav, potrivit mărturiei lui Djilas, că *socialismul este posibil chiar sub un regim monarhic englez şi că revoluţia nu mai este necesară nicăieri ?* [33] Evoluţia succesorului lui Lenin, de la intrarea în război, fusese extraordinar de rapidă. în primele zile ale agresiunii a simţit cum îi fuge pămintul de sub picioare. Pentru a salva regimul, trebuia să recurgă la toate mijloacele. îi va spune lui Roosevelt, prin intermediul lui Hopkins, că ar primi de bună voie trupe americane în indiferent care punct al frontului rus, trupe care ar depinde doar de comandamentul american[34]. Era pentru prima oară în istoria ei că revoluţia bolşevică invit,a trupele *imperialiste* să vină pe teritoriul său.

Dar dacă apelul la străinătate nu avea să continue după îmbunătăţirea situaţiei militare, nu acelaşi lucru se va întîmpla cu acela pe care, încă din primul minut, Stalin îl va lansa poporului rus. Fără a-şi face iluzii în legătură cu popularitatea unui regim care se menţinuse doar prin teroare, el va înţelege curînd necesitatea de a mobiliza în serviciul său vechiul patriotism rus şi de a lega noul război de toate cele pe care ţarii trebuiseră să le ducă în trecut pentru apărarea solului naţional.

La 48 de ore după începerea agresiunii, Molotov va reaminti compatrioţilor săi că nu era pentru prima oară cînd Rusia se afla într-o încleştare cu un *invadator arogant* şi-i va prevedea lui Hitler soarta lui Napoleon. Cînd, la 3 iulie, Stalin se va adresa la rîndul său supuşilor săi, el îi va numi *fraţi şi surori* şi nu aşa cum se obişnuia *cetăţeni* şi *cetăţene.* Nemulţumit doar cu evocarea înfrin- gerii francezilor, el îi va adăuga şi pe aceea din noiembrie 1918. Departe de a propovădui, precum în primele momente ale revoluţiei, transformarea războiului imperialist ,în război civil, el va exalta tema războiului patriotic, a conflictului *democraţiilor cu fascismid.* Lui Averell Harriman el îi va declara într-o bună zi: *Singura diferenţă între primul război mondial şi acesta este aceea că ţarul dăduse soldaţilor cozi de topor pentru a-l combate pe duşman. Noi le-am dat puşti. Nu ne hrănim deloc cu iluzia că ei se bat pentru noi. Ei se bat pentru sfînta Rusie* [35].

îşi va multiplica eforturile pentru a-i convinge în acest sens. Celebrul regizor Eisenstein turnase în preajma ostilităţilor un film dedicat lui Ivan cel Groaznic, care denunţa crimele primului *unificator al pămînturilor ruse.* I se va cere de astă-dată să se pună pe lucru pentru a glorifica meritele acestuia. Alexei Tolstoi, rudă îndepărtată a autorului *Annei Karenina,* va consacra o piesă ţarului din secolul al

XVI-lea, spunînd el însuşi că era o *glorificare a omului puternic*[3fi]. Konstantin Simonov va scrie într-un poem :

Ştim amîndoi acum prea bine că patria Nu ne e casa din oraş cu viaţa ei trindavă Ci drumurile vechi de ţară sfinţite de strămoşi Cu cruci de lemn pe-a ruşilor morminte [37].

Bisericile vor fi redeschise şi Sfintul Sinod Ortodox reconstituit. *Comisarii poporului* vor deveni *miniştri.* Cominternul va fi dizolvat la 10 iunie 1943 şi „internaţionala" va ceda locul unui imn patriotic. Suvorov şi ¿utuzov, care ţinuseră piept armatelor Revoluţiei şi i imperiului, îşi vor redobîndi demnitatea lor de eroi na- | ţionali şi vor fi instituite ordine purtîndu-le numele. Epoleţii cu însemnele pentru grade,... prea urîtul simbol al sistemului ţarist, suprimaţi ca atare de către bolşevici o dată cu venirea lor la putere, vor reapare pe vestoanele ofiţerilor. Stalin însuşi, care nu purtase niciodată uniformă şi care se îmbrăca întotdeauna cu o simplă tunică gri, nu va întîrzia să-i arboreze cînd un decret, din martie 1943, va face din el mareşal al Uniunii Sovietice.

Meritase acest titlu. Desigur, nu era geniul militar infailibil pe care-l celebrau, în timpul vieţii sale, cei care-l tămîiau. «Contrar tradiţiei tuturor anrratelor din lume, el nu se va duce niciodată pe cîmpul de luptă, ci va dirija totul prin telefon, din adăpostul de la Kremlin. Dar nu era nici laşul îngrozit descris de către Hruşciov în raportul său secret de la cel de-al XX-lea Congres al P.C.U.S. Toţi cei care l-au întîlnit de-a lungul războiului, şi in special Churchill şi de Gaulle, au fost frapaţi, dacă nu fascinaţi, de calităţile sale. Fără voinţa sa de fier, fără hotărîrea sa de a rămîne la Moscova, atunci cînd avangărzile germane nu erau decît la cîţiva kilometri, Rusia s-ar fi prăbuşit la fel ca şi în 1917. Dar succesul, şi preţul pe care el l-a plătit, gustul pe care l-a prins pentru arta militară, duritatea inumană pe care a trebuit s-o manifeste faţă de oportunişti şi laşi vor agrava şi şi mai mult la el o vanitate, un autoritarism şi o cruzime înnăscute, transformînd puţin cîte puţin pe revoluţionarul georgian, care se resemnase cu *construcţia socialismului într-o singură ţară,* într-un naţionalist rus preluînd ştafeta ambiţiilor nutrite de ţari. Compatriotul său Ilya Ehrenburg, care va asculta la 9 mai 1945 discursul pe care acesta îl va pronunţa cu ocazia Victoriei, îl [e]vocă astfel în *Memoriile* sale : *A vorbit scurt, sigur pe sine. '¡Nu se putea desluşi nici o emoţie în vocea sa...*

Absența căldurii m-a umplut de amărăciune, dar nu m- surprins. Era generalisimul, învingătorul. Ce nevoie ar fi avut el să se lase stingherit de sentimente ?... Salvele a mii de tunuri sunau ca un Amin. [38]

Cu un asemenea partener, înțelegerea — o dată depăşit pericolul care a făcut-o să se nască — nu putea să fie decît dificilă. L-am văzut, în iulie 1941, dorind venirea în U.R.S.S. a soldaților americani. în anul următor va fi luată în considerație trimiterea unor englezi la Mur- mansk — dată fiind temerea unei debarcări germane —, precum şi punerea unor aerodromuri la dispoziția americanilor. Dar, în cele din urmă, pe teritoriul sovietic nu vor fi alți combatanți occidentali, pe toată durata războiului, decît francezii liberi din escadrila „Normandie—Niémen" 45. Pe măsură ce situația se va redresa într-adevăr, Rusia se va închide pe viitor şi mai mult militarilor aliați. încă din decembrie 1942, Stalin va respinge o propunere privind trimiterea în Transcau- cazia a unor escadrile americane. Churchill va trebui chiar să-i scrie, în octombrie 1943, pentru a se plînge de tracasările de tot felul la care erau supuşi soldații şi marinarii britanici care se duceau în Rusia de Nord ciï convoaiele de aprovizionare.

Primul ministru britanic avea să înțeleagă cu atît mai bine această evoluție cu cît şi el nu se gîndea decît la interesul național. înțelegea şi el — după ce beneficiase cu foarte multă satisfacție de concursul U.R.S.S. în războiul contra lui Hitler — să se folosească de toate mijloacele sale pentru a limita influența acesteia după război. Respingînd, într-un memorandum adresat lui Eden la 21 octombrie 1942, ideea unui directorat în patru (Marea Britanie, Statele Unite, U.R.S.S. şi China), idee avansată de către Roosevelt, el scria : *Mă gîndèsc înainte de toate la Europa, la restaurarea grandorii Europei, mama națiunilor moderne şi a civilizației. Ar fi nn dezastru imens dacă barbaria rusă ar copleşi cultura și independența vechilor state europene... Ceea ce aştept 'sînt Statele Unite ale Europei in care... barierele vor fi considerabil reduse, în care se va putea circula fără restricție şi a căror economie va fi considerată ca un tot.*[46] *Avea să revină adesea mai tîrziu asupra acestei teme a Statelor Unite ale Europei, fără să fi părut din păcate, vreodată, că i-ar fi trecut prin minte că țara sa ar putea să li se alăture şi ea.*

în prezența lui Roosevelt, în mai 1943, va pleda pentru restaurarea unei Franțe puternice, *căci perspectiva absenței oricărei reale puteri între Rusia şi Anglia nil este deloc atrăgătoare* [47]. La Teheran, în decembrie 1943, el va apăra ideea

---

Note:

45 Escadrila „Normandie-Niémen" — formațiune de aviație de- vînătoare aparținînd forțelor franceze. A fost integrată într-o divizie sovietică de aviație din 1942 pînă în 1945. A participat la luptele din Bielorusia. *(n.tr.)*

i H* La 6 iunie 1944 (Ziua z) s-a declanşat operațiunea „Over-
ord" — debarcarea forțelor aliate în nord-vestul Franței, pe

unei acțiuni militare anglo — americane, începînd din Cîmpia Padului, prin Triest, şi Ljubl- jana, in direcția Vienei, prin care — sub pretextul *să le strîngem mina* — spera în mod evident să-i devanseze pe ruşi. Va insista din nou asupra acestei chestiuni în iulie 1944. Roosevelt era însă ostil oricărei acțiuni în Bal- [1] cani şi nu s-a dat bătut în legătură cu debarcarea în sudul Franței, prevăzută cu un an înainte, la sugestia lui Stalin. Ca şi majoritatea generalilor săi, cu notabila excepție a lui Clark, comandantul armatei din Italia, el înțelegea să cîştige războiul cît mai repede posibil şi cu prețul cel mai mic. în plus, mai erau doar cîteva luni pînă la alegerile prezidențiale. *Niciodată* — îi va spune el lui Churchill — nu *voi supraviețui celui mai mic eşec al operațiunii „Overlord" * (debarcarea în Normandia) dacă s-ar şti că trupe importante au fost deturnate spre Balcani. Mă rog lui Dumnezeu* — îi va telegrafia Churchill — *să aveți dreptate...*[48]

Ca şi majoritatea compatrioților săi, preşedintele Statelor Unite detesta colonialismul european în general şi
pe cel britanic în special. Confidențele făcute fiului său F Eliott, ilustrează această stare de spirit : *America nu «3 ajuta Anglia în acest război* — ii va spune el într-o zi —. *doar pentru a-i permite să continue să domine brutal po,, l poarele coloniale.*[42] La fel cum îl va îndemna pe sultanul! Marocului, la Casablanca, în 1943, să scuture jugul Fran- ței, tot aşa nu va înceta să facă presiuni asupra lui **Chunfl** chill pentru ca să acorde Indiei independența.

Dar ostilitatea sa față de imperialismul britanic nu se limita la forma colonială a acestuia. *Necazul* — îi vil mărturisi, de asemenea, lui Eliott — *este că W ins ton ChwiS chill se gîndeşte prea mult la perioada de după război şi la situația în care se va găsi atunci Marea Britanie. Ji este frică ca ruşii să nu devină prea puternici. Este foartel posibil ca ruşii să fie în continuare foarte puternici ÎML Europa. Rămîne de văzut dacă acest lucru este un rău... S Nu văd de ce ar trebui să punem în pericol viața soldați- « lor americani cu singurul scop de a proteja interesele bri^K tanice, reale sau imaginare, pe continentul european*

Roosevelt nu detesta mai puțin comunismul decît im-t perialismul tradițional. Dar el ignora de o manieră **sur**prinzătoare natura şi ambițiile acestuia. Pătruns nu **numai** de superioritatea sistemului democratic, dar şi de **propria-'** sa aptitudine de a-i convinge pe alții, el va miza **în mod** deliberat — înlăturînd toate obiecțiile — pe **moderația** unui Stalin pe care-l vedea în curs de a se trasforma într-un fel de monarh liberal. Luase drept bună, **în ianuarie** 1942, aderarea **U**.R.S.S. la Declarația Națiunilor **Unite** i care proclama solemn, între altele, dreptul fiecăruia la libertatea religioasă, precum şi dizolvarea Cominternuluî **în** iunie 1943. Se va strădui enorm să determine **o** reluare de contact între Vatican şi U.R.S.S. pe care, la **drept** vorbind, nu

---

Note: coasta Normandiei. *(n. tr.)*

o dorea nici o parte, nici cealaltă parte, Pius al XH-lea neascunzîndu-şi prejudecăţile sale faţă **de bol^^** şevism, iar biserica catolică susţinînd adesea, în Europa ocupată, *Noua Ordine* instituită sub protecţia baionetelor nemţeşti.

Abia in preajma morţii sale, Roosevelt va înţelege eă pentru sovietici cuvintele nu aveau atunci semnificaţie jn sine, ci numai o valoare dialectică, esenţialmente trecătoare, pentru că depindeau total de realitatea şi planurile momentului. După cum aprecia unul dintre apropiaţii săi colaboratori, Herbert Feis, *al era hotărît să nu lase pe nimeni să-i zdruncine convingerea că o cooperare era posibilă* [Vt]. Nimeni, după părerea sa, nu era mai bine plasat decît el pentru a reuşi acest lucru. *Ei bine, îmi veţi permite, sînt sigur, să fiu brutal de sincer* — îi va scrie el lui Churchill, la 18 martie 1942 — *şi să vă spun* că *sint mai capabil să-l manipulez pe Stalin decît Foreign Office-ul dumneavoastră sau decît Departamentul meu de Stat. El are oroare de toţi grangurii voştri, cred că mă preferă şi sper că va continua să o facă.* [45] Fostului ambasador Bullitt îi va declara într-o bună zi : *Am impresia că Stalin nu doreşte decît să-şi asigure securitatea ţării sale. Cred că dacă îi voi da tot ceea ce îmi va fi posibil să-i dau, fără ca să-i cer nimic în schimb — nobleţea obligă —, el nu va încerca să procedeze la anexiuni de orice natură ar fi ele şi se va ocupa de făurirea unei lumi a democraţiei şi a păcii.* [46]

Cordell Huli, secretarul său de stat începînd cu 1933, nutrea aceleaşi sentimente. Diplomatul Robert Murphy arată că în toamna anului 1943 era pe punctul de a primi, la 72 de ani, botezul aerului, pentru a merge să-i în- tîlnească la Moscova pe Eden şi pe Molotov. *Se entuziasma* — scrie acesta — *la ideea de a stabili legături de strînsă prietenie cu Rusia Sovietică. îşi făcea din aceasta o idee aproape mistică.* [47]

La urma urmelor, poporul american însuşi a dovedit sentimente de dragoste, în timpul războiului, pentru aliatul rus. Să recitim ceea ce un MacArthur, campion — ' ani mai tîrziu — al cruciadei anticomuniste, declara în momentul Stalingradului : *Toate speranţele se aşează la umbra drapelelor glorioase ale vitezei armatei ruse... Amploarea acestui admirabil efort a făcut din această bătălie una dintre cele mai mari reuşite militare ale tu- turor timpurilor*[48]. Cum să crezi că o naţiune capabilă de un asemenea eroism ar servi ţelurile unei puteri im, perialiste ? Desigur, cîţiva oameni politici de dincolo de Atlantic manifestaseră reţinerile lor la vestea agresiunii germane împotriva U.R.S.S. Senatorul Taft, campionul nr. 1 al izolaţionisfnului, afirma că *victoria comunismului în lume ar fi mult mai periculoasă pentru Statele Unite decît aceea a fascismului* [49] ; Bullitt, felicitîndu-se la Mon- treal că lupta fusese angajată *între Satan şi Lucifer,* punea în gardă contra ideii că *Satan ar putea vreodată să ajute la stabilirea unei păci a libertăţii creştine* [r>0].

Dar acestea erau opinii izolate. încă din acea epocă, adică cu şase luni înainte de intrarea în război a Statelor Unite, 73 la sută din americanii *sondaţi* de faimosul

institut „Gallup" 49 declarau că susțin victoria U.R.S.S. Un an mai tîrziu, nu mai erau doar discursurile şi reportajele care exaltau fraternitatea celor două popoare, ci şi comunitatea idealurilor lor, ba chiar similitudinea civilizațiilor lor. Este una din grandorile națiunii americane aceea a nu-şi măsura prietenia. Este una din slăbiciunile națiunii americane aceea de a nu se îndoi că va fi răsplătită în schimb.

Bibliografie şi note

1. *Keesing's Contemporary Archives,* p. 4 668.
2. *Ibid.,* p. 4 681.
3. CHURCHILL, *op. cit.,* tom III, vol. 1, p. 391—393.
4. *Ibid.,* tom III, vol. 2, p. 5.
5. Robert SHERWOOD, *Le mémorial de Roosevelt,* Pion, 1950, tom I, p. 211.
6. *Ibid.,* p. 221.
7. CHURCHILL, *op. cit.,* p. 98.
8. Robert SHERWOOD, op. *cit.,* tom II, p. 314.
9. *Ibid.,* p. 104.
10. Jacques NOBÉCOURT, *Le dernier coup de dés de Hitler,* paris, Robert Laffont, 1962, p. 410.
11. CHURCHILL, op. *cit.,* tom III, vol. 2, p. 84.
12. *Ibid.,* p. 90.
1?. Robert SHERWOOD, *op. cit.,* tom II, p. 131.
14. CHURCHILL, op. *cit.,* tom IV, vol. 1, p. 360.
15. CHURCHILL, *op. cit.,* tom IV, vol. 2, p. 69.
16. *Ibid.,* p. 75.
17. I. DEUTSCHER, *Staline,* p. 571.
18. *Correspondance secrète de Staline avec Roosevelt — Çhurchill — Truman et Attlee,* Paris, Pion, 1959, tom I, p. 107.
19. *Ibid.,* p. 109.
20. *Ibid.,* p. 191.
21. *Ibid.,* p. 200—201.
22. SHERWOOD, op. *cit.,* tom II, p. 266.
23. SHERWOOD, p. 11.
24. *Keesing's* 5209 A.
25. *Les falsificateurs de l'Histoire, op. cit.,* p. 83—84.
26. Paul SCHMIDT, op. *cit.,* p. 347.

Note:

49 Institutul Gallup a fost fondat în 1935 de către George Horace Gallup, ziarist şi statistician american, cu scopul de a sonda opinia publică. Termenul Gallup este adesea utilizat pentru a defini acest gen de sondaje, *(n.tr.)*

27. „Le Monde" din 12 iunie 1956.
28. CHURCHILL, op. *cit.,* tom III, vol. 2, p. 88.
29. Peter KLEIST, *Entre Hitler et Staline,* Paris, Pion, 1953, p. 262.
30. *Documents diplomatiques américains,* telegramă A.F.P. din 12 octombrie, 1963.
31. KLEIST, op. *cit.,* p. 221.
32. *Keesing's* 6137 A.
33. DJILAS, op. *cit.,* p. 126.
34. SHERWOOD, op. *cit.,* tom I, p. 221.
35. HARRIMAN, *op. cit.,* p. 23.
38. „La Nef", aprilie 1945, număr special privind literatura sovietică, p. 55.
37. *Ibid.,* p. 47.
38. Citat în „Le Monde" din 17 aprilie 1963.
39. CHURCHILL, op. *cit.,* tom IV, voi. 2, p. 157.
40. Jacques CHASTENEÇ, *Winston Churchill et l'Angleterre* XXe *siècle,* Paris, Fayard, 1961, p. 438.

41. CHURCHILL, *op. cit.,* torn VI, vol. 1, p. 66—67 73. '
42. Eliott ROOSEVELT, *Mon Pere m'a dit,* Paris, Flammarion 1947, p. 44.
43. *Ibid.,* p. 222.
44. Herbert FEIS, *The Three who Led,* In „Foreign Affairs" ianuarie 1959.
45. CHURCHILL, op. *cit.,* torn IV, vol. 1, p. 211.
46. William BULLITT, *How We Won the War and Lost the Peace,* in „Life" din 30 august 1948.
47. Robert MURPHY, *Diplomate parmi les guerriers,* Paris Robert Laffont, 1965, p. 231.
48. SHERWOOD, op. *cit.,* torn II, p. 67.
49. DUROSELLE, op. *cit.,* p. 318.
50. F. ROZ et G.-L. JARAY, *Tableau des Etats-Unis,* Paris Spid, 1946, p. 181.

CEA DE-A DOUA ÎMPĂRȚIRE A EUROPEI

Acest război nu se aseamănă cu cele din trecut ; oricine ocupă un teritoriu îşi impune acolo propriul său sistem social. Fiecare îşi impune sistemul pînă acolo unde poate avansa armata sa. Nici nu ar putea fi altfel.

Stalin către Tito, aprilie 1945

Agresiunea germană îl va obliga pe Stalin să-şi schimbe de îndată partenerul. Aceasta nu-l va face totuşi să-şi schimbe obiectivele. Imperativele securității ruse rămăseseră aceleaşi de pe vremea țarilor. Succesele fulgerătoare înregistrate încă din prima clipă de către invadatori nu vor face decît să sublinieze şi mai mult precaritatea unei frontiere deschise — lipsită de elemente de apărare naturale — în fața oricăror invazii. Ca atare, a apărut nu numai necesitatea de a împinge feontiera cît mai mult Posibil spre Vest, dar şi mai mult încă de a o proteja . printr-un amplu teritoriu ocupat de state satelit. în acelaşi timp, nevoia imediată în care se va găsi U.R.S.S., şl anume aceea de a importa mari cantități de arme şi de provizii, va scoate în evidență, mai mult ca oricînd, în ce măsură existența sa putea să depindă de posesiunea de porturi la marea liberă. Aşa că una din primele acțiuni comune ale Angliei şi Uniunii Sovietice va consta, încă din vara anului 1941, în ocuparea Iranului, transformînd astfel un cuib de intrigi prohitleriste într-o cale de acces foarte comodă pentru aprovizionarea Rusiei.

Din acest mare pericol, Stalin avea să tragă un mare avantaj. La fel ca şi în 1939, cînd a reuşit recunoaşterea de către germani a unor avantaje strategice mult superi-, oare celor pe care, în zadar, încercase să le obțină din par- .tea Aliaților, el va cere acum anglo-americanilor mult mai mult decît ceea ce Hitler îi refuzase lui Molotov în. decembrie 1940. S-ar putea ca să fi mers chiar mai departe, dacă este adevărat că el a sugerat Fuhrerului, în 1943, prin intermediul faimosului Clauss, o pace separată, aVînd drept premise : revenirea la frontiera din 1914, care făcea din Polonia întreagă o posesiune rusă ; libertatea de acțiune pentru Kremlin în Strîmtori ; dezinteresul complet al Reich-ului în privința Asiei

Pentru început, în 1941, era necesar să obțină garanții din partea inamicilor Germaniei în privința măririlor teritoriale pe care le realizase grație colaborării sale cu aceasta. Pretenția respectivă i se părea cu atît mai firească, cu cît Londra — să nu uităm acest lucru — îi propusese în toamna anului 1940, în schimbul unei simple proclamări a neutralității, recunoaşterea înaintării sovietice în Europa[2] Ea punea totuşi britanicilor o problemă fundamentală. Aceştia declaraseră război Reich-ului la 1 septembrie 1939 50, pentru că violase frontierele statului polonez, căruia îi

---

acordaseră garanţii. Ei nu puteau sacrifica acest aliat loial şi nefericit — ai cărui soldaţi continuau lupta cu un eroism fără egal, în uniformă şi în clandestinitate, pretutindeni unde puteau — exigenţelor unei puteri care nu intrase în tabăra rezistenţei împotriva lui Hitler decît constrînsă şi forţată.

• La 30 iulie 1941, Cabinetul britanic înregistra un prim succes : U.R.S.S. încheia cu guvernul polonez din exil, al generalului Sikorski, un tratat constatînd că acordurile germano-sovietice din 1939 *îşi pierduseră valabilitatea* [3]. într-o notă adresată generalului, acesta va adăuga că în ceea ae îl priveşte *nu recunoaşte nici o schimbare teritorială intervenită în Polonia începînd cu august 1939 "*. Eden însă se va grăbi să precizeze în faţa Camerei Comunelor că această formulare nu implica o garantare a frontierelor.

Guvernul Sikorski — constituit la Angers, după prăbuşirea Poloniei, transferat în iunie 1940 la Londra — era format din reprezentanţii celor patru mari partide care combătuseră dictatura lui Pilsudski, regimul coloneilor şi politica progermană a lui Beck. Membrii acestui guvern nu aveau nici un fel de simpatie deosebită pentru Uniunea Sovietică, împotriva căreia Sikorski însuşi luptase cu arma în mînă în 1920. Aceştia aveau în dosarele lor un articol scris de un evreu, dar pe un ton deschis antisemit, prin care „Pravda", din 17 octombrie 1939, anunţase constituirea unui guvern a cărui autoritate se exercită *pe un teritoriu compus, după cîte se pare, din 6 camere, o baie şi un closet.* Ei cunoşteau prea bine tratamentul brutal pe care Stalin îl aplicase compatrioţilor lor după împărţirea ţării, pe care Molotov, după căderea Varşoviei, o calificase în mod dispreţuitor ca *urmaşid monstruos al Tratatului de la Versailles* [5].' Aproape 1 500 000 de locuitori din provinciile răsăritene fuseseră deportaţi spre interiorul U.R.S.S., în scopul evident de a face să dispară orice urmă a influenţei poloneze în aceste provincii. Fie în închisoare, fie în lagăre de muncă forţată, fie aşa-zis liberi, aceştia trăiau în condiţii înspăimîntătoare.

Agresiunea germană — făcîndu-l pe Stalin să resimtă o enormă nevoie de soldaţi — oferea o şansă acestor nenorociţi să se smulgă destinului lor. In luna august 1941 guvernul sovietic va decreta o amnistie generală a resorti- sanţilor polonezi şi va autoriza constituirea, pe teritoriul său a unei armate poloneze. în fruntea acesteia va fi pus generalul Anders, scos cu această ocazie din sinistra închisoare de la Liubianka 51. O importantă misiune desemnată de guvernul Sikorski va fi autorizată să circule de-a lungul şi de-a latul U.R.S.S. pentru a-4 regăsi pe polonezi şi a-i îndruma spre punctele de adunare. Eforturile sale se. vor lovi însă, în numeroase cazuri, de inerţia autorităţilor ruse şi de reaua-voinţă a comandanţilor

---

50 Data exactă este 3 septembrie 1939, ora 11,15, cînd Neville Chamberlain, aflat la reşedinţa sa oficială din Downing Street 10, Londra, dă citire declaraţiei de război Germaniei. „Nu avem nimic a ne reproşa" — încheie pfemierul britanic. Se constituie un cabinet de război, *(n.tr.)*

51 Stradă în Moscova, unde se află o sinistră închisoare a N.K.V.D. ; aici au fost lichidaţi mii şi mii de oameni politici şi de stat, de conducători militari de rang înalt, precum şi militanţi comunişti, refugiaţi în Uniunea Sovietică din diferite ţări ale Europei, *(n.tr.)*

lagărelor, nu prea doritori să se lipsească de o mînă de lucru de care aveau în modul cel mai urgent nevoie, pentru â-şi îndeplini sarcinile impuse de guvernul central prin metode de-a dreptul draconice. Mai mult decît atît, cîteva mii de ofiţeri ră- mîneau de negăsit.

Sikorski nu avea deci nici un motiv să creadă în realizarea cu uşurinţă a unui acord cu U.R.S.S. atunci cînd, la 3 decembrie 1941, va sosi la Moscova, unde-l va regăsi pe Anders. înainte chiar de a începe convorbirile cu Sta]n, acesta din urmă luase o hotărîre care dovedea intenţia sa de a rezolva în propriul avantaj problema frontierelor. La 1 decembrie, într-adevăr, printr-un decret al Sovietului Suprem au fost declaraţi drept cetăţeni sovietici nu numai cei ce proveneau din provinciile răsăritene ale Poloniei, redeveniţi ucraineni sau bieloruşi după acordul Stalin—Ribbentrop, ci şi toate persoanele care se găseau în aceste teritorii la 1 noiembrie 1939. Numai printr-un *act de bunăvoinţă* unii dintre indivizii atinşi de o asemenea hotărîre puteau să fie consideraţi drept polonezi.

în ciuda acestei brutale măsuri de presiune, Sikorski nu vroia să vorbească despre frontiere. Opinia cercurilor emigraţiei şi ale rezistenţei interne era ostilă în cel mai înalt grad oricărei concesii şi el era suficient de realist [3] pentru a-şi da seama că nu avea nici o şansă să obţină din partea lui Stalin o confirmare a absurdei linii din 1920.

Problema nu va fi abordată în cursul convorbirilor propriu-zise, care vor fi în esenţă consacrate soartei polonezilor internaţi în U.R.S.S. şi transferului eventual în Iran al unităţilor poloneze constituite în Rusia. Dictatorul îl va convinge pe oaspetele său să renunţe la cererea privind acest transfer. Totuşi, în cursul dineului oferit la Kremlin la capătul convorbirilor, Stalin îşi va manifesta clar intenţia de a nu le permite ucrainenilor, bieloruşilor şi evreilor, originari din Polonia răsăriteană, încorporaţi în Armata roşie, să intre în rîndurile armatei poloneze. *Ei au participat* la vot (la plebiscitul care urmase acordului cu Hitler asupra împărţirii Poloniei) -— va spune el — *şi au devenit cetăţeni sovietici.* Stalin va declara însă că un acord între cele două guverne asupra problemei frontierelor va trebui încheiat îndată ce armata poloneză va intra în acţiune. *Nu vă neliniştiţi* — vş spune el — nu *vă vom cauza prejudicii.* Sikorski va considera totuşi nimerit — înainte de a trece, aşa cum îl invitase Stalin, la subiecte mai puţin delicate — să precizeze în mod clar că frontierele din 1939 *nu trebuie să fie puse în cauză*[6].

Cincisprezece zile mai tîrziu, era rîndul lui Anthony Eden să fie introdus în biroul succesorului lui Lenin. Sosise la Moscova cu intenţia de a-i linişti pe conducătorii sovietici în legătură cu implicaţiile Cartei Atlanticului Era vorba în fond de a-i convinge că nici Washingtonul, nici Londra nu aveau în vedere să stabilească fără acordul lor harta lumii postbelice. Pentru a-i facilita misiunea,

guvernul britanic tocmai declarase război Finlandei, Ungariei şi României 52 — aliaţi ai Germaniei contra
U.R.S.S. — aşa cum Kremlinul ceruse imperativ de mai multe săptămîni.

Dar Stalin — căruia îi fusese atît de frică, timp cle cîteva săptămîni, de o înfrîngere — începea să respire uşurat. „Generalul Iarnă" sfîrşise prin a stopa ofensiva germană. Atacul japonez de la Pearl Harbor, din 7 decembrie 1941, nu a însemnat doar implicarea în luptă împotriva lui Hitler a celei mai mari puteri industriale a lumii. El confirmase categoric in ochii generalisimului asigurările pe care i le trimisese de la Tokio cel mai faimos dintre spionii săi, germanul Sorge 53, potrivit cărora japonezii înţelegeau să respecte pactul de neagresiune, pe care — în ciuda presiunii Berlinului — îl încheiaseră cu U.R.S.S. la 13 aprilie 1941, într-un moment în care aceştia se aşteptau deja la o agresiune germană contra Uniunii Sovietice. Era evident într-adevăr că trupele Mikadoului 54, angajate din plin împotriva forţelor americane şi britanice din Pacific, nu se gîndeau să spbrească numărul adversarilor lor cu o ţară ale cărei calităţi militare fuseseră nevoite să le recunoască în 1938—1939, în Mongolia. Stalin a avut în consecinţă posibilitatea să transfere pe frontul european importante trupe proaspete, ţinute în rezervă în Siberia. Şi acestea au jucat un rol esenţial în contraofensiva lansată în aceeaşi zi cu atacul de la Pearl Harbor, contraofensivă care avea să degajeze Moscova.

în iulie, dictatorul nu-i vorbise lui Hopkins decît de probleme militare : livrări de materiale, cel de-al doilea

---

Note:

52 La 6 decembrie 1941, Marea Britanie va declara război Finlandei, Ungariei si României, *(n. tr.)*

53 Richard Sorge, agent sovietic de informaţii, al cărui sfîrşit a rămas încă o necunoscută. Cf. Mihail Kolesnikov, *Richard Sorge aşa cum a fost,* Editura Junimea, Iaşi, 1977 ; Iuri Korolkov, *în caz de pericol, arde !,* Editura Meridiane, Bucureşti, 1975 ; Serghei Goliakov şi Vladimir Ponizovski, *Misiunea specială Berlin-Tokio. Richard Sorge,* Editura Politică, Bucureşti, 1966. *(n.tr.)*

54 Vechi termen japonez desemnînd palatul imperial mai apoi pe împărat însuşi. Termenul este complet ieşit din uz în Japonia, *(n.tr.)*

/

front, participarea trupelor străine. Dar cu Eden, el se va lansa — "încă de la prima lor întrevedere — în discutarea problemelor teritoriale, propunîndu-i un program foarte detaliat, care dovedea că reflectase îndelung asupra aces- •tuia. El vroia să despartă Prusia Orientală de Germania, în beneficiul Poloniei ; vroia să dezlipească, de asemenea, Renania şi probabil şi Bavaria ; să redea independenţa Austriei şi să-i înapoieze pe sudeţi Cehoslovaciei ; să împartă cuceririle Italiei între Turcia, Grecia şi Iugoslavia. Ajungînd la Europa Occidentală, el va manifesta un total dezinteres, spunînd că nu ar vedea nici un inconvenient ca aceasta să se constituie într-o federaţie şi chiar, dacă Franţa nu redevenea o mare putere, ca Marea Britanie să aibă baze la Boulogne, Dunkerque, în Belgia, în Olan- la, în Norvegia şi Danemarca.

Deschizînd astfel o perspectivă care după părerea sa trebuia să pară atrăgătoare pentru un reprezentant tipic al imperialismului britanic, el va ajunge la propriile sale revendicări, care, în cîteva cuvinte, erau : legitimarea • frontierelor existente înainte de atacul german. în ceea ce priveşte Polonia, el accepta totuşi linia Curzon, care despărţea populaţiile pur poloneze de ucraineni şi bieloruşi, în locul liniei de demarcaţie din 1939, care încorpora în U.R.S.S. cîteva porţiuni pur poloneze.

Ţinea atît de mult la acest lucru, încît va reveni asupra lui în timpul celorlalte două convorbiri cu Eden. Aparent, el căuta astfel să antreneze Marea Britanie în jocul său, înainte de a începe convorbiri cu Statele Unite, în orice caz, el va repeta în mai multe rînduri că acceptarea exigenţelor sale, şi în primul rînd a acelora care priveau statele baltice şi Finlanda, constituia condiţia *sine qua non* a unui tratat de alianţă mutuală a cărei încheiere Eden tocmai i-o propusese. în ceea ce-l priveşte, Stalin era partizanul ideii de a-l scinda în două documente distincte : unul referitor la alianţa militară pe ti'mp de război, celălalt referitor la o cooperare în scopul de a reglementa problemele europene postbelice — pe

acele baze despre care îi vorbise secretarului Foreign Office-ului — şi de a împiedica o nouă agresiune germană. Celor două texte — pe care Stalin le va prezenta în acest sens — le era anexat un protocol secret privind recunoaşterea imediată de către Londra a frontierelor sovietice din 1941. El nu va ajunge pînă acolo încît să precizeze că procedase exact în acelaşi fel şi cu Ribbentrop...

Eden ar fi putut să-i reamintească în ceea ce-l priveşte că una dintre primele hotărîri ale puterii Sovietelor, în 1917, fusese aceea de a respinge diplomaţia confidenţială şi de a publica tratatele secrete negociate de către ţari. Se va mulţumi însă să-i spună că angajamentele luate de Marea Britanie faţă de Statele Unite o puneau în imposibilitatea de a subscrie la aranjamente de această natură. Nu

respingea oare în mod expres Carta Atlanticului, semnată la 24 august 1941 55, *orice mărire* şi orice schimbare teritorială care *nu ar fi fost conformi voinţei liber exprimate a popoarelor. interesate ?* [7]

Georgianul va replica sec : *Credeam Carta Atlanticului îndreptată împotriva acelora care au încercat să impună dominaţia lor lumii, dar acum se pare că este îndreptată împotriva U.R.S.S.* [8]. Lucrurile s-au oprit aici. El nu va ezita totuşi să-şi pună semnătura, două săptămîni mai tîrziu 56, pe Declaraţia Naţiunilor .Unite, care făcea referiri exprese la termenii Cartei Atlanticului. Este adevărat că ambasadorul său la Londra se va grăbi să aducă la cunoştinţă că *aplicarea practică a principiilor Cartei se va adapta în mod necesar împrejurărilor, nevoilor şi particularităţilor istorice*Nu hărţuia el, oare, Foreign Office-ul, dhktr în acel moment, prin demersuri pentru a obţine un răspuns întrebărilor stăpînului său privind planul acestuia de împărţire a Europei ?

Prima reacţie a lui Churchill — la aflarea cererilor ruseşti, care i se vor aduce la cunoştinţă în plin ocean, în *drum spre Statele Unite — a fost deosebit de vie. Ea va fi şi mai vie după ce va aborda această problemă cu Roosevelt. Transferul locuitorilor statelor baltice în Rusia sovietică împotriva voinţei lor — îi va scrie el lui Eden j_a 8 ianuarie 1942 — ar contraveni tuturor principiilor pentru care ne batem în prezent şi ar dezonora cauza noastră. Se va pronunţa în acelaşi fel în legătură ou revendicările lui Stalin privind Finlanda şi România, preferind să nu ia în seamă pentru moment pe cele formulate la adresa Poloniei, întrucît acestea fuseseră prezentate sub o formă mai puţin cominatorie. Deşi recunoştea că ar trebui să se ţină seama de nevoile securităţii sovietice, el scria : Nu poate fi vorba de a stabili frontierele înaintea conferinţei de pace. Ştiu **că** preşedintele Roosevelt este tot atît de categoric ca şi mine în privinţa acestui subiect... Nu aş putea să mă fac avocatul unui cabinet britanic care s-ar hotărî să se angajeze pe o asemenea cale...* [10]

Trei luni mai tîrziu — scria de astă-dată cu seninătate primul ministru —- *sub presiunea evenimentelor voi simţi că această poziţie, justificată din punct de vedere moral, nu putea fi menţinută în fapt* [il]. Situaţia Aliaţilor in Africa şi în Pacific era deosebit de critică. La Londra exista temerea că Armata roşie, dacă ajungea să elibereze teritoriul sovietic, s-ar putea dezinteresa de desfăşurarea in continuare a războiului. Ruşii nu s-au abţinut să fluture in conversaţii particulare o asemenea sperietoare regăsită implicit şi într-un discurs echivoc al lui Stalin.

Note: 55 Data exactă este 14 august 1941. *(n.tr.)*
Note:
56 U.R.S.S. va adera la „Cartea Atlanticului" la 24 septembrie
1941. *(n.tr.)*

Churchill se va resemna deci să-i avertizeze pe ameri**cani că** era hotărît să încheie un tratat de alianță cu **Moscova,** pe baza recunoaşterii frontierelor din 1941. Dar **m ceea ce** îl priveşte, Roosevelt persista in voința sa de **a amina** pentru perioada de după război rezolvarea problemelor teritoriale, chit **că** jongla **cu proiectele cele** mai **fanteziste** şi cele mai neserioase. Astfel, într-una din zile [11] va vorbi lui Eden despre crearea unui stat valon, com- P'-'s **din** provinciile francofone ale Belgiei, Luxemburgu- lui, din Alsacia-Lorena şi dintr-o parte a nordului **Fran**ței. Comentînd în jurnalul său această idee uluitoare secretarul Foreign Office-ului va scrie : *Am turnat ap£ peste foc — sper că în mod politicos — şi preşedintele n-a mai vorbit despre această chestiune* [12]**. In** orice ca2 lui Litvinov, convocat la 13 martie 1942, Roosevelt **îi va'** spune că era în întregime favorabil unor măsuri **destinate** să asigure securitatea U.R.S.S., dar că îi era imposibil să subscrie în timp de război la tratate, publice sau secrete privind chestiuni de frontieră.

Acesta îşi va înmulți demersurile pe lîngă **Churchill** pentru a-l abate de la proiectul său, fără a reuşi **însă să-l'** clintească. Viguroasa reacție a polonezilor **din exil îl va** determina totuşi pe Eden să încerce un ultim **demers** pe lîngă Molotov, atunci cînd acesta va veni la **Londra,** la sfîrşitul lui mai 1942, pentru a încheia tratatul '¡:m alianță. *Sint gata* **— îi** va spune el în esență — *să semnez un text dindu-vă întreaga satisfacție. Dar o asemenea clauză, contra căreia guvernul Sîkorski va protesta în mod sigur în termeni energici, va provoca vii reacții în Statele Unite, şi în orice mişcare de rezistență din Europa* [13]. îi va sugera deci să renunțe la clauzele teritoriale şi să încheie mai curînd un tratat pe 20 **de ani;** îndreptat împotriva oricărei recrudescențe, după **război,** a agresivității germane. Un asemenea angajament, va sublinia el, arată suficient de clar interesul pe **care** Anglia îl arată față de securitatea rusă.

^ fi sensibil Molotov la acest argument ? Spre marca surpriză a britanicilor, el va accepta propunerile acestora — du^ă ce s-a consultat cu Stalin — fără a **mai** vorbi despre frontiere. 'Îratatul de asistență mutuală va fi încheiat la 26 mai 1942. Atunci cînd, cîteva zile **mai** tîrziu, îi va face o vizită lui Roosevelt, la Casa Albă, el va admite fără dificultate că aceste chestiuni erau premature.

Nu era, evident, decît o amînare. încă din ianuarie 1943, ruşii vor face cunoscut prin diverse mijloace ca erau hotărîți să stabilească frontiera lor pe linia Curzon americanii Şi britanii se vor strădui să convingă guvernul polonez de la Londra să stea liniştit, avînd în vedere situația militară mai curînd dificilă. Aceasta nu va împiedica însă ziarele emigrației şi chiar presa poloneză clandestină să lanseze atacuri din ce în ce mai deschise contra U.R.S.S. La 25 februarie, Sikorski va afirma că, desigur, este hotărît să colaboreze cu Kremlinul, dar numai pe baza revenirii la frontierele de dinainte de război, declarînd că preferă să renunțe la un crucişător pe

care englezii urmau să li—1 livreze, dacă nu putea fi numit *Ivov,* după numele unui oraş pe care Kremlinul îl considera drept ucrainean.

încă din această perioadă, naţionalismul polonez începuse să-i indispună în mod serios pe britanici. Făcîn- du-i o vizită lui Roosevelt, la 15 martie 1943, Eden îi va declara acestuia că Sikorski făcea mai mult rău decît bine Poloniei şi că, în particular, compatrioţii săi afirmau că *plasată între o Rusie slăbită şi o Germanie zdrobită. Polonia va deveni cel mai puternic stat din această parte a lumii.* în ceea ce îl priveşte, îi va spune acesta preşedintelui, era în întregime dispus să lase U.R.S.S. acea parte *foarte mică de teritoriu, poate pînă la linia Curzon,* pe care Uniunea Sovietică o va cere fără îndoială, ceea ce, după părerea sa, n-ar avea pentru Polonia *repercusiuni foarte grave din punct de vedere economic.* Evident, va trebui să i se dea acesteia compensaţii, de exemplu Prusia Orientală, cerută de polonezi.

în realitate, ei cereau mult mai mult. Întîlnindu-l pe Roosevelt în decembrie, Sikorski a vorbit de necesitatea de a stabili frontiera occidentală pe Oder, fără a ceda nimic, bineînţeles, la Est. Preşedintele era favorabil cedării Prusiei Orientale şi expulzării, pur şi simplu, a locuitorilor ei. *Cît priveşte restul* — îi va spune el lui ♦ **Eden —** *va rămîne la latitudinea marilor puteri să decidă ceea ce va fi atribuit Poloniei; nu avea intenţia să se tocmească cu aceste ţări şi cu celelalte state mici*[li]. Surprinzătoare interpretare a dreptului popoarelor de a dispune de ele însele — **pe care Statele Unite îl promovaseră totuşi în mod fervent — şi a integrităţii teritoriale a Poloniei, în sumele căreia Regatul Unit intrase în război în 1939. Era însă o interpretare care se potrivea pe deplin cu vederile celorlalţi „democraţi" care erau conducătorii sovietici. Vorbindu-i lui Hopkins a doua zi Litvinov îi spunea că Polonia va formula cu siguranţă *cereri excesive,* dar că Londra şi Washingtonul trebuiau să decidă asupra soartei acesteia şi s-o informeze** *fără* ***a-i cere părerea***

în cursul acestei întrevederi din martie 1943, Roosevelt şi Eden se vor pune fără dificultate de acord pentru a **lăsa ruşilor, cu titlu definitiv, Basarabia şi** te**ritoriile -finlandeze, pe care puseseră mîna în 1940. Faptul j că Bucureştii şi Helsinki intraseră în tabăra Axei** sim3 **plifica lucrurile. Preşedintele va arăta mult mai** multăl **aversiune, faţă de ideea abandonării statelor baltice, « va exprima opinia că poate — aşa cum gîndea şi Londra — va trebui să se resemneze cu această abandonare, dar că ea nu putea avea loc decît în schimbul** altor **concesii. Mereu acelaşi drept al popoarelor... într-adevăr, cînd problema va fi supusă discuţiei la Conferinţa** de **la Ialta din 1945 şi cînd F.D.R. va cere un plebiscit** in i **cele trei republici, Stalin îi va răspunde că plebiscitul! avusese deja loc în 1940... în momentul flirtului germ** mo- **sovietic. Statele Unite vor refuza să se încline în faţa arbitrariului sovietic. în afara posibilităţii de a**

declara război ruşilor, ele nu puteau face nimic altceva decît să| **refuze recunoaşterea juridică a alipirii Letoniei, Lituâ» niei şi Estoniei la U.R.S.S. Astăzi încă, aceste trei ţăH continuă să întreţină, cel puţin teoretic, reprezentanţe diplomatice, ai căror membri se bucură în continuare** dig **privilegiile tradiţionale. Banca Franţei păstrează cu** grijă **aurul Letoniei.**
- Soarta Poloniei nu va fi reglementată atît de luşor. **Fără îndoială, nici o problemă nu a ocupat mai** mult **timpul Aliaţilor în cursul războiului. Nici chiar** **problema germană. Nici una, în orice caz, nu a fost tratată într-o asemenea atmosferă de dramă permanentă.**

Eden tocmai părăsise Washingtonul — unde toată lumea se înţelesese să ţină cît mai puţin posibil seamă de opinia polonezilor privind propriul lor viitor — cînd, la 12 aprilie 1943, va răbufni, ca o lovitură de trăsnet, vestea descoperirii de către Wehrmacht, în pădurea de la Katyn, a gropilor comune în care fuseseră aruncate trupurile a aproximativ 10 000 de ofiţeri şi subofiţeri polonezi. Erau acei nefericiţi despre soarta cărora guvernul Sikorski ceruse în zadar informaţii sovieticilor, vreme de aproape doi ani.

Această afacere oribilă — o adevărată mană cerească pentru nazişti, care aveau atîta nevoie de atrocităţile altora pentru a face să se treacă cu vederea» cele pe care ei tocmai le comiteau împotriva evreilor răsculaţi în ghetoul de la Varşovia — va stîrni o vie emoţie în epocă. Ea survenea într-un moment în care relaţiile între polonezii emigranţi şi Moscova erau deja foarte deteriorate. De luni de zile, între cele două guverne aveau loc tot mai multe incidehte, Diplomaţi polonezi erau arestaţi în U.R.S.S. în ciuda imunităţii tradiţionale. Se aflase despre executarea a doi conducători ai Partidului socialist evreiesc polonez — *Bund* **—, care se refugiaseră în Rusia în 1939 şi creaseră acolo, după invazia germană, la cererea autorităţilor sovietice, un Comitet mondial evreiesc antifascist. Conducătorilor sindicali anglo-saxoni, care i-au cerut explicaţii, Litvinov le-a răspuns foarte liniştit că aceştia se lansaseră fci activităţi antiso vi etice,** *mergîni pînă acolo încît să cheme trupele ruseşti să încheie o pace cu Germania* [16].

Afacerea de la Katyn nu va fi, în acest climat, decît pretextul pentru o ruptură pe care toată lumea o vedea apropiindu-se. Le 15 aprilie, la trei zile după anunţarea de către nazişti a descoperirii acestor grămezi de cadavre agenţia T.A.S.S. va difuza un comunicat afirmînd că *asasinii germano-fascişti... nu vor înşela pe nimeni cu minciunile lor de cea mai joasă speţă şi cu calomniile lor* [17]**. Pe data de 16 aprilie, ministrul polonez ai apărării, reamintind toate demersurile» pe care le făcuse pe lîngă Kremlin pentru a obţine din partea acestuia precizări privind ofiţerii dispăruţi,**

cerea o anchetă din partea unui *organism internațional îndrituit, precum Comitetid Internațional al Crucii Roşii*[18].

Sikorski îl va vizita pe Churchill pentru a-i spune că deținea mărturiile culpabilității sovietice. Primul mi-, nistru, care se va lăsa convins fără greutate, se va mulțumi să-i răspundă : *Dacă sînt morți, nimic din ceea ce veți face nu va mai putea să-i învie* [19] **şi să încerce să-l facă să renunțe la orice inițiativă. Dar era prea tîrziu ca liderii polonezi din exil să mai poată ține în frîu indignarea compatrioților lor.**

Pe data de 18, Radio Moscova afirma că, într-adevăr, cițiva foşti prizonieri polonezi se găseau efectiv, în 1941, în împrejurimile Smolenskului şi că, *împreună cu nume-l roşi cetățeni sovietici, căzuseră în mîinile călăilor germano-fascişti.* **Dacă ar fi să le dăm crezare, asasinii erau nazişti, iar crima lor avusese loc recent[20]. Ar fi trebuit însă ceva mai mult pentru a putea linişti opinia publică poloneză. Părea totuşi destul surprinzător că ruşii, în momentul retragerii lor, nu încercaseră să-i ducă cu ci pe aceşti 10 000 de ofițeri şi subofițeri şi că nici unul dintre ei nu putuse scăpa ; şi mai surprinzător încă era faptul că atunci cînd polonezii îi întrebaseră, cîteva săp- tămîni mai tîrziu, ce se întîmplase cu aceşti nefericiți, ei fuseseră incapabili să răspundă.**

în aceeaşi zi, „Pravda" scria că apelul făcut de guvernul Sikorski pe lîngă Crucea Roşie echivala cu un ajutor direct acordat inamicului şi afirma că poporul polonez *se va îndepărta* **de cei care acceptaseră să se transforme în** *complici ai lui Hitler.* **în fine, pe data de 25 aprilie, Kremlinul rupea relațiile diplomatice cu guvernul polonez în exil, cu toate că acesta, la** presiunea **Londrei, renunțase la cererea sa de anchetă din parteaCrucii Roşii. într-adevăr, singura anchetă care va avea** loc **în legătură cu afacerea de la Katyn, în afară de aceea** pe **care o vor organiza germanii, cu martori a căror sim**plă **prezență demonstra că ei n-aveau prea mare lucru** să le **refuze, va avea loc după recucerirea Smolenskului** de **către ruşi, în toamna anului 1943.**

Alexander Werth, care va participa din partea lui „Sunday Times" din Londra la vizitarea locurilor, organizată pentru presa aliată, relevă în cartea sa, *Rusia în război*[21], **toți factorii care îl făceau — în ciuda faptului că avea în general simpatie pentru cauza sovietică — să rămînă foarte sceptic față de versiunea oficială moscovită, care în ceea ce îl priveşte pe Churchill putea fi acceptată doar dînd** *dovadă de încredere oarbă.*[22] **Faptul că** ruşii **n-âu ridicat problema cu ocazia dezbaterilor Tribuna**lului **Internațional de la, Nürnberg, faptul că acesta nu a considerat mărturiile privind culpabilitatea germană suficiente pentru a reține în sarcina naziştilor masacrul de la Katyn, faptul că guvernul de la Varşovia, în ceea ce-l priveşte, nu l-a menționat niciodată printre atrocitățile pe care le reproşează germanilor sînt tot atîtea**

elemente care ne determină să credem că sovieticii sînt răspunzători de moartea acestor 10 000 de ofiţeri şi subofiţeri. Se va şti într-o zi, probabil, cui îi revine responsabilitatea pentru această crimă şi în ce scop a fost ea comisă. Pentru mompnt, ne gîndim la două ipoteze : excesul de zel al unui **subordonat care şi-a pierdut minţile sau voinţa lui Stalin de a elimina cadrele unei naţiuni pe care dorise** în **1939, o dată în plus, să o şteargă de pe harta Europei.**

U17 **apel al lui Churchill adresat lui Stalin — prin care îi cerea să revină asupra hotărîrii sale de a rupe relaţiile cu Sikorski — va rămîne fără urmare. La 9 mai, guvernul sovietic autoriza constituirea pe teritoriul său a unei unităţi poloneze, Divizia „Kosciuszko", botezată astfel după numele eroului luptei pentru independenţă dusă de polonezi împotriva Rusiei în 1794. Echipată cu uni- forme tradiţionale poloneze, comandată de colonelul Berling, care fusese făcut prizonier de către ruşi în 1939, Divizia „Kosciuszko" fusese încadrată în cea mai mare parte cu ofiţeri originari din teritoriile răsăritene ale Poloniei, încorporaţi anterior tocmai pentru acest scop în Armata roşie. Oamenii acesteia se vor bate extrem de curajos şi vor forma nucleul armatei populare, care va juca un rol important în eliberarea ţării.**

Vestea constituirii diviziei a fost aproape imediat urmată de o alta. Kremlinul va -declara că dă sprijinul său oficial Uniunii Patrioţilor Polonezi, creată în luna martie de ziarista Wanda Wassilevka. Veche militantă a Partidului Socialist Polonez, ea devenise deputată în Sovietul Suprem şi se căsătorise cu noul adjunct al ministrului sovietic al afacerilor externe, Korneiciuk, el însuşi ucrainean şi partizan în această calitate al revenirii frontierei dintre cele două ţări pe linia Curzon ; Stalin putea fi sigur că nu va întîmpina prea multe dificultăţi cu astfel de patrioţi. ^

Moartea generalului Sikorski, la 4 iulie, într-un accident de avion —- imputabil, poate, unor elemente poloneze de extremă dreaptă —, precum şi arestarea în aceeaşi perioadă de către nazişti a generalului Grot-Rowecki, comandantul şef al armatei din interior *(Armija Krajoiua* **sau A.K.) . — cunoscut pentru toleranţa sa faţă de comunişti — nu erau sortite să liniştească lucrurile. Liderul ţărănesc Mikolajczyk, care va lua conducerea guvernului instalat la Londra, era el însuşi un moderat, convins de necesitatea de a se înţelege cu Moscova. Dar el era departe de a avea autoritatea şi prestigiul predecesorului său. Cît priveşte noul şef al A.K., Bor-Komorovski, era un antisovietic hotărît, la fel ca Sosnowski, ministrul de război. O violentă campanie împotriva ruşilor se va declanşa imediat de către presa clandestină poloneză. în mod paradoxal, ea avea să "ajute comunismul polonez să renască din propria sa cenuşă, prin însăşi exagerările ei şi prin teama unei reîntoarceri la pilsudskism, pe care o trezea în cercurile de stînga.**

Partidul, declarat ilegal, a suferit într-adevăr'dur din partea dictaturii, nu numai înainte de război. Judecîndu-l contaminat de o deviație

luxemburghistă **— după numele militantei germane asasinate în 1918 57 — şi reproşîndu-i bunăvoința față de** *naționalişti,* **Stalin l-a suprimat pur şi simplu. L-a suprimat fizic. La începutul anului 1938 58, toți militanții refugiați în U.R.S.S. au fost împuşcați sau deportați, împreună cu luptătorii polonezi din Spania, special convocați la Moscova. Comuniştii rămaşi în Polonia au fost avertizați că orice încercare de reconstituire a mişcării lor va fi considerată drept o provocare [23].**

Trebuia să ai credința bolşevică sădită în suflet, pentru ca militanți, precum Wladyslaw Gomulka şi Marian Spychalski, să accepte lovitura fără să crîcnească şi să se înhame, începînd cu iarna 1939—1940, la recrearea de la zero — împotriva ocupantului, împotriva marii majorități a rezistenței din interior şi fără cea mai mică încurajare din partea Kremlinului — a unei formațiuni armate de extremă stingă. După ruptura între Reich şi U.R.S.S. aceasta va da naştere unui *partid muncitoresc polonez* **din ce în ce mai**

Note:

57 Rosa Luxemburg s-a născut la Zamosc, în Polonia, în 1871 ; a fost nevoită să părăsească țara de baştină în 1889, datorită activității sale în rîndurile partidului revoluționar socialist „Proletariat" ; după studii de economie politică în Elveția, se va stabili în Germania, unde va avea un rol de frunte în rîndurile social- democrației germane. în timpul revoluției ruse din 1905, se va întoarce clandestin în Polonia şi va organiza acolo propaganda revoluționară. Arestată şi apoi eliberată din închisoare, va reveni în Polonia. Eşecul Internaționalei a Il-a şi politica social-demo- crației germane au determinat-o să înființeze împreună cu K. Liebknecht, F. Mehring şi C. Zetkin, *Liga spartachiştilor,* care va adopta poziții revoluționare şi antimilitariste. In închisoare (1915—1916, 1916—1918) îşi va continua scrierile de economie politică, urmărind desfăşurarea evenimentelor, în special revoluția rusă din 1917. Va participa la insurecția spartachiştilor ; va fi arestată şi asasinată cu ocazia reprimării acestei revolte (15 ianuarie 1919). *(n.tr.)*

58 Din rîndul comuniştilor români, numeroşi cominternişti au căzut la rîndul lor sub gloanțele plutoanelor de execuție stali- niste ; printre aceştia trebuie citați : D. Fabian, E. Kôblôs, D. Grofu, Ecaterina Arbore, Marin Timotei, Al. Dobrogeanu-Gherea, Boris Ştefanov şi Marcel Paukër. Acesta din urmă a devenit vic-r timă a represiunilor staliniste — potrivit unor versiuni — ca urmare a unui denunț făcut de către soția sa, Ana Pauker. Cf. Victor Frunză, *Istoria stalinismului in România,* Editura Huma- nitas, Bucureşti, 1990, p. 151, 152 *passim. (n.tr.)*

susținut de această dată de către Stali». Foarte repede, se vor produce incidente între comuniști și organizațiile de rezistență de extremă dreaptă. Mult timp distincte de A.K., acestea vor negocia cu ea un acord — după numirea lui Bor-Komorowski —, acord care va avea drept efect aruncarea în brațele extremei stingi, spre cel mai mare folos al lui Stalin, a unei părți a rezistenței' necomuniste.

Churchill și Eden vor considera, încă din luna august 1943, că situația era atît de alarmantă, încît vor propune lui Stalin să accepte linia Curzon ca frontieră sovieto- poloneză, în schimbul reluării relațiilor diplomatice între Kremlin și guvernul Mikolajczyk. Roosevelt se va declara de acord, dar polonezii de la Londra vor bloca orice deschidere în acest sens, astfel că, atunci cînd Eden se va duce la Moscova în octombrie, pentru a conferi cu Molotov și secretarul de stat american Cordell Huli, chestiunea abia va fi abordată.

^ Primul ministru britanic se va decide totuși să atace el însuși subiectul încă de la prima ședință a Conferinței de la Teheran, din noiembrie 1943, care îi va da posibilitatea să se întîlnească cu Roosevelt și cu Stalin. Ajutîn- du-se de trei bețe de chibrit pentru a-și ilustra propunerea, el va sugera să se accepte linia Curzon și, in schimb, să se dea Poloniei toate teritoriile germane pînă la Oder, fără a intra în detalii în legătură cu ceea ce ar urma să se petreacă la Sud. După o discuție privind traseul exact al liniei Curzon — care a avut "drept rezultat faptul că orașul Lvov, sub austrieci pînă în 1918, a rămas rușilor — Stalin se va declara de acord, dar va preciza că ar dori să dobîndească Konigsbergul *în scopul de a pune Germaniei mina în qît* [24] **Churchill îi va** răsptmde **că proiectul** *îi plăcea* **și că polonezii ar fi** *ridicoli daca nu ar accepta* [25] **un aranjament care le-ar atribui bogatele regiuni industriale ale Sileziei în schimbul mlaștinilor din Pripet. N-a obținut totuși nici o asigurare din partea lui Stalin în ceea ce privește restabilirea relațiilor cu polonezii de la Londra-. Din contra, generalismului a ținut** să **facă o distincție între Polonia, cu care dorea să mențină relații bune, și guvernul aflat în exil, care sprijinise** *campaniile calomnioase* **ale lui Hitler și ucisese partizani. Ar primi cu bucurie — a spus el — orice guvern care își va determina compatrioții** *să lupte contra nemților și să nu se amestece în nici o intrigă;* **nu avea, a continuat el, nici un fel de certitudine că guvernul de la Londra ar avea** *vreo șansă de a deveni într-o zi un guvern ideal* [2G]*.'*

Era de negîndit că în climatul de la Teheran chestiunea poloneză — față de care Roosevelt nici măcar n-a dat impresia că se interesează — ar fi putut să afecteze în mod serios relațiile între Aliați. Cei Trei, încurajați de o serie de victorii recente, încununate de capitularea Italiei și de recucerirea Smolenskului și a Kievului, se întreceau în cordialitate și bună dispoziție și

dădeau prioritate planurilor lor de victorie. Aici a fost în mod definitiv hotărîtă debarcarea în nordul Franței în vara anului 1944 şi Stalin va promite să declanşeze imediat după aceea o nouă ofensivă în Est. Tot aici, preluînd din zbor o idee, repede abandonată de Roosevelt, Churchill se va strădui în zadar să-l convingă pe Stalin de utilitatea unei operațiuni anglo-americane, prin breşa de la Lju- bljana, în direcția Vienei şi a Europei Centrale. în fine, tot aici, dictatorul sovietic va promite pentru prima oară anglo-saxonilor că va intra în război contra Japoniei odată ce fascismul va fi înfrînt.

Problemele politice vor fi de asemenea abordate, dar niciodată în profunzime. Fiecare va recunoaşte legitimitatea accesului Rusiei la Mările Calde, iar Roosevelt — care îl consultase, fără îndoială, pe Chiang Kai-shek în această problemă, în cursul întîlnirii lor, cu cîteva zile mai înainte, de la Cairo — va lăsa să înțeleagă că aceasta ar putea recupera Port-Arthur şi Dairen, luate țarilor cîndva de către japonezi.

Se va vorbi, de asemenea, despre Finlanda, care — la fel ca şi în 1940 — a recurs la doamna Kollontay, ambasadorul sovietic la Stockholm, pentru a sonda Kremlinul asupra intențiilor sale în cazul în care ar căuta un armistițiu. Amîntindu-şi că guvernul de la Helsinki era singurul care-şi reglementase integral datoriile față de Statele Unite, F.D.R. nu i-a declarat niciodată război. El îşi va oferi bunele oficii. Stalin va răspunde că singura problemă era de a şti dacă finlandezii acceptau frontierele din 1940, modificate în favoarea U.R.S.S., prin cedarea portului Hanko sau a portului Petsamo. în plus, ei trebuiau să rupă cu Reich-ul, să izgonească ei înşişi armata germană şi să plătească reparații egale cu venitul lor național din 1939, adică de 6'00 000 de dolari. Churchill va reaminti că, în 1917, Sovietele se pronunțaseră pentru o pace *fără anexiuni şi fără despăgubiri. V-am spus că sint pe punctul de a deveni conservator*[27]*,* **va replica părintele popoarelor cu un zîmbet larg.**

Occidentalii nu vor formula nici o obiecție în privința frontierelor propuse. După o încercare ratată de negociere consumată în luna februarie, guvernul de la Helsinki va fi obligat, în condițiile străpungerii ruse în apropiere de Vîborg, din august 1944, să se resemneze şi să accepte condițiile Kremlinului. Moscova va consimți să redică la jumătate cuantumul reparațiilor şi să primească — cu titlu de închiriere — baza de la Porkkala în locul aceleia de la Hanko. Trupele mareşalului Mannerheim vor face împotriva germanilor, deveniți inamicii lor, dovada aceleiaşi vitejii pe care o manifestaseră împotriva sovieticilor cu care se luptaseră pînă atunci. Nemții se vor răzbuna sălbatic ; în schimb, Finlanda va reuşi să nu fie ocupată de către Armata roşie, ceea ce îi va fi de mare folos ulterior pentru a scăpa *satelizării.*

\

Mai sint alte chestiuni ? **va întreba Stalin la Teheran, odată încheiat capitolul finlandez.** *Mai este problema Germaniei*[28]**, va răspunde Churchill. Generalisimul va 'spune că aceasta trebuia dezmembrată. Este ceea ce ¡i declarase lui Eden care îi făcuse o vizită în decembrie 1941. Ceea ce nu l-a împiedicat, două luni mai tîrziu, să denunțe drept o** *calomnie* **— într-un ordin de zi din 23 februarie 1942 — informațiile apărute în presă, potrivit cărora el vroia** *să distrugă statul german.* **Ar fi** *ridicol,* **conchidea acest text faimos,** *să se identifice clica lui Hitler cu poporul german, cu statul german. Istoria arată că Hitlerii vin şi trec, în timp ce poporul german, statul german rămîn* [29]*.*

Simplu oportunism ? Nu ¡neapărat. Mai curînd aplicarea tacticii clasice a *două cartuşe pe țeavă,* **U.R.S.S. putînd juca a doua zi după război, la fel de bine, cartea înțelegerii cu Aliații pe baza dezmembrării germane, ca şi cartea unității germane împotriva Aliaților. Este ceea ce explică, fără îndoială, că discutînd cu occidentalii o eventuală împărțire a Reich-ului, Stalin i-a făcut, încă din 1942, pe comuniştii germani, refugiați în U.R.S.S., să aibă în vedere luarea puterii la Berlin de către un front național — ale cărui sfori urmau să le tragă — şi punerea pe picioare, cu prizonierii de la Stalingrad, a unui comitet al** *Germaniei libere.* **Curînd avea să se constituie o** *Uniune a Ofițerilor,* **pe de-a-ntregul reacționară, însuflețită — sub patronajul mareşalului Paulus — de către generalul von Seydlitz. Acesta din urmă se credea predestinat să aibă un rol istoric, al generalului Yorck, care, în 1812, îl abandonase pe Napoleon pentru a se înțelege cu ruşii. Unul din camarazii săi**[30]**, a cărui calitate de descendent al lui Bismarck interesa mult Kremlinul, a evocat seara în care acesta a fost cuprins de o iluminare subită, plimbi nd'U-se în cămaşă de noapte în baraca sa de prizonier şi repetînd :** *Tauroggen ! Tau- roggen !* **— numele localității în care Yorck dezertase.**

Dezmembrarea fusese pentru prima dată discutată în mod serios cu ocazia unei vizite a lui Eden la Washington, în martie 1943. Ideea de bază a britanicilor era să dezlipească Prusia de restul Germaniei şi s-o rupă în mai multe bucăți. în epocă era foarte răspîndită opinia — 0 găsim chiar într-o scrisoare [31] **a lui Stalin către Chu-rehili din noiembrie 1941 — că toate relele veneau din patria lui Frederic cel Mare Şi că, lăsați de capul lor, ceilalți germani vor redeveni blînzi ca nişte mieluşei. Se uita. cel puțin faptul că Hitler era austriac şi că îşi recrutase primii fideli în Bavaria.**

Roosevelt — ale cărui servicii studiau chestiunea de mai multe luni — s-a declarat atunci de acord cu principiul dezmembrării, respingînd în acelaşi timp ideea unei divizări arbitrare în maniera Tratatului de la Versailles. El a preconizat mai degrabă utilizarea diverselor curente separatiste existente în sînul opiniei publice. Discuțiile s-au desfăşurat de-a lungul întregii veri 1943. La 1 noiembrie, fusese adoptată o primă hotărîre. Reuniți la Moscova, cei trei

miniştri ai afacerilor străine — Huli, Eden şi Molotov — publicaseră o declaraţie potrivit căreia Austria, *prima victimă a agresiunii naziste,* **va fi] eliberată de dominaţia germană. Acesteia îi erau pro-! mise libertatea şi independenţa, dar i se reamintea participarea sa la război, fiind avertizată că se va ţine cont in tratamentul care-i va fi aplicat de partea pe care şi-o va asuma în eliberarea sa [3]~.**

La Teheran, Churchill va -flutura proiectul său de separare a Prusiei, care trebuia să fie tratată *mult mai dur* **[33]. Roosevelt va expune un plan : cinci regiuni autonome (Prusia, Hanovra, Saxonia, Hessen şi Renania de Sud), Bavaria, Baden-Wurtemberg, plus două teritorii sub tutela Naţiunilor Unite (Kiel-Hamburg), pe de o parte, Ruhr şi Saar, pe de altă parte. Primul ministru îşi va exprima rezerve în legătură cu şansele de existenţă ale tuturor micilor entităţi şi va propune să se creeze o confederaţie sud-germană cu Baden Saxonia, Wiirtem- berg, Bavaria şi Austria, la care s-ar fi putut alipi Ungaria : o** *confederaţie vastă, paşnică precum o vacă* [Vk]**, va spune el. în alte împrejurări el nu-şi ascunsese nostalgia după imperiul Habsburgilor, a cărui dislocare a încercat în zadar s-o prevină în 1920.**

Stalin va replica că *germanii erau toţi o apă şi-un pă- mirit*[35] **— lucru cu care preşedintele se va declara de acord — şi va exprima temerea ca ei să nu se unească din nou mai devreme sau mai tîrziu. Totuşi, el prefera mai curînd planul american, nevrînd nici măcar să audă vorbindu-se despre o confederaţie dunăreană. Cei Trei vor trimite problema comisiei consultative europene pe care tocmai o instituiseră. De altfel, nu va fi luată, de asemenea, nici o hotărîre definitivă în legătură cu condiţiile capitulării care va fi impusă Reich-ului.**

La 24 ianuarie 1943, Roosevelt anunţase la Casablanca, după o lungă întîlnire cu Churchill, că Aliaţii vor cere *capitularea necondiţionată* **a Germaniei şi aliaţilor - săi. Această iniţiativă a suscitat vii controverse. S-au formulat întrebări privind oportunitatea, subliniindu-se că era de natură să descurajeze elementele oare, în interiorul Germaniei, puteau fi tentate să-l răstoarne pe Hitler. în ceea ce îl priveşte, Churchill spune în** *Memoriile* **sale că a fost surprins. El afirmă că nu-şi aminteşte nimic despre discuţiile cu Roosevelt pe această temă cu ocazia Conferinţei de la Casablanca. Admite, totuşi, că trebuie să fi fost vorba de aşa ceva, pentru că o menţiona, fără de altfel să insiste asupra ei, într-o comunicare adresată Cabinetului de război în timpul Conferinţei[30]. Dacă este însă să-l credem pe Eliott Roosevelt, hotărîrea de principiu ar fi fost luată în cursul unui dejun la care a asistat, la Casablanca, în compania tatălui său, a lui Hopkins şi a premierului britanic. Iar acesta din urmă ar fi declarat:** *Perfect, mi se pare că-l şi aud deja pe Goebbels şi clica sa zbierînd cît îi ţine gura*[31]. **în orice caz, comunicatul final al întîlnirii nu va face nici o aluzie în acest sens.**

Cu toate că ideea fusese avansată încă din mai 1942, de căltre un subcomitet al Departamentului de Stat, se Pare că declarația lui Roosevelt se explică în bună măsură Prin considerente tactice. Acordurile pe care Washingtonul încheiase cu Darlan — a doua zi după debarcarea aliată în Africa de Nord — fuseseră puternic criticate înStatele Unite şi el dorea să liniştească o opinie publică **eare-l suspecta că intenționează să trateze, în aceeaşi manieră, la un moment dat, cu Goering sau cu vreun criminal de război japonez. El căuta, de asemenea, să calmeze Kremlinul, totdeauna galta să explice amânarea** deschiderii *celui de-al doilea front* **prin cele mai rele gînduri ascunse. Mai erau în plus şi amintirea neplăcută a celor** *14 puncte* **ale lui Wilson care, în 1918, au legat în mod ciudat mîinile negociatorilor aliați, precum şi voința de a nu adopta vizavi de inamic nici un angajament care ar** fi **putut afecta buna înțelegere dintre învingători.**

Lui Churchill nu-i plăcea prea mult această formulă **de capitulare necondiționată, a cărei importanță va căuta totdeauna s-o limiteze. Stalin, lînsă, după ce a emis oîteva rezerve privind oportunitatea sa tactică, a folosit-o în ordinul său de zi din 1 mai 1943. Se scursese o lună de la capitularea grupului de armate germane încercuit la Sta-, lingrad şi seminaristul georgian, care tocmai îşi acordase stelele de mareşal al Uniunii Sovietice, nu se mai simțea obligat să-şi menajeze inamicul.** *La ce fel de pace* **— exclama el —** *te poți aştepta de la bandiții imperialişti din tabăra fascistă germană care au acoperit Europa de spin- zurători ? Oare nu este clar că numai înfrîngerea completă a armatei hitleriste şi capitularea necondiționată a Germaniei hitleriste pot conduce Europa la pace ?* :;s

în schimb, la Teheran, într-un memorandum, acelaşi Stalin va pune sub semnul îndoielii *oportunitatea principiului unei capitulări necondiționate, atit timp cit nu se vor fi definit cu exactitate obligațiile impuse Germaniei.* **El aprecia că** *lăsind neprecizat principiul capitulării necondiționate nu se va ajunge decit la întărirea unității poporului german* [39], **ceea ce era o chestiune de bun simț Churchill nu aştepta decît să fie convins şi cei Trei se vor despărți fără să adopte un text precis.**

Se va vorbi, de asemenea, la Teheran, între alte lucruri, de condițiile unei eventuale intrări în război a Turciei împotriva Reich-ului, despre soarta Iranului, despre **extinderea teritoriului Gibraltarului şi despre campania ¿in Birmania. Se va mai vorbi şi despre Iugoslavia, unde mareşalul comunist Tito, fără a cere părerea nimănui, constituie în ajunul deschiderii Conferinței, la 21**

noiembrie 1943, un *Comitet de eliberare națională,* **cerînd imediat recunoaşterea sa ca guvern provizoriu.**

La începutul ocupației germane a Iugoslaviei, britanicii dăduseră sprijinul lor guvernului tînărului rege Petru al II-lea — care-l răsturnase pe unchiul său, regentul Paul, favorabil Axei — şi operațiunii de organizare a rezistenței armate (cetnicii) care se bizuiau pe acesta.

Foarte repede însă situația s-a complicat datorită caracterului multinațional al regatului. Şeful cetnieilor, sîr- bui Mihailovic, era devotat unei dinastii hotărîte să mențină supremația sîrbilor asupra întregii țări. Datorită acestui fapt, el şi-a îndepărtat celelalte naționalități iugoslave, cărora croatul Tito le promitea în schimb o deplină egalitate. între cei doi oameni, partida era jucată dinainte. Unul nu era deoît un bătrîn ofițer, făcut pentru a asculta, depăşit de evenimente, determinat să tempori$_T$ zeze datorită ferocității represiunii germane. Celălalt, care avea nervi de oțel, un curaj şi o voință fără egal, nu dădea înapoi în fața a nimic.

Cu concursul militanților unui partid comunist numeros şi oțel'it, devenit simbolul unității naționale, el va şti să adune în jurul său o armată mare, provenită din toate regiunile, din toate straturile sociale, din oameni aparți- nînd tuturor religiilor țării. Mihailovic, copleşit din toate părțile, a crezut necesar, în mai multe rînduri, să încheie aranjamente locale cu ocupantul, mai ales italian, de pe urma cărora aveau de suferit partizanii. Stalin era foarte puțin doritor să se certe ou occidentalii dînd impresia că ar vrea să impună comunismul unei țări prea îndepărtate, la urma urmelor, de U.R.S.S. pentru a-l interesa pe moment. Minimalizînd consțant efortul partizanilor, el le ^{v}a refuza practic orice sprijin pînă la începutul anului 1944. în schimb, va întreține relații strînse cu guvernul regal în exil'şi va propune lui Mihailovic să-i trimită of, misiune militară şi arme.

Numele lui Tito şi eooul reuşitelor sale începeau totuşi să se răspândească în lume. Zvonurile cele mai fanteziste bîntuiau de altfel în legătură cu acest subiect. Unii pretindeau că cele patru litere al'e prenumelui său de rna - reşal erau inițialele *organizației teroriste a celei de-a treia Internaționale* **(Third Internațional Terrorist Orgartiza- tion), „New York Times" scria că era vorba de o femeie. Pentru a şti adevărul, Churehill va paraşuta la fața locului mai mulți ofițeri. Încă din luna iunie 1943, Ministerul de Război britanic se declara convins că cetnicii erau compromişi prin relațiile lor cu Axa şi atribuiau partizanilor întregul merit al loviturilor date forțeler gerraano- italiene. S-a hotărît atunci să i se trimită lui Tito o misiune militară condusă de un tînăr deputat conservator, l devenit general ca urmare a operațiunilor de**

comandoI într-adevăr strălucite, duse în Libia şi în Iran, şi anume Fitzroy McLean.

Cînd acesta va pune piciorul pe părnîntul iugoslav, si-:| tuația partizanilor se ameliorase dintr-o dată considerabil : după capitularea guvernului Badoglio, 6 divizii italiene le predaseră armele, iar alte două li se alăturaseră. Croații vor începe să dezerteze în masă din armata sinis- trului Pavelic, creatorul unui efemer stat *ustaş,* **după mo- r. delul hitlerist. McLean — care a povestit misiunea sáf. într-o carte plină de culoare,** *Diplomat şi franctiror* /jíl **— a fost sedus de caracterul în acelaşi timp voios şi implacabil al revoluției care se desfăşura în munții Bosniei şi ai Muntenegrului, aducînd în scenă comitagii mustăcioşi, generali de 22 de ani, călugări cu mitraliere şi mame în stare, între două alăptări, să arunce grenade şi cocteiluri Molotov asupra tancurilor inamice.**

McLean nu-şi făcea nici un fel de iluzie în privința **intențiilor ascunse ale lui Tito şi ale „locotenenților[14] săi ; el ştia cu certitudine că aceştia intenționau să** facă
din Iugoslavia, după război, un stat comunist. Dar, la fel **ca şi occidentalii care, în aceeaşi perioadă, erau pri**miți la **Yan'an (Yenan), la Cartierul General al lui Mao ghedong, el avea impresia că acolo, în jurul mareşalului** r**oşu, se găsea voința de a învinge şi refuzul oricărui com**promis **ou inamicul. După ce a ascultat, raportul său, Churehill-se va hotărî fără să ezite. A spus ceva în genul** acesta **: Aoum ne ocupăm de război. Va fi suficient timp să vedem' ce-i de făcut după aceea. Se va decide să-l** susțină **în mod serios pe Tito, căruia, într-un gest teatral,** propriu **manierei sale de a proceda, îi va trimite, alături de McLean, şi pe propriul său fiu, Randolph.**

La Teheran, Stalin va ezita, spre surprinderea generală, să sprijine cererea de recunoaştere a lui Tito, şi Eden va fi acela care-l va convinge, fără prea multă dificultate — după cum se doreşte să se creadă —- să trimită o misiune militară la cartierul general al partizanilor. Se vor înțelege repede asupra necesității de a căuta un compromis între mareşal şi guvernul regal, a cărui victimă va fi Mihailovic.

A fost în fine vorba la această primă conferință a celor Trei — foarte pe scurt — de Franța. In septembrie 1941, Stalin, care pînă la agresiunea germană întreținuse cu Petain relații diplomatice absolut • normale — cu acel Petain al cărui post de radio îl ponegrise copios pe de Gaulle —, îi va recunoaşte acestuia din unmă calitatea de şef *al tuturor francezilor liberi, oriunde ar fi ei, şi care i s-ar alătura pentru a apăra cauza aliată*[41]**. Chiar aceştia au fost termenii de care s-a folosit guvernul britanic în comunicatul său din 29 iunie 1940. Stalin acreditase pe lingă de Gaulle un**

ambasador în persoana lui Bogomolov, care îl reprezentase înainte la Viehy, ceea ce nu avea să-l împiedice să se înțeleagă cu viitorul președinte al celei de-a V-a Republici.

în mai 1942, Molotov profitase de șederea sa la Londra, cu ocazia semnării tratatului de alianță cu Marea Bri- tanie, pentru a-l întîlni pe general. Convorbirea a fost atît de cordială, cit putea fi între omul de la 18 iunie 59 trufașă încarnare a patriei rănite, și primul „locotenent[1]' al lui Stalin, în persoana căruia i-a făcut plăcere să salute — chit că i-a surprins *melancolia* **— o** *completă reușită a sistemului totalitar*[r,2].

S-a convenit că Franța Liberă va sprijini pe lîngâ Aliați demersul rușilor pentru un al doilea -front și că va ajuta U.R.S.S., în măsura posibilităților, să iăaă din izolarea sa diplomatică. în schimb, comisarul poporului se va declara convins că toți francezii trebuiau să se grupeze, pentru redresarea Franței, în jurul comitetului de la Londra. Ceea ce generalul interpretează astfel în *Memoriile de război: Aceasta urma să se aplice administrației teritoriilor noastre, ca de exemplu Madagascarult acțiunilor așa-zise paralele, dar în realitate centrifuge, pe care anglo-saxonii le favorizau făcînd abstracție de nmk în fine, mișcărilor de rezistență din Franța, în legătură cu care Moscova recunoștea că nici un guvern străin — v.ici măcar cel al Sovietelor — nu avea dreptul de a le scoate de sub ascultarea generalului de Gaulle* [43].

Este o realitate că rușii nu vor crea nici o dificultate Franței Libere în această perioadă în teritoriile Imperiului. Dar ar fi abuziv să se pretindă că atitudinea lor fusese inspirată de alte considerente decît ide ordin tactic, în decembrie 1942, ei vor da într-adevăr o remarcabilă **dovadă a lipsei lor de prejudecăți, aprobînd — după debarcarea în Africa de Nord — acordul Eisenhower — Darlan, în timp ce englezii căutau să-i mobilizeze împotriva amiralului,** *antiteză* **în ochii lui Eden a** *moralei internaționale pentru care luptăm* [44]**. La Teheran,** Sialin ***¡i va declara lui Roosevelt că Pétain era cel care reprezenta adevărata Franță "", clasa conducătoare fiind putredă pînă în măduva oaselor. După mărturia lui Hopkins, el nu considéra că s-ar putea încredința Franței în perioada de după război poziții strategice în afara propriilor sale frontiere. în continuare, de Gaulle***

Note:

59 La 18 iunie 1940, la orele 18, generalul Charles de Geulle, aflat la Londra, adresează la posturile de radio engleze un ape| înflăcărat către toți francezii pentru a continua lupta. „Franța a pierdut o bătălie, dar n-a pierdut războiul... pentru că acest râzj boi este un război mondial". El creează la Londra un embrion guvernamental intitulat „Comitetul național francez" și cere francezilor din Anglia și de pretutindeni să se înroleze imediat ffl unitățile militare ale Franței Libere, *(n.tr.)*

părea să nu aibă în ochii săi decît o importanţă minoră [4G]. El va insista asupra necesităţii de a transforma Dakar şi Bizerta în baze internaţionale.

întrevederea de Galle — Molotov a facilitat ralierea comuniştilor la Franţa Liberă, aceştia fiind, fireşte puţin înclinaţi să accepte tutela acestui ofiţer autoritar, pe care îl suspectau că doreşte să lipsească poporul de victoria sa. Dacă, într-adevăr, unii comunişti întreţinuseră după invazia germană iluzia unei reveniri la legalitate, mergind pînă acolo încît să depună la Comandamentul german o cerere de autorizare a publicării ziarului „L'Humanité", partidul comunist înţelesese repede că nu avea nimic de" aşteptat din această direcţie. Persecuţia autorităţilor de la Vichy îi va lovi mult înainte de ofensiva germană împotriva U.R.S.S. Persecuţia aceasta va fi totuşi cea care va dă luptei imboldul necesar pentru unirea în jurul cî- torva *franctirori* **a unei adevărate armate de** *partizani,* **a tuturor formaţiunilor aparţinînd rezistenţei celei mai numeroase şi celei mai combative. Reprezentaţi curînd pe lingă de Gaulle prin unul de-ai lor, Fernand Grenier, devenit comisar al Aerului al Franţei Libere, raporturile comuniştilor cu generalul nu vor fi niciodată uşoare, iar tragedia de la Vercors 60 le va da ocazia să-l acuze că a refuzat maquisarzilor paraşutările cerute.**

Generalul era hotărît să nu lase nici un moment orga. zaţiile rezistenţei, începînd cu acelea ale extremei stingi să se impună în detrimentul guvernului provizoriu, pe care va reuşi cu multă perseverenţă, în fine, să-l facă recunoscut de către Aliaţi, la două luni după eliberarea Parisului. La 28 octombrie, în maniera sa, el va juca totul pe-o carte. Fără măcar să consulte Consiliul Naţional al Rezistenţei, el va decide dizolvarea miliţiilor patriotice, grupuri armate de rezistenţi, dominate de comunişti şi instalate cam pretutindeni în preajma uzinelor şi clădirilor publice. In acelaşi timp, pentru a potoli protestele extremei stîngi, el îl va amnistia pe Maurice Thorez, condamnat pentru dezertare în timpul *războiului ciudat.* ;;

La 27 noiembrie, fostul miner din nord, care, de 20 de ani, în fruntea Partidului Comunist Francez, se făcuse avocatul sprijinului necondiţionat faţă de politica stali- nistă, se va reîntoarce de la Moscova — unde petrecuse o bună parte a acelor ani teribili — cu consemnul de înţelepciune şi prudenţă. Militanţilor veniţi să-l aclame la velodromul de iarnă, el le va propăvădui unirea pentru *a face război*[47] **şi a redresa cît mai repede posibil economia naţională. Două luni mai tîrziu, el aproba, în faţa unui Comitet Central**

---

60 Masiv muntos situat între rîurile Isère şi Drôme, refugiu Pentru un mare număr de membri ai Rezistenţei în 1943—1944 ; în iunie-iulie 1944, afci s-au purtat lupte între maquisarzi şi trupele germane pentru a le împiedica Re acestea din urmă să ajungă pe frontul din Normandia, La sfîrşitul lunii iulie 1944, maquisarzii au fost împrăştiaţi şi masacraţi. In memoria lor s-a ridicat un monument la Vassieux-en-Vercors. *(n. tr.)*

înspăimîntat, dar disciplinat, dizolvarea milițiilor. Mai mult încă, el invita comitetele locale de **eliberare, în care comuniştii erau adesea preponderenți, să** *nu se substituie administrațiilor municipale* **şi** *departamentale, cu atit mai mult cu cît Consiliul Național cil Rezistenței nu se substituie guvernului*[48]**. între timp,** de **Gaulle s-a dus la Moscova.** *Nu-l aruncați pe Thorez in închisoare... cel puțin nu imediat,* **i-a spus Stalin glumind...** [49]

Nimic, deci, nu permite să se afirme că partidul comunist **a avut în vedere în mod serios, în această perioadă, să pună mîna direct pe putere, cu toate că in** diverse **regiuni ale țării aceasta îi era la îndemînă.** Daca **U.R.S.S. s-a amestecat în treburile franceze, a fost mai ourînd pentru a-i îndruma pe comunişti să se ralieze** unui **guvern pe care aceştia nu-l dominau, dar despre** care **1 Uniunea Sovietică gîndea că ei îl vor face să ducă o I politică prietenoasă în ceea ce o priveşte. I Ea procedase exact în aceeaşi manieră, ou cîteva luni mai devreme, în Italia. Cu toate că resimțise, într-adevăr, o oarecare iritare, întrucît fusese ținută departe de ne- ; gocierile de armistițiu purtate cu guvernul condus de mareşalul Bodogli'o, care îi succedase • lui Mussolini, Uniunea Sovietică se va grăbi să acrediteze pe lîngă acesta un ambasador, într-un moment în care toate partidele politice italiene, îneepînd eu comuniştii, cereau sus şi tare ca, înainte de căutarea oricărui acord, regele Victor-Emmanuel să abdice.**

Partidul Comunist Italian era totuşi în măsură să joace un rol considerabil. Neavînd să-şi reproşeze nici un compromis cu fascismul, chiar în perioada pactului germano — sovietic, el număra în momentul eliberării 150 000 de partizani înarmați, printre care şi cei care puseseră I mîna pe Duce şi pe metresa sa şi îi executaseră în mod I sumar. Dar cînd, în martie 1944, secretarul general Pal- miro Togliatti va reveni de la Moscova, după un lung exil, el va preconiza aşa-numita politică de Salerno, altfel zis unirea cea mai largă împotriva fascismului, problema instituțiilor fiind amînată pentru un plebiscit de după război. *Sînt gata să particip la putere, chiar cu regele* **avea să declare el atunci. Şi el va participa efectiv împreună cu prințul moştenitor, devenit locotenent general al regatului, atunci cînd insistența lui Roosevelt îl va convinge pe suveran să se dea deoparte.**

Atitudinea lui Maurlce Thorez a fost prea asemănătoare cu a sa pentru ca să se poată pune sub semnul îndoielii originea comună a directivelor pe care ei le aplicau. Cam pretutindeni, de altfel, în Europa occidentală comuniştii vor uita euvîntul de ordine tradițional al refuzului oricărei colaborări cu *duşmanul de clasă,* **pentru a intra în guverne conduse de partide** *burgheze* **față de care nu avuseseră altădată cuvinte suficient de dure.**

Mai mulţi factori explică fără îndoială atitudinea U.R.S.S. : dorinţa de a nu crea dificultăţi Aliaţilor într-un moment în care acţiunea armatelor lor putea în fine s-o uşureze pe aceea a forţelor sovietice ; o oarecare neîncredere — pe care evoluţia evenimentelor avea s-o justifice — faţă de tendinţele de independenţă şi faţă de hetoro- doxia comuniştilor din interior (lupta patriotică zilnică împotriva invadatorului hitlerist nu risca ea oare să-i facă să piardă oarecum din vedere necesităţile uneori dramatice ale internaţionalismului proletar, a cărui primă lege este că totul trebuie să fie subordonat salvării *patriei socialismului* şi deci bunului plac al stăpînului ?) ; 'în fine şi mai ales voinţa nestrămutată de a avea, în schimb, mîi- nile libere în Est. Datorită faptului că occidentalii, şi mai ales britanicii, nu se vor resemna niciodată să vadă lucrurile în această manieră, începînd cu 1944 dificultăţile aveau să se multiplice în sînul alianţei şi adevărate drame vor izbucni din Grecia pînă în Polonia.

Bibliografie şi note

1. KLEIST, *op. cit.,* p. 225.
2. *Idem,* p. 170.
3. *Keesing's,* 4721 A.
4. *Documents on Polish-Soviet Relations, op. cit.,* p. 142—144.
5. *Keesing's,* 3779 H.
6. *Stenograma integrală a discuţiei,* în *Documents on Polish- German Relations, op. cit.,* p. 231—246.
7. CÉRÉ et ROUSSEAU, *Chronologie du conflict mondial,* Paris, S.E.F.I., 1945, p. 589.
8. Anthony EDEN, *L'épreuve de force,* Paris, Plon. 1965. p. 298.
9. DUROSELLE, *De Wilson à Roosevelt, op. cit.,* p. 351.
10. CHURCHILL, *op. cit.,* tom III, vol. 2, p. 332—333.
11. *Ibid.,* tom IV, vol. 1, p. 345.
12. EDEN, *op. cit.,* p. 376.
13. *Documents on Polish-Soviet Relations, op. cit.,* p. 364.
14. SHERWOOD, *op. cit.,* tom IX, p. 245—246.
15. *Ibid.,* p. 249.
16. F. FEJTÖ, *Histoire des démocraties populaires,* Paris, Editions du Seuil, 1952, p. 58.
17. *Keesing's,* 5731 A.
18. *Ibid,* 5731 A.

19. CHURCHILL, *op. cit.,* tom IV, vol. 2, p. 362.
20. *Keesing's,* 5731 A.
21. Alexander WERTH, *Russia at War,* London, Barrie and Kockliff, 1964, p. 661—667. (O traducere franceză a apărut în 2 volume la Editura Stock în 1965 sub titlul *La Russie en guerre.)*
22. CHURCHILL, *op. cit.,* tom IV, vol. 2, p. 363.
23. K.S. KAROL, *Visa pour la Pologne,* Paris, Gallimard, 1958, p. 59—60.
24. CHURCHILL, *op. cit.,* tom V, vol. 2, p. 77.
25. *Ibid.,* p. 70.
26. *Ibid.,* p. 69.
27. *Ibid.,* p. 72.
28. *Ibid., p.* 74.
29. *Keesing's,* 5054 A.
30. Heinrich von EINSIEDEL, *Journal d'une tentation,* Paris, Julliard, 1950.
31. *Correspondance secrète de Staline avec Roosevelt et Churchill,* Paris, Pion, 1959, tom I, p. 35.
32. *Keeping's,* 6073 A.
33. CHURCHILL, op. *cit.,* tom V, vol. 2, p. 36.
34. WOODWARD, *op. cit.,* p. 447.
35. CHURCHILL, *op. cit.,* tom V, vol. 2, p. 75.
36. *Ibid.,* tom IV, vol. 2, p. 287.
37. E. ROOSEVELT, *op. cit.,* p. 146.
38. *Keesing's,* 5757 A.
39. SHERWOOD, *op. cit.,* tom II, p. 320.
40. Fitzroy McLEAN, *Diplomate et Franc-Tireur,* Paris, Gallimard, 1952.
41. Charles de GAULLE, *Mémoires de Guerre,* Paris, Pion, !954, tom I, p. 545.
42. *Ibid,* tom I, p. 197.
43. *Ibid.,* p. 197—198.
44. WOODWARD, *op. cit.,* p. 211.
45. SHERWOOD, *op. cit.,* tom II, p. 313.
46. *Ibid.,* p. 31Ô.
47. Robert ARON, *Histoire de la Libération de la France* Paris, Fayard, 1959, p. 637.
48. Jacques FAUVET, *La IVe République,* Paris, Fayard, 1959 p. 31.
49. De GAUELLE, *op. cit.,* tom III, p. 63.
50. Carlo SFORZA, *L'Italie telle que je l'ai vue,* Paris, Grasset, 1946, p. 249.

ARTA DE A DISPUNE DE CEILALŢI

Politica cea bună nu constă în a te opune la ceea ce este inevitabil; politica bună este aceea de a servi acest lucru şi de a te servi de el.

ERNEST RENAN *(Războiul între Franţa şi Germania)*

Una din tezele clasice ale marxismului vrea ca orice revoluţie — în afara celei comuniste — să poarte în pîntec pe cea care îi va succeda. Se poate spune acest lucru cu atît mai mult despre războaie. Acela din 1939— 1945 nu se terminase atunci cînd cel următor reîncepuse. De Gaulle a fost unul dintre primii care presimţise acest lucru. *Războiul este acum definitiv ciştigat,* **declara el, în seara atacului de la Pearl Harbor. colonelului Passy, şeful serviciilor de informaţii.** *Viitorul ne rezervă două etape : prima va fi salvarea Germaniei de către Aliaţi; cit priveşte a doua, mă tem ca nu cumva ea să fie un mare război între ruşi şi americani*[1]*.*

Un război pe care doar, poate, armele nucleare l-au împiedicat să izbucnească şi a cărui primă bătălie poate fi fixată, fără îndoială — după fostul troţkist american James Burnham —, la 4 aprilie 1944. în acea zi, echipajele a cinci unităţi ale flotei regale greceşti, aflate în rada portului Alexandria, se vor răzvrăti pentru a cere proclamarea Republicii şi formarea unui nou guvern.

Churchill considerase totdeauna Grecia ca făcînd parte din sfera de influenţă britanică. Cînd Mussolini, în octombrie 1940, lansase trupele sale la asaltul Epi- rului, el furnizase un ajutor important guvernului Me- taxas, care, deşi fundamental reacţionar, nu ascunsese hotărîrea sa de a rezista Axei. Mica armată greacă ştiuse să-l ţină pe invadator în şah şi a fost necesară intervenţia germanilor pentru ca ea să se recunoască înfrîntă.

Metaxas murise în ianuarie 1940 şi succesorul său s-a sinucis în timpul invaziei. Un nou guvern, prezidat de conservatorul Tsouderos, se instalase la Cairo împreună cu regele, în timp ce pe pămîntul patriei se formau două organizaţii de rezistenţă : E.L.A.S. 61, în care comuniştii constituiau elementul cel mai activ, şi E.D.E.S. 62, încadrată de ofiţeri ai armatei regulate. Exista marele pericol ea la eliberare aceste forţe rivale să declanşeze un război civil.

Note:

61 E.L.A.S. (Ellinikos Laikos Apelevtheorthikos Stratos) — Armata populară greacă de eliberare, creată în 1941. *(n.tr.)*

Note:

Or, E.L.A.S. era mult mai numeroasă şi, în plus, reuşind să pună mîna pe stocurile armatei italiene, după capitularea guvernului de la Roma, avea serioase şanse să iasă învingătoare. La 26 martie 1944, ea crease un Comitet de Eliberare Națională, prefigurare a guvernului pe care conta să-l instaleze ; deci, tocmai în ideea de a impune participarea reprezentanților săi în guvernul de la Cairo, flota s-a răzvrătit fiind curînd urmată de marea majoritate a trupelor greceşti din Egipt.

Churchill, care pregătise deja trimiterea unui corp expediționar pentru a ocupa țara, o dată cu plecarea germanilor, a luat asupra sa — după ce a obținut acordul | lui Roosevelt — înfrîngerea insurecției prin forță. Operațiunea a fost repede dusă la bun sfîrşit ; s-a soldat cu un singur mort : un ofițer englez. Rebelii vor fi dezarmați şi internați. Regele, la rîndul său, se va lăsa convins de Londra că trebuie să lărgească bazele guvernului său. Va fi căutată atunci în secret, la Atena, o personalitate liberală, Gheorghios Papandreu, care va fi numit preşedinte al Consiliului de Miniştri şi va convoca la Beirut o conferință a reprezentanților tuturor tendințelor din Grecia combatantă. Aceasta va ajunge la un acord. In luna septembrie, cinci din membrii Comitetului de Eliberare Națională, care hotărîse să se autodizolve, intrau în guvernul aflat în exil. Bar buna înțelegere nu avea să dureze mult timp. La plecarea nemților, luptătorii de extremă stingă din rezistență au pus mîna pe putere cam pretutindeni, nemanifestînd nici o intenție de a o împărți cu oricine ar fi.

Situația Iugoslaviei era, în multe privințe, comparabilă cu cea a Greciei. Şi acolo existau două organizații de rezistență, una, de departe cea mai puternică, condusă de comunişti, cealaltă revendicîndu-se dintr-un guvern aflat în exil, în care predominau elementele reacționare. Marea diferență este că, în cazul Iugoslaviei, Churchill — după cum s-a văzut — a decis să mizeze pe Tito. El îi va spune lui Petru al II-lea, pe care îl va întîlni la Cairo, la 10 decembrie 1943, la reîntoarcerea sa de la Teheran, că şeful partizanilor *era omul său* [2]**, că Mihai- lovic colabora cu nemții şi că, în consecință, orice ajutor dat acestuia trebuia încredințat celuilalt. Micuțul rege, cu cîțiva fideli, va încerca să fure două avioane engleze, pentru a ajunge în Iugoslavia, cu arme şi un emițător radio. Planul său va fi însă descoperit. Unul din aparate avea să dispară — cu cei aflați la bord şi bunurile aferente — deasupr^* Adriaticii. Ambasadorul englez va**

Note:

62 E.D.E.S. (Ethnikos Demokratikos Ellinikos Svndesmos) — Uniunea Națională Democrată Greacă, creată în 1942. *(n.tr.)*

merge pînă acolo încît .va formula amenințarea că va proceda la internarea miniştrilor iugoslavi aflați în exil.

Insistența Londrei va deveni şi mai presantă în pri-63: măvară. Americanii i se vor alătura şi vor forța practic pe Petru al II-lea să-l destituie pe Mihailovic din funcția de ministru de război pe care o deținea în guvernul din exil şi să-l înlocuiască pe primul ministru Puric cu *banul* **(viceregele) Croației, Subasic. în iunie, Churchill va organiza o întîlnire între acesta şi Tito, care scăpase, între timp, ca prin urechile acului. La 25 mai, paraşu- tiştii germani atacaseră într-adevăr cartierul general al mareşalului, la Dvar. Au pus mîna pe uniforma de paj radă a acestuia, care a fost expusă în toate marile oraşe din Europa ocupată. Dar el reuşise să se ascundă într-o grotă şi să ajungă în Italia cu un avion sovietic. Se va instala ca urmare în insula Vis *, din Adriatica, sub protecția comună a partizanilor • iugoslavi şi a marinarilor britanici.**

Acolo, tot într-o grotă — la 16 iunie 1944 — Tito şi Subasic vor semna un acord cerând tuturor luptătorilor din rezâstență să intre ân armata de partizani. Mareşalul va declara că nu va ridica problema regimului atîta vreme cît va dura războiul. S-a căzut de acord asupra constituirii unui guvern unic. Doi *titoişti* **vor intra de îndată, cu titlu personal, în guvernul din exil.**

Două luni mai tîrziu, în plină caniculă, mareşalul îl făcea o vizită lui Churchill, la Napoli, într-o vilă somptuoasă care aparținuse reginei Victoria. îmbrăcat într-o uniformă de postav gros, albastru — împodobită cu galoane din fir de aur — sub care transpira din plin, Tito nu făcea un pas fără doi însoțitori înarmați pînă în dinți, proptiți în spatele lui pe tot timpul dineului pe care i l-a oferit primul-ministru. Churchill nu va fi prea încîntat de acest mod de a se purta, explicabil, fără indoială, prin multiplele avertismente pe care Stalin le adresase mi- siunii iugoslave la Moscova. ***Englezii sint capabili de orice — spusese"acesta în esență. Uitați-vă cum i-au făcut de petrecanie generalului Sikorski...***[3]

Convorbirea n-a mers bine. Tito se va ocupa de revenirea regelui, va revendica Triestul şi Istria, îşi va manifesta ostilitatea față de operațiunea anglo-americană contra Vienei prin breşa de la Ljubljana, pe care Churchill o preconiza fără încetare. Va refuza să se angajeze public că nu va instaura comunismul după război. Nu este, de altfel, sigur că i-a promis aşa ceva în particular, după cum susține primul-ministru. Dacă ar fi să ne referim 4a relatarea biografului său, Vladimir Dedi- jer, el ar fi declarat pur şi simplu că *experiența rusă va fi utilă, dar nu ne va împiedica să ținem seama de condițiile specifice ale țării noastre* [4]**. Lui Fitzroy McLean, care îl întrebase**

Note:

63 Insulă iugoslavă în Adriatica (în italiană Lissa), în largul coastei dalmate. *(n.tr.)*

dacă avea intenţia să instaureze un regim **comunist în Iugoslavia, el îi răspunsese, de altfel, afirmativ, cu cîteva luni mai devreme.** *Va trebui, după cite se pare, să procedăm pe etapef* **i-a spus el.** *Pentru moment, de exemplu, baza politică a mişcării este un Front popular şi nu un sistem strict de partid unic. Dar, în acelaşi timp, ocupaţia şi războiul erodează rapid temeliile vechilor instituţii politice şi economice în asemenea măsură încît, atunci cînd lucrurile se vor clarifica, vom constata că n-a mai rămas mare lucru din acestea şi calea va fi liberă pentru un nou sistem. In- ţr-un cuvint, revoluţia este în desfăşurare* [5]*.*

Sigur este că, ieşind de la această întîlnire, Churchill îi va scrie câteva rînduri lui Eden, întrebîndu-se dacă nu greşise, **la urma urmelor, dîndu-i lui Tito toate mijloacele de a controla ţara după război. Ministrul afacerilor străine, care avusese întotdeauna îndoieli privind înţelepciunea acestei politici, îi va răspunde că evoluţia evenimentelor va depinde mai ales de comportamentul ruşilor.**

Trei săptămîni mai tîrziu, Tito părăsea Vis fără a Preveni pe nimeni. Se va afla în curînd că plecase la Moscova. Englezii vor fi cu atit mai neliniştiţi cu <Jf Marele Cartier General sovietic anunţase că mareşalul acţionînd în calitate de *preşedinte al Comitetului Central Naţional şi comandant şef al armatei de eliberare* **autorizase trupele ruseşti să intre în Iugoslavia. Ceea ce vor şi face, efectiv, în primele zile ale lui septembrie.**

Evident, occidentalii nu aveau de unde să ştie atmosfera în care se desfăşurase discuţia între mareşalul iugoslav şi generalisimul sovietic, care i se adresa ou vechea sa poreclă de militant de dinainte de război, *Walter.* **După o lungă controversă asupra meritelor diverselor personalităţi** *burgheze,* **Stalin va încerca să-l convingă să-l reinstaleze pe rege.** *Singele mi se urca la cap,* **îşi rememora Tito.** *M-am stăpinit totuşi şi i-am declarat că era .imposibil, că poporul se va revolta, că în Iugoslavia regele personifica trădarea... Stalin m-a ascultat în tăcere şi apoi mi-a spus scurt: N-ai nevoie să-l restaurezi pentru totdeauna. Fă-l să revină pentru moment şi la prima ocazie înjunghie-l liniştit pe la spate* [0]*.*

Churchill avea cu atît mai mult motive să se neliniştească cu cît agonia de la Varşovia era pe punctul de a adăuga lungii tragedii poloneze paginile sale cele mai înfricoşătoare şi cu cît evenimentelee din Balcani se precipitau.

La reîntoarcerea de la Teheran, a obţinut nu fără dific**ultăţi din partea lui Mikolajczyk ca acesta să** declare **că este dispus să discute, în cadrul unei reglementări generale, problema frontierei cu U**.R.**S.S. şi să** remanieze **guvernul, o dată ou restabilirea relaţiilor diplomatice, într-un sens favorabil U.R.S.S.**

Stalin primise aceste avansuri cît se poate de rece, declarînd că nu credea ca **polonezii din exil căutau realmente un acord.**

în iunie, după o scurtă perioadă de destindere, Mikolajczyk avea să efectueze o călătorie în Statele Unite, **călătorie prevăzută de mult timp, dar amînată din cauza pregătirilor de debarcare în Normandia. Roosevelt** era **departe de a arăta problemei poloneze acelaşi interes ca şi Churchill. Tot ceea ce dorea el era ca această problemă să nu tulbure raporturile interaliate. Astfel, scri- indu-i lui Stalin, pentru a-i anunța sosirea primului ministru polonez, i-a precizat că aceasta nu era legată de** *o încercare din partea sa de a interveni în aprecierea diferendelor care separă guvernul polonez în exil şi guvernul sovietic*[7] **. îşi încurajase oaspetele să se înțeleagă cu ruşii în mod direct şi exprimase opinia că el va putea să păstreze Lvovul şi să recupereze Vilna, pe care Polonia o luase Lituaniei în 1923 şi care fusese restituită acesteia în 1939.**

Roosevelt îşi făcea numeroase iluzii. Cînd, la inițiativa preşedintelui cehoslovac Benes, Mikolajczyk a angajat convorbiri confidențiale cu un diplomat sovietic, ele se vor întrerupe brusc, acesta cerînd polonezilor, între alte condiții prealabile, ca ei să dezavueze declarația lui Si- korski privind masacrul de la Katyn şi să accepte linia Curzon, altfel spus frontiera din 1940.

Premierul polonez va solicita in această situație o întrevedere cu Stalin însuşi, prin intermediul lui Churchill, la 20 iulie 1944. Răspunsul stăpînului de la Kremlin, trei zile mai tîrziu, era o adevărată palmă. în imposibilitatea de a găsi în teritoriul polonez eliberat o altă autoritate capabilă să-l administreze — va spune el — hotărîse să încheie un acord cu Comitetul Polonez de Eliberare Națională, creat la 22 iulie la Chelm ți care se stabilise la data de 23 la Lublin, o dată cu cucerirea acestui oraş de către Armata roşie. Prezidat de socialistul de stînga Osobka-Morawski, dar dominat de elementele comuniste, comitetul denunțase într-un manifest pe *uzur- partorii* **de la Londra şi anunțase revenirea la constituția democrată, din 1921, anulînd-o pe aceea adoptată sub Pilsudski în 1935 şi ale cărei prevederi permiseseră constituirea guvernului 'în exil.**

Stalin nu refuza desigur să-l întîlnească pe Mikolajczyk. Dar nu-şi ascundea intenția de a-l invita să trateze cu noul organism. Este ceea ce îi va confirma primindu-l de altfel, foarte amabil, la 3 august, la Kremlin. —

între timp a intervenit un eveniment de extremă importanță. La 1 august, la chemarea generalului Bor-Komo- rowski şi cu acordul guvernului din exil, 46 000 de oameni ai armatei clandestine (AK), grupați la Varşovia, s-au ridicat împotriva ocupantului. Li s-au alăturat curând organizațiile de rezistență de stânga şi de extremă dreaptă şi zeci de mii de civili. Ruşii se aflau atunci doar la

vreo zece kilometri de capitală. în mod evident, se dorea ca în momentul intrării lor în Varşovia să fie puşi în fața faptului împlinit şi anume al creării unei administrații naționale, care să elimine Comitetul de la Lublin. Inutil să spunem că asupra oportunității acestei operațiuni Kremlinul nu a fost câtuşi de puțin consultat, nici occidentalilor nu li s-a cerut în vreun fel părerea. în nici un moment, aceştia nu făcuseră cea mai mică promisiune de ajutor.

I-ar fi trebuit lui Stalin o mare noblețe sufletească, atît de puțin caracteristică personalității sale, pentru a-şi da concursul unei acțiuni atît de vizibil menită să-i forțeze mina. Vrea să spună aceasta că el a dorit ca *nemții să-i masacreze pină la unul pe polonezii necomunişti* **aşa cum l-au acuzat după aceea Churchill, Mikolajczyk şi Bor ? La o analiză atentă a faptelor ar putea să reiasă că inițial acesta îşi făcuse unele iluzii privind şansele generalilor săi de a pune mîna pe Varşovia ; în fața unei rezistențe neaşteptate, el a considerat că salvarea insurgent ților — care erau în acelaşi timp adversari — nu justifica ideea ca Armata roşie să accepte sacrificii excepționale sau să renunțe la un obiectiv militar şi strategic de altminteri important : Balcanii.**

în momentul răscoalei, nimic nu părea să poată opri înaântarea armateâ luâ Rokossovski, care, în decurs de şase săptămâni, avansase, de la Moghilev la Vistula, aproximativ şase sute de kilometri. Trupele germane se retrăgeau in dezordâne şi radioul sovietic, ca şi acela al Comitetului *¿e* **la Lublin adresau apeluri la insurecție.** *Cetățeni ai Varşoviei, la arme !* **lansa, de la 30 iulie, crainicul postului Ü fiadio-Kosoiuszko.** *Atacați-i pe nemți ! Fie ca un milion I de locuitori ai Varşoviei să devină acel milion de soldați I care să-i alunge pe invadatorii germani şi să cucerească libertatea !* [3] **La 2 august, „Pravda" mai lăsa încă să se întrevadă căderea iminentă a capitalei poloneze. Dacă ar fi să dăm crezare istoriei oficiale sovietice a războiului, trupele Frontului I bielorus primiseră ordinul de a cuceri cartierul Praga, pe malul drept, între 5 şi 8 august, şi de a stabili capete de pod.**

Amploarea însăşi a acțiunii făcuse să se reducă din vigoarea ofensivei ruse, iar lungirea liniilor de comunic cație punea probleme logistice de o complexitate crescândă. Comandamentul german, convins de posibilitatea de a bloca înaintarea sovietică la Vistula, adusese din Italia trupe proaspete, printre care divizia blindată SS „Hermann Goering", care vor dejuca, după lupte grele, o tentativă a lui Rokossovski de a cuceri capitala prin surprindere. La 3 august, Stalin îi declara lui Mikolajczyk : *Intenționăm să luăm Varşovia pe 5 sau 6 august, dar germanii o apără mai sălbatic decit ne-am fi aşteptat. Va interveni deci o mică amînare în cucerirea oraşului*[10]**. Fără a critica deschis răscoala, el îi va da interlocutorului său impresia că o judecă drept prematură. li va promite să facă itot posibilul pentru a-i ajuta pe**

insurgenţi, dar îi va spune că nu ştia cum să stabilească legătura cu ei. Apoi s-a vorbit pe un ton aproape vesel despre viitoarele frontiere.

Stalin îi va propune lui Mikolajczyk să renunţe la Lvov în schimbul oraşului Breslau, al Prusiei Orientale — mai puţin oraşul Königsberg, pe care îl viza — şi al Stettinului, despre a căror transferare către Polonia vorbea acum pentru prima dată. Cit priveşte natura şi componenţa viitorului guvern, el va declara că această problemă nu îl privea şi l-a îndrumat pe vizitatorul său către Comitetul de la Lublin. Mikolajczyk va avea trei întrevederi cu reprezentanţii acestuia ; va reieşi foarte repede că singurul care avea ceva autoritate era un oarecare Bierut, preşedintele *Consiliului naţional,* **al cărui nume era total necunoscut pînă atunci polonezilor de la Londra. Se pare că se stabilise în U.R.S.S. în 1927, dată la care fusese arestat în Polonia sub numele** de **Krasvodevski ca agent sovietic şi schimbat contra unui polonez care se dedase în Rusia la activităţi asemănătoare [10]. Bierut va propune să se creeze un guvern** de **uniune naţională, în care 14 membri să provină din Comitetul său de eliberare şi 4 din guvernul de la Londra. Mikolajczyk, invitat să intre în această nouă formaţiune, va declara că trebuia mai întîi să ia legătura cu colegii săi.**

înainte de a se întoarce în Anglia, şeful guvernului în exil îl va revedea pe Stalin, la 9 august, care îi va **promite că ofensiva asupra Varşoviei va fi reluată** de **îndată ce vor fi aduse întăriri şi că între timp vor fi** pa**raşutate arme pentru insurgenţi.** *Unele Joe* **îl va asigura că nu avea nici cea mai mică intenţie de a** *comuniza* **Polonia, nici Germania, căreia •— spunea el — comunismul i s-ar potrivi** *ca o şa unei vaci*

Mikolajczyk va părăsi Kremlinul mai curînd satisfăcut. încă de pe data de 5 august, totuşi, Stalin adre**sase lui Churchill un mesaj punând la îndoială** valoarea **informaţiilor răspîndite de către insurgenţii de la Varşovia şi capacitatea lor de a pune mîna pe oraş. în** ziua **de 11, Bor telegrafia guvernului său că situaţia** trupelor **lui, lăsate fără cel mai mic ajutor extern, începea să** de**vină dificilă şi că era exclus — în lipsa** *unor paraşutări imediate de arme şi de muniţii, a bombardării poziţiilor inamice, a unui desant aerian <— să poată rezista \mai mult de citeva zile* [12].

Churchill îi va transmite imediat acest mesaj lui Stalin scriindu-i în acelaşi timp şi lui Eden de pe frontul italian unde se afla atunci : *Este într-adevăr foarte curios să constaţi că armatele sovietice au oprit ofensiva lor asupra Varşoviei şi s-au repliat la o oarecare distanţă chiar în momentul în care armata secretă se răscula* [13]. **Cum raza de acţiune a avioanelor din acea perioadă nu permitea occidentalilor o acţiune dus-întors în raport cu** capitala **poloneză, Londra şi Washingtonul vor cere**

Moscovei aprobarea ca odată efectuate paraşutările sau bombardamentele, aparatele lor să poată ateriza pe aerodro- ^ niurile controlate de Armata roşie.

în acel moment, Stalin va lua una din deciziile care istoriei îi va veni foarte greu să le ierte. I-a scris lui Churchill că, după ce ordonase *paraşutări intensive* **în sectorul Varşoviei — paraşutări care în realitate nu avuseseră niciodată loc —,** *examinase în modul cel mai aprofundat această chestiune* **şi ajunsese la convingerea că era vorba de o** *aventură imprudentă şi teribilă care costa populaţia enorme sacrificii.* **în situaţia creată, conchidea el,** *comandamentul sovietic a -ajuns la concluzia că trebuie să se disocieze ele această aventură de la Varşovia, pentru care nu-şi poate asuma nici cea mai mică răspundere, nici direct, nici indirect*[1] *'*.*

în mod firesc tulburat de acest refuz primul ministru îl va convinge pe Roosevelt să întreprindă un demers comun pe lingă Stalin. Acesta va lua forma unui mesaj, datînd din 20 august, căruia Georgianul îi va răspunde pe 22, calificîndu-i pe conducătorii insurecţiei drept *criminali* **[15]. N-ar fi putut oare atunci occidentalii, aşa cum sugera Eden, să hotărască aterizarea avioanelor lor în zona de ocupaţie sovietică, fără a cere permisiunea ? Mai nuanţat, Churchill sugera lui Roosevelt să-i ceară lui Stalin acordul pentru aterizarea avioanelor anglo-ame- ricane,** *fără ca să se preocupe de ce se va întîmpla pe parcurs,* **astfel încît să-i permită** *să se disocieze* **— aşa cum era decis —** *de acest episod particular.* **în caz de refuz, primul ministru îl sfătuia** *să trimită totuşi avioanele să vadă ce se va întîmpla* **[16]. F.D.R. va considera însă eă nu ar fi în avantajul perspectivelor generale ale războiului să se ralieze unei asemenea iniţiative, faţă de care n-ar face totuşi obiecţii în cazul în care britanicii voiau să o ia pe cont propriu [17].**

Cel mai puţin lucru care s-ar putea spune despre coan- portamentul preşedintelui Statelor Unite în această împrejurare este că el nu a manifestat o grşbă excesiva de a veni în ajutorul nefericiţilor insurgenţi. încă de la 5 septembrie 1944, într-o telegramă adresată lui Chur- chill, el făcea, de altfel, caz de încetarea rezistenţei lor atunci cînd ea avea să dureze aproape încă o lună. Cu greu s-ar putea aprecia inconvenientele pe care le-ar fi implicat pentru americani o acţiune faţă de care sovieticii ar fi fost dificil să se opună prin forţă. Este mai mult decît probabil, în schimb, că Stalin a văzut în această atitudine o nouă dovadă că Statelor Unite nu le păsa de loc de viitorul Poloniei şi, deci, o încurajare în intenţia sa de a impune acestei nefericite ţări un guvern pe placul său. • .J

La 9 septembrie, pe neaşteptate, Kremlinul îşi va schimba iar tactica. Intr-un nou mesaj adresat guvernului britanic, el preciza că dacă acesta credea într-adevăr în utilitatea paraşutărilor asupra Varşoviei era dispus să-l ajute. Raţiunea acestei schimbări nu are nimic misterios. Pe data de 31 Rokossovski

— după ce şi-a regrupat forțele şi a primit întăriri — reluase ofensiva şi acțiunea insurgenților o completa util pe a sa. Pe data de 14 a cucerit cartierul Praga. Pe data de 16, şase batalioane, aflate sub ordinele generalului Berling, co- mandantul-şef al armatei Comitetului de la Lublin, sprijinite de aviația şi artileria sovietică, treceau Vistula, Pe data de 18, 104 fortărețe zburătoare americane au putut, în fine, proceda la paraşutări masive pentru insurgenți, care primiseră în cursul zilelor precedente cîteva *con- teinere* **sovietice.**

Ajunsese oare la capăt martiriul Varşoviei ? Era din nefericire prea tîrziu. Nemții reuşiseră să respingă for**mațiunile care traversaseră fluviul şi, la 2** octombrie, **Bor-Komorowski avea să capituleze cu moartea în suflet. Bătălia a costat viața a aproape 300 000** de **polonezi şi a redus Varşovia la un cîmp de ruine.** Remarca- **bilul aparat politic, administrativ, intelectual şi militar, pe care rezistența oficială reuşise să-l pună pe picioare, încetase să existe, şi o dată cu aceasta orice posibilitate a Poloniei de a rezista eficace la acapararea puterii de către protejații Kremlinului.**

Opt zile mai tîrziu, Churchill ateriza la Moscova, punînd astfel în aplicare, fără întîrziere, o idee pe care o avusese la 29 septembrie şi pe care Roosevelt o aprobase imediat. Nu numai problema poloneză, ci *toate chestiunile relative la Europa răsăriteană luaseră* **— aşa cum slcria primul • ministru — o** *turnură acută*[1S]**. In cursul lunii august, armaita sovietică pătrunsese adînc în România. La data de 23 august, tînărul rege Mihai, care intrase în secret în relații cu Aliații de mai multe luni, ordonase arestarea dictatorului Antonescu, ceru-e armistițiu şi declarase război Germaniei. La 26, cei trei regenți, care de la moartea în anul precedent a lui Boris al III-lea conduceau Bulgaria, îşi anunțaseră intenția de a ieşi din război şi de a proclama neutralitatea țării. Cu toată simpatia sa pentru Hitler, ale cărui trupe ocupaseră cu permisiunea sa regatul, în 1940, Boris nu îndrăznise să participe la campania împotriva Rusiei ; în ochii supuşilor săi, aceasta rămînea marea soră slavă, care le eliberase strămoşii de sub jugul turcesc. în consecință, regenții se vor adresa englezilor şi americanilor pentru a le cunoaşte hotărîrea. Dar ei nu aveau să scape atît de u.;or. La 5 septembrie, Kremlinul — fără a consulta Londra şi Washingtonul — va declara război Bulgariei, pe care Armata roşie o va invada 48 de ore mai tîrziu.**

De îndată, o lovitură de stat — sprijinită de o uriaşă manifestație populară — va aduce la putere un guvern al Frontului patriotic — prezidat de un militar fără de - partid — dar în mod deschis dominat de către comunişti, guvern care se va grăbi să trateze cu Moscova şi să întoarcă armele împotriva Reich-ului.

în Ungaria, regentul, amiralul Horthy, căuta, de asemenea, să iasă din război. După o primă tentativă — înă- buşită în faşă de către SS — de a trata

cu Aliații, în luna martie, el îl va destitui, la 29 august, pe președintele progerman al guvernului, profesorul Sztojay, şi îl va numi în looul acestuia pe generalul lakatos, care a angajat de îndată convorbiri .secrete cu Rezistența, apoi cu Moscova.

In fine, la 15 septembrie, oamenii lui Tito realizaseră joncțiunea cu trupele ruseşti, în timp ce partizanii greci treceau pretutindeni la ofensivă. Aşa cum scria Chur- chill, în stilul său metaforic : *Triumful marii Alianțe nu mai era decit o chestiune de timp; era firesc ca ambițiile ruseşti bă crească; comunismul sălta capul în spatele frontului sovietic vuind ele bubuitul tunurilor, Rusia devenea Mîntuitorul, iar comunismul Evanghelia pe care o aducea*[19].

De mai multe luni, guvernul britanic se preocupa să stabilească o linie unde, de acord cu Stalin, să se oprească stăpînirea acestei evanghelii. La 5 mai 1944, Eden schițase cu ambasadorul sovietic Gusev un prim aranjament. *Lăsați-ne miinile libere în Grecia* — i-a spus el acestuia —, *vi le vom lăsa în România.* Rusul îl acceptase în principiu, pe data de 18, cu condiția însă ca americanii să fie de aicord. Or, reacția lui Roosevelt fusese din cele mai reci față de acest început de împărțire a Balcanilor în zone de influență. Primul ministru replicase că, în orice caz, în ceea ce priveşte România — unde nici unul, nici altul nu aveau trupe -— ruşii nu vor proceda, foarte probabil, decît după bunul lor plac. Propusese să Verifice în practică, pe timp de trei luni, formula avută în vedere. Roosevelt nu s-a împotrivit. Dar Stalin a răspuns, la 15 iulie, într-un mod evaziv.

După zdrobirea insurecției de la Varşovia şi ofensiva generală sovietică în Balcani, nu mai era timp de pierdut. De aceea, atunci cînd, la 9 octombrie, Churchill îl va întîini pe generalisim, el nu se va mai încurca cu subterfugii. După ce s-a înțeles cu acesta ca să-l convoace imediat la Moscova pe Mikolakjczyk şi pe principalii săi *colaboratori, el va trece la chestiune. Nimeni nu poate nlai bine decît el, în concizia sa lipsită de sentimentalism, să relateze această întrevedere : Momentul era propice pentru învoieli, scria el. Aşa că am spus : Hai să rezolvăm afacerile noastre din Balcani. Armatele dumneavoastră sînt în România şi în Bulgaria. Avem interese, misiuni şi agenți acolo. Să nu ajungem să ne confruntăm datorită fleacurilor. Cit priveşte Marea Brita- nie şi Rusia, ce-ați zice dacă ați beneficia de o preponderență de 90o/o în România iar noi să avem un cuvînt de spus în proporție de 90% în Grecia şi să mergem ju- mătate-jumătate în Iugoslavia ? în timp ce se traducea acest lucru, am scris pe o jumătate de foaie de hirtie :*

10. Arta de a dispune de ceilalți

ROMÂNIA

Rusia *90%*

Ceilalți 10% **GRECIA**

Marea Britanie **(de acord cu Statele Unite)** 90%

Rusia 10%

IUGOSLAVIA 50/50%

UNGARIA 50/50%

BULGARIA

Rusia- ' *75o/o*

Ceilalți *25o/o*

Am împins hîrtia spre Stalin, după ce terminase de ascultat traducerea. A urmat un moment de tăcere. Şi-a luat apoi creionul albastru şi după ce a făcut o bifă nare ne-a dat 1 bucata de hîrtie înapoi. Totul s-a aranjat în nu mai mult timp decît iar lua consemnarea faptului . ,

***... A** urmat io tăcere prelungită. Hîrtia, bifată, **zăcea** la mijlocul mesei, într-un sfîrşit, i-am spus: Nu riscăm să fim socotiți cam cinici avind aerul că am dispus fără s.jenă în aceste chestiuni hotărîtoare pentru soarta a milioane de oameni ? Să ardem hîrtia aceasta. Nu, păstrați-o a spus Stalin [20].*

A doua zi între Eden şi Molotov avea să se angajeze o adevărată tirguială de negustori de haine vechi privind calculul exact al acestor procentaje. Rusul va propune succesiv următoarele combinații :

Ungaria	*România*	*Bulgaria*	*Iugoslavia*
75	**90**	**90**	**75**
75	**90**	**75**	**75**
75	**90**	**90**	**50**
75	**90**	**75**	**60**
80	**90**	**80**	**60**

10. Arta de a dispune de ceilalţi

In cele din urmă, se vor opri la ultima dintre ele şi se vor pune de acord ca, pînă la capitularea Germaniei, *controlul aliat* **să fie exercitat în România, ca şi în Bulgaria, sub supravegherea sovietică. După victorie, reprezentanţii britanici şi americani vor participa la control. Trupele bulgare aveau să fie retrase din acele teritorii greceşti şi iugoslave pe care le ocupaseră pe timpul alianţei cu Hitler.**

întreagă această discuţie arăta interesul pe cane Stalin **— care obţinuse mînă liberă la Bucureşti —-** îl avea **ca să obţină acelaşi lucru şi la Sofia, ultima etapă înainte de Strîmtori, obiect dintotdeauna al poftei** nemă**surate a ţarilor. Nu era o noutate. Dictatorul** ceruse **deja ca Bulgaria să fie plasată în sfera sa de** influenţă, **atunci Gînd, după întoarcerea lui Molotov de la** Berlin, **el formulase contrapropunerile sale la oferta** hitleristă **de împărţire a lumii. Şi nu este întîmplător că** trupele
sale înaintaseră spre sud înainte de a-şi relua marşul spre Varşovia şi Germania.

Reglementând astfel — prin ceea ce am putea numi, nu fără un eufemism, un *gentlemen's argeement* **— soarta ţărilor cărora Carta Atlanticului, ai cărei semnatari erau atât unul, eît şi celălalt, le garanta dreptul de a dispune liber de ele înseIe, Churchill şi Stalin vor ajunge la Polonia. Mikolajczyk şi colaboratorii săi nu accepta**seră **să vină la Moscova decît sub presiunea guvernului de la Londra, care le-a făcut cunoscut că un refuz i-ar face să piardă orice şansă de a ajunge la o reglementare negociată. încă de la prima întâlnire cu generalisimul şi primul ministru, la 13 octombrie, în prezenţa ambasadorului american Averell Harriman, şeful guvernului polonez se va auzi declarînd că linia Curzon fuses acceptată la Teheran. Stalin îi spusese, totuşi, două luni mai devreme, că reglementarea problemei frontierelor ar putea să fie amânată pentru mai ţîrziu. El va refuza să cedeze, -ceea ce iî va atrage, câteva ore mai tîrziu, admonestările lui Churchill.** *Voi nu sinteţi un guvern* **— îi va spune el —** *voi sînteţi un popor nesăbuit care vrea să facă Europa \să naufragieze şi să torpileze acordurile între Aliaţi* **[21]. Il va ameninţa cu o schimbare de atitudine a cabinetului britanic în ceea ce îl priveşte şi se va arăta convins că, dacă guvernul ân exil se va ralia liniei Curzon, ruşii îi vor face pe acoliţii lor polonezi** *s-o ia de la capăt* **[22] ; îi întâlnise ân ajun şi împinseseră complezenţa faţă de stăpînul lor pînă la a declara, prin vocea lui Bierut :** *Sîntem aici pentru a cere în numele Poloniei ca Lvovul să fie atribuit Rusiei. Aceasta este voinţa poporului polonez* [23].

în ceea ce îl priveşte, Mikolajczyk nu vroia să audă de cedarea Lvovului şi dacă, de altfel, accepta linia Curzon o considera drept o „linie de demarcaţie" şi nu o frontieră definitivă. El aprecia că i-ar fi mai uşor să obţină acordul

colegilor săi de la Londra dacă ajungea sâ se înţeleagă cu Bierut asupra unei formule guver- namentale satisfăcătoare. Stalin, care îl va primi din nou, la 17 octombrie, va cere majoritatea pentru membrii Comitetului de la Lublin. Churchill îl va întîlni pe Georgian cîteva ore mai tîrziu şi îi va spune ***fără înconjur că dacă Mikolajczyk nu obţinea egalitate de voturi, plus locul său, lumea occidentală va re uza ¿g creadă că operaţiunea fusese făcută cu bună credinţă şi că guvernul polonez era independent. Potrivit relatării asupra convorbirii, pe care el o va trimite lui Roosevelt, Stalin replicase la inceput că s-ar mulţumi cu egalitatea, dar se corectase rapid pentru a lansa o cifră mult mai nefavorabilă*** [2'*].

Comunicatul final credea că poate înregistra un *important progres*[25] **în convorbirile asupra Poloniei şi, într-o conferinţă de presă, Churchill exprima** *marea consideraţie, respectul şi deosebita încredere pentru marele conducător al armatei ruse,* **cu care tocmai avusese o discuţie ca** *între muncitori şi soldaţi* **şi în care credea că poate saluta ou adevărat un** *prieten* [2ti].

Şase săptămîni mai tîrziu nu mai rămînea nimic din acest *important progres.* **Neputînd să-şi convingă colegii să se preteze la un compromis ale cărui linii principale le acceptase la Moscova, Mikolajczyk va demisiona la 23 noiembrie, cedînd locul unui socialist cunoscut pentru antisovietismul său, Arciszewski.**

încă cîteva zile şi de Gaulle sosea la Moscova, foarte hotărît să obţină din partea Kremlinului mijloacele de a întări poziţia sa faţă de Marea Britanîe şi Statele Unite, care tocmai se hotărîseră să recunoască guvernul său provizoriu. în acest scop, el va căuta să-l convingă să permită Franţei să ocupe Renania şi să încheie un pact de asistenţă bilaterală contra Germaniei. La primul punct, Stalin îi va răspunde că era o chestiune care privea în egală măsură Londra şi Washingtonul. La cel de-al doilea punct, îi va propune ca Parisul să se alăture tratatului anglo-sovietic din 1942, care ar fi devenit astfel un pact tripartit. El îi va scrie lui Churchill in legătură cu această chestiune şi bineînţeles acesta îşi va manifesta preferinţa pentru o formulă în trei. Dar pre- .-edintele guvernului provizoriu aprecia că aceasta ar pune Franţa într-o situaţie de inferioritate faţă de Anglia.

Nemulţumindu-se cu faptul că a reuşit fără dificultate să-l determine pe vizitatorul său să exprime un punct de vedere favorabil atît în legătură cu linia Curzon cît şi în legătură cu frontiera Oder-Neisse, Stalin se va strădui atunci să-l facă să stabilească contacte cu Comitetul de la Lublin, adresîndu-i-se în termenii următori : *Dacă amînăm acum pentru mai tirziu pactul in trei,*

Churchill se va simţi ofensat, întrucit i-am scris pentru a-i face cunoscut acordul meu privind un tratat tripartit... Să ne facă francezii un serviciu şi le vom **(face** *şi noi un ,serviciu,, Polonia este un element al securităţii noastre... Să primească francezii un reprezentant al Comitetului de Eliberare Naţională la Paris şi noi vom semna tratatul bilateral. Churchill va fi jignit, clar ce să-i facem ?* [27] **De Gaulle va răspunde după un timp că regreta că nu se poate ajunge la un pact franco-sovietic şi că nu ştia exact ce reprezenta Comitetul de la Lublin.**

A doua zi, el va accepta totuşi să-l întîlnească pe Bierut şi să-i permită lui Bidault — de cîteva săptămîni ministrul său la Afacerile Străine — să studieze cu Molotov un proiect de tratat franco-sovietic. In cele din urmă, după opt zile de negocieri dificile, care vor ajunge la un rezultat doar pentru că ameninţase să se reîntoarcă la Paris fără a semna nimic, de Gaulle a scăpat doar cu o minimă concesie : trimiterea la Lublin a lui Christian Fouohet, care va fi astfel, timp de mai multe luni — înainte de a juca în timpul celei de a V-a Republici un rol discutabil —, singurul reprezentant occidental în Polonia eliberată. Era totuşi primul pas făcut de către o ţară necomunistă în direcţia unui *guvern* **impus de Kremlin polonezilor.**

La Ialta, Stalin avea să vorbească despre şeful guvernului provizoriu ca despre un om *nu prea complicat* **şi care** *nu avea simţul realităţilor,* **atunci cînd insista să aibă tot atîtea drepturi ca şi cei Trei, deşi la începutul războiului Franţa** *deschisese porţile inamicului şi nu se bătuse cine ştie ce* [28]**. Nimeni nu s-a gândit să-i amintească lui** *Uncie Joe* **la ce-şi folosise trupele în vara anului 1940.**

In orice caz, refuzul lui de Gaulle de a recunoaşte Comitetul de la Lublin nu-l va tulbura pe Stalin mai mult decît apelurile la prudenţă din partea lui Churchill şi a lui Roosevelt. La 27 decembrie 1944, el îi scrie preşedintelui Statelor Unite că cei aflaţi la ordinele polonezilor de la Londra se făcuseră vinovaţi de cele mai mari ticăloşii şi că, *în cazul în care* **Comitetul** *dorea să se transforme în guvern provizoriu, guvernul sovietic n-ar avea nici un motiv serios pentru a amina chestiunea recunoaşterii* [29]*.*

în aceeaşi perioadă, Grecia cunoştea evenimente nu mai puţin dramatice, dar oare evoluau spre satisfacţia lui Churchill. Tocmai pentru a o păstra în zona de influenţă britanică, Churchill încheiase în luna octombrie 1944 ciudatul târg cu Stalin, de care nu a fost niciodată mîndru. După ce a redactat o scrisoare interpretativă destinată Georgianului, scrisoare pe care nu i-a trimis-o, de altfel, niciodată, el va telegrafia cabinetului de război pentru a-l informa că procentajele avansate nu constir tuiau decît un indiciu *(a guide)* **şi**

că ele nu se aplicau decît în viitorul imediat, pe timp de război, că ele nu angajau, în nici un caz, Statele Unite [30].

Stalin, în orice caz — Churchill este primul care **o recunoaşte —, a respectat, cel puțin pentru un** anumit **timp, angajamentul luat în ceea ce priveşte** Grecia. **Adică — fără să ridice nici măcar un deget — i-a lăsat pe englezi să**-i **masacreze pe partizanii din** E.L.A'.S., **care, conduşi de către comuniştii greci, îşi** asiguraseră **după retragerea germană controlul cvasitotalității** țării.
Dacă cineva a protestat, acela a fost Roosevelt, oare nu făcea decît să reflecte indignarea unei mari părți a opiniei publice americane şi engleze, care vedea armatele aliate folosite nu contra naziştilor, ci contra patrioților care le combătuseră în mod curajos.

E.L.A.S. a fost la doi paşi de izbîndă. După ce au refuzat să accepte dezarmarea trupelor lor, aşa cum le dăduse ordin generalul Scobie, comandantul-şef al grupului expedițional britanic, şefii acesteia vor părăsi guvernul. La 3 decembrie 1944 — „duminica sîngeroasă" •— extrema stingă va organiza o uriaşă manifestație de protest la Atena. Cine va trage primul ? Comuniştii sau poliția regalistă ? După cum se întîmplă adesea în asemenea cazuri nu se va şti probabil niciodată. Timp de 33 de zile bătălia a făcut ravagii pe străzile capitalei. Dar Churchill era hotărît să riştige şi va cîşt'iga. *Trebuie să păstrăm şi să dominăm Atena* **— i-a telegrafiat el lui Scobie.** *Ar fi pentru dumneata un lucru deosebit să ajungi la acest rezultat fără . vărsare de sînge, dacă este posibil, dar şi cu vărsare de sînge, dacă este inevitabil... Nu ezitați să acționați ca şi cum v-ați găsi într-un oraş cucerit, în care s-ar declanşa o revoltă locală* [31]**. Iar ambasadorului său îi va telegrafia că Papan- dreu, şeful guvernului regal,** *trebuia să se conformeze instrucțiunilor lui Scobie în tot ceea ce privea ordinea şi securitatea publică* [32]. *Aceste lucruri* **— comentează primul ministru în** *Memoriile* **sale —** *nu trebuie să se facă pe jumătate* [33].

De Crăciun, debarca el însuşi la Atena, neştiind că astfel provoca eşecul insurecției E.L.A.S. Aceasta din urmă proiectase, într-adevăr, să arunce în aer în acea zi hotelul „Marea Britanie", sediul statului major anglo- grec şi sediul *guvernului* **Papandreu, a cărui autoritate nu se extindea in afara a cîteva sute de metri pătrați. Profitînd de confuzia creată de explozie, urma să se desfăşoare o ofensivă generală. E.L.A.S. va trebui să renunțe însă la această idee, avînd în vedere prezența lui Churchill, care acceptase să-i întîlnească emisarii.**

Pe moment, nu va interveni nici un acord, dar primul ministru va lua decizia de a impune regelui să se dea în lături în favoarea arhiepiscopului Damaskinos, a cărui popularitate o putuse verifica. Amenințat să-i vadă pe englezi creînd — în condițiile unui refuz din partea sa — un guvern provizoriu, pe care l-ar fi recunoscut imediat, George al II-lea va sfîrşi prin a se înclina.

Numit regent, Damaskinos va desemna ca, prim-ministru pe un republican, convins, generalul Plastiras. Succesul militar va urma succesului politic. La 6 ianuarie 1944, E.L.A S. va ordona retragerea generală, iar pe data de 13, va ordona încetarea focului. O lună mai tîrziu, la Varkiza, în apropierea Atenei, în prezenţa lui Harold Macmillan, pe atunci ministru rezident în Mediterana, care jucase în toate aceste treburi un rol capital, se încheia un acord.

Moralmente discutabil, acest succes fusese scump plătit, pentru că presupunea în schimb abandonarea restului Balcanilor influenţei sovietice. Nu se ştie ca, în acea perioadă, opinia publică britanică să se fi indignat prea tare de procedeu. Să recitim „Times" : *Ceea ce vrea Rusia este securitatea la frontiera sa occidentală,* **scria acesta atunci.** *Marea Britanie s-a opus în mod tradiţional oricărei intervenţii \a marilor puteri în Ţările)le Jos sau în zona Suezidui şi Statele Unite au făcut la fel în America Centrală — regiuni pe care cele două puteri ,şi le-au adjudecat drept vitale pentru securitatea lor. Ar fi deci nelalocul său să cerem astăzi Rusiei să renunţe ta un drept de securitate, în întregime • asemănător şi ar fi stupid şi cam ipocrit să veclem ;in \aplicarea acestui drept un simptom al unei politici de agresiune. Nici k> ţară nu are mai multe !motive să aplaude acest nou rol ¡al Rusiei în Europa decît partenerul său de tratat din mai 1942.* **Acest editorial provocînd vii reacţii în presa americană, acelaşi ziar va reveni asupra chestiunii :** *Dacă aranjamentele regionale reprezintă o politică de forţă, Statele Unite — la fel ca şi domnul Jour- dain — o fac, fără măcar \$ă-şi dea seama, din 1823* **(data elaborării doctrinei Monroe).**

Ar fi putut oare Roosevelt să se opună acestui tîrg ? Este un fapt că, în faţa refuzului său tenace de a subscrie, pe vreme de război, la orice modificare de frontiere, Stalin renunţase, în momentul semnării tratatului anglo-sovietie de asistenţă mutuală din 1943, să facă să figureze în acesta clauzele teritoriale secrete pe care Churchill se lăsase convins să le adopte. în toamna anu- Jui 1944, el nu va fi informat decît într-un mod foarte vag de către primul ministru în legătură cu acordul încheiat la Moscova. El îi prevenise într-adevăr pe cei doi interesaţi că Marea Britanie nu avea calitatea să vorbească în numele său. Dar odată acordul încheiat, nu-şi va da prea multă silinţă să se informeze. Cordell Huli îi va reproşa cu tărie această atitudine în *Memoriile* **sale. Nu declarase el, cu mai puţin de un an înainte, în faţa celor două camere ale Congresului, reunite în mod excepţional, că nu se va mai pune în viitor** *chestiunea |sferelor de influenţă, ia alianţelor, a echilibrului puterilor şi a nici unui alt aranjament asemănător acelora datorită cărora, în*

trecutul nefericit, ţările făceau eforturi ,să-şi salvgardeze securitatea şi să-şi apere interesele **După părerea sa,** *acordul Churchill-Stalin va avea iun efect dezastruos la Conferinţa de la lalta... Dacă Statele Unite s-ar fi -opus ,cu hotărire... flr fi fost posibil... jsă se elimine unele dificultăţi ulterioare în Balcani*[35].

Departe, într-adevăr, de a fi ajuns — aşa cum afirmă o legendă încăpăţînată —- la o înţelegere a celor Trei Mari asupra împărţirii Europei, Conferinţa de la lalta va fi marcată de o încercare a occidentalilor de a repune în discuţie împărţirea pe care o configura pe teren înaintarea trupelor sovietice şi pe care o consacrase, anticipat, pe hîrtie, acordul Stalin-Churchill.

Bibliografie si note

1. Colonel PASSY, *Deuxième bureau,* Londres, Monte-Carlo Raoul Solar, 1917, p. 236.
2. *Pierre II de Yougoslavie. La vie d'un roi,* Paris, Denoël 1955, p. 155.
3. DJILAS, op. *cit.,* p. 85
4. DEDIJER, *Tito porale,* Paris Gallimard, 1953 p. 237.
5. McLEAN, *op. cit.,* p. 281—282.
6. DEDIJER, *op. cit.,* p. 244.
7. *Correspondance secrète de Staline avec Churchill et Roose. velt, op. cit.,* tom I, p. 296.
8. CHURCHILL, *op. cit.,* tom VI, vol. 1, p. 48.
9. Général ANDERS, *Mémoires,* Paris, La Jeune Parque, 1948, p. 330.
10. FLEMING, *op. cit.,* p. 233—234.
11. WOODWARD, *op. cit.,* p. 300.
12. CHURCHILL, *op. cit.,* tom VI, vol. 1, p. 135.
13. *Ibid.,* p. 136.
14. *Ibid.,* p. 137.
15. *Ibid.,* p. 139.
16. *Ibid.,* p. 143.
17. *Ibid,* p. 144.
18. *Ibid.,* p. 214.
19. *Ibid.,* p. 214.
20. *Ibid.,* p. 235.
21. MIKOLAJCZYK, *Le viol de la Pologne,* Paris, Pion, 1949, p. 121.

22. WÖODWARD, *op. cit.,* p. 310.
23. CHURCHILL, *op. cit.,* tom VI, vol. 1, p. 244.
24. *Ibid.,* p. 249.
25. *Keesing's,* 6779 A.
26. WERTH, *op. cit.,* p. 915.
27. *Relatare sovietică a întilnirilor* în „Recherches internationales à la lumière du marxisme", Paris, nr. 12, martie-aprilie 1959, p. 68.
28. STETTINIUS, *op. cit.,* p. 100.
29. CHURCHILL, *op. cit.,* torn VI, vol. l,~p. 342.
30. *Ibid.,* p. 242—243.
31. *Ibid.,* p. 300.
32. *Ibid.,* p. 301.
33. *Ibid.,* p. 299.
34. MURPHY, op. *cit.,* p. 232.
35. Cordell HULL, *Memoirs,* New York, Macmillan, torn II, p. 1 458.

11.

VISUL IMPOSIBIL

Singurele tratate care vor conta sint cile care se vor încheia între' gînduri ascunse.

PAUL VALERY *(Privire asupra lumii actuale)*

La mijlocul lui septembrie 1944, Roosevelt va începe să discute cu Stalin şi Churchill despre necesitatea unei noi conferinţe, de tipul aceleia care îi reunise la Teheran la sfîrşitul anului 1943. Războiul se apropia de încheierea sa victorioasă, dar nici un acord nu intervenise între Aliaţi pe tema soartei care urma să fie rezervată Germaniei, astfel încît exista temerea, după părerea lui Hop- **kins ca înfrîngerea acesteia să nu intervină fără ca nici un plan şă nu fi fost stabilit. Cum mandatul preşedintelui era pe punctul de a expira, o mare parte a atenţiei sale era atunci absorbită de campania care va duce,** în **noiembrie, la cea de-a treia alegere a sa. Date fiind ceremoniile şi mesajele tradiţionale de la începutul lunii** ia **nuarie, el nu se putea elibera decît în primele zile ale lui februarie 1945. Astfel se explică momentul în care s-a ţinut — s-a deschis pe 4 februarie — Conferinţa de la Italia, «urnită şi din Crimeea, avînd ca nume de cod** *Argonaut.* **Cît priveşte alegerea acestei staţiuni balneare, foarte încercată sub ocupaţia nazistă, ea va fi rezultatul întîlnirii între dorinţa preşedintelui Statelor Unite ca discuţiile să aibă loc în Mediterana — zonă unde voia să se întreţină cu diverşi alţi şefi de stat — şi voinţa neclintită a lui Stalin de a nu părăsi teritoriul sovietic.**

Un pasaj din discursul inaugural al lui Roosevelt, din **20 ianuarie 1945, este edificator pentru starea de spirit cu care se ducea la conferinţă :** *Am devenit cetăţeni ai lumii, membrii ai comunităţii umane, am învăţat acest adevăr simplu, atît de bine exprimat de către Emerson : Singurul mijloc de a avea un prieten este de a fi tu însuţi un prieten.* [2] **Churchill nu era cu siguranţă** în **aceeaşi stare de spirit. Făcîndu-i o vizită generalului** de **Gaulle la Paris, cu cîteva săptămîni mai devreme, îi expusese în modul următor filozofia sa :** *Cînd va veni ora siestei, ruşii aţipiţi vor trăi momentul dificultăţilor. Sfîntul Nicolae va putea, probabil, atunci, să-i învie pe bieţii copii pe care căpcăunul îi va fi pus la murat, între timp sînt prezent la toate afacerile, nu consimt la nimic în mod gratuit şi încasez ceva dividende.* [3]

Dar mai mult ca oricînd, F.D.R. suspecta imperialismul vechiului său prieten. Felul în care acesta intervenise **în Grecia îl scandalizase :** *Cum îndrăznesc englezii să facă un asemenea lucru ?* **i-a spus el fiului său** Eliott. *Cît de departe vor mai merge oare pentru a se crampona de trecut ?* [4] **Aceeaşi reacţie i-o provocase o** frază **a discursului pronunţat de către primul ministru** în **Camera Comunelor, la 27 octombrie 1944, pentru a** comenta **discuţiile pe care le avusese cu Stalin la Mos**cova **asupra Poloniei :** *Numai la Conferinţa Păcii, după victorie* **— avea să declare el —,** *vor trebui să se facă modificările teritoriale; există însă o excepţie la acest principiu şi ea priveşte acele schimbări reciproc consimţite* [5]**. în ochii preşedintelui, aceasta apărea ca o abatere flagrantă de la principiile Cărţii Atlanticului** 0 **aplicare a politicii zonelor de influenţă, care era exact contrariul concepţiei sale privind o** *lume unită — one worid* **— supusă unicei legi şi anume aceea a democraţiei universale. Organizaţia** *Naţiunilor Unite* **— pentru a cărei creare era hotărît să obţină aprobarea — era menită, în viziunea sa, să traducă în viaţă această concepţie şi să-i asigure respectarea de către toţi.**

încă din februarie 1942, la două luni după Pearl Harbor, Cordell Huli, pe atunci secretar de stat, reunise un comitet consultativ, compus din eminente personalităţi, reprezentative pentru diversele sectoare ale Administraţiei şi pentru toate elitele americane, cu misiunea de a elabora o politică externă pentru perioada de după război. Una din primele sale concluzii a fost că trebuia să se substituie Societăţii Naţiunilor — în legătură cu care Roosevelt îşi pierduse toate iluziile sale de tinereţe — un nou sistem mondial de securitate. Ţările care ar fi urmat să elibereze planeta de ciuma nazistă trebuiau să constituie nucleul, de unde şi numele său de *Organizaţia Naţiunilor Unite.* **America, renunţînd la izolaţionismul său mortal, va juca în cadrul acesteia un rol esenţial, alături de alte puteri, care — a doua zi după victorie — vor merita calificativul de** *mari.* **în accepţia preşedintelui şi secretarului său de stat, acestea erau Uniunea Sovietică, Marea Britanie şi China.**

Cu toate că la Washington nimeni nu se lipsea in acea vreme de plăcerea de a face tot felul de planuri pentru perioada de după război, croind şi recroind harta Europei, se dădea prioritate în mod deliberat proiectelor de organizare mondială, în numele ideii simple că dacă *Marii* **erau hotărîţi să rămînă uniţi ei nu vor avea dificultăţi să reglementeze problemele teritoriale. Mo- lotov va fi pus la curent cu ocazia vizitei sale la Washington din iunie 1942. Britanicii vor redacta docu- mente în acelaşi spirit, dar vor recomanda înlocuirea Chinei prin Franţa în sînul areopagului celor Patru, precum şi crearea de consilii regionale, unul pentru Europa, unul pentru Extremul Orient, unul pentru emisfera occidentală, în care cel puţin unele din marile puteri să fie reprezentate.**

11. *Visul imposibil*

La Moscova, în octombrie 1943, miniştrii afacerilor străine ai celor Trei şi al Chinei se vor pune de acord asupra *necesităţii de a stabili cit mai curind posibil o organizaţie internaţională fondată pe principiul suveranităţii egale a tuturor statelor paşnice***Ei nu vor intra insă în detalii. în noiembrie, la Teheran, Roosevelt îşi va expune planul său. Stalin va face obiecţii, precum a fost aceea privind includerea Chinei. Se gîndea că amorul propriu al europenilor va fi rănit. Era mai curînd favorabil, în ceea ce îl priveşte, consiliilor regionale.**

în cele din urmă, după luni de discuţii pe canal diplomatic, in august 1944, la Dumbarton Oaks, în apropiere de Washington, a avut loc o conferinţă pentru a pune la punct structura Organizaţiei Naţiunilor Unite. Ruşii refuzînd să discute cu chinezii, englezii şi americanii vor fi obligaţi să negocieze succesiv atît cu unii, cît şi cu ceilalţi.

Se va decide ca în afara Curţii de Justiţie, a Consiliului Economic şi Social etc., O.N.U. să aibă două organisme principale, Consiliul de Securitate — cu cinci membri permanenţi, printre care Franţa şi China, şi şase membri nepermanenţi — şi Adunarea Generală, deschisă tuturor. Consiliul urma să primească *responsabilitatea principală pentru menţinerea păcii şi securităţii internaţionale* [7]**. De aici decurge importanţa capitală a procedurii de vot în sînul acestuia.**

încă de la început, cele trei puteri, U.R.S.S., Statele Unite şi Marea Britanie, se vor pune de acord asupra necesităţii unanimităţii membrilor permanenţi pentru orice acţiune împotriva unei agresiuni. Astfel fiind, ele vor institui acel drept de veto, de care Kremlinul avea să se folosească, ulterior, de mai multe de o sută de ori.
Ele au înlăturat deci orice idee de delegare a suveranităţii unui adevărat guvern mondial.

Dar ce era de făcut dacă una din marile puteri se făcea ea însăşi vinovată de agresiune ? La Teheran, Roosevelt luase în considerare această ipoteză. El a preconizat in acest caz să se procedeze automat la bombardarea sau'invadarea de către o forţă de poliţie aflată la dispoziţia organizaţiei internaţionale. Fără a relua această poziţie radicală, Churchill era de acord cu preşedintele apreciind că era imposibil să dai dreptul de veto unui stat parte într-un conflict pe care Consiliul de Securitate avea misiunea să-l oprească. Ruşii susţineau un punct de vedere contrar.

De aceea occidentalii au fost' plăcut surprinşi cînd, la Ialta, Stalin s-a raliat punctului lor de vedere, nu fără a insista asupra imposibilităţii de a da uneia din ţările mici, pentru care nu avea decît dispreţ — el va cita exemplul Albaniei, care continuă şi azi să-l venereze — un vot egal aceluia al celor trei mari. Desigur generos, el va accepta ca desfăşurarea Conferinţei pentru crearea O.N.U. să aibă loc la San Francisco, la 25 aprilie următor. Va renunţa în fine să ceară în continuare, aşa cum Grocrnko o făcuse la Dumbarton Oaks,

un loc pentru fiecare dintre republicile U.R.S.S. — erau 15 — în Adunarea Generală. Chit că i-a propus acelaşi lucru şi lui Roosevelt, care l-a refuzat de' altfel cu demnitate, el se va mulţumi cu trei locuri : unul pentru U.R.S.S. însăşi, celelalte două pentru Ucraina şi Bielorusia, care accedau astfel pentru prima dată la suveranitate internaţională. O suveranitate pur teoretică — mai este oare ne- . voie să o spunem ? Ministerele afacerilor externe de la Kiev şi de la Minsk nu dispun decît de administraţii scheletice. Ele nu au practic alte contacte cu exteriorul decît cu ocazia sesiunilor O.N.U., în cursul cărora şefii lor se fac, într-un mod minor, ecoul fidel al discursurilor delegaţiei sovietice. Churchill va consimţi cu atît mai uşor la acest aranjament, cu cît el va obţine, în schimb, un loc pentru India, căreia, în ciuda puternicei presiuni ame- LjCane, nu era deloc dispusă în acel moment să-i acorde Independenţa.

Sistemul adoptat la Dumbarton Oaks şi completat la Ljta avea să fie ratificat la 26 iunie 1945 la San Fran- LjSco de către Adunarea constitutivă a O.N.U., la care L participat 49 de naţiuni care declaraseră război Ger- Ijjaniei sau Japoniei, cu excepţia foştilor lor sateliţi.

Cu acest uimitor amestec de idealism şi de orgoliu •are îl caracteriza, Roosevelt nu se îndoia că America ebuia să fie coloana vertebrală a noii organizaţii. *Antici* **— îi va spune el fiului său —** *este in declin. China ie află încă in secolul al XVIII-lea, Rusia nu se încrede n noi şi ne face neîncrezători vizavi de ea. America este ingura mare putere care va putea să menţină pacea în urne... Rolul nostru în viitoarea organizaţie a Naţiu- ilor Unite va fi acela de a concilia divergenţele de ederi ale englezilor, care gindesc la Imperiu, şi ale ruşilor, care gindesc la comunism* [9].

Robert Sherwood a rezumat perfect ideea pe care ¡acest om şi-o făcea despre rolul său atunci cînd scria că era *contradictoriu pînă la punctul ele a deveni derutant* [10]. *Roosevelt, aşezat între cei doi, Stalin şi Chur- hill, era considerat, de comun acord, drept un modera-* **[tor,** *arbitru şi autoritate finală. El intervenea destul de* **rar** *în discuţii şi cuvintele sale păreau să treacă în mod supărător pe lingă chestiune, deşi se poate presupune că la Ialta ultimul cuvînt i-a revenit lui* [il]. **Rămîi uimit in faţa unui asemenea amestec de ambiţie şi de naivitate •a un om care a dat, de altfel, atîtea dovezi de inteligenţă şi de caracter. Chateaubriand a relevat la Napoleon** *lacunele geniului.* **Au existat oare vreodată pe acest Pămînt genii fără lacune ?**

în realitate, nefericitul preşedinte, atît de bolnav încît Medicul său s-a gîndit un moment să-l transporte cu un [v]**as american ancorat în Marea Neagră, pentru a-l putea**

îngriji cu mai multă uşurinţă, i-a făcut lui Churchill ¡^ presia că nu mai păstra *decit un contact foarte fragil cu viaţa* [12]**. Principalul său colaborator, Harry Hopkins, a trebuit să rămînă la pat timp de luni, datorită cancerului care avea curînd să-l răpună. Churchill, rînd pe rînd morocănos şi exaltat, traversa, potrivit părerii secretarului de stat american din acea epocă, Stettinius, o** *criză de menopauză (sic !)*[13]**. în ceea ce-l priveşte pe Stalin, acesta era in deplinătatea capacităţilor sale şi el va conduce jocul cu o măiestrie facilitată de lipsa totală de scrupule.**

S-a străduit să flateze vanitatea lui F.D.R., propu- nîndu-i încă din primul minut să i se încredinţeze preşedinţia, ceea ce-l întărea în ideea pe care şi-o făcuse în legătură cu puterea sa arbitrală. Nelimitîndu-se să cedeze teren în privinţa puterilor şi componenţei Consiliului de Securitate, el îi va da un alt motiv de satisfacţie lui Roosevelt, subscriind dintr-o dată *declaraţiei privind Europa eliberată,* **pe care acesta dorea să o vadă adoptată de către conferinţă. Or, acest text prevedea în mod expres că cei Trei** *vor ajuta, de comun acord, popoarele statelor europene eliberate sau foştii sateliţi ai Axei acolo unde, potrivit aprecierii lor, situaţia ar fi cerut-o... să formeze guverne provizorii, larg reprezentative,. impli- cînd toate elementele democratice, care se vor angaja să constituie, cit mai curînd posibil, prin alegeri libere, guverne răspunzînd dorinţei popoarelor; să faciliteze, acolo unde se va dovedi necesar, procesul unor asemenea alegeri.* **Textul dispunea de asemenea ca atunci cînd cei Trei vor aprecia că o asemenea acţiune se** impunea, *ei vor stabili imediat un mecanism corespunzător pentru ca să fie aplicat ansamblului obligaţiilor enunţate in această declaraţie.*[14]

Roosevelt ar fi putut să bănuiască că Stalin avea în chestiunea dreptului popoarelor de a dispune de ele înşela idei foarte diferite de ale sale. Generalisimul propusese, într-adevăr, să se adauge declaraţiei privind Europa **eliberată o frază potrivit căreia cei Trei** *vor susţine con- Ljucătorii politici care au luat parte activă la lupta contra invadatorilor germani* **El a resimţt nevoia de a-i ;„pune lui Churchill — fără îndoială pentru a-i aminti Me acordul lor din luna octombrie 1944 privind zonele de influenţă —** *că nu avea de ce să se teamă că acest amen- I dament s-ar aplica Greciei şi că ar fi foarte pericidos ca primul ministru să permită altor forţe, decît cele brita- \ nice, să intre în această ţară*[15]**. Dacă accepta să facă o excepţie la principiile democratice în favoarea Angliei, era evident că o făcea întrucît conta în mod serios să fie răsplătit în ţările** îrî **care Churchill îi recunoscuse o influenţă predominantă.**

Ce să mai spunem de maniera în care sovieticii vorbeau de drepturile acestor mici naţiuni, în legătură cu care Churchill cita proverbul : *Vulturul trebuie să lase | păsărelele să cinte, fără să-şi bată capul de ce acestea*

cintă ! [1,1] **în cursul dineului oferit de către Roosevelt, după prima şedinţă a conferinţei, fostul procuror în procesele de la Moscova, devenit ministru adjunct al afacerilor externe, Vîşinski *, i-a afirmat vecinului său de masă, Charles Bohlen, că U.R.S.S. nu le va recunoaşte niciodată acestora dreptul de a judeca actele marilor pu^ teri. Cînd viitorul ambasador al Statelor Unite la Paris**
i-a spus că poporul american nu va accepta niciodată să *

Note:
* Andrei Ianuarevici Vîşinski, om politic sovietic, avocat şi profesor de drept; a fost numit de către Stalin procuror general al U.R.S.S. (1936). **A** avut rolul de acuzator public pe vremea epurărilor şi a proceselor de la Moscova (1936—1938). în calitate de adjunct al lui Molotov la Comisariatul pentru Afacerile Externe a fost trimis în România şi în Bulgaria, contribuind la instaurarea regimurilor comuniste în aceste ţări (1944—1946). în martie 1949, i-a succedat lui Molotov la Afacerile Externe, pentru a fi din nou înlocuit de către acesta din urmă după moartea lui Stalin (martie 1953). Delegat la O.N.U., s-a distins prin violenţă şi intransigenţă ca „acuzator" al ţărilor occidentale în anii războiului rece. După moartea sa, Vîşinski a fost denunţat de Hruş- ciov drept autor al operelor care „au constituit baza juridică a represiunilor ilegale de pe vremea cultului personalităţii lui Stalin". *(n.tr.)* se aducă fie chiar şi cea mai mică atingere acestor mic naţiuni, el a replicat că poporul în cauză *va trebui sg înveţe bine să-şi asculte şefii. Aţi face bine dacă u*$_{Otl}$ *spune-o,* replică Bohlen. *Cu cea mai mare plăcere, cori* chise Vîşinski.

Discuţia asupra Poloniei, cea mai lungă şi cea **mai** anevoioasă a conferinţei, nu a fost mai puţin **edificatoare** în luna iunie 1944, Roosevelt îi explicase iui **Mikolajczyk** că, dacă n-a putut să ia poziţie public în legătură eu problemele ţării sale, aceasta s-a datorat campaniei **elec**torale, dar că ulterior *va acţiona ca mediator şi va obţine o reglementare* [17].

în mod evident, în speranţa de a ajunge la un **com**promis, el va începe prin a face un gest. La **Teheran,** după cum s-a văzut, preşedintele şi Ch.urchill **admise**seră principiul liniei Curfcon — care desparte **populaţiile** poloneză, pe de o parte, ucraineană şi bielorusă, **pe de** altă parte —, dar insistaseră ca oraşul Lvov, sub **austri**eci pină la războiul din 1914, să rămînă polonez. **Ei se** vor declara acum gata

să-l sacrifice, insistînd în **acelaşi** timp asupra bunei impresii pe care ar l'ace-o în **Occident** o concesie sovietică în această direcţie. Inutil să **spunem** că Stalin era puţin accesibil unui asemenea gen **de ar**gumente.

Cit priveşte frontiera cu Germania, Stalin — **care în** conferinţele precedente nu păruse să bănuiască **că ar** exista două Neisse — va propune ca aceasta să **se sta**bilească pe cel mai occidental dintre cele două rîuri **şi pe** Oder. Churchill va considera că asta era prea **de tot.** *N-avea nici un rost* — după părerea sa —- *să îndopi gisca poloneză cu mălai german, într-atît încît să ajungă să crape de indigestie*'[8]. Roosevelt îl va susţine. Nu **se vor** putea pune de acord.

Dar mai mult încă decît linia frontierelor, pe occidentali îi interesa să ştie cine va guverna Polonia. Este ceea ce va declara Churchill la 6 februarie 1945. Marea *Britanie* — va spune el — *n-are absolut nici un* **interes** *material. Noi am scos sabia doar pentru onoare,* **pentru** *a ajuta Polonia să reziste brutalei agresiuni a lui llitler şi noi nu am putea accepta niciodată soluţii care nu ar lăsa-o liberă, independentă şi suverană. A cerut ca, în aşteptarea alegerilor generale şi libere, să fie creat un guvam sau un organism guvernamental care ar putea să fie recunoscut de către toţi în Polonia'*[9]**. Stalin va răspunde că pentru Rusia nu era vorba** *doar de o chestiune de onoare, ci şi de una de securitate,* **că Comitetul de la Lublin era** *tot atîta de democratic ca şi de Gaulle* **şi că agenţii guvernului polonez de la Londra uciseseră 212 soldaţi ruşi.** *Este esenţial pentru Armata roşie să aibă in spatele său zone perfect sigure* **— va conchide el —•** *şi in calitatea mea de militar nu voi sprijini decît un guvern* **capabil să garanteze această securitate**[20]**.***

Toate acestea au fost spuse pe un asemenea ţopjncît Roosevelt, la sugestia lui Hopkins, a ceruf să se ridice şedinţa şi, în aceeaşi seară, şi-a luat pana sa de zile mari pentru a-i scrie lui *Uncie Joe.* **Ii va propune să fie invitate la Ialta diverse personalităţi poloneze — a căror listă o şi dădea — în scopul de a discuta cu ele, şi cu doi reprezentanţi ai Comitetului de la Lublin, formarea unui guvern provizoriu** *care ar cuprinde, fără nici un dubiu, ciţiva dintre şefii polonezi aflaţi în exterior.* **în cazul în care' un asemenea guvern va fi constituit, continua el,** *Statele Unite şi, sint sigur, şi guvernul britanic vor fi gata să examineze cu dumneavoastră în ce condiţii se vor desolidariza ele de guvernul de la Londra şi-şi vor da girul lor noului guvern provizoriu*[21]*.*

Churchill va face puţine obiecţii la acest text. El ştia în mod cert că din moment ce Polonia era aproape în întregime ocupată de Armata roşie, era imposibil să se spere mult mai mult decît o lărgire a Comitetului de la Lublin. Era de altfel şi punctul de vedere al lui Mikolajczyk însuşi, care îl expusese, în ianuarie 1945, unor diplomaţi americani. Pentru englezi, problema era mai

ales, aşa cum scrie atît de cinic sir Llewelyn Woodward, *de a transfera recunoaşterea unei echipe de la Lublin,*

EUROPAJIALTEI ŞI A POSTUMULUI **(1945)**
modificată astfel incit că nu rănească opiniile britanică şi americană şi să nu descurajeze loialitatea polonezilor care luptau alături de noi

Stalin va înțelege repede,- la citirea scrisorii lui R_0. osevelt, că peştele muşcase cîrligul. îi va cere lui Molotov să pregătească pentru a doua zi dimineața un proiect de rezoluție, potrivit căruia *se considera de dorit lărgirea guvernului provizoriu polonez* **(acela de la Lublin, instalat de altfel la Varşovia, după eliberarea oraşului)** *cu cițiva conducători democrați aleşi din cercurile polonezilor emigrați. Acest guvern trebuia să organizeze cit mai curind posibil alegeri generale din care urmau să rezulte organismele permanente ale guvernului polonez* **Cît priveşte o discuție la Ialta cu liderii polonezi, aceasta i se părea foarte nesigură, dată fiind dificultatea de a-i aduna aşa de repede.**

La 9 februarie, occidentalii vor propune o formulă respectînd în mai mare măsură principiile pentru care intraseră în război. Ea prevedea că *actualul guvern provizoriu polonez va fi reorganizat ca un guvern deplin reprezentativ, bazat pe toate forțele democratice ale Poloniei, inclusiv pe şefii democrați polonezi aflați in exterior, acesta urmind să procedeze cil mai curind posibil la alegeri libere şi fără piedici, pe baza votului universal şi secret, toate partidele democratice avînd dreptul de a participa la alegeri şi de a prezenta candidați*

După o discuție interminabilă s-a căzut de acord, in cele din urmă, asupra unui text potrivit căruia *guvernul provizoriu aflat în prezent în funcțiune în Polonia va fi reorganizat pe cele mai largi baze democratice, inclu• zînd şi lideri democrați aflați peste hotare*[25]**. S-a hotărit ca Molotov să se pună de acord cu ambasadorii Marii Britanii şi ai Statelor Unite la Moscova în legătură cu începerea unor consultări cu liderii polonezi de diverse i orientări.- Guvernul de uniune națională rezultat din aceste consultări va proceda la alegeri conform** formulei **propuse de occidentali.** *Cît timp va fi necesar pentru ganizarea de alegeri* **? l-a întrebat Roosevelt pe Molotov.** *Mai puțin de o lună,* **i s-a răspuns. Şi preşedintele a adăugat eu fermitate :** *Vreau ca ele să fie precum soția Cezarului, ca ele să nu poată fi suspectate /*

încă din a doua zi a conferinței, Stalin va cere să se ta în discuție viitorul Germaniei. în toamna anului 1944, Roosevelt îşi pusese în cap, la propunerea lui Mor- genthau, secretarul său la Trezorerie, să *dezindustralizeze* **Reich-ul, hărăzindu-l în principal agriculturii şi creşterii animalelor.** *Siipă dimineața, supă la prinz, supă seara*[27]*,* **aceasta era soarta"pe care el vroia s-o rezerve orgolioasei Germanii potrivit mărturiei lui James Byrnes, pe atunci secretar de stat adjunct. La Quebec, la 15 septembrie 1944, Churchill s-a raliat în mod uşuratic acestui program pe cai-e preşedintele însuşi avea să-l abandoneze curînd, în urma obiecțiilor celei mai mari părți a colaboratorilor săi, printre**

care Cordell Huli. Un comitet interministerial a fost atunci însărcinat la Washington cu studiul tratamentului care urma să se aplice Germaniei, avînd ca unică misiune să se asigure că aceasta nu va mai putea să reprezinte un nou pericol.

La Ialta, Maiski va cere, pentru securitatea Europei şi a propriei sale ţări, ca industria grea germană să fie redusă cu 80%- El va cere în afara unei părţi din prelevările făcute din capitalul german însuşi : uzine, maşini, terenuri, investiţii, pe de o parte, şi prelevări în natură din producţia curentă, pe timp de zece ani, pe de altă parte. El credeâ că va fi posibil să-i facă pe germani să plătească 20 de miliarde de dolari, din care jumătate în beneficiul U.R.S.S. Churchill va răspunde că exista riscul, fără cel mai mic profit, să fie înfometate milioane de fiinţe umane. *Dacă vrei ca un cal să tragă la căruţă* **— i-a spus el acestuia —** *trebuie să-i dai animalului* **fin[28]. Asta nu va face ca^protocolul conferinţei să nu reţină cifrele avansate de către sovietici ca bază de discuţie pentru comisia de reparaţii, a cărei înfiinţare a fost decisă de către Conferinţa de la Ialta. S-a admis, de asemenea, că** *folosirea miinii de lucru* **ar putea fi luată în considerare de'către comisie drept contribuţie posibilă în contul' reparaţii lor.**

Acest text, pe care ru.ii se vor sprijini "pentru a proceda — încă de la intrarea lor în Germania — la *operaţiunea Trofee* **(demontarea de uzine, de căi ferate, de instalaţii sanitare, rechiziţionarea de personal şi de bunuri de toate felurile), avea să facă în continuare obiectul a nenumărate contestări.**

« Se va vorbi, de asemenea, la Ialta, la cererea lui Stalin, de dezmembrarea Reich-ului. Generalisimul va reaminti că, la Teheran, Roosevelt sugerase să se împartă ţara în cinci state autonome, canalul Kiel, Ham- burgul, Ruhrul şi Saarul urmînd să fie plasate sub controlul O.N.U. ; că, în principiu, se asociase şi el însuşi acestei propuneri, dar că nu fusese vorba decît de un schimb de păreri. Va aminti, de asemenea, că Churehill sugerase crearea unei mari federaţii austro-bavareze şi desprinderea Ruhrului şi Westfaliei de Prusiă^ ¿are îşi va vedea astfel sucombînd visurile sale seculare de dominaţie. A venit vremea, a conchis el, să se ia o decizie.

Primul ministru va sublinia că traseul frontierelor noilor state germane ridica probleme mult prea complicate, imposibil de rezolvat în cîteva zile. La propunerea lui Roosevelt, s-au pus de. acord să încredinţeze unui comitet — constituit sub preşedinţia lui Eden şi cuprinzînd ambasadorii Statelor Unite şi U.R.S.S. la Londra — *studierea procesului de dezmembrare a Germaniei, conve- nindu-se ca acest comitet să aibă in vedere oportunitatea de a-şi asocia un reprezentant francez*[2;l]**. Se va hotărî, pe**

de altă parte, ca o referire la dezmembrare să fie introdusă în actul de capitulare care va fi impus Germaniei.

Comitetul de dezmembrare avea curînd să se piardă in chestiuni de procedură. Nu se ajunsese la nici un rezultat atunci cînd, a doua zi după Victorie, la 8 mai 1945, Stalin va anunța, fără a consulta pe nimeni, într**-o proclamație adresată poporului său, că** *Uniunea Sovietică nu avea intenția de a dezmembra sau de a distruge Germania***Nu se va mai vorbi deci despre această chestiune. Orice aluzie la o eventuală dezmembrare a dispărut din actul prin care, la 5 iunie 1945, comandanții supremi, francez, american, britanic şi sovietic, consta- tind dispariția oricărui guvern central, vor declara că** *îşi asumă autoritatea supremă în privința Germaniei*[31].

Generalisimul nu s-a explicat niciodată asupra neaşteptatei sale schimbări. Să fi crezut el că va fi posibil, grație elementelor prosovietice germane-, să pună rapid mina pe întreaga Germanie ? Acesta a fost planul pe care — potrivit mărturiei lui Djilas — l-a expus în anul 1946 în fața delegaților bulgari şi iugoslavi[:î2]. Roosevelt îi spusese la Ialta — ca răspuns la o întrebare pe care Stalin i-o adresase — că nu credea că trupele americane vor rămîne în Europa mai mult de doi ani. Este foarte posibil ca el să fi interpretat aceste cuvinte imprundente drept o invitație să -înainteze cu repeziciune.

Principiul ocupării comune şi totale a Reich-ului — consecință logică a ideii capitulării necondiționate — fusese într-adevăr adoptat fără mare dificultate, în octombrie 1943, de către cei trei miniştri ai afacerilor străine, reuniți la Moscova, care conveniseră că guvernele lor îşi vor asuma împreună, după capitularea Reich-ului, responsabilitatea puterii în Germania.

în ianuarie 1944, englezii propuseseră crearea a trei zone, Berlinul urmînd să fie ocupat împreună de către cele trei puteri. în proiectul lor, zona atribuită U.R.S.S. (Mecklenburg, Pomerania, Brandenburg — Prusia se vedea ştearsă de pe hartă —, Saxonia-Anhalt şi Thuringia) reprezenta circa 40% din teritoriu, 38% din populație şi 33% din resursele economice ale Reich-ului. Marea Britanie va lua nordul părții occidentale, sudul revenind americanilor. Aceştia din urmă declaraseră că' ar fi preferat zona nord-vest, mai bogată şi accesibilă dinspre mare. în schimb, ei^se vor declara de acord cu delimitarea propusă pentru zona sovietică, după ce s-a avut în
vedere să se facă din Berlin punctul de întîlnire al I telor trei zone. Ideea de a prevedea un coridor pînă la ferlin — susținută de către unul dintre experții Departamentului de Stat. Philip Tvlosely, a fost respinsă de Ministerul de Război american, care considera că această chestiune ține în primul rînd de competența sa şi nu era dispus ca nenumăratele.probleme tehnice ridicate de ocuparea unei mari părți a Germaniei să se complice datorită unor considerente politice [:)a].

Churchill şi Roosevelt nu vor ajunge să se înțeleagă asupra zonelor care le reveneau decît la Conferința de la Québec din septembrie 1944. La 14

noiembrie 1944, reprezentanții lor în comisia consultativă europeană semnau împreună cu colegul lor sovietic un protocol pri- * vind delimitarea celor trei .zone şi ocuparea în comun a Berlinului. Acesta avea să fie confirmat la Ialta, după o discuție care s-a referit în exclusivitate la atribuirea in beneficiul Franței a unei părți din zonele occidentale. ;:

Primul ministru va scoate în evidență că dacă americanii evacuau Europa, la sfîrşitul celor doi ani, Marea Britanie nu ar mai fi fost capabilă să ocupe de una singură partea occidentală a Germaniei şi că se cttve- nea — pentru a fi satisfăcător supravegheată — ca Franța să fie repusă în şa. Stalin era foarte" ostil unei asemenea idei : nu voia să-l admită pe generalul de Gaulle în clubul cejor Mari, în care nu- se intra, după el, decît cu *Cinci milioane de soldați.* **Trei, avea să-l întrerupă Churchill.**

După această scurtă relatare, reiese clar că dintre toate probleme dezbătute de-a lungul războiului de către aliații din Est şi cei din Vest aceea a demarcării sectoarelor lor de ocupație va fi una dintre cele mai uşor tranşate. Să nu se fi gîndit oare nimeni la riscul ca această linie să devină aceea a împărțirii Germaniei între două bloc ri ostile ? Nu, nici vorbă.

încă de la 25 mai 1943, Eden supusese cabinetului de război, tocmai pentru a preveni acest risc, un plan urmărind să plaseze în fiecare zonă contingente aparținînd celorlalte armate aliate, forțele de ocupație de toate naționalitățile fiind plasate sub un comandament com,un unic ;i/'.

Ideea fusese respinsă de către militarii americani in numele unor considerente tehnice, dar şi Departamentul de Stat a exprimat la rîndul său, într-un amplu memorandum din iulie 1944 privind viitorul Germaniei, teama sa de a vedea o divizare realizîndu-se, de fapt, pe baza desprinderii zonelor[35]. Iar şefii de stat-major britanici ar fi ajuns să ia în considerare încă în acest moment ipoteza în care, ruşii anexînd practic zona lor, s-ar fi impus plasarea regiunilor de sub controlul occidental in slujba potențialului de război al Vestului.

Este adevărat că la Ministerul de Război de la Washington, cu numai cîteva luni mai devreme, se considera drept un lucru de necontestat faptul că ar fi imposibil ca ruşii să fie împiedicați să ajungă pînă la Rin. Se părea, de altfel, că se împăca destul de uşor cu această perspectivă [36].

Nu acelaşi lucru se putea spune despre Churchill care, nemulțumit doar cu susținerea energică a unei acțiuni spre Viena, prin Istria şi Ljubljana, preconiza, de asemenea, un marş forțat al Aliaților în direcția oraşelor Berlin şi Praga, pentru a contracara influența rusă.

Preocupările englezilor şi americanilor erau într- adevăr, în această perioadă, departe de a fi concordante, **în timp ce primii căutau să pună mina pe un număr cit mai mare de teritorii, pentru a fi în măsură se** procedeze **la un tîrg**

avantajos cu ruşii, ceilalţi înţelegeau să **cîş- tige cît mai repde şi cît mai puţin costisitor** războiul **contra nemţilor.** *Nu văd nici un motiv* **— îi** spunea **Roosevelt fiul său, Eliott, la Teheran —** *să riscăm viaţa soldaţilor americani pentru a proteja interesele reale sau imaginare ale englezilor pe continentul european*

Sintem in război, iar ceea ce avem de făcut este Să-l cîştigăm cit se poate mai repede, fără să ne expunem nici unei aventuri[17]**. Alegătorii erau grăbiţi să-i revadă pe băieţi şi războiul contra Japoniei părea să fie departe de sfîrşitul său.**

Lui Churchill, pe care îl va întîlni la Malta, preşedintele îi spusese că, după opinia sa„ războiul va dura pînă în 1947. Nu părea pe vremea aceea să gîndească la folosirea bombei atomice pentru a-l face să se sfîr- ;ₛească mai devreme. împărtăşindu-i lui Stettinius, cu cîteva săptămîni în urmă, secretul acestei arme îngrozitoare, Roosevelt îi spusese că nu ştie cît va dura punerea ei la punct.

In această situaţie, nu e nimic de mirare că prima grijă a lui Roosevelt, de-abia ajuns în Crimeea, a fost să-l sondeze pe Stalin asupra condiţiilor în care acesta avea de gînd să-şi ţină promisiunea făcută la Teheran şi anume de intra în război împotriva Japoniei, de îndată ce Reich-ul ar fi fost înfrînt. Forţele americane din Pacific întîmpinau atunci o rezistenţă sălbatică din partea soldaţilor Mikadoului şi cucerirea unei insule, cît de mică, antrena pierderi substanţiale. Intervenţia Armatei roşii ar fi fost în mod evident de natură să grăbească considerabil sfîrşitul campaniei, MacArthur, comandantul şef al trupelor din Extremul Orient, fiind primul care să ceară cu insistenţă să se ia în considerare orice efort posibil pentru a obţine această intervenţie.

.încă de la Teheran, Roosevelt se declarase favorabil restituirii către Rusia a teritoriilor şi privilegiilor care ii fuseseră smulse ca urmare a agresiunii japoneze din 1904^ Acordul s-a încheiat deci fără dificultăţi, la 11 februarie, pe baza unui text care prevedea, în afară de 4 **recunoaşterea** *statu-quo-***ului în Mongolia exterioară,** *restabilirea drepturilor Rusiei încălcate prin atacid mişe-* lesc *al Japoniei*[as]**. Cu alte cuvinte : restituirea către U.R.S.S. a părţii de sud a insulei Sahalin, reînchirierea Port-Arthurului, internaţionalizarea portului vecin, de la Dairen, sub rezerva salvgardării intereselor predominante ale U.R.S.S., exploatarea în comun, alături de China, a căilor ferate din Estul chinez şi din Manciuria, în plus, arhipelagul insulelor Kurile. Contrar părerii lui Eden, Churchill va contrasemna acest acord, la 11 februarie 1945, acord care, pentru a intra în vigoare, trebuia, de asemenea, să primească consimţămîntul Chinei.**

Conferința din Crimeea va lua sfîrşit în aceeaşi zi, încheindu-se cu o masă copioasă dar neprotocolară, în cursul căreia cei Trei şi-au depus semnăturile pe ceea ce istoria va numi de atunci încoace acordurile de la Ialta. Luîndu-şi rămas bun de la Stalin şi de la Churchill, pentru a merge să se întîlneaseă cu regii Arabiei şi Egiptului, cu împăratul Etiopiei şi, gîndea el, şi cu de Gaulle, Roosevelt trăia, după expresia lui Robert Sher- wood, o stare de *profundă satisfacție*[39]*. Eram absolut siguri* **— avea să spună mai tîrziu Hopkins —** *că am ciştigat prima victorie a păcii şi cîncl spun noi, spun noi toți, toate popoarele civilizate ale rasei umane* [40]**. Felicitările curgeau din toate părțile. John Foster Dulles, pe vremea aceea consilier diplomatic al lui Thomas Dewey, nefericitul rival al lui F.D.R. în cursa pentru preşeden- ție, nu era printre cei din urmă care să le împartă cu larghețe. Presa americană în totalitatea ei îşi exprima încrederea şi entuziasmul.** *Orice urme de îndoială care ar fi putut exista în legătură cu posibilitatea celor Trei Mari de a colabora pe timp de pace, aşa cum o făcuseră pe timp ele război —* **scria revista „Times" —,** *a fost înlăturată pentru vecie* [41].

Churchill nu va dori să rămînă dator. *Impresia cu care m-am întors din Crimeea* **— declara el la 27 februarie în Camera Comunelor —** *este că mareşalul Stalin şi conducătorii sovietici doresc să trăiască în onorabile raporturi de prietenie şi de egalitate cu democrațiile occidentale. Cred, de asemenea, că se vor ține de cuvînt. Nu cunosc vreun alt guvern în afara celui sovie- tic rus care să se țină mai strict de proinisiunile făcute, chiar dacă ar fi în detrimentul propriilor sale interese*

Primul ministru nu ştia că, chiar în acel moment, Vîşinski debarca la Bucureşti 64. Acesta s-a dus direct t la **Palatul Regal, în fața căruia manevrau blindatele sovietice, în timp ce unitățile Armatei roşii procedau** la **ocuparea cartierului general al armatei şi la dezarmarea forțelor române din interior. L-a somat pe suveran să-l revoce pe primul ministru Râdescu, acuzat de complot împotriva U.R.S.S. Pentru a facilita lucrurile, i-a prezentat el însuşi lista guvernului pe care Krem- j linul dorea să-l vadă instalat. Cum tînărul rege Mihai :dădea impresia că vrea să reziste, va insista din nou65"** la **2 martie 1945, şi îi va lăsa răgaz doar pînă seara pen-** -tru **ca să se decidă.** A **trîntit uşa aşa de tare la plecare, j de s-a desprins ipsosul jur-împrejurul canatului. Fireşte, a obținut cîştig de cauză. Noul prim-ministru,** *tovarăşul de drum*

Note:
64 26 februarie 1945. *(n.tr.)*
65 Vîşinski impune regelui Mihai I să-l primească de patru °ri. *(n.tr.)*

Petru Cîroza, s-a grăbit să dea unui comunist *Ministerul de Interne 66.* **La fel ca şi în Bulgaria vecină, un val de arestări s-a abătut curînd împotriva oamenilor politici burghezi.**

Demersurile repetate ale Londrei şi Washingtonului nu vor schimba nimic. Churchill mărturiseşte de altfel, în *Memoriile* **sale, că era, împiedicat** *să protesteze", ,* **j in virtutea acordului asupra zonelor de influență pe i care îl semnase în luna octombrie 1944. Roosevelt, care era departe de a fi legat prin acest acord, aprecia că Ialta l-a pus în cauză şi a cerut constituirea la Bucureşti a unei comisii tripartite, însărcinate cu aplicarea ' declarației asupra Europei eliberate. La 17 martie, Kremli- (, nul a respins această sugestie în numele unor necesități militare.**

în Polonia, în orice caz, nu exista nici un acord privind zonele de influență, ci numai un angajament al celor trei puteri de a ajuta la lărgirea Comitetului de la Lublin, pentru a-i permite să procedeze cît mai rapid posibil la alegeri libere. Or, foarte curînd, Kremlinul va manifesta o extremă rea-voință în aplicarea acestui angajament. La Ialta, Stalin obținuse esențialul din ceea ce urmărea de luni întregi : să facă din grupul de la Lublin nucleul viitorului guvern. Nu era însă suficient pentru el. Abia s-au întors occidentalii acasă, că el va recuza numele conducătorilor pe care aceştia îi propuseseră să facă parte din noul guvern şi se va opune chiar trimiterii la Varşovia a unor observatori aliați, pentru că polonezii *ar vedea în aceasta o insultă adusă demnității lor naționale".*

Sîcîindu-l cu telegrame pe Roosevelt pentru a-l convinge să întreprindă fără întîrziere o acțiune comună pe lîngă Stalin, Churchill îi scria la 13 martie : *Polonia şi-a pierdut frontiera. Trebuie oare acum să-şi piardă şi libertatea ? Aceasta este problema pe care va trebui, fără îndoială, să o dezbatem aici, în Parlament şi în public. Nu vreau să dezvălui o divergență între guvernul Marii Britanii şi guvernul Statelor Unite, dar voi fi în modul cel mai sigur silit să precizez că ne aflăm în prezența unui imens eşec, a unei prăbuşiri complete a ceea ce fusese convenit la Ialta, dar că noi britanicii nu dispunem de forța dorită pentru a împinge lucrurile mai departe, că noi am atins limita posibilităților noastre de acțiune*

în timp ce avea loc acest schimb de telegrame între **Londra şi Washington, Molotov arăta o totală** intran**sigență în convorbirile sale cu ambasadorii occident iii Şi atunci cînd aceştia vor refuza să atribuie** guvernului **de la Lublin — înainte de a se semna un acord** privind **condițiile lărgirii lui — locul rezervat Poloniei la** Con**ferința constitutivă a O.N.U., care trebuia să se** deschidă **la 25 aprilie**

---

66 Teohari Georgescu. *(n.tr.)*

la San Francisco, Molotov va face cunoscut **că el însuşi nu va participa la această conferinţă.**

Roosevelt s-a lăsat convins pînă la urmă să se adreseze **direct lui Stalim La 1 aprilie, el va trimite o telegramă în care îi scria că** *orice soluţie care va duce la perpetuarea abia deghizată a actualului regim de la Varşovia ar fi inacceptabilă şi ar deternima poporul Statelor Unite să considere acordul de la lalta drept un eşec'*[M].

Răspunsul generalisimului, şase zile mai tîrziu, era mai curînd încurajator. El anunţa, într-adevăr, că îşi va retrage obiecţiile sale privind participarea lui Miko- lajczyk la convorbirile de la Moscova, dacă acesta — care criticase deciziile de la lalta — le aproba în mod expres şi se pronunţa în favoarea relaţiilor prieteneşti intre Polonia şi U.R.S.S. La 11 aprilie 1945, Roosevelt îi **telegrafia lui Churchill pentru a-l invita la realizarea unui studiu comun privind** *prima măsură* **ce trebuia să fie luată pentru a-i răspunde lui Stalin'**[7]**.**
A doua zi, **preşedintele va muri subit. Campionului înţelegerii cu U.R.S.S. îi va succeda un om care avea să devină în curînd simbolul rezistenţei faţă de ambiţiile acesteia.**

Bibliografie şi note

1. SHERWOOD, *op. cit.,* tom II, p. 385.
2. *Ibid.,* p. 388.
3. Ch. de GAULLE, *Mcmoires de guerre, op. cit.,* tom III, p. 53.
4. Eliott ROOSEVELT, *op. cit,,* p. 263.
5. SHERWOOD, *op. cit.,* tom II, p. 383.
6. *Keesing's,* 6073 A.
7. Textul integral al planului de la Dunjbarton Oaks, în CERE-ROUSSEAU, *Chronologie du conflit viondial,* Paris, S.E.F.I., 1945, p. 589.
8. E. ROOSEVELT, *op. cit.,* p. 162.
9. *Ibid.,* p. 245.
10. SHERWOOD, op. *cit.,* tom I, p. 25.
11. *Ibid.,* tom II, p. 67.
12. CHURCHILL, *op. cit.,* tom VI, voi. 2, p. 51,
13. Citat de FORRESTAL, *Journal,* Paris. Amiot-Dumont if \ p. 221. v "
14. Text integral în STETTINIUS. *Yalta, Roosevelt et u, Russes,* Paris, 1951, *ibid.,* p. 228—229.
15. *Ibid.,* p. 230.
16. SHERWOOD, op. *cit.,* tom II, p. 396.
17. Citat de Chester WILMOT, *op. cit.,* p. 826.
18. CHURCHILL, *op. cit.,* tom V, vol. 2, p. 28.
19. *Ibid.,* p. 23—24.
20. *Ibid.,* p. 24—25.

21. STETTINIUS, *op. cit.,* p. 155—157.
22. WOODWARD, op. *cit.,* p. 494.
23. CHURCHILL, *op. cit.,* tom VI, vol. 2, p. 28.
24. STETTINIUS, *op. cit.,* p. 210.
25. *Ibid.,* p. 233.
26. James BYRNES, *Cartes sur table,* Paris, Morgan, 1947 p. 72.
27. *Ibid.,* p. 351.
28. CHURCHILL, *op. cit.,* tom VI, vol. 2, p. 6.
29. STETTINIUS, *op. cit.,* p. 315.
30. „Pravda" din 10 mai 1945.
31. „Le Monde", din 7 iunie 1945. ' 32. DJILAS, *op. cit.,* p. 169.
33. Vezi în legătură eu acest subiect Philip Mosely, *The Kremlin and World Politics,* Vintage Books, New York, 1960, capitolul VI, *The Occupation oi Germany : New Light on Hoiv the Zones Were Drawn.*
34. WOODWARD, *op. cit.,* p. 443—444.
35. MOSELY, *op. cit.,* p. 139.
36. *Ibid.,* p. 167.
37. E. ROOSEVELT, *op. cit..,* p. 222.
38. STETTINIUS, *op. cit.,* p. 320.
39. SHERWOOD, *op. cit.,* vol. 2, p. 413.
40. *Ibid.,* p. 414.
41. BYRNES, *op. cit.,* p. 100.
42. CHURCHILL, *»p. cit.,* tom VI, vol. 2, p. 55.
43. *Ibid.,* p. 74.
44. Scrisoarea Iui Stalin către Churchill, în CHURCHILL, *op. cit.,* tom VI, vol. 2, p. 9'4.
45. *Ibid.,* p. 81.
46. *Ibid.,* p. 357.
47. *Ibid.,* p. 95.

12.

CORTINA DE FIER

Ajunsă la punctul la care a ajuns, s-ar putea oare imagina că această putere uriaşă se va opri din cursa ei ?... Frontiera de vest a Imperiului rus este prost trasată şi nu coincide cu frontierele naturale... Va suferi modificări şi se va observa atunci că ea trebuie să meargă de la Danzig sau de la Stettin pînă la Triest.

KARL MARX

(„New York Daily Tribune", 12 aprilie 1853)

La 12 aprilie 1945, la orele 17, un negustor de mărunţişuri din Missouri, din care hazardul politicii făcuse* cîteva luni mai devreme, vice-preşedinte al Statelor Unite, Harry Truman, era convocat de extremă urgenţă la Casa Albă. Pentru a afla, din gura doamnei Roosevelt, că soţul acesteia murise.

De săptămîni întregi — **scrie în** *Memoriile* **sale** — *trăiam cu teama in suflet ca nu cumva să i se întîmple vreo nenorocire acestui mare şef. Dar în momentul în care avea să se producă cea mai mare catastrofă, nu eram pregătit să o înfrunt*

Era evidentă, nu doar din punct de vedere moral, lipsa de pregătire a acestui sexagenar, care nu avusese altă ambiţie în viaţă decît aceea de a fi senator. In această perioadă, vicepreşedintele, în afară de obligaţia de *spea- ker* **al Senatului, nu era decît un moştenitor prezumtiv. El nu era asociat în nici un fel la marile decizii ale guvernului, nici măcar la elaborarea politicii sale generale. Or, el ajungea la putere într-un moment în care trebuiau luate, faţă de Germania, U.R.S.S., Japonia şi China, decizii chemate să marcheze, pentru decenii poate, faţa Planetei.**

Om modest şi vesel, cu gusturi simple, cu o cultură foarte limitată, noul preşedinte, norocos jucător de pocker, era atras mai mult de acţiune declt de ideile generale. Patriot, fost combatant, foarte convins de valoarea universală a civilizaţiei americane, el nu avea decît repulsie faţă de sistemele totalitare şi înţelegea să le ţină piept, dacă era necesar, fără a da înapoi.

La prima vedere, Stalin nu însemna pentru el mai mult decît Hitler. In 1941, într-un interviu din „Ne\v York Times" el nu ezitase să declare : *Dacă vedem că Germania este pe cale să cîştige războiul, va trebui ca noi* **să**

ajutăm Rusia. Dacă vedem că Rusia este pe cale să cîştige, va trebui ca noi să ajutăm Germania şi astfel să le lăsăm să se ucidă între ele cit mai mult posibil [2]. **Oamenii care îl vor pune la curent cu diversele probleme »nu erau prea înclinaţi să-l facă să-şi schimbe părerile. La 4 aprilie 1945, adică cu o săptămînă înainte de moartea lui Roosevelt, Averell Harriman, ambasadorul Stâte- lor Unite la Moscova, trimisese Departamentului de Stat o lungă telegramă în care, după ce constatase că** *partidul comunist şi acoliţii săi se folosesc pretutindeni de dificultăţile economice pe care le încearcă ţările plasate sub responsabilitatea noastră, pentru a face reclamă concepţiilor şi politicii Sovietelor, subminind influenţa aliaţilor occidentali,* ***el cerea să se manifeste grijă doar faţă de aliaţii noştri occidentali şi de regiunile plasate sub res- posibilitatea noastră, alocind surplusul, dacă există, Rusiei, şi să se restabilească, graţie oricărui ajutor economic posibil... condiţii de viaţă decente pentru populaţiile ţărilor care au aceleaşi concepţii generale ca şi noi asupra vieţii şi asupra evoluţiei lumii***

Stettinius, secretar de stat, scria în primul său raport pentru noul preşedinte : *De la Conferinţa de la Ialta, guvernul sovietic a adoptat o atitudine rigidă şi intransigentă aproape in toate problemele majore care au intervenit în relaţiile noastre*[4]. **In fine, amiralul Leahy, preşedintele Comitetului şefilor de stat-major, căruia îi revenea obligaţia de a prezenta în fiecare dimineaţă şefului executivului rezumatul informaţiilor primite din cele patru colţuri ale lumii, era un antisovietic îndîrjit, convins că, sub Roosevelt, Statele Unite îl menajaseră prea mult pe redutabilul** *Uncie Joe.*

Acesta, în ceea ce îl priveşte, era foarte nemulţumit că fusese ţinut în afara conversaţiilor confidenţiale care avuseseră loc ca urmare a unei propuneri de capitulare a trupelor germane din Italia. El nu făcea mare lucru pentru a-şi atrage bunăvoinţa noului preşedinte. Desigur, prima sa mişcare, la aflarea ştirii despre moartea lui Roosevelt, a fost aceea de a-i spune lui Harriman că dorea *să dovedească fără întirziere poporului american dorinţa sa de a continua să colaboreze cu acesta* **Acceptase imediat, la sugestia ambasadorului, să revină asupra deciziei sale de a nu-l trimite pe Molotov să ia parte, la San Francisco, la sfîrşitul lui aprilie, la conferinţa inaugurală a Naţiunilor Unite.**

Dar speranţele trezite de acest gen de bunăvoinţă au fost rapid spulberate. Nici nu fusese bine instalat Truman la Casa Albă că s-a aflat despre dispariţia principalilor şefi ai armatei secrete şi ai partidelor politice necomu- niste poloneze. Aceştia căzuseră într-o cursă analoagă celei care avea să coste viaţa

— unsprezece ani mai tîr- ziu, cu ocazia insurecției de la Budapesta — generalului Maleter, ministrul de război ul lui Imre Nagy. Ruşii l$_e$ propuseseră convorbiri *amicale* **în vederea coordonării acțiunii lor cu aceea a Armatei roşii şi le eliberaseră, in consecință, permise de liberă trecei e pentru a se duce la intîlnirea de la periferia Varşoviei. A doua zi, aveau să se trezească în închisoare la Moscova. Lui Molotov îi vor trebui şase săptămîni să recunoască că fuseseră arestați, la 2 iunie 1945, 13 dintre ei vor fi condamnați la pedepse cu închisoare pentru activități antisovietice.**

încă de la 14 aprilie, adică la 48 ele ore după moartea lui Roosevelt, Truman a luat totuşi o primă inițiativă pentru a încerca un dezgheț în afacerea poloneză. El i-a scris lui Stalin pentru a -i sugera să invite la Moscova un anumit număr de conducători polonezi, a căror listă o dădea, pentru a discuta constituirea unui nou guvern. Adăugase că Statele Unite nu s-au opus niciodată ca reprezentanții Comitetului de la Lublin să joace în aceste convorbiri *un rol predominant,* **dar susținea că** *nimic din acordurile de la Ialta nu dădea acestui comitet cel mai mic drept de veto in legătură cu numele personalităților care urmau să fie consultate* [6].

în ceea ce îl priveşte, Churchill îl va convinge pe Mi- kolajczyk să facă o declarație prin care recunoştea că o *prietenie strinsă şi durabilă cu Rusia trebuie să constituie piatra unghiulară a politicii poloneze* **şi că el accepta toate deciziile de la Ialta** [7]**.**

Stalin voia într-adevăr să ridice interdicția pe care o **pronunțase pînă atunci contra lui Mikolajczyk.** Această **concesie va părea totuşi cu atît mai puțin** semnificativă **cu cît, în acelaşi moment, Vîşinski făcea cunoscut** amba**sadorilor aliați că** *opinia publică* **cerea cu** *insistență* [s] **un tratat de asistență mutuală între U.R.S.S. şi** guvernul **provizoriu polonez, fără a se mai aştepta lărgirea** aces**tuia** şi, **în consecință, recunoaşterea sa de către** occiden**tali.**

înainte de a-l primi pe Molotov, care îşi anunțase vi**zita la Washington, în preziua deschiderii** conferinței de **la San Francisco, Truman va avea o lungă întrevedere cu ambasadorul său la Moscova. Harriman va exprima opinia că se confruntau cu o** *invazie barbară a Europei şi că anumite elemente din anturajul lui Stalin* **luau dorința de colaborare drept un semn de slăbiciune. Dar, după părerea sa, rusii nu aveau intenția să rupă cu Statele Unite şi se putea deci,** *fără a fi confruntați cu riscuri serioase, să se manifeste fermitate față de ei de fiecare dată cind era vorba de probleme importante* [9].

Truman îl va întrerupe pentru a-i spune că tocmai aceasta era şi intenția lui. înainte de a se despărți, Harriman îi va spune *ad litteram : Vă spun foarte sincer, una din rațiunile care m-au făcut să revin precipitat la* **Washington** *a fost teama că dumneavoastră nu veți înțelege, aşa cum l-am văzut pe Roosevelt înțelegînd, că Stalin este pe cale să nu-şi mai respecte angajamentele... Mă simt foarte uşurat să descopăr ... că vedem situația exact cu aceiaşi ochi* [10].

Lui Molotov, după ce îi spusese că spera în posibilitatea menținerii relațiilor stabilite cu U.R.S.S. de către Roosevelt şi că avea intenția de a respecta angajamentele asumate de către predecesorul său, Truman îi va face cunoscut că problema poloneză devenise pentru poporul american *un simbol al dezvoltării viitoare a relațiilor internaționale* [u]**. Rusul se va rezuma la generalități şi se va conveni să se revadă a doua zi.**

între timp, preşedintele îşi va reuni principalii săi consilieri diplomatici şi militari. Le va declara că avea impresia că acordul cu Uniunea Sovietică *avusese pină în pre zent un sens unic şi că această situație nu se mai putea prelungi*[12]**. A urmat o lungă discuție, în cursul căreia Stimson, ministrul de război, şi generalul Marshall, şeful statului major general, vor insista asupra gravității unei eventuale rupturi cu U.R.S.S., al cărei concurs ulterior contra Japoniei era de primă necesitate. Stimson va cere să se țină cont că, în afara Statelor Unite şi a Marii Britanii, puține țări ştiau ce însemnau alegerile libere. Avusese ei însuşi dovada, odinioară, în Nicaragua.**

Pe moment, aceste argumente vor părea să aibă un efect minor asupra lui Tryman. Atunci cînd îl va revedea pe Molotov, cîteva clipe mai tîrziu, el îi va vorbi *brutal,* **potrivit propriilor sale cuvinte, şi îi va remite un mesaj pentru Stalin, în care prevenea guvernul sovietic că** *dacă se dovedea imposibil... să se pună în aplicare hotărîrea de la Ialta privind Polonia, încrederea în alianța celor trei guverne... va primi o lovitură foarte dură* [1]*'. Nimeni nu mi-a vorbit încă pe acest ton,* **îi va spune Molotov.** *Onorați-vă angajamentele şi nimeni nu vă va mai vorbi astfel* **îi va răspunde Truman. Nu era vorba încă de războiul rece ; era însă deja limbajul său. în nici un caz nu mai era vorba de cel folosit de către Roosevelt.**

Stalin va fi tot atît de puțin sensibil la această somație cît fusese cu o lună mai devreme sensibil la amabilități. în răspunsul său din 24 aprilie, el declara că nu încearcă să ştie dacă guvernele instalate în Belgia sau în Grecia erau sau nu reprezentative şi cerea, în consecință, americanilor şi britanicilor să renunțe de a impune exigențele lor Poloniei, țară a cărei soartă interesa în primul rînd securitatea U.R.S.S. în concluzie, el propunea *să se adopte exemplul iugoslav ca model pentru Polonia* [ir>].

în realitate, acest *exemplu* **nu angaja cu nimic** în **mod special pe occidentali. în aplicarea acordului încheiat la 16 iunie 1944 între Tito şi primul ministru Ivan Subasic, care fusese impus regelui Petru al II-lea de către englezi, şi a cărui punere în aplicare imediată era cerută de către cei trei Mari de la Ialta, la 7 martie 1945, la Belgrad, fusese constituit un guvern de uniune naţională. Prezidat de către Tito, el cuprindea 28 de membri, din care 23 aparţineau mişcării de partizani şi doar 5 altor formaţiuni. Toate posturile cheie erau în mina comuniştilor. Conducerea statului era provizoriu încredinţată unui număr de trei regenţi, a căror** desemnare **regele nu o va confirma decît constrîns şi forţat. La 17 aprilie, tînărul suveran, care a încercat în zadar să-l con- vingă pc Churchill să suspende executarea acordurilor din iunie 1944 — în special prevederea care încredinţa parlamentului de partizani, A.V.N.O.J., grija de ^ elabora legea electorală — i-a adresat acestuia o scrisoare pentru a-i atrage atenţia asupra tratatului de asistenţă mutuală care tocmai fusese încheiat între Belgrad şi Moscova.** *Iugoslavia* **— scria el — nu** *poate urma o politică de strinsă colaborare numai cu una din cele trei mQri naţiuni care doresc să-i stabilească şi să-i asigure rolul său in Europa de miine* [1(i]**. El denunţa, cu aceeaşi ocazie, dispariţia oricărei libertăţi a presei şi a celei de asociere.**

Ne aflam evident departe de acea împărţire a zonelor de influenţă la egalitate pe care Churchill şi Stalin o conveniseră la Moscova în octombrie 1944. De fapt, primul ministru britanic nu va încerca, în răspunsul său. să fardeze realitatea. *Noi am făcut tot ceea ce a fost in puterea noastră* **— scria el regelui, la 8 mai, chiar în ziua capitulării germane —** *pentru a influenţa evoluţia evenimentelor iugoslave, în sensul care ne părea preferabil. Dar nu pot ascunde Mdjestăţii Voastre că ¡ymă în prezent evenimentele mi-au dezamăgit speranţele cele mai scumpe şi că, în ciuda regretului meu, nu sint în măsură să împiedic ceea ce se petrece astăzi în Iugoslavia* [17].

Nu este nimic surprinzător că, în aceste Condiţii — într-un lung mesaj adresat lui Stalin, datat 29 aprilie 1945 şi redactat pe un ton deosebit de solemn —, Churchill a respins orice referire la Iugoslavia atunci cînd era vorba de soluţionarea problemei poloneze, con- tinuînd : *La urma urmei, noi am acceptat punctul dumneavoastră de vedere, la începutul anului 1944, în mare parte graţie iniţiativei mele personale, adoptînd fi-ontiera ruso-poloneză pe care o doreaţi... Apreciem ca dumneavoastră trebuie să faceţi acum primul pas pentru a apropia punctele noastre*

de vedere în ceea ce priveşte cealaltă jumătate a politicii pe care aţi adoptat-o în acelaşi timp cu noi : crearea unei Polonii suveran<i_t *inde- pendente şi libere, cu condiţia ca ea să aibă o atitudine prietenească faţă de Rusia... Vă rog, Stalin, prietene —* **conchidea el —** *nu subestimaţi divergenţele de vederi care sint pe cale să se nască în legătură cu probleme pe care le puteţi considera de interes minor pentru noi, dar care sint simbolul modului în care democraţiile de limbă engleză concep existenţa* [18]**. Generalisimul va răspunde, la 5 mai, afirmind că o** *asemenea atitudine excludea posibilitatea de a ajunge la o înţelegere în problema poloneză* [m].

A doua zi, Churchill — care între timp sugerase lui Truman o nouă întîlnire în Trei — îi va telegrafia pentru a-i cere ca trupele engleze şi americane *să se menţină ferm pe poziţiile pe care le ocupaseră deja sau pe care erau în curs să le ocupe în Iugoslavia, în Austria, în Cehoslovacia, pe principalul front american în centru şi pe frontid britanic pînă la Liibeck, în Danemarca inclusiv, pînă ce vom fi arătat clar sovieticilor tot ceea ce ne stă în putere să le oferim sau să le refuzăm* [20]**. Revenind în mod insistent asupra acestei chestiuni, într-o telegramă adresată lui Truman, datată 12 mai, el îi scria printre altele : O** *cortină de fier s-a lăsat peste frontul lor* **(sovietic).** *Nu ştim nimic din ceea ce se petrece în spatele ei. Pare foarte probabil că ansamblul regiunilor situate la est de linia Liibeck — Triest — Corfu va fi în curind in miinile lor. Trebuie adăugate aici vastele teritorii cucerite de către armatele americane între Eisenach şi Elba care, presupun, vor fi ocupate de către ruşi în citeva săptămîni, cînd trupele dumneavoastră se vor retrage... Din acest moment, curind, ruşilor le va fi posibil să avanseze, dacă o vor voi, pînă la ţărmurile Mării Nordului şi ale Atlanticului.* **Primul ministru conchidea :** *Este fără îndoială vital să se ajungă acum la o înţelegere cu Rusia sau să evaluăm care este stadiid relaţiilor cu ea, înainte de a slăbi de moarte armatele noastre sau de a le replia în zonele de ocupaţie. Numai o întîlnire personală ne poate permite să ajungem la aşa ceva.* **Churchill va adăuga în** *Memoriile* **sale că, dintre toate documentele publice pe care le-a elaborat în privinţa ..cortinei de fier", acesta este cel pe baza căruia i-ar plăcea să fie judecat** [21].

Această idee a obţinerij de garanţii nu era desigur un lucru nou în privinţa primului ministru. îl văzusem deja la Teheran, şi apoi în vara anului 1944, pledînd pentru o acţiune anglo-americană spre Viena, prin Istria şi prin breşa de la Ljubljana. O dată cu prăbuşirea frontului german în Franţa, el

preconizase un marş forţat al Aliaţilor spre Berlin şi Praga, pentru a contracara influenţa rusă. La 4 septembrie 1944, Montgomery, comandantul şef britanic, i-a cerut lui Eisenhower mijloacele necesare pentru efectuarea unei străpungeri în direcţia Berlin şi pentru a termina războiul. Proiectul nu s-a materializat, ca de altfel şi cel conceput puţin mai tîrziu, privind desantarea chiar asupra Berlinului a paraşutişti- lor Diviziei 82 aeropurtate a generalului Gavin, viitorul ambasador al preşedintelui Kennedy la Paris. Contrar părerii primului ministru, care în telegrame pătimaşe cerea crearea unui *nou front* **pentru** *a opri înaintarea* **Rusiei sovietice,** *devenită un pericol mortal pentru lumea liberă* **Eisenhower a hotărît, cu de la sine putere, la începutul anului 1945, să avanseze în sectorul central pentru a face joncţiunea cu ruşii şi a tăia astfel forţele qormane în două. Fireşte, Stalin s-a declarat încîntat. El a adăugat, ipocritul, că Berlinul** *îşi pierduse vechea sa importanţă strategică* **şi că, în consecinţă, nu va trimite acolo decît forţe** *secundare*

La 25 aprilie 1945, fotografii au imortalizat strînge- rea de mînă istorică a primilor soldaţi ruşi şi yankei, care tocmai se întîlniseră la Torgau pe Elba. Churchill va insista pe lîngă Truman ca Armata a III-a, care trecuse frontiera cehoslovacă, să înainteze pînă la Praga. Nici un acord cu Moscova, îi va aminti el, nu preciza cine va avea onoarea de a elibera oraşul lui Jan Huss. Şeful Casei Albe a dat curs avizului lui Ike 67, care dorea să se oprească pe linia Karlsbad — Plzen — Budejovice. *De ce* **— spunea comandantul şef —** *să riscăm viaţa unui singur american sau a unui singur britanic pentru a ocupa o ţară pe care nu vom intirzia să o predăm ruşilor ?* ²'< **Şi astfel, s-a întîmplat că la 9 mai 1945, la şase ani de la stabilirea** *protectoratului* **german asupra Boemiei, Armata roşie intra in Praga, răsculată de patru zile împotriva nemţilor. Curînd, preşedintele Benes se va reinstala în capitală. în guvernul prezidat de către socialistul de stînga Fierlinger, comuniştii deţineau 8 portofolii din 25, printre care Internele, Agricultura şi Informaţiile. Procesul care avea să conducă, trei ani mai tîr- ziu, la luarea puterii de către comunişti, ar fi demarat el oare în acelaşi mod dacă oraşul ar fi fost eliberat de către americani în loc să fie eliberat de către ruşi ? Nimic nu este mai puţin sigur.**

în Austria, în schimb, Truman a înţeles să nici nu se sinchisească. Fără să-i consulte cîtuşi de puţin pe Aliaţi, U.R.S.S. a recunoscut acolo un guvern provizoriu, prezidat de către fostul cancelar Renner, un socialist de 74 de ani, care nu ezitase în 1938 să se pronunţe în favoarea Anschlussului. Ministerul de Interne a fost atribuit, ca din întîmplare, unui comunist, ceea ce a provocat cu

---

Note: 67 Dwight Eisenhower. *(n.tr.)*

atît mai multă nelinişte la Londra şi Washington, cu cit Moscova se opunea, fără un motiv convingător, venirii la Viena, atunci doar în mîinile Armatei roşii, a misiunilor aliate însărcinate cu studierea delimitării zonelor de ocupație. Rînd pe rînd, Truman şi Churchill îi vor telegrafia lui Stalin pentru a-i cere ca reprezentanții aliați să poată veni imediat. Acesta va sfîrşi prin a se înclina.

Evenimentele din Iugoslavia reclamau şi ele, de asemenea, o netă luare de poziție occidentală. Trupele lui Tito pătrunseseră în Triest în acelaşi timp cu neozeelandezii însărcinați cu eliberarea oraşului şi a portului şi cu organizarea unei baze, esențială pentru aprovizionarea garnizoanelor occidentale din Austria. Ele vor schimba numele satelor din întreaga Veneție iuliană, îl vor expulza din Gorizia pe arhiepiscopul italian, vor practica pur şi simplu o politică anexionistă, conformă, de altfel, cu revendicările adoptate încă din 1943 de către parlamentul partizanilor. In ianuarie 1945, Tito îi dăduse comandantului suprem aliat pentru frontul de Sud, Ale- xander, acordul ca guvernarea militară interaliată să fie singura competentă în materie de administrație.

Truman va reacționa prompt, va masa trupe, va adresa Belgradului un avertisment după toate regulile, anun- țîndu-l de altfel confidențial pe Churchill că nu va lua în nici un caz inițiativa operațiunilor militare împotriva iugoslavilor. Aceştia vor ceda la 9 iunie 1945, sub presiunea Kremlinului, şi se va semna un acord prin care se instituiau două zone de ocupație, oraşul Triest rămî- nînd în mîna anglo-saxonilor. Stalin va protesta împotriva tonului *dispreţuitor, amenințător, inadmisibil* 'ir> folosit de Londra şi de Washington la adresa Belgradului. Churchill îi va răspunde cu atîta brutalitate, reamintin- du-i termenii acordului de la Moscova referitor la zonele de influență, încît ruşii vor găsi de cuviință să facă pierdut acest document din corespondența secretă dintre cei Mari publicată de ei în 1959.

O problemă, cea mai gravă din ceea ce ii despărțise pe Aliați timp de trei ani, a fost în sfîrşit rezolvată. La 7 iunie, Harry Hopkins părăsea Moscova, după ce încheiase cu Stalin un acord de principiu privind reorganizarea guvernului polonez.

Ideea călătoriei la Kremlin a eminenței cenuşii a lui Roosevelt fusese lansată de către Charles Bohlen pe la mijlocul lunii mai, datorită întorsăturii luate la începuturile conferinței de la San Francisco. Deschisă la 23 aprilie 1945, aceasta a fost marcată de mai multe confruntări între U.R.S.S. şi occidentali. Molotov încercase în zadar să se atribuie locul polonez Comitetului de la Lublin. N-a reuşit nici să împiedice admiterea Argentinei colonelului Peron — admitere cerută de Washington — deşi îndreptățirea ei de a figura

într-o coaliție a națiunilor antifasciste era mai mult decît contestabilă. A pretins, in cele din urmă, că problema de a şti dacă o anumită chestiune era sau nu de competența Consiliului de Securitate ținea de fond şi de procedură şi era în consecință justificabilă în cazul respectiv aplicarea dreptului de veto.

La 2 iunie, Stettinius făcuse cunoscut că Statele Uriito nu vor^semna în nici un caz o cartă care ar conține o asemenea prevedere. în fine, senatorul republican Van- denberg — un fost izolaționist, convertit cu vîlvă la internaționalism, şi care avea să joace un rol capital, cîțiva ani mai tîrziu, în crearea Pactului atlantic — a propus o serie de amendamente la acordurile încheiate între cei Mari la Dumbarton Oaks în octombrie 1944 privind organizarea Națiunilor Unite. Unul dintre ele ar fi dat Consiliului de Securitate — dacă acesta considera că una din situațiile pe care o cerceta *implica o injustiție la adresa popoarelor interesate* **— dreptul de** *a recomanda măsuri corespunzătoare puțind implica revizuirea tratatelor şi a deciziilor internaționale anterioare* [2 *l].

Această inițiativă, care s-a bucurat de un larg ecou în opinia publică americană, îşi va dobîndi întreaga sa semnificație, dacă se va lua în considerație faptul că Vandenberg reprezenta statul Mîchigan, stat în care erau stabiliți sute de mii de polonezi. Ea trebuia să fi avut neapărat efectul unei cîrpe roşii asupra delegației unei țări al cărei prim obiectiv era acela de a răpi celorlalți orice drept de supraveghere asupra sferei de influență care şi-o croise, în principal, c arma în mină.

Un element de ultimă oră a făcut ca atmosfera să devină şi mai tensionată. La 8 mai, la cîteva ore după capitularea Reieh-ului, Truman a semnat un decret prin care s-a hotărît reducerea considerabilă a volumului livrărilor pentru Aliați făcute cu titlul de împrumut**-în- ehiriere. Crouley, administrator al ajutorului pentru exterior, a interpretat această decizie de o rmtnieră atît de rigidă, incit unele nave au făcut cale întoarsă imediat, iar conținutul lor a fost descărcat in porturile americane.**

Le era cu atît mai dificil sovieticilor să nu se alarmeze de, această hotărîre, cu cit în numeroase rînduri si, în special, la Ialta ei sondaseră posibilitatea de a obține, după război, credite americane pe termen lung, pentru a-şi reconstrui țara devastată, fără a fi fost vreodată descurajați. Intr-o scrisoare adresată lui Roosevelt, la 1 ianuarie 1945, Morgenthau preconizase *un aranjament care avea să aducă avantaje clare şi pe• termen lung atît Statelor Unite, cit şi Rusiei.* **El se arăta convins că dacă americanii prezentau ruşilor** *un plan concret privind ajutorul care urma să li se acorde acestora in perioada de reconstrucție, acest plan va contribui substanțial la*

aplanarea unui mare număr de dificultăţi **pe care America le avusese cu ruşii** *în legătură cu problemele lor politice* [21].

Harriman i! lăsase pe Molotov să înţeleagă că s-ar putea deschide negocieri pe această problemă înainte de sfîrşitul războiului. Or, iată că Truman suspenda brutal legea de împrumut-închiriere, fără a fi propus cea mai mică negociere asupra creditelor şi înainte^ chiar ca să se fi încheiat operaţiunile contra Japoniei, operaţiuni cărora U.R.S.S. promisese să li se alăture...

In aceste condiţii, nu este nimic surprinzător în faptul că problema aceasta a fost printre primele ridicate de către Stalin, atunci cînd acesta — primindu-l pe Harry Hopkins, în seara zilei de 27 mai — va inventaria semnele din care îşi forma impresia că *atitudinea americană faţă de Uniunea Sovietică s-a răcit în mod sensibil odată ce înfrîngerea Germaniei a părut sigură. S-ar zice* **— va adăuga el —** *că americanii apreciază acum că nu mai au nevoie de ruşi-.. Dacă refuzul de a continua livrările în virtutea legii de împrumut'-închiriere a fost considerat ca un mijloc de presiune menit să-i facă pe ruşi mai ma- leabili* **— i-a spus el acestuia în continuare** *— atunci s-a comis o eroare fundamentală* [28].

Hopkins îi va da asigurări, afirmînd că era vorba de o neînţelegere de ordin" tehnic, fără nici cel mai mic substrat politic. Ordinul de a debarca mărfurile a fost, de altfel, foarte repede revocat. In *Memoriile* **sale, Truman afirmă chiar că a semnat, fără ca să-l fi citit, decretul privind suspendarea livrărilor. Stalin va încheia discuţia spunînd că acorda încredere declaraţiilor lui Hopkins, dar că spera că acesta va înţelege emoţia pe care a încercat-o poporul rus. ' J**

Fostul asistent special al lui Roosevelt era probabil, dintre toţi oamenii politici americani _ai vremii, cel mai in măsură să restabilească un dialog cu generalisimul, înclinat să gîndească că schimbarea administraţiei la Casa Albă era în mai mare măsură răspunzătoare pentru deteriorarea raporturilor sovieto-americane decît felul în care el însuşi aplicase angajamentele de la Ialta.

Hopkins îi va spune că, după părerea sa, poporul american, *într-o zdrobitoare majoritate,* **aprecia că relaţiile între Statele Unite şi U.R.S.S.** *puteau să fie stabilite într-un spirit de cooperare in ciuda diferenţelor de ideologie.* **Dar** *problema poloneză devenise un simbol, în sen- siil că, în funcţie de felul în care va fi reglementată, Statele Unite se vor arăta mai mult sau mai puţin dispuse să ia parte la chestiunile internaţionale in întreaga lume.*

Stalin se va lansa atunci într-o lungă pledoarie in legătură cu raţiunile ce făceau indispensabil pentru U.R.S.S. ca Polonia *să fie în acelaşi timp puternică şi binevoitoare la adresa sa.* **El va jura pe toţi sfinţii că nu avea nici o intenţie de a** *sovietiza* **această ţară. Conducătorii acesteia, chiar**

comuniştii nu vroiau acest lucru, a spus el în esenţă, şi ţie altfel, *ei au dreptate, căci regimul sovietic nu est$_t$ exportabil..* **Polonia va trăi deci** *sub un regim parlamentar asemănător celui din Cehoslovacia, Belgia şi Olanda,* **tn consecinţă, va propune** *ca,*
in cadrul guvernului de la Varşovia, să fie atribuite patru portofolii unor personalităţi de pe lista înaintată de Londra şi Washington.

Hopkins a avut în total şase întîlniri cu Stalin. Aproape de fiecare dată a fost vorba despre Polonia şi în special despre conducătorii rezistenţei, arestaţi în momentul morţii lui Roosevelt. La cererile repetate de eliberare prezentate de către trimisul lui Truman, generalisimul va răspunde că ei s-au dedat la activităţi de subversiune şi că nu avea intenţia să-i lase pe britanici să conducă treburile Poloniei. Va promite numai că vor fi judecaţi.

Stalin dîndu-şi acordul ca toate libertăţile să fie recunoscute în Polonia, odată instaurată pacea şi sub rezerva ca ele să nu fie extinse, fără restricţii, *la partidele fasciste care caută să răstoarne guvernul,* **Hopkins îl va sfătui pe Truman să trateze pe bazele propuse de Kremlin. Preşedintele va considera că era un progres** *foarte încurajator,* **cu atît mai mult cu cît în cursul, conversaţiei Georgianul cedase cu uşurinţă în privinţa procedurii de vot în Consiliul de Securitate — fapt ce va permite semnarea, la 26 iunie 1945, la San Francisco, a Cartei Naţiunilor Unite — şi confirmase intenţia sa de a declara război Japoniei, de îndată-"-«? China ar fi acceptat termenii acordului sovieto-american de la Ialta privind Extremul Orient. f**

Consultat, Churchill şi-a dat asentimentul, scriindu-i totuşi lui Truman că nu se putea *considera acest rezultat altceva decît un pas al drumidui pe un mare povîr- nş, care n-ar fi trebuit niciodată să ni se ceară să-l urcăm* **Mikolajczvk se va lăsa convins fărăL-ptrea. m;ire dificultate să accepte invitaţia lui Stalin de a se duce la Moscova. La 21 iunie, se va înţelege ni liderii Comi- tetului de la Lublin, devenind vicepreşedinte al guvernului şi ministru al agriculturii. Contrar celor ce vor face în privinţa României, Ungariei, Austriei şi Bulgariei, americanii nici măcar nu vor încerca să ceară nou- lui guvern, drept preţ al recunoaşterii sale şi al intrării în O.N.U.. să organizeze alegerile libere prevăzute prin acordurile de la Ialta. Optsprezece luni mai tîrziu, comuniştii erau singurii stăpîni ai Poloniei şi Mikolajczvk relua calea exilului.**

In aceeaşi zi — 4 iunie 1945 —. în care îi dădea lui Truman acordul său pentru compromisul negociat de către Hopkins, Churchill îi adresa o telegramă prin care insista încă o dată pentru amînarea retragerii forţelor americane şi britanice pe poziţiile prevăzute de acordurile interaliate privind delimitarea zonelor de 'ocupaţie pînă ce vor pune lucrurile la punct cu Stalin.

Acesta îi făcuse cunoscut lui Hopkins că era gata să participe la o întîlnire in Trei în jurul lui 15 iulie la Berlin. Dar Truman nu dorea să aştepte această dată. *Poziţia Sovietelor era puternică* **— scria el în** *Memoriile* **sale — şi ele ştiau asta.** *în schimb, dacă ei erau fermi în privinţa principiilor lor, noi puteam să fim la fel de fermi în privinţa principiilor noastre. Or, principiul nostru era de a ne respecta angajamentele si de a cere ca ei să facă la fel*

După ce a primit avizul lui Churchill — *care simţea un dangăt de clopot vibrîndu-i în piept,* **dar care se va declara** *obligat să se încline* **în măsura în care reuşea să obţină citeva modificări de redactare — Truman îi va propune deci lui Stalin, la 14 iunie, ^a retragerea americană să înceapă la 21. In schimb, occidentalii vor începe imediat să ocupe sectoarele lor de la Berlin şi Viena şi Comisia interaliată pentru Austria va intra în funcţie. Schimbul va avea loc în cele din urmă la 1 iulie. Sute de mii de refugiaţi vor urma îndeaproape trupele americane, care evacuau Turingia, Saxonia, Mecklenburg, abandonînd ruşilor Leipzig, Erfurt şi pînă şi Weimarul lui Goethe şi al Constituţiei din 1919. Nu este sigur ca Stalin să se fi aşteptat la replierea americană. Principalul său expert economic, Eugen Varga, nu a luat în calcul Saxonia şi Turingia în previziunile de producţie pe care le va prezenta, cîteva săptămîni mai tîrziu, la Conferinţa de la Potsdam, pentru zona sovietică de ocupaţie.**

Pe data de 3 iulie, englezii şi americanii, cărora li se vor alătura curînd şi francezii, se vor instala în ruinele a ceea ce a fost Marele Berlin. In două luni de ocupaţie exclusivă, Armata roşie l-a făcut să plătească din greu preţul atrocităţilor comise de către Wehrmacht în Rusia : femei violate, oameni mobilizaţi pentru muncă, dacă nu deportaţi spre U.R.S.S., utilaje de toate felurile, pînă la instalaţii sanitare, cu grijă recuperate în cadrul *Mpe- raţiunii Trofee.* **Legea talionului se aplica Germaniei în toată duritatea ei. Ea ar fi trebuit să se considere fericită că Stalin uitase intenţia sa, exprimată la Teheran, pe un ton despre care nu se va şti niciodată dacă era serios sau glumeţ — Churchill şi Roosevelt au păreri diferite asuipra acestui subiect —, de a împuşca cincizeci de mii de ofiţeri sau tehnicieni, astfel încît să lichideze de-a binelea puterea militară germană.**

La 11 iulie, un *Comandament* **cvadripartit îşi asuma administrarea oraşului. Occidentalii nu şi-au luat fără dificultate în posesie sectoarele care le reveneau, sovieticii reîuzînd să le transmită puterile lor. Generalul Clay, comandantul şef american, relatează că a fost obligat să rechiziţioneze clădiri pe care fusese înălţat steagul înstelat, exact cînd se crăpa de ziuă, în timp ce ruşii dormeau, pentru ca în fine ofiţerii mareşalului Jukov să se încline in faţa faptului împlinit...**

In acest climat se va deschide la Potsdam, la JJ iulie 1945, în fosta reşedinţă de vară a Kronprinzului, somptuos decorată si împodobită cu flori prin grija ruşilor, cea de-a treia şi ultima conferinţă a celor Trei Mari. în ajun, intervenise un eveniment care avea să schimbe cursul politic ii mondiale. Prima bombă atomică fusese experimentat:"! cu succes la Alamogordo, în deşertul din New Me- xico ; în aceeaşi zi, o altă bombă fusese plasată în magazia de muniţii a crucişătorului *Indianopolis* **cu destinaţia insula Tinian, baza de plecare a raidurilor americane contra Japoniei.**

Informaţia privind acest eveniment a fost ţinută in cel mai riguros secret. Pe data de 17, la începutul după- amiezii, Stimson i-a adus lui Churchill telegrama — *copiii născuţi bine* **— care anunţa, de fapt, reuşita experienţei şi îl invita să vină să confere cu Truman. Primul ministru era la curent cu cercetările americane, la care, de altfel, savanţii britanici luaseră parte. El îşi dăduse, încă de la 4 iulie, acordul său pentru utilizarea eventuală a noii arme contra Japoniei. Nu va exista în legătură cu acest fapt nici un fel de divergenţă între cei doi conducători ai lumii de limbă engleză în legătură/cu problema dacă trebuia sau nu să se lanseze bomba.** *Acordul realizat la masa tratativelor a fost unanim, automat, incontestabil* **— scrie Churchill în** *.Memoriile* **sale —** *şi nu am auzit niciodată, pe nimeni, care să sugereze că ar fi trebuit să acţionăm altfel.*[32] **Pentru primul ministru, care se asteptase pînă atunci la o** *rezistenţă disperată din partea japonezilor, în tradiţia samurailor, apariţia acestei arme cvasi-supranaturale era* **pentru un popor** *al cărui curaj îl admirase întotdeauna... o scuză care av fi salvat onoarea sa şi l-ar fi eliberat de obligaţia de a se sinucide pînă la ultimul om in stare să se lupte*[33]*.*

De azi pe mîine, americanii — care plătiseră scump ruşilor, la Teheran şi la Ialta, promisiunea acestora de a intra în război împotriva Japoniei în următoarele trei luni de după capitularea Reich-ului — încetau să mai aibă nevoie de concursul lor. Ei nu vor face deloc eforturi pentru a se-Jipsi de acesta.

Vorbindu-i lui Truman, pe care îl întîlnea pentru prima dată la Potsdam, înainte de deschiderea conferinţei, Stalin i-a spus că mai rămînea de reglementat o problemă : aceea a acceptării de către guvernul chinez a clauzelor acordului de la Ialta. Convorbirile pe care le avusese pe această temă, la Moscova, cu primul ministru T.V. Soong nu reuşiseră pe deplin. Chiang Kai-shek aprecia in consecinţă că pretenţiile ruse depăşeau ceea ce se convenise în Crimeea...

Noul secretar de stat, James Byrnes, un fost judecător la Curtea Supremă, care îi succedase lui Stettinius, după ce îi fusese adjunct, i-a trimis fără

întîrziere o telegramă lui Chiang pentru a-l sfătui să se țină tare. Aceasta nu-l va împiedica pe Chiang să se încline, cîteva săptămîni mai tîrziu, din frica de a nu vedea Moscova sprijinindu-i pe comuniştii chinezi.

La 17 iulie, Truman nu i-a spus un singur euvînt lui Stalin despre bombă. El se întreba, pe bună dreptate, cum să-i anunțe ştirea. De altfel, numai pe data de 20, el va primi raportul tehnic confirmînd deplinul succes al experienței şi posibilitățile fantastice pe care ea le deschidea. In cele din urmă, la sfatul lui Churchill, el îl va preveni în treacăt pe *Uncie Joe,* **pe data de 24, că Statele Unite dispuneau de o armă de o forță excepțională. Generalisimul nu va arăta, după cîte se pare, un entuziasm deosebit față de această dezvăluire, pe care s-a declarat fericit să o afle, urînd să se facă** *uz cum trebuie de ea contra japonezilor'M.* **într-adevăr, totul ne permite astăzi să credem că el era la curent, în mare măsură, prin intermediul spionilor săi şi în special al savantului Klaus Fuchs, cu fabricarea bombei atomice.**

Intre timp, Stalin îl informase pe Churchill despre o comunicare a ambasadorului Japoniei la Moscova, indi- eînd că împăratul, deşi respingea o capitulare fără condiții, s-ar fi putut să ia in considerare un compromis. Pri- n ul ministru înclina pentru studierea unei formule lăsînd adversarului *un mijloc oarecare de a-şi salva onoarea sa militară*[35]**. Dar Truman îi va răspunde că, după Pearl Harbor, nu mai credea în onoarea militară japoneză.**

Şi astfel, după ie s-a obținut acordul lui Chiang, la 26 iulie, s-a trimis un ultimatum Japoniei, asigurînd-o că nu va fi distrusă ca națiune, nici redusă la sclavie, nici privată de libertățile esențiale, dar că forțele sale armate trebuie să capituleze fără condiții, altfel urmînd să se expună unei *distrugeri complete şi absolute*'.* **Cînd Tokio va respinge acest ultimatum, ordinul fusese dat deja avia- ției americane de a lansa bomba atomică asupra Hiroshi- ipei cît mai eurînd posibil, după 3 august, în funcție de condițiile meteorologice.**

Mai rămînea de reglementat o chestiune. U.R.S.S. era legată de Japonia printr-un pact de neagresiune din 1941. Ea căuta un pretext juridic pentru a-l rupe şi pentru a declara război. La 29 iulie, Molotov va cere americanilor să-i furnizeze o idee. După ore de perplexitate, unul din asistenții secretarului de stat, Benjamin Cohen, va descoperi, oul lui Columb. Truman îi va scrie lui Stalin o magistrală scrisoare, prin care invita U.R.S.S., în numele articolului 103 al Cartei Națiunilor Unite, care, de fapt, nu fusese încă ratificată, *să confere şi să coopereze cu celelalte mari puteri, actualmente în război cu Japonia, în vederea ducerii unei acțiuni concertate pentru menținerea păcii şi securității în numele comunității Națiunilor".*

La 9 august 1945, fără a aştepta rezultatul consultărilor întreprinse cu chinezii, Stalin va declara război Japoniei. El îşi respecta riguros angajamentul luat la Ialta, pentru că erau exact trei luni şi o zi de cînd Reich-ul capitulase.

Dar trecuseră, de asemenea, şi patru zile de cînd Hiroshima primise botezul atomic. La 10 august, a doua zi după un al doilea bombardament atomic, care a ras, de data aceasta, oraşul Nagasaki, guvernul japonez a acceptat condițiile de capitulare aliate. Pe data de 14 august, cel de-al doilea război mondial lua sfîrşit. După numai cinci zile de lupte, trupele sovietice erau desemnate să primească capitularea japonezilor, nu numai pe teritoriile a căror cedare era prevăzută de acordurile de la Ialta, ci şi in întreaga Manciurie şi în Coreea, pînă la paralela-38. Erau create condițiile pentru cea mai sîngeroasă încercare de forță a războiului zis rece.

Statele Unite mai pot spune că nu aveau nevoie de intervenția sovietică. Kremlinul posedă o scrisoare, semnată de preşedintele acestora, care demonstrează contrariul. După cum scrie Byrnes : *Istoricii sovietici ar putea afirma că Rusia a declarat război Japoniei determinată de respectarea scrupuloasă a obligațiilor internaționale... Un acord fusese semnat* **— va scrie el de altfel —** *şi noi tfebuia să facem față obligațiilor noastre...'*'*

Apariția bombei atomice va modifica nu doar datele războiului în Extremul Orient. *Perspective mult mai îmbucurătoare* **— va scrie cu seninătate Churchill —** *se deschideau în Europa. Ansamblul impresionant al problemelor europene, putea fi judecat pe fonclid şi în conformitate cu principiile Națiunilor Unite/*[0]

Chiar înaintea deschiderii conferinței de la Potsdam, primul ministru trecuse in revistă impreilnă cu Stalin situația din Europa răsăriteană. El îşi manifestase neliniştea față de intențiile U.R.S.S., care părea să dorească să se extindă spre Vest, şi a protestat împotriva felului în care a fost aplicat acordul jumătate-jumătate din octombrie 1944 privind Iugoslavia. Generalisimul a răspuns că nu va avea nici o dorință de expansiune şi că, din contră, începuse să-şi repatrieze trupele. Cit priveşte Iugoslavia, dacă procentul privind zonele de influență fusese modificat, aceasta s-a făcut, după părerea sa, în beneficiul Mării Britanii, care dispunea, în fapt, de 90 la sută față de 10 la sută pentru iugoslavi şi zero pentru ruşi. Era multă îndrăzneală în această afirmație, dar este un fapt, care nu se va revela decît mult mai tîrziu, că Tito era foarte departe de a fi un satelit ascultător al Kremlinului, aşa cum părea atunci, şi că Stalin ave i multă bătaie de cap pentru a-i frina spiritul său întreprinzător.[41]

încă de la prima şedință, Truman va ridica cu o oarecare ardoare problema neaplicării, în România şi în Bulgaria, a declarației de la Ialta privind Europa eliberată. El va propune să se studieze cel mai bun mijloc de a ajuta guvernele ¿acestor două țări, şi în acelaşi timp pe cel al Greciei, în

organizarea de alegeri libere... Stalin a respins ca simple *basme "-* **lista-alcătuită de către Churchill privind dificultățile întîlnite la Bucureşti şi Sofia de către reprezentanții britanici şi americani, care se ve- deau înconjurați de o** *cortină de fier.* **Neîndoielnic, expresia îi plăcea primului ministru. Nu s-a obținut nici un acord precis în vreuna sau alta dintre probleme, în afară de acela privind necesitatea de a încheia cit mai repede posibil tratatele de pace cu foştii sateliți ai Reich- ului şi de a acorda reprezentanților presei aliate o** *libertate completă*[43] **pentru a informa asupra evenimentelor care se derulau în aceste țări.**

Problema poloneză va fi o dată în plus discutată pe larg cu această ocazie. Încă de la a doua şedință, Stalin va cere să se transfere guvernului de la Varşovia, recunoscut acum de către aliații occidentali, toate bunurile — 20 de milioane de lire sterline, blocate în băncile engleze — deținute de guvernul în exil de la Londra, care continua să subziste, şi trecerea sub autoritatea guvernului de la Varşovia a trupelor poloneze — în jur de 180 000 de oameni — care nu recunoşteau decît guvernul în exil. Churchill va obține un *răgaz rezonabil* **şi întreaga problemă va fi încredințată miniştrilor afacerilor străine.**

La 21 iulie, va fi abordată problema«frontierei orientale, lăsată în suspensie la Ialta. Sovieticii cereau ca ea să urmeze linia fluviului Oder şi a rîului Neisse occidental, de la Stettin la frontiera cehoslovacă. La Teheran, Roosevelt, sprijinit de Churchill. şe pronunțase pentru Neisse oriental, la o depărtare de ¿circa 200 de kilometri. Dar situația pe teren se modificase. U.R.S.S. încredințase administrației guvernului ele la Varşovia partea din zona sa de ocupație aflată la est de linia Oder-Neisse occidental, aproape opt milioane de germani fugind sau fiind expulzați.

Churchill va sublinia că aceste teritorii constituiau grînarul tradițional al Germaniei şi că ara imposibil să-i fie smulse fără a arunca în brațele Aiaților o masă enormă de înfometați care trebuiau hrăniți. *Germania a avut întodeauna nevoie să importe alimente"",* **va spune generalisimul. El va pretinde că polonezii s-au** instalat **in această zonă fără ca autoritățile sovietice să-i poată opri şi că nu se mai găsea nici un german dincolo de linia Oder-Neisse. în aceste condiții, era imposibil — după părerea sa — să se revină asupra situației existente. Toate argumentele occidentalilor au fost în zadar, ca şi apelurile adresate de către Churchill lui Bierut, care îl va asigura că Polonia se va dezvolta** *după principiile democrației occidentale*

Lucrurile se găseau în acest stadiu cînd, la 25 iulie, primul ministru a luat avionul pentru Londra, unde, a doua zi, urma să se anunțe rezultatul alegerilor generale, ce se desfăşurau potrivit unui angajament pe care şi-l luase în toamna

anului 1944. La Ialta, Stalin se declarase convins de succesul conservatorilor, *căci oamenii vor înțelege necesitatea de a* avea un *conducător, şi cine ar putea fi. un mai bun conducător decît cel care a ciş- tigat vțctoria ?* /,fi în preziua deschiderii conferinței de la Potsdam el îi prezisese o majoritate de 80 de mandate.

Bătrînul leu era însă mult mai puțin sigtir pe sine. Dar era departe de a bănui amploarea derutei oare îl aştepta ; mai mult de 200 de locuri .şi de 5 milioane de voturi pentru laburişti. Descurajat, dar ferindu-se să o arate, el va ceda fără întîrziere locul aceluia care, de-a lungul tuturor anilor de război, fusese brațul său drept, înainte de a deveni după cîteva săptămîni de campanie electorală, liderul opoziției. De la 27 iulie, maiorul Attlee se aşeza la Potsdam în scaunul care nu apucase să se răcească ții şefului delegației britanice. Ales de către o majoritate care prefera seducțiile liniştite ale statului providențial^ exigențelor exaltante, dar aspj*fe, ale epopeii churchilliene, noul prim-ministru era un om de bine, dar ca re,, nu putea să nu pară -ştefs~sEilâtuni de exuberantul geniu a cărui succesiune o prelua. Churchill nu şi-a disimulat, de altfel, dispretul față de acesta, care s-a vrut zdrobitor, afirmînd că el nu era decît un *miel într-o blană de miel.*

Ar fi fost diferită soarta Poloniei dacă ar fi cîştigat conservatorii alegerile din 26 iulie ? Foarte puțin pro- babil. Dar este un fapt câ Stalin a pierdut in Churehill — pînâ avea să descopere in succesorul lui Anthony Eden, fostul docher Ernest Bevin, un nou rival — pe adversarul său cel mai tăios.

Truman, in ceea ce îl priveşte, aştepta soluționarea problemei frontierei o dată cu încheierea tratatului de pace cu Germania, de care era foarte departe de a se îndoi că, douăzeci de ani mai tîrziu, nici; o persoană nu va mai îndrăzni să facă un pariu asupra datei la care se va semna. Şi astfel, in actul final al conferinței, cele Trei puteri, după ce au specificat că *guvernul polonez provizoriii... accepta ca alegeri libere să fie organizate cit mai curind posibil pe baza votului universal secret...,* reafirmau părerea că delimitarea finală a frontierei occidentale a Poloniei trebuia să fie făcută cu ocazia tratatului de pace, dar *erau ele acord* ca acea parte a Germaniei deja administrată de autoritățile poloneze să fie *remisă spre administrare statului polonez şi, in acest scop, să nu fie considerată* ca *aparținînd zonei sovietice de ocupație din Germania* ',7. De astă-dată, Stalin a obținut practic tot cp vroia.

Numai dacă intrau în război cu U.R.S.S., occidentalii ar mai fi avut unele mijloace de a împiedica acest dez- nodămînt. Dar ar fi fost fără îndoială mai bine inspirați dacă nu multiplicau încă de la început acele *non possu- mus* pentru a abandona apoi totul ?pe parcurs. Adopt"nd de la bun început o poziție

intransigentă, Roosevelt şi Churehill s-au condamnat la dări înapoi Ei vor completa .această eroare inițială prin altele şi mai serioase ; vor ceda întotdeauna fără a primi altoeva în schimb de- cît cuvintele frumoase, care în mod vădit, după toate precedentele, dacă aveau un sens, apoi acesta nu era cel pt[1] care li-l dădeau ei.

Şi mai grav încă : în timp ce Stalin, ori de cîte ori se plîngea de occidentali, îşi expunea nemulțumirile cu o brutalitate care mergea pînâ la grosolănie, Roosevelt **şi, într-o mai mică măsură, Churehill şi „locotenenții" lor se credeau obligați să-i vorbească cu menajamente, fără a-şi duce vreodată gîndul pină la capăt. Dictatorul s-a simțit întărit în convingerea sa că avea a face cu nişte ipocriți şi nişte nevolnici, totdeauna gata să se încline în fața forței şi să se lase liniştiți de promisiuni făcute in vînt. Această 'experiență ajută, fără îndoială, la explicarea comportamentului său de după război. De cealaltă parte, modul pe care el l-a folosit pentru a-şi atinge scopurile a contribuit într-o largă măsură să-i facă pe conducătorii din Vest să se îndoiască, în consecință, de utilitatea ele a negocia cu un partener de o rea- credință strigătoare la cer.**

Ca şi la Ialta, la Potsdam au fosj evocate multe alte subiecte. S-a ajuns, fără prea multă! dificultate, la o înțelegere privind demarcarea zonelor de ocupație în Austria, lărgirea bazelor guvernului Renner şi organizarea alegerilor libere ; acestea vor avea loc la 25 noiembrie 1945 şi vor provoca deruta comuniştilor, care vor fi obligați să se mulțumească în guvern doar cu portofoliul Energiei. A*¡oi sîntem democrați —* **scria ziarul lor „Volk- stimme".** *Noi acceptăm deci hotărirea poporului, lupta continuă* /|8**. Ea n-a dat, pînă în prezent, mari rezultate.**

S-a decis ca Iranul să fie evacuat, într-un termen care urma să fie fixat ulterior de către miniştrii afacerilor străine şi să se restabilească la Tanger situația pe care, în 1940, Spania a modificat-o in mod unilateral. Stal in va încerca în zadar să-şi convingă partenerii să condamne oficial regimul franchist. Churchill va recunoaşte legitimitatea dorinței U.lCS.S. de a ajunge la marea liberă, ceea ce va determina conferința să se pronunțe pentru o revizuire a Convenției de la Montreux privind strîmtorile şi pe Truman să preconizeze libertatea de navigație pe toate marile căi maritime internaționale. Era un lucru la care ținea în cel mai înalt grad. Dar Stalin s-a opus categoric, refuzînd pînă şi trimiterea chestiunii în fața miniştrilor afacerilor străine. *No, / say* ^{n}*o* **68 va exclama el atunci cind preşedintele va insista asupra chestiunii. Era pentru prima şi ultima dată cind avea să fie auzit vorbind englezeşte. Truman**

Note: 68 Nu, ¿un spus, nu ! (în engl. în original), *(n.tr.).*

va fi ulcerat; atunci, după cum relatează Murphy, el va decide să nu mai participe niciodată personal la reuniuni de acest gen

Se va discuta, de asemenea, despre punerea sub mandat *(trustee ship)* a coloniilor italiene, din care Molotov — care nu se sinchisea peste măsură de anticolonialism în acea perioadă — şi-a revendicat liniştit partea ; va cere în schimb ou multă insistenţă încetarea intervenţiei trupelor britanice în Levant. Dar nu s-a mai vorbit atit de soarta Germaniei. Cei Trei vor adopta, fără prea multe dezbateri, la 19 iulie, un document redactat de către delegaţia americană, pe baza unui proiect elaborat^ de către cei trei miniştri ai afacerilor străine, referitor" la *principiile politice şi economice care vor guverna tratamentul Germaniei în perioada iniţială a controlului.* Acest text confirma că autoritatea supremă va fi exercitată de către cei patru comandanţi şefi, reuniţi într-un *consiliu de control.* Urmau o serie de dispoziţii prevă- zînd dezarmarea completă şi demilitarizarea Germaniei ; *eliminarea sau controlul oricărei industrii germane ce ar fi putut fi utilizată în scopiiri militare ;* judecarea criminalilor de război ; *eventuala* refacere a vieţii politice germane, după denazificare, pe o bază democratică, in vederea unei tot atît de *eventuale* colaborări paşnice cu Germania în domeniul internaţional ; repartizarea între Aliaţi a flotei de război şi a marinei comerciale ; controlul şi limitarea prodifcţiei etc. [r'o].

Nu va trece mult şi se va vedea că frumoasele principii aşternute pe hîrtie contează puţin, din momentul în care cei care se înţeleseseră asupra conţinutului lor erau animaţi de intenţii contradictorii. în asemenea împrejurări, numai acordurile referitoare la probleme con- crete au valoare reală. Or, scrie Churchill, *cei Trei nu erau gata să discute nici puterile precise ale Consiliului de control, nici chestiunile economice, nici împărţirea flotei germane*[51]. Aceste chestiuni de amănunt şi alte cîteva au fost trimise Consiliului miniştrilor afacerilor străine, a cărei creare fusese preconizată de către Tru- man încă de la prima şedinţă, în vederea elaborării tratatelor de pace cu sateliţii Reich-ului mai întîi, cu Austria şi Germania, după aceea. Preşedintele a sugerat ca în afara celor Trei Mari din acesta să fagă parte Franţa şi China, membre, de asemenea, ale Consiliului de Securitate. Dar Stalin, ostil ca întotdeauna faţă de cei mici, a obiectat împotriva amestecului acestor două ţări în treburi care nu le priveau în mod direct. Franţa a fost exclusă deci, în principiu, de la discutarea tratatelor cu ţările Europei răsăritene, iar China de la tot ceea ce avea legătură cu Europa. Consiliul urma să-şi aibă sediul la Londra, să-şi ţină prima sa şedinţă la 1 septembrie 1945 şi să-şi creeze un secretariat permanent.

Truman era mai curînd satisfăcut de rezultatele în- tîlnirii, care se derulase într-o atmosferă cordială, punctată de diverse momente de relaxare, în cursul cărora nu s-a dat în lături să-şi arate talentele de pianist. Faţă de Forrestal, ministrul marinei, el va declara, la 28 iulie, *că adoptase o atitudine foarte realistă faţă de ruşi şi că* **nu găsea** *dificil să se înţeleagă cu Stalin* [52]

Înainte de a ridica, la 1 august 1945, şedinţa de încheiere a conferinţei, pe care *ciondăneli meschine*[53] **în legătură cu protocolul final — Truman** *dixit* **— o vor prelungi în mod abuziv, preşedintele Statelor Unite va exprima speranţa că viitoarea întîlnire a celor Mari va putea avea loc la Washington.** *Cineva* **— povesteşte el —** *va spune : Dacă vrea Dumnezeu*[54]**. Era Stalin. Avea să moară şapte ani şi jumătate mai tîrziu, fără a-i mai revedea pe cei care, la Washington şi Londra, preluaseră ştafeta prestigioşilor şi efemerilor săi aliaţi burghezi.**

Se încheia o epecă. Dispariţia inamicilor comuni, a căror agresivitate îi scosese din izolaţionism, va revela dintr-o data Americii capitaliste şi Rusiei sovietice atît amploarea forţelor cît şi incompatibilitatea ambiţiilor lor. Arareori o alianţă supravieţuieşte victoriei.

BIBLIOGRAFIE ŞI NOTE

1. TRUMAN. *Mémoires,* Paris, Pion, 1955, tom I, vol. 1, p. 6.
2. „New York Times" din 24 iulie 1941.
3. FORRESTAL, *Journal,* p. 56—57. 6. TRUMAN, op. *cit.,* p. 50—52.
5. SHERWOOD, *op. cit.,* tom II, p. 429.
6. TURMAN, *op. cit.,* p. 50—52.
7. CHURCHILL, *op. cit.,* tom VI, vol. 2, p. 142.
8. TRUMAN, *op. cit.,* p. 64.

9. *Ibid.,* p. 92.
10. *Ibid.,* p. 94.
11. *Ibid.,* p. 99.
12. *Ibid.,* p. 100.
13. *Ibid.,* p. 105.
14. *Ibid.,* p. 106.
15. *Ibid.,* p. 111.
16. PIERRE II DE YOUGOSLAVIE, *op. cit.,* p. 197.
17. *Ibid.,* p. 199.
18. CHURCHILL, *op. cit.,* tom VI, vol. 2, p. 147—150.
19. *Ibid.,* p. 154.
20. *Ibid.,* p. 154.
21. *Ibid.,* p. 230—231.
22. *Ibid.,* p. 112?
23. *Ibid.,* p. 115.
24. MURPHY, *op. cit.,* p. 277.
25. CHURCHILL, *op. cit.,* tom VI, vol. 2, p. 217.
26. FLEMING, *op. cit.,* p. 277.
27. STETTINIUS, *op. cit.,* p. 25.
28. Raportul lui. HOPKINS asupra întîlnirilor sale eu Stalin este publicat în SHERWOOD, *op. cit.,* vol. 2, p. 439 şi urm.
29. CHURCHILL, *op. cit.,* tom VI, vol. 2, p. 239.
30. TRUMAN, op. *cit.,* p. 169.
31. CHURCHILL, *op. cit.,* tom VI, vol. 2, p. 263.
32. */bid.,* p. 296.
33. *Ibid.,* p. 295.
34. TRUMAN, *op. cit.,* tom I, vol. 2, p. 98.
35. CHURCHILL, op. *cit.,* tom VI, vol. 2, p.-298.
36. Textul ultimatumului lui Truman, *op. cit.,* tcyn I, vol. 2, p. 64—66.
37. *Ibid.,* p. 82.
38. BYRNES, *Cartes sur tables,* p. 392.
39. *Ibid.,* p. 390.
40. CHURCHILL, *op. cit.,* tom VI, vol. 2, p. 295.
41. *Ibid.,* p. 292.
42. BYRNES, *op. cit.,* p. 151.
43. STETTINIUS, op. *cit.,* p. 337.
44. CHURCHILL, *op. cit,* tom VI, vol. 2, p. 315.
45. *Ibid.,* p. 322.

46. *Ibid.,* p. 46.
47. STETTINIUS, op. *cit.,* p. 335.
48. *Keesing's,* 7 749 A.
49. MURPHY, *op. cit.,* p. 300—303.
50. STETTINIUS, *op. cit.,* p. 325 şi urm.
51. CHURCHILL, op. *cit.,* VI, vol. 2, p. 308.
52. FORRESTAL, op. *cit.,* p. 87.
53. TRUMAN, *op. cit,* tom I, vol. 2, p. 89.
54. *Ibid., p.* 90.

HĂRȚI

Țe6y - jiu hAMSL- j/Jov-tKjQAt- (jOMStJn. p ^' Nt/fo ; (M.

CUPRINS

[8] — cd. 521
[10] - cd. 521
[11] — cd. 521
[13] — cd. 521
. ** Maquisard — luptător în mişcarea de Rezistenţă din Franţa [n] cel de-al doilea război mondial, *(n.tr.)*